Gheorghe Baciu

Viziuni asupra vieții
şi morții poeților martiri
Eminescu, Mateevici, Vieru

Chişinău
2014

CZU [821.135.1.09+821.135.1(478).09](092)
B 13

Redactor: ***Sofia Tiron***

Machetare computerizată: ***Anatol Bondarev***
Natalia Covali
Coperta: ***Vasile Şarpe***

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Baciu, Gheorghe.

Viziuni asupra vieții şi morții poeților martiri: Eminescu, Mateevici, Vieru / Gheorghe Baciu ; cop.: Vasile Şarpe. – Ch. : [S.n.], 2014 (Tipografia. „Balacron"). – 288 p.

1000 ex.
ISBN 978-9975-100-99-1.

Se scurg anii şi evenimentele, se trec oamenii şi simţurile, năzuinţele, vrerile şi aleanurile lor, însă operele de certă valoare şi numele care au plăsmuit aceste opere nu se trec.

Vlad Chiriac

Prolog

Anticipez să-i prezint onoratului cititor răspuns la o eventuală întrebare: *Ce l-a impus pe autor să apeleze la elucidarea unor episoade specifice din viaţa şi activitatea poeţilor Mihai Eminescu, Alexe Mateevici şi Grigore Vieru?* Tematica abordată, la prima vedere, parcă este departe de activitatea sa profesională. Răspunsul meu conţine două semnificaţii importante. Prima: nu am intenţionat să analizez calitatea produsului scriitoricesc al poeţilor, în rolul unui critic literar, ceea ce ar fi depăşit limitele competenţelor mele. Scopul principal al trilogiei de faţă constituie identificarea unor informaţii specifice, mai mult cu caracter medical, despre poeţi: evidenţierea stării sănătăţii în dinamică, descrisă pe parcursul anilor de biografi şi alţi cercetători; diagnosticul şi evaluarea clinică a bolilor de care au suferit în timpul vieţii; care a fost calitatea asistenţei medicale şi a tratamentului prescris de medici; determinarea cauzei etiopatogenetice a morţii; influenţa altor factori de risc şi stresanţi asupra potenţialului creativ şi a sănătăţii. A doua: ataşamentul meu faţă de tezaurul literar şi spiritual al poeţilor, viziunile lor progresive şi suferinţele enorme suportate de pe urma luptelor patriotice înverşunate.

Sincer mărturisesc că nu efectul senzaţiei, ci voinţa de a descoperi adevărul, ocrotit profesional mai mult de jumătate de secol, m-a făcut să elucidez principalii factori de risc, care au prejudecat starea sănătăţii, astfel favorizând, în mare măsură, apariţia bolilor şi declanşarea morţii, în ultima instanţă, a lui Mihai Eminescu, Alexe Mateevici şi Grigore Vieru, deveniţi, în propria ţară, martiri ai Adevărului, Dreptăţii şi Iubirii de Patrie.

Poeţii nominalizaţi, evident, nu au fost primii şi nici ultimii, care, prin jertfire de sine, au luptat cu nedreptăţile timpului respectiv

şi cotropirile teritoriale seculare ale plaiului natal. Similare atitudini au manifestat şi descendenţii multor generaţii. Astfel, către începutul secolului XX, evidente acţiuni patriotice, alături de Alexe Mateevici, au întreprins şi alţi înaintaşi neînfricoşaţi ai neamului: Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan, Ştefan Ciobanu, Petre Cazacu, Emanuil Catelly, Ion Pelivan, Ştefan şi Vadim Pirogan, Costache Leancă, Nicolae Casso, Valeriu Gafencu şi alte personalităţi, nimicite drastic, moral şi fizic, de către cotropitorii şi asupritorii vremii.

Pe teritoriul basarabean, lupta cu ocupanţii a continuat şi după Al Doilea Război Mondial, dar forţele erau inegale. Pe băştinaşii paşnici, care opuneau rezistenţă străinilor, îi aştepta o răsplată cruntă, fiind chinuiţi în lagăre de detenţie, ucişi sau deportaţi de pe meleagurile natale, spre pieire pe pământurile îndepărtate. Ceva mai târziu, ideea independenţei şi luptele de eliberare s-au înviorat şi la alte generaţii de patrioţi din mai multe localităţi ale RSSM, pe care, de asemenea, îi pândea pedeapsa, întrucât erau identificaţi cu ajutorul unor „prieteni" mancurtizaţi. Dintre cei pătimiţi la acel timp merită evidenţiaţi Anatol Corobceanu, Nicolae Testemiţanu, Sergiu Rădăuţanu, Ion Ungureanu ş.a. Oare putem da uitării soarta tragică a lui Pavel Boţu, Nicolae Costenco, Dumitru Matcovschi – striviţi moraliceşte nu doar de guvernanţi, ci şi de falşii prieteni, care, din cauza invidiei sau a propriilor capacităţi reduse, foloseau doar acţiuni denigratoare şi nedemne. Astfel de exemple grăitoare se observă foarte bine chiar şi din succintele biografii ale poeţilor deveniţi victime ale atacurilor mişeleşti din partea răufăcătorilor. Ar fi un gest patriotic şi demn de realizare practică, dacă toate persoanele care au contribuit la dezvoltarea şi prosperarea ţării (nu doar în domeniul literaturii sau culturii) să fie la timp evidenţiate şi apreciate la justa lor valoare de întreaga societate, indiferent de specificul activităţii sale. Cine s-a gândit serios: de ce Dumitru Matcovschi, un adevărat martir al neamului, şi-a dorit să fie înmormântat în satul lui natal, lângă părinţi?

Poate că are perfectă dreptate publicistul Pavel Păduraru când menţionează: „În secolul egoismului, dragostea faţă de morţi a devenit o tradiţie sacră. Pentru oamenii de astăzi, e mai convenabil să transforme morţii în tablouri, pe care să le admire cu ochii lumii, chiar dacă în realitate îi doare în cot de ele". Totodată, această

afirmaţie, spusă la general, nu are acelaşi suport real pentru toţi decedaţii şi, firește, nu se referă la personalităţile lui Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, Grigore Vieru, care merită un înalt respect şi după moarte. Viaţa şi creaţiile lor, cu siguranţă, vor dăinui secole la rând şi vor continua să prezinte un mare interes încă pentru multe generaţii de oameni.

În aspect filologic, operele renumiţilor poeţi au fost studiate pe parcursul timpului de către numeroşi critici literari şi cercetători ştiinţifici. Printre cei care au fost şi sunt preocupaţi de cercetarea vieţii şi activităţii literare a lui Mihai Eminescu îi putem numi pe: Petre V. Haneş, George Munteanu, Nicolae Georgescu, George Călinescu, Augustin Z.N. Pop, Mihai Cimpoi, Theodor Codreanu, Nicolae Dabija, Valeriu Matei ş.a. Aceştia, precum şi alţi autori (Iurie Colesnic, Efim Levit, Sava Pânzaru, Vlad Chiriac, Daniel Corbu ş.a.) au fost implicaţi în cercetarea tezaurului literar al lui Alexe Mateevici şi Grigore Vieru. Însă, foarte superficial şi insuficient s-au elucidat problemele ce ţin de starea sănătăţii lor şi factorii de risc care nemijlocit au contribuit sau au declanşat decesul acestor poeţi, înalt apreciaţi nu numai în propriile ţări.

Graţie noilor condiţii social-politice şi culturale favorabile, instalate la finele secolului XX în spaţiul românităţii, s-au intensificat vădit cercetările asupra mai multor aspecte din viaţa şi activitatea poeţilor înaintaşi ai neamului.

Am rămas plăcut impresionat de profunzimea analitică a unui tânăr, cu numele de Dan Verejanu, care şi-a publicat articolul „Eminescu, Blaga… şi noi" în săptămânalul *Literatura şi arta* (13 ianuarie 2013). În mod critic, dar cu un adevăr călăuzitor, începătorul publicist scrie: „Realitatea schimonosită a societăţii în care trăim, unde, cum încerci să gândeşti, ţi se caută etichetă, oferă un mare confort celora care îşi schimbă zilnic măştile… În clipa în care se depistează importanţa culturii, a scriitorilor, strategia fiecărei puteri devine clară: dezonorează până nu te-au arătat lumii cel adevărat, până nu te-a dezonorat lumea pe tine…Se poate întâmpla că un singur vers al lui Eminescu e mai mult pentru un om de cât un tratat întreg ideologizat până la măduva oaselor sau un raport enorm pregătit pentru mimarea integrării europene… Însă Eminescu ne-a demonstrat că Geniul e puterea de a iubi. Nu doar Emines-

cu, sau Blaga, sau Stănescu…e o putere care ne ţine sănătos spiritul, indiferent cât de mare sau mică e această putere… Un Vieru e o putere uriaşă pentru spaţiul basarabean atât de mic, un Ion Vatamanu, o Leonida Lari, un Dumitru Matcovschi – la fel o putere. Şi nu doar personalităţile plecate în nemurire… Poeţii talentaţi au dat bătăi de cap oricărei puteri, cât timp nu s-au lăsat ademeniţi la curtea unei sau altei puteri…”

Pentru mine este o mare onoare să-mi prezint sugestiile referitoare la viaţa şi moartea unora dintre cei mai de vază poeţi ai neamului nostru din ultimele secole – Eminescu, Mateevici şi Vieru. Prin comportament civic şi operă valoroasă, ei conştiincios s-au sacrificat, mărturisindu-şi iubirea nemărginită faţă de popor, plaiul natal şi limba strămoşească. În pofida tuturor greutăţilor, uneori supraomeneşti, ei nu au cedat, au rămas pe poziţiile sale patriotice până la urmă.

În măsura în care mi-au permis competenţele şi cunoştinţele acumulate pe parcursul vieţii, am relevat crâmpeie din adevărul ce ţine de soarta acestor mari personalităţi, demne de corectă apreciere şi înălţare de către următoarele generaţii de conaţionali.

Autorul

Mihai Eminescu

Geniul lui Eminescu era perceput de către unii contemporani drept nebunie, convenabil folosit de adversarii politici pentru defăimare şi a-l scoate de pe arena politică.

Nicholas Andronesco, SUA

Recunoştinţă lui Eminescu!

Vedem cât este de mare acest român, înzestrat cu o profundă solidaritate umană, unindu-se cu poporul său vers cu vers, durere cu durere.

Inima lui a urmat drumul care le-a fost hărăzit lui Victor Hugo (Franţa), Adam Mickiewicz (Polonia), lui Şándor Petöfi (Ungaria)…

Primăvara omenirii cântă în versurile lui aşa cum a cântat şi în cele ale lui Espronceda şi ale lui Shelley.

Maria Teresa Leon
Rafaël Alberti
Buenos Aires, 1958

Testamentul lui Eminescu

Schimbaţi opinia publică,
daţi-i o altă direcţiune,
răscoliţi geniul naţional –
spiritul propriu al poporului –
din adâncurile în care doarme,
faceţi o uriaşă reacţiune morală,
o revoluţiune de idei,
în care ideea românească
să fie mai mare decât
uman, genial, frumos,
în fine,
fiţi români şi iar români.

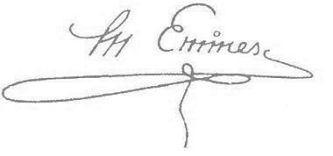

Pentru Eminescu…

Dotat de la natură cu valoroase capacităţi intelectuale, cinstit şi credul, dar a avut de suferit enorm pentru nestinsa iubire de Patrie, Neam şi Adevăr.

A trăit în sărăcie şi singurătate, de mulţi fiind neînţeles, chiar nici de puţinii prieteni pe care îi avea.

A depus un efort supraomenesc, ca să-şi menţină existenţă şi să ascundă stările anevoioase de spirit, însă forţele ostile i-au ruinat sănătatea şi i-au favorizat moartea. Răul a triumfat. Geniul a rămas Nemuritor!

Şi numai Domnul ştie când va mai răsări pe bolta cerească o asemenea stea atât de luminoasă…

Gheorghe Baciu

Nimic mai eronat decât a extinde tragismul destinului personal al poetului asupra spiritualităţii care se exprimă prin el şi a cărei identificare impune alte mijloace şi altă perspectivă decât şuşoteala micii istorii. Gândirea eminesciană se relevă ca demers eroic împotriva tenebrelor pe care a reuşit să le învingă.

Aşa s-a întâmplat cu personalitatea concret-istorică a omului Eminescu, înghiţită de valurile celui mai nefericit destin.

Virgil Cuţitaru

I
Obârşia şi spiritul poetului

Interesul faţă de viaţa, activitatea şi soarta celui mai renumit poet al românităţii, Mihai Eminescu, devine tot mai evident şi în zilele noastre. Aceasta, incontestabil, dovedeşte despre talentul şi valoarea creaţiei, care cuprinde mai multe aspecte fundamentale ale fenomenelor ştiinţifice, literare, istorice etc. Nu se confirmă părerile că s-a epuizat tematica căutărilor de noi informaţii eminesciene, care necesită a fi continuată, fie cu anumite repetări, dar transpuse de pe alte poziţii, de către alte generaţii, cu diferite viziuni general-umane şi profesionale. Sunt convins că se vor găsi răspunsuri la multe întrebări, care nu s-au regăsit la autorii de pe vremuri.

Cele mai mari lacune, în viziunea mea, se referă la abordarea problemelor ce ţin de sănătatea poetului şi rudelor apropiate, influenţa bolilor asupra activităţii scriitoriceşti şi spirituale, precum şi alte aspecte de acest gen, interpretate pe parcursul istoriei în mod diferit. Important este de a aborda diverse opinii publice, în scopul apropierii de adevăr, aşteptat cu mare râvnă în societate.

Unii reprezentanţi ai generaţiei de la începutul secolului XXI afirmă că cei care îl portretizează astăzi pe Eminescu-poetul în chip de cadavru îşi asumă astfel, pe cale simbolică, filiaţii strânse cu cei care şi l-au dorit pe Eminescu cadavru, în epoca sa. Da, fiecare generaţie are viziunile sale asupra multor probleme, indiferent de natura lor. Însă este inadmisibil a arunca la „gunoişte” ce au lăsat generaţiile precedente, pe care, în fond, se bazează ulterioarele con-

statări şi descoperiri. În această ordine de idei, ar fi bine de însuşit tezaurul lăsat de Mihai Eminescu, inclusiv povaţa: „Patriotismul nu este iubirea ţărânii, ci iubirea trecutului. Fără cultul trecutului nu există iubire de ţară".

Alexandru Ioachimescu menţionează că originea neamului eminescian este mult discutată şi au circulat tot felul de legende şi incertitudini. Dar, hrisoavele noastre vechi cu desăvârşire atestă că înaintaşii lui Mihai Eminescu au fost români de prin părţile Basarabiei, care au urcat cu turmele de oi până-n Bucovina şi s-au stabilit în satul Călineşti, judeţul Suceava. Unul dintre strămoşii săi – consemnat în documente – a fost Petrea Eminovici, care a avut un fiu Vasile, dascăl în satul Călineşti, în familia căruia s-au născut şapte copii, dintre care cel mai mare, Gheorghe, tatăl poetului. Gheorghe Eminovici a plecat, ulterior, din satul natal şi s-a stabilit la Ipoteşti, judeţul Botoşani[1].

Renumitul eminescian, originar din satul Bravicea din preajma Orheiului basarabean, George Munteanu, scrie că „interesul purtat celui mai de seamă poet român, Mihai Eminescu, s-a răsfrânt prin explicabila dilatare asupra „părinţilor din părinţi". Genealogiştii de odinioară îi căutau lui Eminescu strămoşi cât mai exotici, luându-se după radicalul ori după sufixul patronimicului *Eminovici*, a căror rezonanţă nedumerea". Neamul căminarului se poate urmări până la bunicii Petrea şi Agafia Eminovici (1736), stabiliţi ulterior în localitatea Călineşti[2].

Din imensa literatură asupra obârşiei poetului, George Munteanu susţine că timpul a selectat, până la urmă, extrem de puţin. Pentru năstruşnica întrecere dintre arhondologii cu oarecare pretenţii şi purii mitomani, împinşi de forma exotizantă a numelui *Eminovici* la tot soiul de presupuneri, a se urmări dezlănţuirea de vervă şi foarte oportun umor din George Călinescu (*Opere*, 1969, p. 7-12). Referinţele bibliografice ale lui Călinescu oferă amatorilor posibilitatea de a parcurge aproape întreg dosarul procesului ce s-a purtat în legătură cu obârşiile mai îndepărtate ale poetului. Nici o mărturie, din

[1] Alexandru Ioachimescu. *Mihai Eminescu – file din biografie*. În: *Literatura şi arta,* nr.3 (2527), 13 ianuarie 1994, p. 5.

[2] George Munteanu. *Hyperion* (I). *Viaţa lui Eminescu*. Ed. „Minerva", Bucureşti, 1973, p. 21.

câte se cunosc până acum, nu împinge în chip convingător, de altfel, arborele genealogic eminescian îndărăt cu mai mult de un secol... Dintre contribuţiile şi ipotezele strict genealogice ale poetului mai fac parte cele ale lui: Gh. Bogdan-Duică, Augustin Z.N. Pop, Matei Eminescu ş.a.[3].

În anul 1840, Gheorghe Eminovici se căsătoreşte cu Raluca (Rareşa) Iuraşcu, fiica stolnicului Vasile Iuraşcu din comuna Joldeşti, de prin părţile Hotinului.

Capul familiei, Gheorghe Eminovici, muncea mult, pentru a menţine arborele genealogic. Până la vârsta de 36 de ani a slujit la diferiţi boieri, apoi a dobândit rangul de sulger, iar mai târziu – de căminar. El va căuta perseverent să-şi îmbunătăţească şi să-şi consolideze condiţia economică, ceea ce izbutea cu greu. Odată ce creşteau copiii, cerinţele pentru întreţinere şi studiile lor se măreau considerabil. Se mai adăugau şi probleme de sănătate ale membrilor familiei, care de asemenea necesitau resurse financiare. Toate aceste sarcini cădeau doar pe umerii lui Gheorghe Eminovici.

Prin anul 1849, cumpără jumătate din moşia răzeşească din Ipoteşti, pământ arătură şi pădure. Pentru a cumpăra moşia, a contractat un împrumut de galbeni olandezi şi a vândut casele din Botoşani. Pe moşia Ipoteştilor exista o casă veche, pe care a demolat-o, construind alta pe locul ei şi o bisericuţă mică; în grădină sădeşte pomi şi amenajează teritoriul după placul lui.

Timp de peste 20 de ani, capul familiei se descurca cu întreţinerea copiilor ei, nu duceau lipsă de cele necesare şi aveau posibilitate să-şi facă studiile. La Ipoteşti, Gheorghe Eminovici avea o bună gospodărie moldovenească, pe acele timpuri, îmbelşugată, casă boierească cu cerdac, pitorească. Dar către anul 1874 deja se atestă o scădere esenţială a venitului şi creşterea bruscă a necesităţilor financiare pentru întreţinerea copiilor, îndeosebi pentru studiile lor peste hotarele ţării. Treptat, la greutăţile materiale se adaugă şi tragediile condiţionate de îmbolnăvirea copiilor. În această situaţie, Gheorghe Eminovici a fost impus să vândă moşia, care şi mai mult a mărit sărăcia, ducând la altă tragedie, distrugerea familiei.

[3] George Munteanu. *Hyperion*. Op. cit., p. 378.

Gheorghe Eminovici a murit într-o stare sufletească de nedescris, după ce văzuse cum i s-au măcinat familia şi averea, agonisită cu mare trudă[4].

Pierderea Ipoteştilor, în 1878, l-a afectat profund pe Mihai Eminescu, iar gândul răscumpărării îl obsedează. Face tot soiul de planuri, recurge şi la ipoteza împrumutului de bani, în nădejdea cărora visează fără termen reîntoarcerea Ipoteştilor în patrimoniul părintesc. Trăirea aceasta influenţează titanic asupra psihicului, până la izbucnirea primei crize de delir, fără să-şi mai poată da seama de gravitatea stării de sănătate. Se cunoaşte că casa părintească nu a mai fost recuperată. Către anul 1918, casa se învechise, din care motiv, a fost prefăcută în calitate de muzeu memorial al marelui poet, iar în 1923, prin hotărârea noului deţinător, lăcaşul părintesc a fost complet distrus.

Pe parcursul anilor se inventau diverse ipoteze tendenţioase asupra bolilor ereditare care au măcinat membrii familiei. Fără a se prezenta argumentări adecvate, se răspândeau zvonuri că pe linia maternă, chipurile, se trage luesul, transmis genetic la copiii săi. Cele mai importante informaţii despre părinţii, fraţii şi surorile poetului le găsim în cartea fratelui său, Matei Eminovici[5].

Se ştie că în familia lui Gheorghe şi Raluca Eminovici s-au născut 11 copii, 7 băieţi şi 4 fete. La o vârstă fragedă au decedat Ruxanda (născută în 1845), Maria sau Marghioala (1848) şi Vasile (de numai un an şi jumătate). Care boli i-au răpus pe aceşti copii este greu de presupus. În acea perioadă, în toată regiunea bântuiau multe boli contagioase: ciuma, holera, tifosul, tuberculoza şi altele, înregistrate atât la copii, cât şi la persoanele adulte.

Pentru a face o analiză a stării sănătăţii şi a cauzelor morţii membrilor familiei Eminovici, vom prezenta o succintă informaţie despre fiecare din ei, accentuând denumirile bolilor (am folosit publicaţiile mai multor autori).

[4] Ibidem. Op. cit., p. 324.

[5] *Memoriu asupra familiei Eminescu*. În: „Omagiu lui Mihai Eminescu". Bucureşti, Ed. „Socec", 1909, p. 146-153.

Gheorghe Eminovici (1812–1884) se regăseşte în registrele parohiale ale satului Călineşti din ţinutul Botoşani, Bucovina (poreclit „tăbultoc”). A moştenit dârzenia tatălui său, Vasile, de mic copil fusese martor al luptei pentru supravieţuire. Era mai mult decât

gras, voinic la trup, cu un cap masiv, acoperit cu păr trainic, cu minte sănătoasă, înzestrat cu o memorie fenomenală, pe care a moştenit-o şi poetul. Bine cunoştea viaţa oamenilor însemnaţi din Ţara Moldovei, dispunea de o colecţie mare de scrieri româneşti. În soţia sa el vedea un tovarăş inferior şi util, ursit să procreeze şi să îngrijească de copii şi gospodărie. Avea darul vorbirii, cu plăcere povestea copiilor şi nepoţilor datini istorice. Cunoştea bine limbile polonă, rusă, ruteană; se descurca în franţuzeşte şi nemţeşte. Despre bolile de care a suferit Gheorghe Eminovici n-am stabilit nimic. Fiind foarte gras, se poate presupune doar o moarte prin insuficienţă cardiovasculară acută, care s-a produs acasă, la ora 11 de noapte, pe 08.01.1854. Se mai ştie că în noiembrie 1874 Gheorghe Eminovici îşi căuta la Praga fetele bolnave (Ruxanda şi Aglae). El spunea în permanenţă că mai mult munceşte pentru fete; numai lor are să le lase avere, iar băieţii îşi vor face-o singuri[6].

Raluca Eminovici (1816–1876), mama poetului, era mică de statură, se considera femeie frumoasă, cu trăsături nobile şi zestre apreciabilă. Era evlavioasă şi înţeleaptă. Ca soţie era un suflet plin de bunătate, o fiinţă supusă şi blândă, îngenunchind pe la icoane. Statornică în iubire, obscură şi trudită. G. Munteanu scrie: „Oricum, Raluca trece prin viaţă cu acea stăpânire de sine care dă coeziune şi aură inefabilă unui profil uman, favorizând printr-un nu ştiu ce enigmatic opiniile biografilor despre felul ei de a fi blând şi milos, despre discreţia, retractabilitatea şi celelalte însuşiri subsecvente”.

[6] Matei Eminovici. *Memorii asupra familiei Eminescu*. În: *Eminescu – înfăţişat în manta*. MI. Memorialistică. Mărturiile contemporanilor. Bucureşti, Ed. „Litera-David”, 1999, p. 61-62.

Spre bătrâneţe se accentuase masivitatea stâncoasă a feţei. Mai târziu se străduia să depăşească treapta răzeşiei, ambiţiona să altoiască odraslelor stilul orăşenesc al culturii europene: în casă, la studii, în alegerea profesiunilor şi în viaţa cotidiană.

Cu timpul, Raluca ajunsese, prin vânzări, schimbări, împrumuturi, arende şi alte tranzacţii, să stăpânească o fărâmă din sat, iar aspiraţiile îi convergeau spre oraş. Despre starea sănătăţii nu prea s-a scris. Există mai multe insinuări nefondate despre luesul ereditar! Se mai vorbeşte despre *cancer* şi *tuberculoză*, de care suferea. Cu mai multă siguranţă pot vorbi, ca medic, despre existenţa tuberculozei, care bântuia pe întregul plai. Despre această boală la Raluca scrie convingător şi George Călinescu[7], unul din marii cercetători ai biografiei lui M. Eminescu.

Şerban, primul copil al soţilor Eminovici (1841–1874), oacheş ca un ţigan, mai mult semăna cu mama, slăbuţ, tăcut, de statură mai sus de mijlocie. În anii 1865–1867 urmează studiile la Facultatea de Medicină a Universităţii Regale Bavarieze „Fridrich Alexander" din Erlangen, îşi continuă studiile la München (un semestru), apoi se transferă la Viena. Documentar, se confirmă nivelul înalt de pregătire ştiinţifică, în perioada studiilor, a lui Şerban. După absolvirea Facultăţii de Medicină a Universităţii din Viena, câţiva ani profesează chirurgia într-un spital din Berlin. Susţine teza de doctor în medicină. De colegi este înalt apreciat ca specialist competent şi om de o cultură vastă. Se îmbolnăveşte de *tuberculoză* (oftigă), formă gravă, *cu plămâni sfredeliţi*, boală de care suferea timp îndelungat mama Raluca şi mai toţi fraţii săi. Moare la 29 noiembrie 1874 de *hemoptizie* în Spitalul Charité din Berlin. Este cunoscut că şi către anul 1876 familia Eminovici nu putea achita datoria pentru tratamentul lui de la Berlin, din care motiv apăruse oficiale litigii judecătoreşti[8].

[7] George Călinescu. *Viaţa lui Mihai Eminescu. Ion Creangă. Viaţa şi opera.* Chişinău, Ed. „Literatura artistică", 1989, p. 50.

[8] Augustin Z.N. Pop. *Contribuţii documentare la biografia lui Mihai Eminescu*. Bucureşti, Ed. Academiei RPR, 1962, p. 192.

Nicolae (1843–1884), şaten, cu ochi căprui, de statură mai jos de mijlocie. A studiat dreptul la Sibiu, un anumit timp a exercitat funcţia de avocat în Timişoara. Era un om înţelept şi blând de la natură, dar foarte bolnăvicios, suferea de *oftigă.* Fiind foarte bolnav, nu s-a mai căsătorit. Se întoarce la părinţi acasă, ajutându-l pe taică-său la gospodărit, de care era foarte ataşat. Rămas grav bolnav după moartea tatălui, nu a rezistat groaznica pierdere şi s-a împuşcat. Aceasta se atestă în actul de moarte nr. 9 din 9 martie 1884, inclus în registrul stării civile al primăriei comunei Cucorani, în prezenţa martorilor Costache Cărăuşu şi Ion Lăzărescu. Semnat de primarul urbei dl. Alecsandrescu.

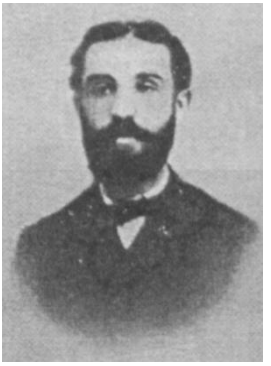

Iorgu (1844–1873), înalt, păr şi mustaţă neagră, sumbru. A făcut studii la Academia Militară din Prusia. Este înrolat în armată, în compania de infanterie, avansează în gradul de locotenent. S-a remarcat prin cultură şi inteligenţă, fiind trimis la Berlin într-o misiune specială, secretă, autorizat să prezinte o corespondenţă a Regelui către Bismarck, precum şi să asiste la manevrele armatei germane. Fratele lui, Matei, spune că Iorgu ar fi căzut de pe cal în timpul manevrelor militare, după ce mult timp s-a aflat la pat. A decedat la vârsta de 29 de ani, fiind înmormântat la Ipoteşti. Prin altă informaţie, Iorgu (George) a răcit în timpul manevrelor militare şi a murit de pneumonie, iar George Munteanu spune că Iorgu s-ar fi împuşcat. O informaţie mai reală prezintă D. Vatamaniuc, care ne relatează: „În ianuarie 1872 Şerban se îmbolnăveşte şi se internează în spital… În această situaţie, Ministerul de război îi acordă locotenentului *un concediu de şase luni*, pentru cauza de boală. Peste un timp *hemoptizia* (tuberculoza) capătă o evoluare acută şi starea sănătăţii nu-i permitea să continue serviciul militar… Consiliul medical din Iaşi stabileşte că Iorgu suferă de o *maladie care necesită cură îndelungată*… Prin decretul respectiv

din 29 decembrie 1872 este pus *în poziţie de neactivitate* şi disponibilizat din armată. Ulterior starea sănătăţii lui Iorgu se agravează în continuu şi, nevăzând posibilitate de vindecare, la 21 septembrie 1873, îşi pune capăt zilelor prin împuşcare cu revolverul.[9]"

În actul nr. 62 din 2 noiembrie 1873 din registrul stării civile al comunei Cucorani, judeţul Botoşani, se arată că înmormântarea s-a produs fără autorizarea primăriei[10].

Ilie, înalt, blond, semăna cu tata. Era vesel, avea mare talent la desen. A terminat doar trei clase la Cernăuţi, urmând apoi medicina la Şcoala Militară de Medicină a lui Davila din Bucureşti. Pe atunci, la şcoală ţineau cursuri cei mai de seamă profesori ai vremii: Iacob Felix, N. Turnescu, N. Măldărescu ş.a. După absolvirea şcolii, a lucrat în calitate de felcer la spitalul militar. În septembrie 1863 se îmbolnăveşte grav de *oftigă* şi la 28 decembrie 1863 decedează în spital la vârsta de 29 ani. Preotul bisericii notează la cauza morţii: *răceală*. Este înmormântat în cimitirul bisericii „Visarion din Schitu Măgureanu"[11].

Aglae (1852–1900), şatenă, înaltă, foarte frumoasă şi solitară, mai mult semăna cu mama ei. S-a născut la Ipoteşti, fiind cea mai în vârstă dintre surori. În 1870 se căsătoreşte cu I. Drogli, un profesor de pedagogie din Cernăuţi, cu care a avut doi băieţi, ulterior deveniţi ofiţeri în armata austriacă. În 1871 a plecat cu traiul la Viena. Pe fratele Mihai l-a văzut ultima dată în 1876, la înmormântarea mamei. După moartea soţului, se recăsătoreşte cu ofiţerul austriac Gareis Edle, cu care copii nu a avut. Mai târziu, Aglae s-a remarcat ca ofiţer de vază în armata austriacă. Cauza morţii nu se cunoaşte.

[9] În: Vl. Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. Bucureşti, 1984, p. 268-278.
[10] George Munteanu. *Hiperion (I). Viaţa lui Eminescu*. Bucureşti, 1973, p.108.
[11] D. Vatamaniuc. *Ilie Eminovici*. În: „Caietele Mihai Eminescu", II. Ed. „Eminescu", Bucureşti, 1974, p.193.

Henrieta (1854–1889), sora mai mică a poetului[12]. Era înaltă, şatenă-roşcată. La vârsta de 5 ani a răcit şi nu s-a mai întremat. A fost paralizată de la *genunchi în jos* şi a rămas oloagă (*fenomen caracteristic pentru tuberculoza articulaţiei coxofemurale!).* Doar la vârsta de 26 de ani a început să umble în cârje. Ghebul spatelui este consecinţa unui proces de distrugere a coloanei vertebrale în cazul tuberculozei, de care suferea din copilărie. Se deplasa cu greu. Toată viaţa a trăit la Botoşani, nu a frecventat şcoala, dar era plină de imaginaţie, dispunea de o inteligenţă deosebită. Ea l-a îngrijit pe Eminescu în timpul bolii. Henrieta, într-o scrisoare adresată Corneliei Emilian, scrie că boala care a urmărit familia, ca *un blestem*, a fost *tuberculoza* („boala de piept", cum s-a exprimat ea). În afară de mama, au avut de suferit Şerban, Nicolae, Iorgu, eu şi alţi fraţi mai mici. După decesul lui Eminescu, Henrieta, bolnavă şi părăsită, zdrobită de dureri morale şi copleşită de mizerie, încetează din viaţă fără să ştie cineva.

În certificatul de deces nr. 813 din 15.X.1889 la cauza morţii e notat: *apoplexie cerebrală*. Fratele Matei vorbeşte despre moartea de *pneumonie*.

Matei (1856–1929), fratele mai mic al poetului, a fost unicul din familie, care i-a supravieţuit pe toţi. În anii 1872–1876 învaţă la Şcoala de Ofiţeri din Iaşi, pe care o absolveşte cu gradul de sublocotenent. Mai târziu, învaţă la Institutul Politehnic din Praga, devine militar de profesie. Demisionează în gradul de căpitan. Matei a fost acela care până în ultimele clipe a dus grija Ipoteştilor – a avut grijă de mamă şi i-a ajutat pe fraţii rămaşi în viaţă. Matei s-a distins ostăşeşte în luptele pentru independenţa României, astfel meritând amintirea posterităţii.

[12] George Călinescu. Op. cit., p. 136-193.

Trecut în rezervă din serviciul militar, Matei descrie soarta fiecărui membru al familiei sale, cândva numeroase. Matei spunea că în războiul pentru independenţă el luptase şi pentru fratele Mihai. Cu durere în suflet povestea despre poet şi soarta lui nemiloasă. În 1909, când se împlineau 20 ani de la moartea lui Mihai, Corneliu Botez, preşedintele tribunalului din Galaţi, organizase, cu ocazia comemorării, ridicarea unui bust al poetului. Atunci Matei a răspuns chestionarelor date biografice puse de C. Botez, a vorbit despre părinţii şi fraţii săi. El restabilise amintirile evenimentelor trecute, adevărul despre neamul Eminovici, fără alunecuşuri apologetice. În acea zi, Matei comunicase informaţii concrete despre cele 21 scrisori, cărţi de vizită şi notiţe ale poetului, care s-au reprodus atunci *in extenso*, cu ortografia expeditorului[13]. Decedează la vârsta de 73 de ani.

Ca şi în alte localităţi ale ţinutului, tuberculoza era foarte răspândită şi la populaţia din Ipoteşti. Despre aceasta scrie şi Dumitru Păsat, apelând la un volum al lui Ion Roşu („Legendă şi adevăr în biografia lui Eminescu"), apărut în 1889 la Iaşi, în care e descrisă amintirea poetului îndrăgostit *în prima tinereţe* de o consăteancă cu numele Elena (12 ani), fiica lui Vasile a lui Nikita, decedată de *oftigă* la 10 decembrie 1862[14].

Susţin părerea lui George Călinescu[15], care vorbea despre tuberculoză ca boală ereditară a familiei Eminovici. Este stabilit că de această boală molipsitoare a suferit nu numai Raluca, dar şi majoritatea copiilor ei, tuberculoza fiind şi cauza morţii majorităţii din membrii familiei.

Despre aceasta ne mărturiseşte şi medicul C.I. Bercuş: „Flagelul tuberculozei, care măcinase atâtea vieţi în trecutul neamului nostru, se părea că îşi găsea o stavilă durabilă la începutul secolului XX, după descoperirea bacilului Koch (1882) şi a unor încercări de preparare a serului antituberculos". Doctorul Ecaterina Arbore (1873–1937) arăta că răspândirea tuberculozei în capitala României în

[13] Gheorghe Hagiu. *Comemorarea lui M. Eminescu la Galaţi din 1909, acum 30 ani*. În: „Orizontul", 1939, nr.4-5, p.191-193.

[14] Dumitru Păsat. *Mitul primei iubiri*. În: *Literatura şi Arta,* nr. 23 (3431) din 9 iunie 2011, p. 4.

[15] George Călinescu. Op. cit., p. 136-193.

acea perioadă prezenta o problemă destul de gravă. Într-o statistică alcătuită pe 30 ani (1875–1904) numărul morţilor de tuberculoză a oscilat între 725 şi 1231, atingând proporţia de 2,96–4,25% de locuitori… Situaţia epidemiei prin tuberculoză nu era caracteristică numai Bucureştilor, deoarece ravagiile ei erau prezente aproape în toate satele şi oraşele ţării, cum şi în armată… Marea masă a tuberculoşilor răspândeau microbul conştient sau inconştient, se hrăneau şi se tratau la întâmplare, mai ales cu leacuri băbeşti şi cu speranţa în Cel de Sus[16].

În continuare, C.I. Bercuş relevă: „Trecând în revistă câteva dintre figurile proeminente ale vieţii culturale şi ştiinţifice de la noi, decedate de tuberculoză în primele decenii ale secolului XX, respectiv până la apariţia antibioticelor şi înainte ca sănătatea populaţiei să devină problemă de stat, vom putea să ne dăm seama de dezastrul produs de către ftizie…” Autorul descrie o serie de personalităţi care au fost victime ale tuberculozei: scriitorul Iuliu Săvescu (1866–1903); poetul şi publicistul Ştefan Petică (1877–1904); psihiatrul Nicolae Vaschide (1874–1907); doctorul Ion Radovici (1868–1908); dramaturgul N. Burlănescu-Alin (1869–1912); scriitorul Emil Gârleanu (1878–1914); episcopul Calist Ialomiţeanu (1860–1917); artistul Mihai Florescu (1895–1925) ş.a. Poetul Gh. Vasiliu-Bacovia (1881–1957) a trăit peste 75 de ani, dar a fost mult timp chinuit de tuberculoză. La 70 de ani i s-a redeschis boala pulmonară din tinereţe, însă, după un tratament cu streptomicină, s-a vindecat.

Mihai Eminescu a văzut lumina zilei la 15 ianuarie 1850 în comuna Ipoteşti, ţinutul Botoşani, pe timpul Imperiului Austro-Ungar. A fost al şaptelea copil în familia căminarului Gheorghe Eminovici şi Ralucăi Iuraşcu. Se spune că copilăria i-a fost acea a unui copil normal, a crescut şi s-a format în spiritul climatului creştin-ortodox al unei familii pioase, având legături strânse cu Biserica. Primele învăţături le-a dobândit de la preotul satului. În anul 1857 învaţă la şcoala din Cernăuţi, iar din 1860 este înscris la liceu,

[16] C.I. Bercuş. *Tuberculoza în familiile domnitorilor noştri din trecut*. În: *Ftiziologia,* nr. 5, 1973, p. 545-551; C.I. Bercuş. *Pagini din trecutul medicinii româneşti*. Bucureşti, Editura Medicală, 1981, p. 257-273.

unde se află printre primii elevi. Din anul 1864 începe să câştige bani pentru existenţă. În 1865 îl întâlneşte pe renumitul pedagog Aron Pumnul, în 1867 intră în trupa lui Iorgu Caragiale. Pe măsură ce își extindea orizontul informației și culturii, îndoielile față de multe aspecte ale vieții aveau să sporească.

M. Eminescu în anul 1869, la 19 ani.

De mic copil, Mihai Eminescu se deosebea de copiii de seama lui: avea apucături poznaşe şi bizare, nu se împăca cu rostul unei învăţături constante, nu prea se împăca cu familia. Cu băieţii din sat discuta puţin, prefera să umble pe jos, iubea singurătatea şi dezmormântarea trecutului. Într-un cuvânt, nu era vorbăreţ, dar când vorbea cu oamenii ei îl ascultau, credeau în sfaturile lui. Vara,

mai mult nu dormea acasă, se înfunda în pădurile din împrejurimile Ipoteştilor, unde asculta ciripitul blând al păsărilor. Oamenii din sat ziceau că acest copil trebuie să fie năzdrăvan. Mai târziu, atras de viaţa zbuciumată de oraş, e nevoit să plece din Ipoteşti. Poetul îşi aminteşte mereu de anii copilăriei, de pădurile cutreierate, de izvoare, care i-au fost mai târziu surse de inspiraţie. Mai apoi, devenise nerăbdător să plece în străinătate spre a-şi continua studiile[17].

Dragostea lui Eminescu faţă de ţară şi neam, prin excelenţă, se observă din minunata şi glorioasa poezie *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie*, scrisă la vârsta de doar 17 ani, la 14 aprilie 1867. La această vârstă, deja se formează un spirit afectiv, căutător de prieteni adevăraţi, un om pătruns de valoarea sa şi doritor să capete o stare şi o consideraţie adevărate meritului său. Fără să producă duşmănie adevărată, aceste împrejurări au dat naştere la repulsii şi porniri de mânia altora.

În anii 1869–1872, M. Eminescu, fiind student la Universitatea din Viena, frecventează selectiv cursuri de filozofie și drept, economie politică și științe financiare. Preocupările științifice l-au urmărit toată viața. În această perioadă începe să publice articole în domeniul economiei politice, face însemnări filologice extinse, scrie poezii. Toți banii primiți de la părinți îi cheltuia pe procurarea cărților. La una din societățile studențești din care făcea parte, poetul participa în calitate de bibliotecar. Colegii îl știau pe Eminescu ca un excelent cunoscător al lui Platon, Spinoza și Fichte, al doctrinelor orientale, al lui Kant și Schopenhauer. A izbutit să se strecoare în intimitatea unor actori contemporani. Comportamentul rafinat și aspectul îl făceau foarte atractiv pentru publicul vienez.

Ioan Slavici, prieten şi coleg, scria despre Eminescu: „…Nici unul dintre noi, colegii lui, nu puteam să ne socotim români deopotrivă cu dânsul, care era moldovean… Eminescu, chiar atunci, tânăr de 19 ani, ştia mai multă carte decât noi ceilalţi băieţi cuminţi… Noi eram cuprinşi de uimire când ne dădeam seama cât de multe şi cât de profund a putut el să înveţe în afară de şcoală… Avea simţământul familial foarte dezvoltat, mult ţinea la mama sa, la fratele mai mic, precum şi la sora Henrieta”.

[17] *Omagiu lui Mihai Eminescu la 20 de ani de la moarte*. Bucureşti, 1909.

Ioan Slavici mai scria: „*Eminescu era omul* care trăia mai mult pentru alţii decât pentru sine însuşi, era un psiholog de o fineţe neîntrecută cu admirabilul său spirit de autoanaliză, vedea toate cele ce se întâmplă împrejurul lui, judeca drept, se bucura de cele bune şi se străduia cu îndărătnicie pentru înlăturarea celor rele. Deci, era nu numai poet şi cugetător cu vederi bine lămurite, ci totodată om de acţiune înzestrat cu bun simţ practic, care ştie să-şi aleagă mijloacele şi e totdeauna gata să-nfrunte greutăţile de orice fel… *Acasă* Eminescu era om al singurătăţii: îi plăcea să se afle la domiciliu şi ţinea să aibă locuinţa curată, luminoasă şi bine aerisită… Nu avea nevoie să-şi petreacă timpul prin cafenele, ceea ce nu i-a plăcut niciodată. Oricât de mult i-ar fi plăcut discuţiile cu multe persoane, el tot acasă îşi petrecea mai bucuros timpul, fie scriind, fie citind, fie stând pe gânduri sau dormind… *În lume*, centrul vieţii lui sociale erau întrunirile literare ale „Junimii", de la care nu lipsea niciodată. Pentru dânsul „Junimea" era un fel de *orchestră*, în care chiar şi cel mai slab muzicant era un adevărat maestru în ceea ce priveşte instrumentele lui…[18]"

În 1889, Alexandru Vlahuţă îşi amintea: „Eminescu avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrare particulară, ca şi cum venea de departe, dintr-o lume necunoscută… Eminescu a fost pregătit sub toate raporturile a croi un nou drum în literatura română. Niciodată nu s-a văzut la noi un temperament de artist completat de-o cultură aşa de vastă şi de-o originalitate atât de puternică. *Oameni ca Eminescu răsar la depărtări de veacuri în existenţa unui popor.* Odată cu stingerea din viaţă a poetului, s-a stins pentru totdeauna şi dulcea şi melodioasa-i voce![19]"

Vladimir Dogaru menţionează: „Toţi care l-au cunoscut ori numai l-au văzut pe Eminescu (în anii când era deplin sănătos) au fost unanim impresionaţi de frumuseţea chipului său… Prin frumuseţe şi atracţie unică, chipul nu numai că se impunea de la sine, dar îi

[18] *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p. 76-96.

[19] Al. Vlahuţă. În: *Amintiri despre Eminescu. Antologie*. Ediţie îngrijită de Ion Popescu. Iaşi, Ed. „Junimea", 1971, p. 214.

definea în acelaşi timp şi temperamentul de poet, stăpânit de o profundă şi senină melancolie… Dacă natura a imprimat pe chipul lui Eminescu trăsăturile poetului de geniu, la rândul său, a imprimat şi el pe chipul unora din personajele sale trăsături asemănătoare. Ceea ce impresionează mai presus de orice în astfel de cazuri este faptul că prin trăsăturile personajelor respective, Eminescu s-a descris pe sine însuşi…[20]"

George Munteanu îl caracterizează pe poet în modul următor: „*Nu păcătuia decât printr-o extremă iubire de adevăr* (de altfel, ca şi tatăl lui), în afară de orice îndoială. Dar prin aceasta trebuie înţeles exclusiv *adevărul său existenţial*, decurgând din norma unei creşteri ce nu se lasă dominată nici de sine însuşi, nici de alţii…" Spiritul patriotic al lui Mihai Eminescu, viitor poet, filosof și om politic, s-a observat încă din copilărie și s-a dezvoltat datorită situației sociale din țară, dependentă de apetiturile imperiale ale statelor vecine și atitudinea nepăsătoare a conducătorilor față de soarta poporului. Încă din perioada studiilor la Cernăuți Eminescu se interesa de unitatea și conștiința națională, restabilirea și consolidarea autonomiei principatelor românești[21]. Începuse a sesiza asupra schimbărilor care au avut loc după 1821, când *neatârnarea noastră a fost întunecată.* Cu ce râvnă Eminescu remarca activitatea lui Gheorghe Asachi pentru deșteptarea conștiinței naționale, spunând că el este acel *om venerabil* sub teascurile tipografiei căruia *au trecut cărțile școlărești și literatura* aproape întreagă a unei însemnate epoci de dezvoltare națională[22].

După mulţi ani de la moartea lui Eminescu, Pompiliu Constantinescu scria: „Poet, critic al culturii, ziarist şi polemist, doctrinar al naţionalismului, critic literar şi dramatic, culegător de folclor, preocupat de filologie, de pedagogie, de metafizică, de politică şi de

[20] Vladimir Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Ion Creangă", 1984, p. 15.
[21] N. Stoescu. *Unitatea românilor în evul mediu*. București, 1983, p. 174; A. Iordache, A. Stan. *Apărarea autonomiei Principatelor Române (1821–1859)*. București, 1987.
[22] M. Eminescu. *Opere*. București, 1980, vol. IX, p. 133-134.

câte altele, Eminescu este un geniu complet și complex, iar opera lui are atingeri cu atâtea domenii ale spiritului”[23].

George Călinescu[24] apreciază patriotismul poetului în felul următor: „Eminescu nu nutrea nici o aspiraţie pentru sine, ci numai pentru poporul din care făcea parte, fiind prin aceasta mai mult un exponent decât un individ.”

Este cu neputință să nu evidențiezi adevăratele cuvinte spuse din suflet de Theodor Codreanu[25]: „Deşi Eminescu este întemeietorul *doctrinei naționale moderne*, el n-a ajuns să marcheze politica românească. Dimpotrivă, opera lui a fost cu grijă separată de structurile de profunzime ale politicii naționale, opera lui publicistică fiind interzisă și după al doilea război mondial, efectele prelungindu-se până azi. Nu e simptomatic că Eminescu are atâția dușmani înverșunați și după 1989? În mod fățarnic se vorbește de „statutul” *de poet național*. În realitate, de un secol încoace, poetul este înlăturat, sub o formă sau alta, cu excepția unor perioade… Iar anii bolii au directă legătură cu această *interdicție* a lui Eminescu și consacră o *sacrificare* ce datează din una dintre cele mai negre zile ale istoriei românești: 28 iunie 1883…” N-am găsit echivalente pentru asemenea zi decât 28 iunie 1940…

Theodor Codreanu mai spune: „Om al adevărului, al verticalității morale, al cuprinderii ființei românești… Eminescu ar deveni ceea ce s-a vrut întreaga viață – arheul ivirii sale în universalitate, adică al unui stat modern, democratic, civilizat, demn de a sta alături de marile culturi și civilizații ale Europei… În realitate, statul român n-a atins exigențele lui Eminescu, fiindcă nici nu și-a propus vreodată, deși mari gânditori au pledat statornic pentru asimilarea organică a eminescianismului ca temei al ființei noastre…”

În cuvântarea sa, rostită la 16 octombrie 1911 cu prilejul dezvelirii statuii poetului în Galați, Nicolae Iorga avea să răspundă la întrebarea cine este Mihai Eminescu: „Afirmarea unității românești eterne, groaza de cotropirea străină, care ucide o conştiință, împie-

[23] Pompiliu Constantinescu. *O Catedră Eminescu*. Iași, Ed. „Junimea”, 1987, col. „Eminesciana”, p. 153.

[24] G. Călinescu. *Opere* (11), *Viaţa lui Eminescu*. 1969, p. 313.

[25] Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 13.

dică o desfășurare, sfărâmă un viitor, lasă fără îngrijire un trecut, pentru a da în loc jaf și corupție, oricare ar fi numele cotropitorului, al acelui dintâi dintre neamurile de cultură ori al celei din urmă plebiasiatice”[26].

Este cunoscut că talentul lui Eminescu s-a manifestat și în alte domenii științifice: filosofie, economie, astronomie, matematică, fizică etc. Aceste capacități deosebite ale poetului sunt confirmate și de savantul american Nicholas Andronesco[27], care, bazat pe multe cuvinte specific folosite de Eminescu în fiziografie, ne dovedește că *el este creatorul limbajului de fizică*. Andronesco spune că „probitatea științifică a lui Eminescu, ca și grija lui pentru folosirea numerelor și formulelor, aduce în lumină o notă eminesciană referitoare la teoria economică a americanului Carey. Ținuta științifică a lui Eminescu dezvoltă și completează teorii recunoscute ale vremii, economie și științe profunde… Eminescu este conștient de formularea analitico-matematică în fizică, ca și în alte domenii ale cunoștinței umane”.

Vorbind în acest context despre Eminescu, Andrei Vartic[28] scrie: „Nici un economist nu a mai demonstrat atât de strălucitor necesitatea armonizării hărţii tradiţiilor economice româneşti cu cele ale lumii. Şi nici un alt istoric, etnolog sau antropolog nu a mai avut curajul să spună lucrurilor pe nume privitor la trecutul şi viitorul poporului român, la antologiile lui, inclusiv a celor numerice, dar şi la mistica lui liturgică, la locul lui în cântecul lumii, la influenţa nefastă şi ciclică a străinilor, inclusiv a nomazilor de tot felul veniţi mai ales de la est de Nistru, asupra destinului românesc, atât în trecut cât şi în viitor”.

Într-o publicaţie a sa, Eugen Gheorghiţă[29] mărturiseşte: „Despre Eminescu poţi vorbi la nesfârşit şi cu cea mai aleasă dragoste, tot aşa precum a vorbit şi Eminescu la nesfârşit despre Basarabia…

[26] Radu Mihai Crișan. *Testamentul politic al lui Mihai Eminescu*. București, Ed. „Cartea Universală”, 2005, p. 32.
[27] Nicholas Andronesco. *Cu privire la legea spațiului în căderea liberă după Eminescu*. În: *Literatura și arta*, nr. 36 (3444) din 8 septembrie 2011, p. 7.
[28] Andrei Vartic. *Timpul lui Eminescu*. Bacău, Ed. „Docuprint”, 2008, p. 8.
[29] *Literatura şi Arta*, nr.24 (3432) din 16 iunie 2011, p. 1.

Atunci când vorbesc despre poet, chiar şi cei gângavi rostesc vorbele desluşit, de parcă ar fi nişte oratori de marcă".

Cu mulți ani în urmă, Emil Cioran menţiona: „Fără Eminescu, am fi știut că nu putem fi decât esențial mediocri, că nu este ieșire din noi în sine, și ne-am fi adaptat perfect condiției noastre minore. Suntem prea obligați față de geniul lui și față de tulburarea ce ne-a vărsat-o în suflet"[30].

Povestind despre ființa poetică și personalitatea intelectuală a lui Eminescu, Constantin Noica spunea: „Nu e vorba de idolatrie… de cultul lui Eminescu… dar de *valoarea lui în cultura noastră*"[31].

Zoe Dumitrescu-Buşulenga[32] avea să mai spună: „Progresul adevărului se conturează cu claritate în opera lui Eminescu, artistul romantic, prin excelenţă subiectiv, exprimându-se pe sine în mai toţi eroii săi… Eroii eminescieni, în oricât de variate haine ar fi, exprimă un protest puternic, întrupat simbolic în luciferica figură de dement a demonului românesc, neadaptabil, cercetătorul pasionat al adevărurilor interzise de religie şi societate, neconformistul singuratic întrupând forţe contrarii ordinii stabilite. Întrebările de mare însemnătate, ridicate în conştiinţa tânărului poet, îşi găsesc răspunsul în *Împărat şi proletar* (1874), iar cunoaşterea romantică a absolutului, îndrăzneaţa avântare a gândului dincolo de spaţiu şi timp, prinde chip literar în nuvela *Sărmanul Dionis* (1872)… Interesul atât de larg al lui Eminescu pentru problemele arzătoare îi conferă un loc de frunte şi ca poet… Amară şi parcă raportată la soarta proprie e concluzia tristă a inevitabilei deformări cancaniere a biografiei creatorului Eminescu, ce se observă după moartea lui.

Este firesc ca fiecare din generațiile de creație sau mari creatori să ridice problema reconsiderării valorice a operei lui Eminescu… dar nu de nivelare a operei eminesciene. Academicianul Mihai Cimpoi în această privinţă arată: „A-l demola pe Eminescu înseamnă a demola întreaga construcție piramidală de fapte sufletești și intelectuale, concepții și viziuni constituite de toți oamenii expo-

[30] *Schimbarea la față a României*. Ediția a patra. București, 1993, p. 78.
[31] Constantin Noica. *Introducere la miracolul eminescian*. București, 1992.
[32] Eminescu. *Poezii* (prefață). București, Editura pentru literatură, p. XVII-XX.

nenţiali ai culturii româneşti. Axul ei este ideea *naţională şi universalismul*…" Mihai Cimpoi mai ridică şi o întrebare firească: *Ce i se întâmplă însă în spectacolul „de mumificare" şi „de muscisări" imaginii lui Eminescu?* Răspunsul este: „Reacţia firească împotriva unui naţionalism extremist îi determină pe unii *să îndemne la demolarea statutului* lui de *poet naţional*, care *înseamnă nu doar poet al ideii naţionale,* ci şi poet de cea mai înaltă valoare artistică în plan naţional. Nerecunoaşterea lui ca poet *naţional* echivalează cu nerecunoaşterea valorii creaţiei lui poetice, după cum negarea oricărei valori duce la nerecunoaşterea statutului estetic de *poet naţional*"[33].

Gloria lui Mihai Eminescu constă în tratarea integral-noncomplexială a gândirii, tradiţiei şi expresiei, realizată în toată civilizaţia lumii. Prin identificarea cu Eminescu, spiritul românesc a dobândit, pentru o vreme, sentimentul că nu poate fi dominat printr-o superioritate, existând în chip aprioric în afara sa. Înfrângerile deveneau accident, iar demnitatea lua înfăţişarea principiului. Într-o cultură, însă, care se îndepărtează vizibil de condiţia unei asemenea disponibilităţi nu este de mirare ca Eminescu să devină neinteligibil[34].

Academicianul Mihai Cimpoi scrie: „Când vorbim despre personalitatea lui Eminescu, ne gândim la un *complex* de însuşiri excepţionale pe care le vădeşte în creaţia propriu-zisă, în domeniul cunoaşterii, în corelarea esteticului şi eticului, în gazetărie şi activitatea publică, unde respectă un cod deontologic impecabil… Eminescu reactualizează portretul fenomenologic al personalităţii, aşa cum se poate reconstitui din accepţiile pe care i le dă antichitatea…[35]"

Mihai Cimpoi ne demonstrează că Eminescu, prin personalitatea sa intelectuală şi artistică, a devenit *spiritul tutelar* al românilor, poet al Fiinţei[36]… Opera gazetărească a poetului este privită ca un

[33] Mihai Cimpoi. *Eminescu şi bolile culturii româneşti*. *Literatura şi arta*, nr. 2 (2786) din 14 ianuarie 1999.
[34] Mihai Cimpoi. *Proiectul Eminescu*. În: *Luceafărul,* 1998, nr. 16, p. 3.
[35] Mihai Cimpoi. *Mihai Eminescu. Dicţionar enciclopedic*. Chişinău, Ed. „Guinivas", 2012, p. 65.
[36] Tudor Nedelcea. *Literatura şi arta*, nr. 23 (2807) din 10 iunie 1999.

spectacol intelectual, social şi etic al personalităţii sale, neviciat de partizanat politic.

În ianuarie 1999, cu ocazia zilei de naştere a lui Mihai Eminescu, academicianul Nicolae Dabija cu mare durere în suflet menţiona: „…Amintirea, cinstirea înaintaşilor – a înainte-mergătorilor noştri – rămân nu doar o datorie de căpetenie, ci şi una de onoare a oricărei generaţii”[37].

Cunoscutul biograf eminescian, Theodor Codreanu, pe bună dreptate menţionează: „Neînţelegerile din ultima vreme privitoare la revizuirea biografică a celor din urmă şase ani de viaţă ai lui Eminescu au mai multe cauze, cea principală fiind paradoxal de ordin ideologic şi în strictă consonanţă cu mentalitatea epocilor. *Naţionalismul* ziaristului de la *Timpul* nu este, azi, *corect public* şi, în consecinţă, tentativa de a schimba referenţialul şi de a depista cauzele *sechestrării* în *cămeşoiul de forţă* pe 28 iunie 1883, în atitudinea fermă a publicistului în apărarea **adevărului,** pare să devină, pentru noii decidenţi ai destinului popoarelor, inacceptabilă”[38].

Despre atitudinea unilaterală a unor contemporani faţă de Eminescu, Ion Graur[39] spune: „Noi şi până astăzi ştim a face mai mult paradă cu numele Eminescu, fără să ne aplecăm cu adevărat asupra celor trăite şi formulate de el… Perseverăm în a rămâne un popor straniu, ca să nu zic – anapoda. Pe de-o parte l-am declarat pe Mihai Eminescu drept Poetul nostru Național, drept simbolul nostru, iar pe de altă parte, îi contestăm opera chiar acolo unde ea constituie chintesența ființei lui. Eminescu, în primul rând, nu a scris în două limbi concomitent – el a scris doar în limba română. În al doilea rând, Eminescu s-a simțit mândru considerându-se român, el nu a făcut nici un fel de distincție între a fi moldovean sau român”. Cu deosebit sentiment prezint şi altă afirmaţie a lui I. Graur, care avea

[37] Nicolae Dabija. *Înainte-mergătorii*. În: *Literatura și arta*, nr. 2 (2786) din 14 ianuarie 1999, p. 1.

[38] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei”*. (Ediţie definitivă). Chişinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 5.

[39] Ion Graur. *Eminescu și noi*. În: *Literatura și arta*, nr. 24 (3537) din 13 iunie 2013.

să sublinieze: *Dacă noi nu îl merităm, în mare măsură, pe Eminescu, în schimb, El merită în deplină măsură să fie cunoscut de către noi*.

Dramaturgul, prozatorul şi distinsul poet basarabean, Dumitru Matcovschi, astfel a caracterizat măreţia poetului:

Eminescu e făclie,

E o ţară cu minuni,

Un izvor de apă vie,

Care vine din străbuni.

Microscopice popoare, regi, oşteni şi învăţaţi
Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi;
Muşti de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul,
În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată…

Mihai Eminescu

II
Secvențe din viața spinoasă și lupta lui pentru adevăr

Întors în țară de la studii din Viena, M. Eminescu îşi publică poeziile în „Convorbiri literare", revista a societăţii „Junimea", şi în scurt timp, Titu Maiorescu îi acordă o bursă, cu scopul de a-şi urma studiile în filozofie la Berlin. În anii 1872–1874 el își continuă studiile la Universitatea din Berlin. G. Călinescu caracterizează într-un mod specific viaţa poetului de atunci, arătând că tocmai în acest oraş, Mihai Eminescu a cunoscut iubirea în toate înfăţişările ei[40]…

La universitățile din Viena şi Berlin, Eminescu a trecut prin lumea cugetării un volum enorm de informaţii: istorie şi filozofie, literaturi vechi, arte, drept, ştiinţe exacte, economie politică. Frecventa muzeele, teatrul, bibliotecile, anticariatele, citea neîntrerupt. Deseori îl vedeau prezent la cursul de medicină legală, susţinut de Casper şi Edward Hoffman; nu o dată cerea permisiunea să asiste la cercetarea medico-legală a cadavrului.

Totodată, studiile la Viena şi Berlin nu l-au înstrăinat pe Eminescu de țară, ci l-au făcut să cugete teoretic asupra necesităţilor ei naţionale şi sociale dintr-o perspectivă exterioară. Acei cinci ani au fost ani de învăţătură înaltă, de seţoasă însuşire a cunoştinţelor celor mai diverse, dar şi de experienţă umană, de contact direct (mai ales la Viena) cu românii din toate părţile. Eminescu a început acum să se gândească profund la realizarea unei mari culturi unitare româneşti în ţară, care să alăture toate conştiinţele individuale într-o conştiinţă naţională, şi chiar la datele concrete ale acestei culturi[41].

---

[40] George Călinescu. *Viaţa lui Mihai Eminescu. Ion Creangă. Viaţa şi opera*. Chișinău, Ed. „Literatura artistică", 1989, p.136-193.

[41] Eminescu. *Poezii* (prefaţă). Op. cit., p. XV.

Sosit în țară, Eminescu a fost prins de curentul nemilos al grijilor zilei de mâine și ținut până la sfârșitul vieții într-o incertitudine dureroasă și umilitoare cu privire la viitorul imediat. Se spune că „rămas pe drumuri, hărţuit de răutatea oamenilor şi cu o neîncredere în viitor, pe care împrejurările păreau c-o îndreptăţesc, poetul alerga să se adăpostească pe la prieteni… Legenda vieţii proletare a lui Eminescu devine o problemă psihologică şi biografică de oarecare curiozitate… Nevoia de independenţă economică şi morală este ceea ce a apăsat mai mult pe poet, nerăbdător de a fulgera moravurile de atunci, de pe urma cărora îşi pierduse pentru totdeauna nădejdea unei creaţii ce ar fi fost aşa de fructuoasă pentru cultura ţării…[42]”

La 23 august 1874, Mihai Eminescu este numit director al Bibliotecii centrale din Iași, iar în ziua de 30 august, în aula Universității, a depus jurământul în fața rectorului Ștefan Micle. În calitate de ministru de instrucție, Titu Maiorescu întărește prin decret (16 octombrie 1874) numirea lui Eminescu în postura respectivă. Între timp, Eminescu își statornicește domiciliul într-o odaie mare în casele din curtea bisericii „Trei Sfetite”.

La Iași, a fost inspector școlar, redactor obscur al mai obscurei gazete *Curierul de Iași*, slujbe din care era scos după bunul plac al guvernelor ce se succedau. În curând, Eminescu îşi urcă în tren hârţoagele şi porni la Bucureşti, unde aveau să-l aştepte mizeria, boala şi moartea. În scurt timp este apreciat de Titu Maiorescu și începe colaborarea cu „Junimea”. La București, a fost redactor la *Timpul,* inclusiv redactor-şef, ziar conservator, unde poetul și-a împărțit toată vremea între îndeplinirea datoriilor funcțiunilor sale oficiale și îndeplinirea obligațiunilor sale de creator. Și, pe măsură ce anii s-au scurs, el a fost, datorită poate și onestității lui profesionale excepționale, tot mai copleșit de activitățile cerute de acele funcțiuni[43].

În scurt timp (după 1864), forțele reacțiunii din țară, strânse în monstruoasa coaliție politică, îl răsturnase de la putere pe Cuza şi încercau să dobândească oarecare stabilitate, să frâneze înnoirea și să discrediteze pe toate căile mișcarea pașoptistă… Pe tărâm cultu-

[42] George Călinescu. Op. cit., p. 262-264.
[43] Eminescu. *Poezii*. p. XV-XVI.

ral, această tendință de negare a momentului revoluționar anterior o reprezintă ideologia junimistă, asemănătoare în unele din punctele ei esențiale cu multe doctrine europene postrevoluționare, născute ca o reacțiune din partea claselor dominante împotriva opozanților. Astfel, contradicția între viața şi aspirațiile maselor populare și cultura claselor dominante se accentuează[44].

Atunci când guvernul conservator al lui Catargiu a căzut de la putere, Eminescu a fost imediat concediat din postul de revizor şcolar al judeţelor Iaşi şi Vaslui. Rămas fără nici o ocupaţie (1876), el mai adesea se adăpostea pe la amicii săi binevoitori. Unii membri din „Junimea" îi dădeau lui Eminescu ceva mijloace de trai. Tocmai în acea perioadă el începuse a străluci prin talentul său. Cu mare greu i s-a găsit postul de redactor-administrator şi corector la „Curierul de Iaşi".

Chiar şi la acel an (1876), Eminescu purta în suflet o stare de disperare, de neîncredere socială, ceea ce se observă şi în cunoscuta sa poezie *Melancolie*:

Şi când gândesc la viaţa-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca şi când n-ar fi viaţa-mi, ca şi când n-aş fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune poveste pe de rost,
De-mi ţin la el urechea – şi râd de câte-ascult
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult.

În 1877, Eminescu este invitat la Bucureşti, unde i se încredinţează postul de redactor la ziarul politic *Timpul*. Acolo s-a simţit pe deplin înrâurirea predominatoare a lui Eminescu. El a contribuit în mare măsură la răsturnarea guvernului şi a schimbat starea de lucruri.

Anul debutului la *Timpul* a coincis cu starea de nelinişte şi indignare generală produsă în România la cererea Rusiei de retrocedare a celor trei judeţe basarabene care au revenit la Moldova conform Tratatului de Pace de la Paris (1856). Eminescu califică aceas-

[44] Ibidem, p. XII.

tă cerere a Rusiei ca o încălcare flagrantă a suveranităţii naţionale… La acest act, Eminescu răspunde politicienilor ruşi şi presei panslaviste şi ţariste, care-şi motivau cerinţa reîncorporării sudului Basarabiei la Imperiul Rus cu argumente clasice ale diplomaţiei ţariste, că Rusia ar fi cerut Basarabia de la Turcia… Prin această argumentare, Eminescu ne-a lăsat modele de contraargumente… El scrie: „*Dacă cerinţa graniţelor naturale ar fi un drept,* atunci Rusia ar putea cere să anexeze întreaga Românie, nu numai Basarabia. *Noi ştim că sub pretextul de-a avea graniţe s-ar putea cuceri Universul întreg…*[45]"

În continuare, Aurelia Felea scrie: „Dacă retrocedarea Basarabiei pentru Rusia este o chestiune de onoare militară, pentru poporul român este una de existenţă, deoarece vitalitatea statului român, pentru poporul român, neutralitatea lui are un garant serios în interesul economic pe care-l manifestă puterile occidentale pentru trecutul românesc al gurilor Dunării, interes care canalizează eforturile occidentalilor la stăvilirea penetraţiei ruseşti în România… Guvernanţii – credea poetul – n-au fost în stare să înţeleagă proporţiile reale ale primejdiei ce vine de la Răsărit şi adevăratele scopuri ale politicii ruseşti…[46]"

Cu 10 ani înainte de moarte (în 1879), Eminescu spunea: „Înmulţirea claselor consumatoare şi scăderea claselor productive, iată răul organic, în contra căruia o organizare bună trebuie să găsească remedii"[47].

„Nu voim să trăim într-un stat poliglot, unde aşa-numita patrie este deasupra naţionalităţii. Voim şi sperăm la o mişcare de îndreptare politică a vieţii noastre politice, o mişcare al cărei punct de vedere să fie ideea de stat şi de naţionalitate"[48].

„Din momentul în care luptele de partid au degenerat în lupta pentru existenţă zilnică, din momentul în care mii de interese private sunt legate de finanţe sau de căderea unui partid, nu mai poate fi vorba de neatârnarea politică a diferitelor grupuri care-şi dispută

[45] Aurelia Felea. *Destin Românesc*. 1997, nr. 3, p. 80.
[46] Ibidem, p. 81-83.
[47] Radu Mihai Crişan. *Drumul doinei. Arma cuvântului la Mihai Eminescu*. Bucureşti, Ed. TIBO, 2008, p. 7.
[48] Ibidem, p. 8.

puterea statului. Din momentul în care interesul material de a ajunge la putere precumpăneşte, o spunem cu părere de rău, lupta egală (prin vot), în ţară şi în parlament, nu e decât manipulare a unor ambiţii personale, a unor apetituri, pe cât de nesăţioase pe atât de vrednice de condamnat”[49].

„Sistemul demagogic, care din politică face o speculă, din sufragiul claselor amăgite face o scară de înaintare în economia, nu politică, ci privată, a membrilor societăţii de exploataţie”[50].

„Poporul, mânat la alegeri cu baioneta civico-electorală, suportă plebeea aceasta, fără a pricepe ceva. Încurcat în paragrafe şi articole traduse din franţuzeşte, nemaiştiind a distinge alb de negru şi adevărul de minciună, cu mintea uimită de fraze fără de cuprins, de un întreg lexicon de termeni care nu au nici o realitate îndărătul lor, e pe punctul de a-şi pierde totul, până şi limba şi bunul simţ, vestit odinioarea”[51].

„Elementele străine, îmbătrânite şi sterpe, s-au amestecat în poporul nostru şi joacă cu media patriotismului şi a naţionalismului. Neavând tradiţii, patrie hotărâtă ori naţionalitate hotărâtă, au pus, totuşi, mâna pe statul român. Conştiinţa că ele sunt deosebite de neamul românesc nu le-a dispărut încă – ele se privesc ca o oaste biruitoare într-o ţară vrăjmaşă. De aceea nu e de mirare că întreaga noastră dezvoltare mai nouă nu a avut în vedere conservarea naţionalităţii, ci realizarea unei serii de idei liberale şi egalitate cosmopolite”[52].

Poetul era convins că lupta lui pentru adevăr se va încununa cu succes, nu se aştepta la o rivalitate categorică, în primul rând, din partea conducerii de vârf a ţării. Adversarii politici au ştiut că va fi foarte greu de învins un idol al societăţii, cum era Eminescu, şi de aceea, ei au purces la o tactică bine chibzuită, pentru realizarea căreia a fost nevoie de şase ani. Până în zilele noastre sunt cunoscute cuvintele înţelepte ale lui Eminescu: „Ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului şi conştiinţei lor în deplinul înţeles al cuvântului”.

[49] *Timpul* din 19 septembrie 1880 (*Opere*, vol. XI, p. 337).
[50] *Timpul* din 28 septembrie 1880 (*Opere*, vol. XI, p. 349).
[51] *Timpul* din 11 octombrie 1881 (*Opere*, vol. XII, p. 366).
[52] *Timpul* din 29 iulie 1881 (*Opere*, vol. XII, p. 267).

Este bine cunoscută nu numai poziţia patriotică, dar şi viziunile politice măreţe ale lui Mihai Eminescu. El scria: „Greşelile în politică sunt crime; căci în urma lor suferă milioane de oameni nevinovaţi, se-mpiedică dezvoltarea unei ţări întregi şi se-mpiedică, pentru zeci de ani înainte, viitorul ei". Poetul avea să mai afirme: „Adevărul e stăpânul nostru, nu noi suntem adevărul".

Maica Benedicta (Zoe Dumitrescu-Buşulenga)[53] arată că fiinţa poetului era plină de contradicţii, ca la orice alt om. Totodată, din fericire, el a rămas mereu aproape de sursa vie a poporului, de năzuinţele şi bucuriile acestuia, ceea ce avea să dea o orientare specială personalităţii lui, legând-o indisolubil de aspiraţiile maselor, de viziunea lor despre lume şi mai ales despre frumuseţe. La vârsta când Maiorescu studiase la Viena, alături de vlăstarele aristocraţiei austriece, Eminescu caută tovărăşia ciobanilor şi prisăcarilor în pădurile şi pe dealurile din jurul Ipoteştilor, iar când junimiştii loveau în paşoptişti şi-i denigrau, tânărul moldovean se încălzea la flacăra inimii profesorului său iubit, Aron Pumnul, unul din participanţii la revoluţia de la 1848 în Transilvania, fugit de teama austriecilor. Deci, pământul şi oamenii ţării i-au fost primii dascăli, primii săditori în sufletul tânăr al lui Eminescu.

Despre Eminescu, Ioan Slavici îşi amintea: „El lucra încă din anii tinereţii (1869−1870) la traducerea operei lui Kant asupra raţiunii pure, era plin de Spinoza, pe care îl citeşte de curând şi citea pe Fichte… Mult şi cu o repeziciune uimitoare citea… Era la curent şi cu publicaţiile noi, şi cu cărţile vechi… Îndată ce primea banii de acasă, îşi cumpăra cărţi şi timp de câteva zile nu-l mai vedea nimeni… Masa lui era plină de cărţi româneşti şi nemţeşti. În româneşti citea mai mult scrierile vechilor cronicari şi *Convorbiri literare*, în limba germană – operele celor mai însemnaţi scriitori… Nu o dată *ne plimbam până-n crepetul zorilor de zi*, şi cu ocaziunea acestor plimbări m-am luminat fără îndoială mai mult de cât audiind cursurile de la universitate"[54].

Vladimir Dogaru subliniază: „Dintre toţi contemporanii poetului, cel care i-a scos în evidenţă mai bine ca oricine gradul înalt al vas-

[53] Eminescu. *Poezii* (prefaţă). Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. XIV.
[54] Ioan Slavici. *Amintiri*. Bucureşti, 1924; Vladimir Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Ion Creangă", 1984, p. 68-69.

tei lui culturi literare, filozofice şi ştiinţifice a fost Titu Maiorescu… Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii de astăzi… Cu neobosita lui stăruinţă de a ceti, de a studia, de a cunoaşte, el îşi înzestra fără preget memoria cu operele însemnate din literatura antică şi modernă…[55]"

Despre geniul poetic şi ştiinţific al lui Mihai Eminescu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga[56] menţiona: „Din când în când, au răsunat voci înalt autorizate în alte tărâmuri ale culturii, dar şi în materie de judecată estetică, precum Maiorescu, Iorga, Noica, dând credit nelimitat de reprezentare superlativă geniului naţional lui Eminescu. Chiar un mare matematician ca Octav Onicescu, un fizician ca Andrei Dorobanţu, un matematician ca Solomon Marcus, un istoric al ştiinţei ca I.M. Ştefan s-au pronunţat „*uimiţi*" despre calitatea cunoştinţelor şi intuiţiilor lui ştiinţifice". Caius Traian Dragomir demonstra că Eminescu este cel mai mare politolog român[57].

Totuşi, în scurt timp, M. Eminescu se afla pe culmea creaţiei sale poetice şi ziaristice, era recunoscut ca unul dintre cei mai talentaţi poeţi din spaţiul românesc, apreciat şi peste hotarele ţării. Făcea impresia că el juca un rol public, mult mai important decât a lăsat să se înţeleagă istoria literară tradiţională. Realizase performanţe nu numai ca poet, dar revoluţionase şi jurnalistica de idei politice şi sociale, desăvârşind începuturile unor precursorii… Transformase *Timpul* dintr-o publicaţie modestă de partid într-un ziar de audienţă naţională şi de înaltă clasă jurnalistică, fiind şeful unei echipe unice de ziarişti… Eminescu nu făcea atât politica unui partid, cât impusese un punct de vedere naţional, purtând amprenta excepţionalei sale gândiri… Planurile reformatoare ale poetului vizau unitatea politică a tuturor românilor de la *Nistru pân' la Tisa*[58]…

[55] Vladimir Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Ion Creangă", 1984, p. 62.
[56] Theodor Codreanu. *Dubla Sacrificare a lui Eminescu*. Chişinău, Ed. „Civitas", 1999, p. 6.
[57] *Glasul Naţiunii,* nr. 12, anul X, 16 iunie 1999, p. 14.
[58] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei"*. Chişinău, 2011, p. 169-170.

Theodor Codreanu[59] mai specifică: Eminescu, ca geniu poetic, n-a fost receptat în toata grandoarea viziunii sale, trezind un viu interes… Nu e o simplă coincidenţă că această glorie a început să crească după 1883, înlesnită deopotrivă de zgomotul care s-a produs în jurul îmbolnăvirii poetului şi de apariţia ediţiei lui Maiorescu. Marea schimbare a intervenit referenţial în existenţa lui Eminescu (din 28.06.1883). Ea a fost precedată de un război surd, cu unele izbucniri publice incontestabile între poet şi cei care au constituit ţinta atacurilor sale. Timp de 6 ani Eminescu a plutit pe o corabie a nebuniei (!), spre fascinaţia publicului şi a autorilor, bine intenţionaţi ai scenariului.

Meritã evidenţiatã înalta apreciere datã poetului cãtre primministrul României pe atunci[60], care foarte expresiv mărturisea: „În vreme ce Carol I era *regele politic* al românilor, Eminescu era *regele spiritului* naţional. Numai aşa trebuie înţeleasă verticalitatea existenţială a tot ce-a făcut Eminescu… Acesta e sensul ontologic al creării mitului Eminescu de către Titu Maiorescu, cel care a contribuit la *aruncarea peste bord* a poetului, dar care a recunoscut în el *cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române*".

În *Amintiri de la Junimea*, Gheorghe Panu povesteşte despre un sfat povăţuitor pe care Eminescu i l-a dat pe timpuri: „Panule, ştii tu că în lumea asta nu este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru, trecutul lui… Tot, tot este un şir neîntrerupt de martiri".

Cât de frumos se asociază cele spuse cu versurile poetului din *Scrisoarea I* (1981):

Or să vie pe-a ta urmă în cavou de-nmormântare,
Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare…
Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine… lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te aşteaptă.

[59] Ibidem, p. 57.
[60] Ibidem, p. 133-134.

Ionel Savitescu, într-un mod direct şi obiectiv, îi caracterizează aşa-numiţii prieteni ai poetului[61]: „…Eminescu n-a dus lipsă de detractori, atât în viaţă, cât şi după moarte: D. Petrino, V.A. Urechea, C.A. Rosetti, Bonifaciu, Pantazi Ghica, Alexandru Macedonski i-au fost duşmani înverşunaţi, poetul răspunzându-le prin poezii persiflante, ironizându-i cu verva cunoscută. Din altă categorie de adversari ai lui Eminescu fac parte: Petru Grădişteanu, Grigore Gellianu, Alexandru Grama, Aron Densuşianu, Anghel Dumitrescu. Aceştia din urmă nu s-au mulţumit cu atacuri ocazionale, investive sau simple aluzii la poezia şi persoana lui Eminescu, ci efectiv au scris împotriva-i, căutând să abată cursul literar al epocii favorabil lui Mihai Eminescu. Lucrările acestora rămase decenii întregi în revistele vremii, cu unele excepţii".

Din păcate, cohortele denigratorilor lui Eminescu se recrutează permanent din rândul fanaticilor unor ideologii ostile României. Detractorii văd în Eminescu o forţă stihială de ură şi de violenţă verbală. În această privinţă, Cristian Tiberiu-Popescu[62] spunea: „Atragerea lui Eminescu la *Timpul* este o adevărată eroare politică a conservatorilor… Poetul va institui un zid în calea tuturor, stavilă oricărui compromis, oricărei înţelegeri de partidă, urmărind neabătut drumul drept spre el… Toate consecinţele s-au răsfrânt asupra lui, în ultimă instanţă… Când Eminescu, la 16 februarie 1883, şi-a dat demisia de la ziar, …de fapt, *Timpul* şi conservatorii s-au descotorosit de el".

Tonalitatea articolelor eminesciene devenise atât de necruţătoare, încât *Românul* scria de *teroriştii de la „Timpul"*… Punctul obscur al eminescianismului şi principalul *atu* al adversarilor de tot felul, de la C.A. Rosetti până la regele Carol I, a fost văzut Mihai Eminescu… ca deschizător de drum al imaginarului violent la români[63].

---

[61] Ionel Savitescu. *Denigratorii lui Eminescu*. În: *Oglinda Literară*, nr. 38, anul III, februarie, 2005, p. 1109.

[62] Cristian Tiberiu-Popescu. *Eminescu. Antiteză*. Bucureşti, Ed. „Libra", 2000, p. 270-273.

[63] Ruxandra Cesereanu. *Imaginarul violent al românilor*. Bucureşti, Ed. „Humanitas", 2003. A se vedea: Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei*. Chişinău, 2011, p. 25.

Alexandru Vlahuţă[64] îşi amintea cum, pe timpul verii, patronii de la *Timpul* plecau cu toţii la odihnă. Eminescu stătea neclintit la Bucureşti, mistuindu-se şi luptând până la jertfă pentru onorarea altora, fiind soldat nefericit. Asta era pe la sfârşitul lunii mai 1883, iar peste o săptămână gazetele anunţau că Eminescu a înnebunit… S-a recurs la o strategie de supravieţuire în faţa unei situaţii insuportabile, *nebunia* fiind a sistemului, nu a poetului… Numele exact al bolii lui Eminescu este criza sacrificială şi autosacrificială.

Al. Vlahuţă, unul dintre puţinii care au încercat să înţeleagă tragedia poetului, vizitându-l la Şuţu, a mărturisit că Eminescu i-a spus despre un plan de reorganizare socială, la care el se gândeşte de mult, o lucrare importantă, la care munceşte, care-i dă nopţi de insomnie şi dureri de cap ucigătoare[65].

Theodor Codreanu arată[66]: „La începutul anului 1883, Eminescu se internează la Spitalul Brâncovenesc, unde este îngrijit de doctorul Wilhelm Kremnitz, ieşind apt de muncă. S-a întors, însă, din nou la munca supraomenească, situaţie surprinsă în textul amintirilor lui Vlahuţă, reproduse anterior. Acesta e tabloul *clinic* de până la 28 iunie 1883".

Deja în 1931, I.N. Roman scria: „Am avut totdeauna, am şi astăzi convingerea nestrămutată că poetul care a luptat cu mizeria şi cu foametea a murit cu zile. Eminescu avea nevoie de un tratament serios şi de lungă durată, care cerea oarecare sacrificii pe care nu s-a găsit nimeni dispus să o facă"[67].

Ilina Grigori interpreta[68] acest gest al poetului ca o dovadă că nu s-au făcut presiuni asupra lui Eminescu ca să părăsească *Timpul*, raţionament cu totul fantezist, utilizat pentru a oculta cele ce se vor petrece la 28 iunie 1883. Argumentul autoarei este că liderii conservatori i-au refuzat demisia, de unde şi concluzia că nici nu au

[64] Al. Vlahuţă. *Amintiri despre Eminescu*. Bucureşti, 1953, p. 138-139.
[65] Ibidem, p. 99.
[66] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei"* (ediţie definitivă). Chişinău, Ed. „Universul", 2011, p. 121.
[67] I.N. Roman. *O pagină inedită din viaţa lui Eminescu*. În: *Adevărul literar şi artistic,* nr. 535 din 8 martie 1931.
[68] Ilina Grigori. *Ştim noi cine a fost Eminescu?* Bucureşti, Ed. ART, 2008, p. 275.

făcut presiuni asupra jurnalistului! În realitate, Eminescu a fost degradat la simplu redactor din postul de redactor-şef.

Tudor Arghezi într-un eseu despre M. Eminescu spunea: „Poetul nu-şi răsfăţa nici puţinii prieteni, nici numeroşii lui adversari". Cel mai înverşunat din ultima categorie a fost Alexandru Macedonski… Despre el Titu Maiorescu scria: „Eminescu ajunsese să aibă gloria fără ca s-o caute. Macedonski era orgolios infatuat până a se crede… cel mai mare poet al nostru. Printr-o supraproducţie de valoare inegală el forţa gloria fără s-o găsească… Doi oameni atât de deosebiţi nu puteau fi decât adversari"[69]. Se ştie că anume din baia lui Alexandru Macedonski, Eminescu, sub pretext de nebunie, a fost pus în cămaşa de forţă şi internat la 23 august 1883 în spitalul de psihiatrie al doctorului Şuţu!

Superioritatea intelectuală şi poziţia civică ale poetului deveniseră din ce în ce mai iritabile pentru guvernanţii statului şi reprezentanţii puterii, iar publicaţiile lui aveau tangenţe revoluţionare. Din aceste motive, activitatea ziaristică a lui M. Eminescu capătă valenţe critice în anul 1881, după ce a atacat sever programul politic lansat la 31 decembrie 1880 de Titu Maiorescu, în care se pleda pentru subordonarea intereselor României Imperiului Austro-Ungar. Eminescu ştia planurile lui Bismarck de a transforma Austria într-o confederaţie dunăreană (balcanică), la care să fie anexate mai multe ţări învecinate, inclusiv România. Drept urmare, în noiembrie 1881, el este deja retrogradat şi înlocuit la conducerea ziarului *Timpul*, iar noul redactor-şef îl atacă pe Eminescu chiar de la intrarea în funcţia dată. Această situaţie l-a impus pe poet să înceapă o luptă aprigă cu caracter constructiv, devenind obiectul serviciilor secrete ale Rusiei ţariste şi Austro-Ungariei[70].

Valeriu Dulgheru menţionează: „Având un spirit de observaţie foarte fin, o capacitate de analiză fenomenală şi o pană ascuţită, Eminescu biciuia cu necruţare viciile care ne-au fost implantate de către străini". Autorul prezintă expresia poetului: „Luminile civilizaţiei bizantine au pătruns atât de adânc în noi, încât privim lumea

[69] În: *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p. 427-428.

[70] Gh. Ungureanu. *Eminescu în documente de familie*. Bucureşti, Ed. „Minerva", 1977, p. 412.

ca ceva spus unei ordine pur mecanice de lucruri, unde nici inteligenţa, nici meritul, nici caracterul nu mai valorează nimic şi unde oarba întâmplare domneşte, distribuind… bani peşin, reversibili pentru arta de a calomnia şi a amăgi"…

Mihai Eminescu vorbea cu durere în suflet: „Vai şi amar de noi, dacă, în vremurile noastre mari, am avea parte de a fi conduşi de oameni mici a căror cap e prea strâmt spre a putea cuprinde concepţia bogată a misiunii unui popor întinerit după o viaţă de optsprezece veacuri, ori a căror inimă e prea searbădă spre a se putea încălzi de această misiune"[71].

M.N. Rusu[72] scrie: „Eminescu era supravegheat de serviciile secrete pas cu pas. Baronul Von Mayr, ambasadorul Austro-Ungariei la Bucureşti, îl însărcinase pe F. Lachman să dirijeze această însărcinare. O notă informativă a baronului denunţa articolul lui Eminescu în *Timpul* privitor la expansiunea catolicismului în România…" Se mai anunţa: „Eminescu, redactor principal la *Timpul*, a făcut propunerea ca studenţii transilvăneni de naţionalitate română, care frecventează instituţiile de învăţământ din România a se instrui, să fie puşi să acţioneze în timpul vacanţei în locurile natale pentru a racorda politica în direcţia *Daciei Mari.* O asemenea informaţie spulbera credinţa acelora că Eminescu era un adept al federalismului în ceea ce priveşte Transilvania… ca pas înspre proiectarea României Mari".

Sunt bine cunoscute motivele *izolării şi lichidării* lui Eminescu. Nu ocazional, el în permanenţă era urmărit nu numai de agentul F. Lachman, dar şi de Grigore Ventura, informator al serviciilor secrete vieneze. Poetul se afla chiar în primejdie de lichidare fizică… La Iaşi, cu ocazia dezvelirii, la 6 iunie 1883, a statuii lui Ştefan cel Mare, poetul avea la el revolver, pe care i l-a arătat lui Ion Creangă, motivând că *nu poate exclude încercări să-l omoare.* Tocmai prezenţa pistolului a fost pusă, firesc, în ziua de 28 iunie 1883, pe seama *nebuniei*[73].

[71] Valeriu Dulgheru. *Eminescu şi unitatea naţională*. În: *Literatura şi arta*, nr. 24 (2964), 13 iunie 2002, p. 4.
[72] M.N. Rusu. *Eminescu – inedit*. În: *Săptămâna*, 1987, nr. 31, p. 4.
[73] Emil Gârleanu. În: *Luceafărul,* 1909, p. 295-297.

Dintr-o scrisoare din arhiva lui Titu Maiorescu, adresată lui Iacob Negruzzi în 1877, aflăm: „În privinţa lui Eminescu am să te rog (între noi) să fii ceva mai zgârcit cu laudele, fiindcă se sminteşte băietul. De când prin scrisorile tale îi trimiţi ici, colo o vorbă de încurajare, s-a făcut nesuferit în „Junimea". Nu mai admite nici o critică, şi se crede mai presus de toţi ceilalţi muritori. Mi-e frică să nu-şi iasă din ţâţână, mai ales că nici până acum nu prea călca pe pământ sănătos"[74].

În anii 1882–1883 Eminescu devenise agitat, febril, agresiv, straniu pentru societate, fără a-şi pierde luciditatea gândirii… Aceste abateri le observase Iacob Negruzzi încă în anii 1880–1881; adică, odată cu *începutul terorizărilor psihologice,* parvenite de la adversarii săi politici, care vicleneşte îi măcinau sănătatea. Astfel, la 12 septembrie 1882, răspunzând încă o dată învinuirilor de violenţă verbală pe care i le aduceau foile guvernamentale, poetul curma discuţia cu un argument dintotdeauna fără replică: „Nu vă prefaceţi a vă supăra pe ceea ce zicem. Supăraţi-vă mai bine pe ceea ce se întâmplă, *pe realitate.* Ceea ce se-ntâmplă în viaţa materială şi morală e trist, nu icoana slabă pe care noi o dăm în scris despre aceasta realitate… Ceea ce ştim cu toţii însă sunt relele reale, care bântuie ţara, rele care nici n-au ce face cu principiile conservatoare sau cu cele liberale…[75]"

Merită menţionată viziunea lui Ion Popescu referitor la timpul când a avut loc derularea conflictului între Eminescu şi Catinca Slavici, care s-a exprimat sceptic: „Rămân încredinţată că *catastrofa* n-a fost înainte de ducerea poetului în strada Plantelor, ci s-a produs în vremea când el deja se afla acolo. Mediul, groaznicul mediu în care era condamnat să trăiască şi care ar zdruncina şi pe un om cu totul sănătos – cu condiţia să n-aibă nervi ca odgoanele de la vapoare – tocmai acest mediu a provocat catastrofa"[76].

La 5 ianuarie 1883, poetul era printre cei care inaugurau un nou an de activitate al „Junimii" bucureştene. Însă, în relatările despre

[74] Biblioteca Academiei RPR, Serviciul manuscrise, Arhiva T. Maiorescu, S 57(3), XIII.

[75] George Munteanu. Op. cit., 1973, p. 300.

[76] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei*. Chişinău, Ed. „Universul", 2011, p. 11.

cele două şedinţe următoare (din 12 şi 19 ianuarie), Maiorescu specifica invariabil: *„Eminescu – în spital!”*. Starea sănătăţii trebuie să i se fi înrăutăţit peste măsură, dacă poetul nesocotea deprinderile lui de a-şi căuta de grijă singur. Primăvara îl găsi pe Eminescu parcă restabilit, în orice caz foarte activ la redacţie, acasă, în „Junimea”. Ceva mai târziu, George Munteanu insista asupra faptului că primul care a înţeles viclenia publicaţiilor în jurul bolii sale a fost însuşi poetul, precum se înţelegea şi „ingratitudinea” lui faţă de Maiorescu. Aceasta a condiţionat şi gesturi de disperare, ca spargerea vitrinei, la Iaşi, cu călcarea în picioare a volumului editat de Maiorescu. Astfel de comportament a servit motiv pentru încarcerarea lui la Mănăstirea Neamţului[77].

Sunt de acord cu cei care spun că lichidarea lui Eminescu de pe arena politică a fost bine regizată, ceea ce a şi dus la moartea poetului. Poliţia i-a sigilat casa, Maiorescu i-a ridicat manuscrisele şi toate documentele, sub pretextul să nu fie distruse, parţial depuse peste mulţi ani la arhiva Academiei. Acţiunile politico-naţionale ale lui Eminescu au fost dejudecate prin metodologie topică (măsuri active!), specifică serviciilor secrete şi în zilele noastre.

În lupta sa pentru unitatea națională, susținută activ de tineret, lui Eminescu i se atribuie statut de persoană primejdioasă pentru guvernanți. Atitudinea categorică și declarațiile sale argumentate față de trădătorii Patriei au servit drept pretext ca, la 28 iunie 1883, să fie luat de poliție (ca ostatic politic) și, pe motiv de „nebunie”, internat cu forța în spital.

În cartea *Mărturii*, Veronica Micle[78], foarte convingător scria: „Chemarea lui Eminescu la ziarul *Timpul*, ziar în care el condusese campania pentru demascarea liberalilor, a însemnat totodată începutul chinului, peste care rezistența lui fizică n-a putut trece mult peste cinci ani”. Cu siguranţă, nu-şi putea nicidecum imagina Veronica Micle chinurile pe care avea să le suporte şi „tratamentul” inuman, aplicat intenționat în scopul exterminării fizice a iubitului poet și bărbat.

[77] Ibidem, p. 301.

[78] *Mărturii*… Veronica Micle. Ed. a II-a, revăzută. Bucureşti, Editura Tineretului, 1969, p.136.

Mulţi autori recunosc că mitul despre boala şi moartea lui Mihai Eminescu este strâns legat de activitatea jurnalistică, de viziunile sale patriotice şi insistenţa de a demasca acţiunile nedemne ale unor demnitari cu o enormă influenţă politică. La apogeul talentului său, el devenise un tribun înflăcărat, o valoroasă şi incomodă figură politică. În floarea capacităţilor creative, Eminescu îşi asuma un program măreţ, de suport ontologic autohton şi antic, asemănător cu cel al lui Nietzsche. Programul fusese strategic argumentat, împărtăşit, încă la 1882, Veronicăi Micle. Rămânea doar ca ambii să elaboreze etapele de creaţie. Însă *moartea civică*, din 1883, a distrus îndeplinirea acestor năzuinţe patriotice, în care mult credea poetul.

Matei, fratele mai mic al poetului, aflând despre cele întâmplate, a intervenit pe lângă Şuţu şi Kremnitz, să-l ia pe fratele său acasă, la care ambii medici au declarat că numai Maiorescu poate face acest lucru, fiindcă numai în baza declaraţiilor lui, Eminescu a fost pus la ospiciu.

Anul 1883 a fost crucial pentru soarta poetului, greutăţile urmând, una după alta. Cea mai gravă pentru Eminescu a fost destituirea lui din funcţia de redactor la „Timpul".

În realitate, capelmaistrul orchestraţiei din scena *încătuşării* lui Eminescu a fost Titu Maiorescu şi *proba de piatră a adevărului* se află în recompensa pe care corifeul conservatorilor junimişti o primeşte ca avansare de la prim-ministrul Ion C. Brătianu: a) în 1883, şeful guvernului liberal îl vizitează pe T. Maiorescu acasă; b) lui T. Maiorescu i se propune să intre în componenţa guvernului liberal; c) T. Maiorescu este numit profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti[79].

Virgil Stan[80] este autorul celei mai recente publicaţii referitoare la cauzele lichidării fizice a lui Mihai Eminescu. În special, el reaminteşte numele lui Petre Carp, unul din conducătorii Partidului Conservator, care ar fi rostit în plenul Parlamentului Român: „Şi mai potoliţi-l pe Eminescu". Autorul arată că divergenţa dintre Eminescu şi Carp s-a „născut odată cu apariţia în Parlament a pro-

[79] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei"*. Chişinău, Ed. „Universul", 2011, p. 297.

[80] Virgil Stan. *Lichidarea lui Mihail Eminescu*. În: *Basarabia literară*, nr. 9, 2013, p. 7.

blemei modificării articolului 7 din Constituţie (chestiunea izraelită), împotriva căreia pleda în scris Eminescu… în timp ce Petre Carp activa politic pentru modificarea Constituţiei în sensul dorit de Alianţa Izraelită: „Pornit împotriva poziţiei exprimate de *Timpul*, la 15 martie 1879, Carp le scrie atât lui Eminescu, cât şi lui Maiorescu… Cea mai categorică explicaţie dată de Eminescu faţă de criticile lui P. Carp a apărut în *Timpul* cu numai o lună înainte ca el să fie lichidat social şi fizic".

Se spune că Maiorescu a fost un mare maestru în a-şi clădi propriul mit pentru posteritate, odată cu înălţarea lui Eminescu, fiindcă scopul lui era să dărâme un recunoscut mit autentic – cel eminescian. Octav Minar era de părerea că Maiorescu a distrus tot ce se găsea compromiţător pentru el în scrisorile lui Eminescu. S-a purces la o pură denigrare a poetului. Existenţa momentelor de tensiune între poet şi critic, înainte de 1883, o probează calificativul din 1885, când Maiorescu notează că Eminescu e „maniac". Totodată, exista şi o dovadă directă că Maiorescu distrugea cu măiestrie lucrurile neconvenabile[81].

Exemplu. La 14 august 1883, Maiorescu[82] nota în *Însemnări zilnice*: „Astăzi am vizitat pe un minut, împreună cu Wilhelm Kremnitz, pe M. Eminescu, alienat, la Dr. Şuţu. Delirie neîntreruptă. Nu m-a recunoscut (!), vorbind întruna, *scuipând în toate părţile*. O privelişte care te întristează şi te dezgustă, fără nici o atracţie". Descrierea stării deplorabile a poetului de către Maiorescu, cu scuipatul frecvent, era un simptom al hipersalivaţiei produse de intoxicaţia mercuriană. De altfel, nici în tren spre Viena salivaţia nu încetase la Eminescu!

Vorbind despre soarta poetului, A.D. Xenopol[83] spunea: „Anume mediul corupt şi partizanat… mediul blestemat din ţară a distrus *ţesătura nervilor* lui Eminescu… Om al *verticalităţii morale* şi al *adevărului*, Eminescu este presat din toate părţile (prieteni, politici-

[81] Theodor Codreanu. Op. cit., p. 298.

[82] Ion Filipciuc. *Simptomuri politice în boala lui Eminescu*. Iaşi, Ed. „Timpul", 2005.

[83] A.D. Xenopol. *Unul din cei mai nobili fii ai ţării*. În: „Amintiri despre Eminescu", p. 108.

eni și adversari) să se „mlădieze” spre a o duce mai bine. Poetul e conștient că aceasta e *fatalitatea* și *nenorocirea* vieții sale…

Teoria complotului antieminescian îl face pe Ion Spânu tranșant să spună: „Principalul nume al *nebuniei* lui Eminescu rămâne *adevărul*. Asta ar explica și necurmata *stare de război* cu Eminescu, de un secol încoace, război care a culminat în anii comunismului și s-a prelungit, cu violență, și după 1989. Unul din argumentele forte ale cabalei antieminesciene e că publicistica n-ar avea nici o însemnătate, comparativ cu poezia, deoarece e produsul unei minți pândite de boală, pentru o bucată de pâine” etc.[84].

Conform Constituției și legilor țării la acel timp, orice ospiciu nu putea primi un bolnav declarat *nebun*, decât în baza unui certificat semnat de doi medici. Ocolirea legii în cazul Eminescu este abil mistificată. Arestarea din 28.VI.1883 a fost nu altceva decât privare de libertate a poetului pe motiv de *nebunie*… pusă la cale de o întreagă mașinărie care a acționat ilegal… vizându-l nu numai pe Maiorescu, ci și alte persoane „de încredere”, dintre care făceau parte comisarul de poliție Nicolaescu și doctorul Șuțu[85]…

Iată și un alt exemplu de acţiune nedemnă. La 21 octombrie 1883, Titu Maiorescu organizează externarea ilegală a lui Eminescu de la ospiciul „Caritas” și, fraudulos, fără paşaport, transferat la Viena, unde este internat la Institutul Leidesdorf din Ober Döbling. Ulterior, s-a dovedit că acest *voaiaj* a fost ilegal, cu prezentarea documentelor false la traversarea hotarului ţării. S-a constatat că în perioada 21 octombrie 1883 – 15 februarie 1884, Eminescu, ca persoană, nici nu este înregistrat că a trecut hotarul Imperiului Austro-Ungar! În ajunul anului nou (1884), Titu Maiorescu, pe secret, îl vizitează la Viena pe Eminescu, găsindu-l în plină *luciditate* pe cel ținut în carantină ilegal[86].

Unica dorință a lui Eminescu la revenirea în ţară, din Viena, să rămână în capitală și să-și continue bătălia publicistică, dar Titu Maiorescu s-a opus cu înverşunare, luând chiar şi decizia ca *Timpul* sa fie desființat… Poetul a fost silit la un soi de viaţă la domiciliu,

[84] Ion Spânu. *Asasinarea lui Eminescu*. Cluj-Napoca, Ed. „Apostrof”, 2011.
[85] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei”*. Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 270-272.
[86] Theodor Codreanu, Op. cit., p. 282.

forțat să plece la Iași, care devenise pentru poet de nesuferit, și bineînțeles, situaţia nu-i mai putea oferi posibilitățile de a activa în capitală, iar centrul vital al „Junimii” mutându-se la București[87].

De soarta poetului, după anul 1884, nu se mai interesa nimeni. Așa-numiții *protectori*, ministeriabilii conservatori, patronii săi de calvar îl uitaseră pe Eminescu. Scrisorile Harietei[88] dovedesc că oficialitatea nu numai că nu l-a ajutat, dar și mai grav, că printr-o ostentație răzbunătoare pentru fronturile lui de luptă, i-a manifestat ostilități neumane, iar replicile adversarilor s-au adăugat la toiul grelelor suferințe. Cererea surorii poetului în privinţa susţinerii bănești pentru trimiterea nefericitului la băi terapeutice a întâmpinat un „categoric” refuz… Augustin Z.N. Pop concretizează[89] că, drept răspuns la presiunile de moment, poetul *denunţase afacerismul păturii suprapuse şi trădarea ei faţă de patrie…*

În acest context, George Călinescu scria[90]: „Eminescu îşi dădea seama că durerile sale erau un ecou stins al suferinţelor obşteşti, pricinuite de deșănțarea demagogică a liberalilor, care sărăciseră ţara cu reformele lor…”

Afirmaţia lui G. Călinescu reiese perfect din conţinutul poeziei marelui poet, din care decurge sensul nedreptăţii orânduirii politice a ţării şi pasionatul vorbitor îndeamnă la răsturnarea ei[91].

Spuneţi-mi ce-i dreptatea? – Cei tari se îngrădiră
Cu-averea şi mărirea în cercul lor de legi;
Prin bunuri ce furară, în veci vezi cum conspiră
Contra celor ce dânşii la lucru-i osândiră
Şi le subjugă munca vieţii lor întregi.

[87] Theodor Codreanu. Op. cit., p. 92.
[88] Henrieta și Mihai Eminescu. *Scrisori către Cornelia Emilian și fiica sa Cornelia*. Iași, 1893, p. 40.
[89] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 447.
[90] George Călinescu. *Viaţa lui Mihai Eminescu. Ion Creangă*. *Viaţa şi opera.* Chișinău, Ed. „Literatura Artistică”, 1989.
[91] Eminescu. *Poezii*. Cuvânt înainte de T. Arghezi. București, 1967.

La 24 septembrie 1884, Eminescu este numit în postul de subbibliotecar al Bibliotecii Centrale din Iaşi. La 25 octombrie este prezent la banchetul anual al „Junimii". În acelaşi an publică un volum de poezii.

În 1885, la Socec, apare al doilea volum de poezii. Eminescu continuă modesta slujbă la bibliotecă şi predă la şcoala comercială din Iaşi. Într-o scrisoare din 15 august, scrisă de la Odessa şi adresată către Petre Novleanu, prieten din copilărie, M. Eminescu cere ajutor material şi roagă să nu fie uitat în mâinile poliţiei[92]…

În 1886, el continuă să lucreze la bibliotecă, îndeplinind roluri secundare. La 15 martie, Albumul literar „Unirea" îi publică poezia *Nu mă înţelegi.* Ziarul „România liberă" din 2 martie informează despre conferinţa publică a lui Vlahuţă, în care lăuda poeziile lui Eminescu şi critica aspru pe cei care au avut alte păreri asupra lor. La conferinţă a asistat un numeros şi entuziast auditor. La 9 noiembrie 1886, Eminescu este înlocuit în postul de bibliotecar.

În primăvara anului 1887, Eminescu pleacă la Botoşani, la sora Henrieta; aici duce o viaţă singuratică. La 1 februarie, *Convorbiri literare* îi publică poezia: *De ce nu-mi vii.*

Într-o scrisoare către Veronica Micle, publicată de editor în decembrie 1888, poetul scria: „Dragă Veronică! Uită totul. Nenorocirea care m-a lovit e destulă pedeapsă că n-am voit să te ascult. Ce viaţă dezordonată am dus; toate sfaturile tale erau aşa de sincere, aşa de bune, aşa de drepte, încât, dacă îndeplineam o parte din ele, azi n-aş zace pe patul de suferinţe. Amintindu-mi de bunătatea inimii tale, simt remuşcări de faptele din trecut. Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoşani să mă vezi, unde sunt bolnav şi din minut în minut îmi aştept sfârşitul, căci pentru societate sunt demult mort"[93].

Printr-o scrisoare recomandată din anul 1888, Eminescu îi cere lui Titu Maiorescu să-i trimită biblioteca şi manuscrisele rămase la Bucureşti, la care criticul nici nu a dat răspuns. Iacob Negruzzi depune la biroul Camerei Deputaţilor petiţie din partea unui mare număr de cetăţeni din ţară, în care se solicită elaborarea unui pro-

[92] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 453.
[93] George Munteanu. Op. cit., 1973, p. 338.

iect de lege, care să prevadă acordare poetului o pensie viageră. În iarna anului 1888, Veronica Micle reușește să-l aducă pe Eminescu la București, unde colaborează anonim cu câteva ziare și reviste, iar la 13 ianuarie 1889, ultimul text ziaristic al lui M. Eminescu va face o polemică ce va zgudui guvernul, rupând o coaliție destul de fragilă a conservatorilor cu liberalii. Se află că autorul ultimului articol este Eminescu. El este căutat, găsit și internat, la 1 martie 1889, în spital, de unde nu va mai ieși la libertate, acolo găsindu-și moartea. În acel timp, la domiciliu, i se fac rechizitorii, confiscarea materialelor scrise, a scrisorilor depistate etc.

La 13 aprilie 1889 se instituie o curatelă pentru asistenţă judiciară a poetului bolnav, de care, spre regret, nu a mai avut posibilitatea să se folosească.

Se consideră că principala cauză, care a determinat soarta tragică a lui Eminescu, a fost publicistica. Ea l-a distrus de două ori: o dată prin epuizarea nervoasă și a doua oară prin *adversitățile ireconciliabile* pe care le-a trezit. Urile neexplicabile vor fi nu ale lui Eminescu, ci ale celor care-și vedeau periclitate interesele mărunte în fața interesului național apărat cu vehemenţă de poet[94].

Cunoscându-l pe Eminescu din adolescenţă, Tudor Arghezi avea să scrie: „Speranța, credința, mângâierea, nimic nu se mai regăsea la poet după cele trăite. Locul de încolțire e dezamăgirea…[95]”

Încă în anul 1984, Theodor Codreanu, în admirabila sa carte[96], pe bună dreptate, menţiona: „Neînţelegerile din ultima vreme privitoare la revizuirea biografică a celor din urmă 6 ani de viaţă a lui Eminescu au mai multe cauze, cea principală fiind, paradoxal, de ordin ideologic şi în strictă consonanţă cu mentalitatea epocilor. …Tentativa de a schimba referenţialul şi de a depista cauzele sechestrării în *cămeşoiul de forţă*, pe 28 iunie 1883, în atitudinea fermă a publicistului în apărarea *adevărului*, pare să devină inacceptabilă, pentru noi, descendenţi ai destinului popoarelor… Este foarte îmbucurător faptul că Academia Română, fie şi cu mare întârziere de timp (2009), a propus reactualizarea discuțiilor publice

[94] Theodor Codreanu. Op. cit., p. 92.
[95] *Eminescu* (prefață). București, Editura pentru Literatură, 1967, p. X.
[96] Theodor Codreanu. *Eminescu – Dialectica Stilului*. București, Ed. „Cartea românească”, 1984.

asupra circumstanțelor reale ale bolii şi morţii suspecte a lui Mihai Eminescu".

Tamara Gorincioi, cu mare durere sufletească, afirmă: „Chiar și manualele școlare sunt pline de brașoave despre Eminescu, continuând să descrie circumstanțele morții ca urmare a îmbolnăvirii lui de o boală venerică. Se întreabă: cine sunt acei care perpetuează falsul și alimentează mituri mincinoase și divagații pe seama lui Eminescu?". În continuare, autoarea evidențiază că M. Eminescu este unul dintre primii deținuți politici ai statului modern român și primul ziarist care a fost jertfă politică, luptând pentru Țară și Neam, și, nu în ultimul rând, pentru Basarabia[97].

Cu ocazia a 162 ani de la naşterea poetului (2012), Marinela Oprea scrie în „Vizualizări" (612): „Viaţa lui trăită pentru scopuri elevate ne-a lăsat drept amintire mintea lui reflectată în opere şi o întrebare pentru care se bat multe răspunsuri: din ce cauză a murit Eminescu? Cauza morţii geniului a fost o provocare pentru mulţi autori, care au făcut investigaţii în căutarea răspunsului adecvat." Cu certitudine, cercetările în această direcţie vor continua.

[97] Tamara Gorincioi. *Adevărul despre moartea lui Mihai Eminescu.* Chişinău, *Capitala*, nr. 42, 12 iunie 2009, p. 8.

Când ştii că visu-acesta cu moarte se sfârşeşte,
Că-n urma-ţi rămân toate astfel cum sunt, de dragi,
Oricât ai drege-n lume-atunci te oboseşte
Eterna alergare – şi-un gând te-ademeneşte:
„Că vis al morţii-eterne e viaţa lumii-ntregi”.

Mihai Eminescu

III
Reflecţii asupra bolii lui Eminescu

Nu se ştie de care boli a suferit în copilărie poetul şi de aceea este greu de dovedit prezenţa unei maladii serioase la Eminescu până în iunie 1883. Se cunoaşte că în primăvara anului 1870, fratele Şerban l-a adus bolnav la Ipoteşti pentru îngrijiri de la Bucureşti, unde era sufleor la Teatrul Naţional[98].

S-au stabilit doar unele informaţii venite chiar de la poet. La 10 februarie 1872, într-o scrisoare către părinţi, Eminescu, pentru prima dată, se plânge că a fost bolnav, din care cauză se afla într-o stare sufletească foarte rea, agravată de ştirile triste primite de acasă. George Munteanu atenţionează că la Eminescu s-a observat o stare de prăbuşire, descumpănire şi tortură sufletească după moartea mamei sale, la 16 august 1876. Acest episod tragic avea să producă în viaţa lui o *răsucire statornică între iubire şi moarte*, îmbinate pe viitor într-un singur şuvoi[99].

În altă scrisoare, deja din 1880, către Henrieta, Eminescu denunţă că are mult de lucru şi că-i bolnav trupeşte, dar mai mult sufleteşte, se simte îmbătrânit şi ar vrea să moară. Nu-şi vede capul de datorii[100].

Referitor la starea sănătăţii lui Eminescu, Daniel Corbu scrie destul de convingător: „Despre boala poetului s-au scris multe, au fost publicate fel de fel de adeverinţe medicale, a căror temeinicie nu mi se cuvine s-o pun la îndoială, dar s-au spus şi multe pe care

[98] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 187.
[99] George Munteanu. *Hyperion*. Op. cit., p. 176.
[100] Ion Creţu. În: *Eminescu. Poezii*. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. XLVII− XLVIII şi LV.

eu nu pot să le cred. Sunt care se socotesc încredinţaţi că Eminescu nu a fost niciodată pe deplin sănătos. Adevărul este că el nu era om aşa-zis normal… Fiind sufleteşte mai presus de cei mai mulţi dintre contemporanii lui, el avea deosebitul său fel de a vedea lucrurile şi poziţiunea omului în lumea aceasta. Ceea ce altora li se părea lucru de mare însemnătate pentru dânsul era ceva de nebăgat în seamă"[101].

Mite Kremnitz[102] spunea despre Eminescu: „Era fire închisă, şi chiar în zilele de visătoare dragoste pentru mine, n-a pomenit niciodată nimic… despre grozava boală familială. Niciodată nu am observat semn de boală în mintea lui, cu excepţia unei neînţelese superstiţii…".

Boala care evoluase atâta vreme în zigzag, apărând pe neaşteptate şi dispărând tot aşa, părea indecisă, dădea acum semne că se fixase şi izbea cu toată puterea, repetat, micşorând progresiv răgazurile. La 27 mai 1882, îi pomeneşte Veronicăi: *picioarele iar mi se coc*. Acest *iar* arată cam ceea ce la 1874 fusese o scurtă iluzie, invocată de circumstanţă, în scrisoarea către Samuras, iar la 1878 – devenea motiv de alarmă şi de consult medical. Mai neliniştitoare trebuie să fi apărut de un timp durerile de cap, despre care comunicase tatălui său printr-o scrisoare pe 18 martie 1881, trecând pe seama *obişnuitelor friguri de primăvară*. La 21 februarie 1882, adresându-se Veronicăi, vorbea despre *o cumplită nevralgie de cap*. Eminescu lega migrenele cu anotimpurile calde. Din toamna anului 1882 înainte, *arsurile de pe picioare* şi cefalgiile deveniseră cvasipermanente, pe care le ascunsese de ochii străini aproape întotdeauna[103].

Natura şi evaluarea clinică a proceselor patologice la picioarele lui Mihai Eminescu se încadrează în forma buloasă a erizipelului cu recidive, care îl deranja mult şi necesita un tratament. La acel timp, boala avea un caracter simptomatic şi era tratată cu remedii tradiţi-

[101] *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p. 99.

[102] Mite Kremintz. *Amintiri fugare despre M. Eminescu*. În: „*Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*". Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p. 294.

[103] George Munteanu. Op. cit., 1973, p. 294.

onale (băi cu diverse plante sau nămoluri speciale), care aveau un efect pozitiv asupra bolii. *Erizipelul* (brânca) reprezintă o inflamație acută sau cronică recidivantă a pielii, provocată de streptococi. Agentul patogen pătrunde prin zgârieturi, eroziuni și poate fi o complicație a unei răni purulente. De obicei, evoluează brusc, cu frisoane, febră (39-40°C), dureri de cap, adesea cu vomitări. Se localizează pe față, pe membre sau pe trunchi. Sectorul afectat este roșu, puțin dureros. Formele ușoare se vindecă și fără tratament special. În forma buloasă apar bule cu puroi, iar erizipelul gangrenos se caracterizează prin ulcerația pielii afectate.

Chiar şi în zilele noastre se polemizează ce boli i-au măcinat pe membrii familiei Eminovici. Doar se cunoaşte bine că la acel timp pe teritoriul Moldovei (şi în ţările învecinate) bântuiau aşa boli contagioase ca: holera, ciuma, tifosul, tuberculoza ş.a., cu o mortalitate generală înaltă, mai cu seamă printre copii. În unele localităţi mortalitatea populaţiei devenise catastrofală.

Referitor la bolile membrilor familiei Eminovici, există diverse informaţii, majoritatea contradictorii, în mare măsură, din cauza cunoştinţelor reduse în acest domeniu. Mai mulţi menţionează că bolile înregistrate în familie se trag pe linia maternă – chipurile, luesul ereditar. Personal, sunt categoric împotriva acestei afirmaţii iluzorii, deoarece nu au fost stabilite semnele pentru această boală. Cum s-a stabilit „goma" sifilitică cerebrală la poet? Doar mai multe boli au evoluări clinice asemănătoare! Cu atât mai mult că la acel timp cunoştinţele medicale erau reduse în toate disciplinele medicale, iar metodele de laborator şi cercetările instrumentale erau rudimentare.

Majoritatea cunoscuţilor şi apropiaţilor poetului[104] nu recunoşteau că suferinţele legate de îmbolnăvirea lui sunt condiţionate de o boală ereditară ce vine din ascensiunea maternă.

În 1883, înainte de spitalizarea lui Eminescu, Ioan Slavici vorbea despre primele semne ale bolii în modul următor: „Obiceiul lui Eminescu era că citea cu glas tare ceea ce îi plăcea, mai ales poeziile, făcea multă gălăgie când scria, se plimba, declama, bătea cu

[104] Titu Maiorescu. *Eminescu şi poeziile lui*. În: „Critice", II. Bucureşti, 1967, p. 333.

pumnul în masă, era oarecum în harţă cu lumea… Zicea că eu îl abuzez şi îl terorizez…[105]" Cele descrise de Ion Slavici în nici un caz nu pot servi drept temei pentru stabilirea unei boli psihice. Aceasta poate indica doar un surmenaj psihoemoţional, care la acel moment din viaţa lui Eminescu era foarte accentuat.

Preistoria îmbolnăvirii lui Eminescu şi diagnosticul de *înnebunire*, stabilit de către Catinca Slavici, în zorii zilei de 28 iunie 1883, precum şi procedeul de internare în spital sunt descrise de George Munteanu[106]. Devenise cunoscut chiar din timp şi locul aflării, în spitalul doctorului Şuţu. Rămânea doar să se plătească câte 300 lei lunar pentru camera respectivă. Restul, acţiuni pur tehnice, le-au îndeplinit reprezentanţii organelor abilitate: „Pus în *cămeşoiul de forţă* şi transportat la locul destinaţiei".

Pentru a elucida cauza internării de urgenţă a lui Eminescu în Spitalul de Psihiatrie, vom prezenta unele momente spectaculoase care au anticipat evenimentul nominalizat. În legătură cu campania anticatolică a lui Eminescu la *Timpul*, relaţiile lui cu Catinca Slavici, de religie catolică, au ajuns la o tensiune maximă. Duşmănia dintre Catinca, soţia lui I. Slavici, şi poet, în calitate de chiriaş, a ajuns la culme, cu enorme învinuiri reciproce. Întrucât presa era antedatată, aflăm[107]: „În dimineaţa zilei de 28 iunie (1883), Eminescu avea de lucru cu *Timpul* din 29 iunie. Era unul dintre cele mai dure numere, unde Eminescu începuse tipărirea în foileton a raportului episcopului (austriac) Melchisedec asupra înfiinţării episcopatului catolic la Bucureşti. Nota însoţitoare era un rezumat extrem de aprins al articolelor anterioare semnate de poet pe această temă. Oare izbucnirea dnei Slavici nu are legătură cu respectivul număr anticatolic din *Timpul*? Cu siguranţă, Eminescu era foarte agitat în dimineaţa aceea, precipitat să ducă veştile din ziar cunoscuţilor…

„…Ca s-o ia înaintea împricinatului, Catinca Slavici trimite imediat servitoarea din casă cu un bilet la Maiorescu… Conţinutul bile-

[105] Mihai Cimpoi. *Mihai Eminescu. Dicţionar enciclopedic*. Chişinău, Ed. „Gunivas", 2012, p. 17.

[106] George Munteanu. *Hyperion* (1). *Viaţa lui Eminescu*. Bucureşti, 1973, p. 309.

[107] Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chişinău, Ed. „Civitas", 1999, p. 105.

tului: Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog să faceţi ceva să mă scap de el, că e foarte rău… Maiorescu ne asigură (în jurnalul său) că poetul a ajuns în strada Mercur în jurul orei 10! În aproximativ 4 ore de la primirea bileţelului… Maiorescu trece la execuţia planului în „eventualitatea" căruia deja erau implicaţi oameni ca: Simţion şi Ocăşeanu. Prima lui grijă e să-l cheme la el pe Simţion spre a aranja ultimele detalii asupra internării la „Caritas". Împreună au mers la doctor Şuţu pentru pregătirea unei camere. După asta, se apucă să dea veste junimiştilor importanţi despre *nebunia* lui Eminescu. Şi cel dintâi jurnalist avertizat este Th. Rosetti. Cert e că, în contextul zilei, orice-ar fi făcut Eminescu putea fi pus pe seama *iresponsabilităţii*[108]…

În procesul-verbal, întocmit la 28 iunie (ora 7 seara) 1883 de către Comisarul secţiei nr.18 de poliţie din Capitală, asistat de C. Simţion, V. Siderescu, G. Ocăşeanu, în prezenţa dnei Ana Mitraşevski, de la *România liberă*, se arată: „…Amicul lor, Dl Mihail Eminescu, redactorul ziarului *Timpul*, ar fi fost atins de alienaţie mintala… Constatăm că la moment am mers la localitatea din str. Poliţia nr. 4 la stabilimentul de băi al casei Mitraşevski, unde am fost informaţi de oamenii de serviciu că un domn se află închis în camera nr. 17 şi că le-a cerut 10 ouă crude(!)… Am fost siliţi să-l îmbrăcăm în cămeşoiul de forţă şi astfel l-am condus instituţiei *Caritatea* cu concursul dlor: Ocăşeanu şi Simţion. La *Caritate* l-am confiat pe dl. Dr. Şuţu, rugându-l a-i da îngrijiri excepţionale. Apoi, revenind la stabilimentul de băi, am constatat că toate hainele şi chiar ciorapii erau aruncaţi în apa din baie şi tot acolo am găsit o cheie arătată la nr. 19, putând fi de la uşa casei dlui Eminescu… Semnăturile respective…[109]"

În panica ştirilor, locotenentul Matei Eminovici, fratele poetului, ceru detalii asupra punerii sub interdicţie a fratelui său. Interdicţie nedovedită în fapt. Tribunalul Capitalei, prin adresa către Prefectura Poliţiei Capitalei, răspunde că forul justiţiei nu luase încă nici un fel de *dispoziţiune* (Dos. nr. 968/83)[110].

[108] Theodor Codreanu. Op. cit. p. 298.
[109] În: Caietele Mihai Eminescu, prezentate de Marin Bucur, II. Bucureşti, Ed. „Eminescu", 1974, p. 196-197.
[110] Ibidem, p. 201.

„…Pentru noi – conchide N. Georgescu − important este numărul din 29 iunie 1883 al ziarului în care se aglomerează atâtea texte polemice semnificative. Cu acest număr sub braţ a plecat Eminescu de la doamna Slavici în dimineaţa zilei de 28 iunie 1883 − şi tot cu el a venit la Maiorescu, apoi a călătorit cu birja până la Caşpa, împreună cu Ventura până la Cotroceni, apoi până la baia Mitraşevski”[111].

Pregătirea din timp a unei camere pentru Eminescu în stabilimentul Şuţu s-a făcut cu scopul de a-l izola cât mai delicat şi a-l îndepărta de la viaţa politică. Un rol principal la înfăptuirea acestei acţiuni îl avea Grigore Ventura, agent secret al securităţii vieneze. Despre aceasta s-a aflat doar în octombrie 1911, dintr-un articol al lui Al. Ciuru, publicat în *Adevărul,* cu denumirea „Eminescu, din *amintirile mele*”. În articol se arată că în ziua răpirii lui Eminescu din baie, Ventura, *deja, povestea episodul, în stânga şi în dreapta*, dar ezita să scrie de el, deşi era ziarist. Fiind principalul martor al evinimentului, Ventura neapărat trebuia să apară în procesul-verbal încheiat de Poliţie, cu atât mai mult că el a fost acela care a alertat poliţia. Totodată, în procesul-verbal este consemnat că poliţia a fost sesizată de domnii Ocăşeanu şi Siderescu. Curios este faptul că ultimele două persoane au dat detalii pe care nu aveau cum să le cunoască, deoarece nu fuseseră prezente la faţa locului. Cu siguranţă, informaţiile trebuiau să fie transmise de cineva. Acesta nu poate fi altul decât Ventura, se arată în articol. El a avut rolul de a-l intercepta pe Eminescu şi a face în aşa fel încât el să fie luat forţat, pe neaşteptate, dintr-un loc izolat şi dus la psihiatrie… Ventura a inventat apoi şi a răspândit povestea cu pistolul, pentru a crea impresia că Eminescu era nebun şi a justifica astfel internarea…

Curios este şi faptul că în procesul-verbal întocmit de Poliţie nu se aminteşte nimic de vreo armă depistată, ci doar că *Eminescu a venit singur la băile Mitraşevschi şi, fiind atins de alienaţie mintală, s-a încuiat pe dinăuntru şi a refuzat să deschidă!..* La locul faptei primii ajung Simţion, Siderescu şi Ocăşeanu de la Societatea Carpaţii, care aveau încă de dimineaţă misiune de la Maiorescu să îl

[111] Apud N. Georgescu. *A doua viaţă a lui Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Europa Nova”, 1994, p. 138.

ducă pe Eminescu la casa de nebuni a doctorului Şuţu. Aceştia intră forţat în baia unde Eminescu se afla în apă dezbrăcat, cărora le spunea să iasă, iar ei îl imobilizează şi îl pun în cămaşa de forţă. Între timp, Poliţia îi percheziţionase locuinţa, îi ridică bunurile, verifică manuscrisele, sperând a-i găsi ceva compromiţător. Totul se petrece cu complicitatea soţiei lui Slavici. Poliţia nu va deschide o anchetă, aşa cum proceda de obicei şi cerea legea. Omiterea lui Ventura din procesul-verbal al Poliţiei nu este întâmplătoare.

Pe parcursul anului 1887, Eminescu nu se găsea „dementu", după cum informa anturajul lui Maiorescu[112]: „Eminescu nu stătea cu sănătatea chiar aşa cum spuneau veghetorii… Ion Păun Pincio îl văzuse imediat după întoarcerea de la Neamțu, volubil, bucurându-se de întâlnirea cu vechii cunoscuți, rătăcind pe aleile grădinii Vârnav, unde își făcea o plăcere ca de copil să culeagă cărăbuși… Vizitându-l mai spre vară, Miron Pompiliu și A.C. Cuza l-au găsit într-un moment de atonie, însă cu ghemotoacele de hârtie ce rămâneau de obicei în jurul lui după un răstimp de scris… Nici lipsa de asistență materială, semnalată mereu în *Curierul român*, nu se potrivea cu stările de fapt… Într-o scrisoare adresată Corneliei Emilian din 3 ianuarie 1888, Henrieta amintea, printre altele: „Mihai în toate zilele zice: *Oare când voi scăpa eu de oraşul ista murdar şi unde nu-i nimic de văzut şi de ascultat?..* Gândul care, se vede, nu-l părăsește niciodată este să ajungă din nou la București". În altă scrisoare, din 20 ianuarie 1888, Henrieta scrie: „Poetul de bun ce este cu toţii, lucrează foarte mult până noaptea târziu… Dar atâta-i de el…"

La începutul anului 1889, Nicolae Petrașcu îl întâlni pe Eminescu lângă restaurantul *Hugues*. Cu mulțumire a comunicat că tocmai terminase un nou articol politic; era poate acela despre care s-a bănuit mai târziu că a fost publicat în numărul din 5 ianuarie 1889 al *României libere*… Manifestându-și din nou prezența în București, la 3 februarie 1889, într-un chip prea intempensiv în localuri și pe stradă, se vede că poetul a fost de astă dată rechiziționat de oamenii ordinii publice în absoluta neștiință a prietenilor sau cunoscuților și dus ca un anonim turbulent la Mărăcuța. La 10 aprilie, răspunzând

[112] Munteanu. Op. cit., p. 336-337.

cuiva de la Iaşi, dornic de detalii, Veronica Micle încă nu ştia *unde se află internat*, la Mărăcuţa sau la Şuţu… Între timp, cei răspunzători de ospiciul Mărăcuţa arătau parchetului că pe săracul ce se numeşte Mihai Eminescu nu îl pot ţine *„în căutare”*, deoarece *„ospiciul nu poate hrăni* decât pe bolnavii a căror întreţinere e plătită de primăria capitalei”… Cei odinioară apropiaţi îşi amintiră… că încă la 12 februarie 1889 a fost semnat un decret al regelui prin care poetului i se aprobase o pensie Viageră[113]…, fiind din nou mutat la Sanatoriul *Caritas*.

Ovidiu Vuia[114] era sigur că boala lui Eminescu fusese inventată şi afirma categoric că „…întreaga boală psihică a poetului nu ar fi decât o înscenare a duşmanilor lui, în frunte cu franc-masoneria!”

Internat cu forţa la Mănăstirea Neamţ, Eminescu, în acelaşi an, face dovadă unei remarcabile dispoziţii creatoare, citind curent presa literară, scriind scrisori către prieteni. Astfel, într-un studiu despre Eugen Coşeriu (o ciudată informaţie manuscrisă despre Eminescu, Freiburg, 1981), Paul Miron a scos la iveală o grăitoare însemnare de pe o carte de rugăciuni de la Neamţ, prin care un preot, anume Ion Gheorghiţă, a spovedit şi a împărtăşit pe Eminescu şi l-a găsit în *deplinătate mintală*, altfel regulile preoţiei nici nu i-ar fi îngăduit s-o facă. Întrucât spovedania şi împărtăşania s-au făcut chiar la aducerea poetului în mănăstire, la 1886, înseamnă că medicii, sub girul cărora poetul a fost expediat aici, au executat mai degrabă un ordin, decât şi-au făcut meseria! Pe de altă parte, amănuntul devine deosebit de important, deoarece atestă, chiar din sânul bisericii, *luciditatea* în mărturiile poetului[115].

Se spune că până la 23 iunie 1883, când poetul devenea „stricat cu toată lumea”, ştiind că nu mai e cale de salvare, Eminescu a dat semnul călugăririi. Dar ce notează în această privinţă cu[116]?.. „Foarte excitat, sentiment al personalităţii exagerat, vrea să se călugărească, dar să rămână în Bucureşti”. De ce? O călugărire

[113] Ibidem, p. 343.

[114] Ovidiu Vuia. *Despre boala şi moartea lui Eminescu*. *Studiu patografic*. (Ediţie îngrijită de Gheorghe Sărac). Bucureşti, Ed. „Făt-Frumos”, 1997, p. 95.

[115] Theodor Codreanu. Op. cit., p. 80.

[116] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei* (ediţie definitivă). Chişinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 342.

la o mănăstire din București ar fi avut avantajul păstrării contactului cu marile centre culturale al țării. Că acest gând era foarte puternic la Eminescu, o atestă și confesiunea făcută lui Zamfir C. Arbore[117], și el victimă a evenimentelor din acea zi. Asta se petrecea în 1882, când Maiorescu nu descoperise încă semne de „alienat”…, însă viitoarea internare deja se proiecta…

Fritjof Capra menționează: „După ce Eminescu a fost supus unei ceremonii degradante, cunoscută sub numele de examen psihiatric, este privat de libertățile sale civile, fiind încarcerat într-o instituție totalitară, numită *spital de boli mintale*. Aici este invalidat ca ființă umană de o manieră mai completă și mai radicală ca oriunde altundeva în societatea noastră. Este evidentă aici echivalarea *sanatoriului* cu *pușcărie*, încât calificarea lui D. Vatamanciuc a *internării* poetului cu o *arestare* este pe deplin justificată chiar și numai din acest punct de vedere… Circumstanțele în ce privește *internarea* lui Eminescu sunt cu atât mai grave, cu cât el nici măcar n-a fost supus *degradantei examinări* psihiatrice, *fiind de-a dreptul băgat în cămașa de forță* doar pe baza unui denunț[118]…”

A.F. Capra mai subliniază: „Sunt voci care neagă faptul că Eminescu ar fi avut o criză de nervi în ziua de 28 iunie 1883, ca antiteză la susținătorii *nebuniei*… În această zi, Eminescu a fost pus în cea mai insuportabilă situație de existență a lui”.

După cum arată Th. Codreanu[119], între 28 iunie 1883 și 1 ianuarie 1884, Maiorescu s-a consumat în propriile „idei a priori”, legate de „competența” sa în materie de psihiatrie și de omenie. Întâi, pentru a legitima scoaterea lui Eminescu din ziaristică, el a decis că poetul este *irecuperabil*. Pentru asta a confecționat tabloul evolutiv al bolii de la „manie acută” la „demență”, comunicat, pe filiera Șuțu, și celor de la Döbling. Pare tot mai clar că tratamentul aplicat în iulie-august 1883 de dr. Șuțu a contribuit la această evoluție… Evitarea contactului direct cu poetul, izvorâtă din sentimentul vinovăției, a contribuit mult la această *autogestionare* a criticului literar. El a crezut că se poate revanșa, pe ruina omului, cu acțiunea de po-

[117] Zamfir C. Arbore. *Săptămânalul*, VI. 1909, p. 531-533.
[118] Fritjof Capra. *Înțelepciune aparte*. (O traducere din engleză de Niculiță Damaschin). București, Ed. Tehnică, 2004, p. 97-98.
[119] Theodor Codreanu. Op. cit., 2011, p. 301.

pularizare şi creare a mitului Eminescu, ceea ce, în bună măsură, a şi reuşit.

Este imposibil de ripostat părerii lui Th. Codreanu, care notează: „Este meritul dr. Ion Nica de a fi întreprins prima cercetare ştiinţifică serioasă despre drama psihică a lui Eminescu. El a stabilit cu certitudine că Eminescu n-a suferit nici de epilepsie psihică (A. Şunda), nici de schizofrenie (C. Vlad), nici de lues, alcoolism şi paralizie generală (Fr. Iszac, G. Marinescu, P. Zosin ş.a.), ci de o psihoză maniaco-depresivă cu aspect mixt pe fond ereditar, manifestată în final, ca pseudo-paralizie din pricina unei fatale intoxicaţii mercuriale[120]…”

Ovidiu Vuia adaugă: „Dacă Eminescu ar fi moştenit sifilisul de la mamă, incubaţia ar fi trebuit să înceapă încă de la naştere, încât boala s-ar fi manifestat de la 10-15 ani, nicidecum după 30 de ani. Apoi, înainte de manifestarea bolii, s-ar fi declanşat o evidentă scădere a capacităţii creatoare. Dimpotrivă, geniul eminescian a culminat în 1883…” În continuare, Ovidiu Vuia trage concluzia că poetul a fost psihotic de tipul lui Hölderlin, care a trăit până la adânci bătrâneţe, continuând să creeze[121]…

Multe momente din evoluţia bolii lui Eminescu sunt interpretate contradictoriu, fapt ce trezeşte suspiciuni. Astfel, dacă în ziua de 28 iunie 1883 Eminescu a fost pus în „cămeşoiul de forţă” din motivul agresivităţii, apoi în timpul cât s-a aflat la sanatoriul din Viena, poetul nu fusese niciodată agresiv! În această prestigioasă instituţie medicală, Eminescu a ieşit destul de uşor din starea deplorabilă a sănătăţii din ultimul timp. Aproape o lună de zile, medicii din Ober Döbling nu puteau determina diagnosticul bolii, însă când l-au stabilit, documentele respective au dispărut. Th. Codreanu pune o întrebare logică: „De ce nu trebuia să se cunoască diagnosticul real stabilit lui Eminescu de către medicii vienezi[122]?”

[120] Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chişinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 33.
[121] Ovidiu Vuia. Op. cit., p. 69.
[122] Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chişinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 49.

În opinia lui Ion Filipciuc[123], medicilor vienezi de la Ober-Döbling „le-a trebuit timp să se debaraseze de diagnosticul sifilis, eliminând terapia chimică, ceea ce explică însănătoşirea lui Eminescu în mai puţin de două luni".

Călin L. Cernăianu a dezvăluit[124], cu probe, că deplasarea lui Eminescu la Viena s-a făcut la fel de ilegal ca şi internarea lui la Şuţu, la 28 iunie 1883. Ilegalitatea constă în aceea că poetul a fost scos din ţară fără avizul său şi fără paşaport. Potrivit vămii austro-ungare, în perioada 21 octombrie 1883 şi 15 februarie 1884, Eminescu nici nu a fost, de fapt, la Viena, deoarece… nu intrase în Imperiu. Aceasta confirmă faptul că au fost persoane cointeresate în această deplasare frauduloasă. Dar cine, dacă nu prietenii, în frunte cu T. Maiorescu?

Se ştie că la finele lunii noiembrie 1883, la Viena soseşte Dumitru Boghean… Dintr-o scrisoare a lui, rezultă că el ţinea legătura cu medicii vienezi şi urmărea evoluţia bolii lui Eminescu… Îl vizitează… Şi după o discuţie de o jumătate de oră arată: „Nu am descoperit în vorba lui nici o urmă cât de palidă de demenţă. Poetul era apt să se descurce singur în afara sanatoriului[125]…"

La 8 ianuarie 1884, M. Eminescu este vizitat de T. Maiorescu la „sanatoriul" din Viena, iar la 26 februarie părăseşte sanatoriul şi, însoţit de Ghibici, face călătoria recomandată (impusă!) de reîntoarcere prin Italia. La 27 martie soseşte la Bucureşti.

Într-o scrisoare din 18 august 1885, când Eminescu se afla la băile de la Liman, lângă Odessa, trimisă filologului ieşean, Vasile Burlă, poetul vorbeşte despre serioasele ameliorări survenite în starea generală a sănătăţii în urma tratamentului zilnic cu ghiol (glod). Totodată, îl roagă să-l ajute financiar[126]…

---

[123] Ion Filipciuc. *Simptomuri politice în boala lui Eminescu*. Vol. I., Ed. Iaşi, 2005, p. 207.

[124] Călin L Cernăianu. *Conjuraţia anti-Eminescu*. II, Bucureşti, Ed. „Semnele timpului", 2000, p. 58.

[125] M. Eminescu. *Opere*, XVI, p. 197.

[126] Gh. Teodorescu-Kirileanu. *Câteva date asupra lui Eminescu*. În: „Convorbiri literare", 1906, p. 1013-1014 (Biblioteca Academiei Române, nr. 485, f. 16-17).

Interiorul camerei lui M. Eminescu în
Sanatoriul de la Ober-Döbling, Viena.

În vara anului 1886, Eminescu din nou devine alienat şi transportat în ospiciul Neamţ. Despre internarea ciudată a lui Eminescu, din 9 noiembrie 1886, se arată[127]: „În lipsa temporară a intendantului, poetul fu predat de un gardian din Iaşi. Ulterior, Leon Onicescu, intendantul spitalului, îl găsi pe Eminescu într-o încăpere cu încă 11 demenţi, din care unii furioşi, în haine ospitaliceşti şi cu

[127] În: „Contemporanul", nr.3(589) din 24 ianuarie 1958, p.2, citat de Augustin Z.N. Pop, op. cit., p. 467 .

tichie pe cap. Poetul nu-şi dădea seama unde se găseşte (!)… şi continua să fie în aşa stare până în ianuarie 1887 (?), când se însenină ca prin farmec… Revenit, fugi cum era îmbrăcat, într-un sat vecin, de unde gardienii l-au readus… Onicescu, observând înviorarea, i-a dat să transcrie câteva foi de subzistenţă, ceea ce Eminescu a îndeplinit cu grijă caligrafică…"

Despre luciditatea gândirii şi demnitatea lui Eminescu[128], aflat la ospiciul nemţean, ne mărturiseşte conţinutul scrisorii din 26 ianuarie 1887, adresată către Vlahuţă: „Nu te pot încredința îndestul cât de odioasă e pentru mine această specie de cerşetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională. E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog să desistezi cu desăvârșire de la planul tău, oricât de bine intenționat ar fi, de a face pentru mine apel la public. Mai sunt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor, iar cel propus de voi e desigur cel din urmă, la care aș avea vreodată recurs". Conţinutul acestui răspuns lui Vlahuţă ne mărturiseşte, încă o dată, despre verticalitatea civică a poetului, demnitatea de om conştient.

În primăvara anului 1887, Eminescu este internat în spitalul Sf. Spiridon din Iaşi. Medicii îi recomandă un consult medical specializat la Viena, unde pleacă la 15 iulie, însoţit de doctorul Focşa. Ulterior, el se întoarce la Botoşani şi este îngrijit de doctorul F. Izsac.

Într-o scrisoare din 20 iunie 1887, către familia Emilian, sora poetului, Henrieta, scria: „Mihai se află foarte bine în tot felul fiziculuі. Patru fricţiuni de şapte grame de mercur mai are să facă, pe urmă o baie cu pucioasă, pe urmă o pauză de două zile şi vom putea pleca la Lacul-Sărat. Având deplina convingere că se va face cu siguranţă bine. Ordonanţa medicilor este ca să mai iau cu mine 20 fricţiuni de mercur, fiecare de patru grame[129]".

---

[128] *O scrisoare autografă a lui M. Eminescu*. În: „Universul literar", nr. 24, din 16 iunie 1913, p.3 (fascicolul autografului – în colecția Bibliotecii Academiei R.P.R., manuscris românesc, nr. 4850, f. 50-51).

[129] Henrieta Eminovici. *Scrisoare către familia Emilian*. În: „Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor". Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p. 411.

La 3 februarie 1889, Eminescu este spitalizat forţat la ospiciul Mărcuţa din Bucureşti, apoi transferat la „Caritas” (institutul doctorului Şuţu), unde îşi va găsi popas înainte de moartea sa.

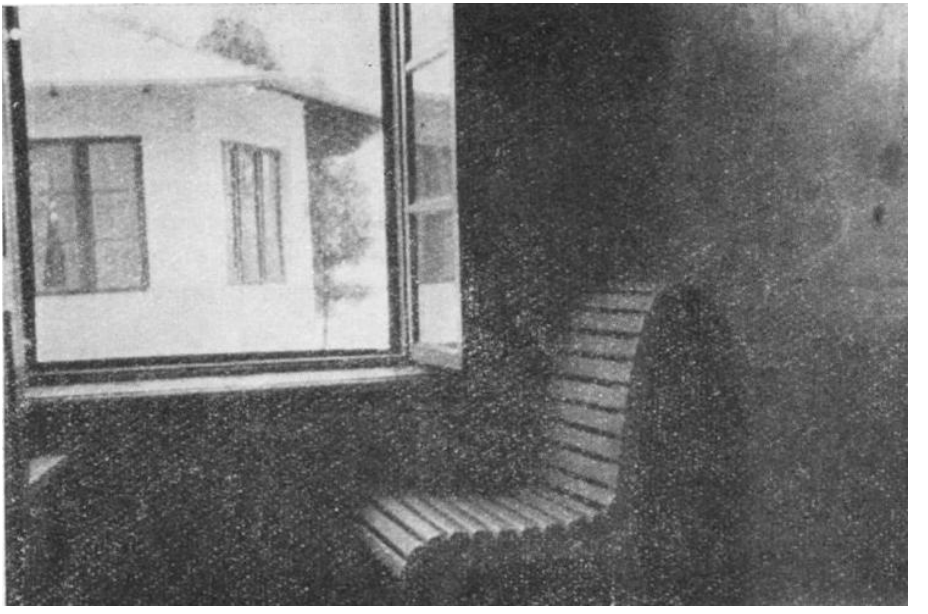

Interiorul rezervei în care a fost claustrat Eminescu
la Spitalul Mărcuţa din Bucureşti, în februarie 1889.

Este evident[130] că anii de boală i-au redus capacitatea creatoare, aşa cum însuşi poetul menţiona în *Scrisoarea IV*… Însă cel mai important, Eminescu a rămas capabil de creaţie, de o reală posibilitate de ameliorare, dacă nu de însănătoşire totală… Tocmai *capacitatea intelectuală revigorabilă* i-a fost pusă în joc şi eliminată din ordinea creaţiei culturale şi politice. N. Georgescu a numit această situaţie *moarte civică*, foarte bine orchestrată de forţele obscure, care nici azi nu toţi doresc să se afle adevărul… Deci, anume adevărul l-a determinat pe Ovidiu Vuia să cerceteze realitatea problemei…, susţinând viziunea medicului Petra Gheorghe, care, în 1934, avea să scrie că Eminescu n-a fost *nici sifilitic, nici alcoolic*[131].

[130] Ibidem, p. 26-27.
[131] Ovidiu Vuia. Op. cit., 1989, p. 62.

În cartea lui Augustin Z.N. Pop[132] găsim comunicările lui Gheorghe Bojescu, un coleg de şcoală al lui Eminescu, avocat mai târziu: „Am cunoscut pe M. Eminescu cam prin 1864, în Gimnaziul din Botoşani… Era cuminte, liniştit, retras… Nu l-am văzut până în 1875 la Iaşi… La 1887, l-am regăsit, prin martie, în Mănăstirea Neamţ… Se plângea că a fost internat ca nebun, protestând că n-a fost nebun. Cât am stat eu, în casa unde Eminescu lua masa regulat, am avut impresia că era perfect sănătos. Doctorul spitalului declarase că el poate să părăsească oricând azilul, însă nu avea mijloace cu ce să plece.

În aprilie, în săptămâna luminată, am întocmit o trăsură şi am plecat la Paşcani… În drum, la Mănăstirea Neamţului, mi-a arătat locul în care pierduse geamantanul (furat!), la venirea lui la Neamţ, întovărăşit cu un sergent.

Tot timpul cât am stat cu dânsul la Neamţ, vreo 10 zile, ne duceam aproape în fiecare zi în pădurea din apropiere, tolănindu-ne pe iarbă şi Eminescu cânta cântece eroice şi de jele, cu voce foarte frumoasă, aşa că găseam o adevărată distracţie în societatea lui. Tot acolo a dat citire poeziei *Vezi rândunelele se duc*…

După detenţia şi suferinţele de la Mănăstirea Neamţ, Eminescu revine la Botoşani (9.IV.1887), sub îngrijirile Harietei, în casa cumnatului lui Samson Bodnarescu, unde Eminescu a stat aproape doi ani[133]. La Botoşani, marele poet, chinuit, nu putea găsi altceva decât aşteptările şi grijile materne ale surorii Henrieta, ea însăşi suferindă, târându-se cu greu în văzul compătimitor al vecinilor şi al cunoştinţelor. Apelurile îngrijorate pe care Henrieta le-a îndreptat pentru ajutor au găsit ecou în rândurile tineretului progresist din Iaşi, ale scriitorilor şi actorilor de teatru la care tânărul Eminescu se alăturase în 1863.

Întors în ţară de la Viena, Eminescu era atât de hotărât să revină la Bucureşti, încât Maiorescu şi-a dat acceptul, dar numai din raţiuni tactice, fiindcă deja pregătise terenul spre a-l expedia în curând la Iaşi[134]. Ajuns la Bucureşti la 27 martie 1884, veniseră să-l întâm-

[132] Augustin Z.N. Pop. *Contribuţii documentare la biografia lui Mihai Eminescu*. Bucureşti, Ed. Academiei RPR, 1962, p. 467.
[133] Ibidem, p. 471.
[134] Th. Codreanu. Opere cit., p. 299-300.

pine şi junimiştii, dar poetul i-a ocolit cu mândrie, plecând direct în speranţa să-şi găsească lada cu manuscrise, iar pe Maiorescu l-a evitat cu ostentaţie. Întrucât *Timpul* dispăruse, Eminescu a încercat să pătrundă la o altă publicaţie. În acel timp, Maiorescu intră imediat în alertă şi grăbeşte demersurile trimiterii poetului la Iaşi. Planul din 28 iunie 1883 se reactualizează, dar acum nu mai existau raţiuni de internare. În loc de Şuţu şi Simţion, sunt alertate cunoştinţele din Iaşi. Acolo locuiau Emilia, ruda lui Eminescu, şi junimiştii din vechea urbe moldavă. Deja la 6 aprilie 1884, Maiorescu notează: „Azi mai întâi să determin pe Eminescu să plece la Iaşi şi să-l însoţesc la gară. Apoi, de mâine încolo, e posibilă liniştea sărbătorilor de Paşte".

Planul lui Maiorescu consta în a-l expedia cât mai repede pe Eminescu din Bucureşti şi a-l izola de lume. Se organiza expedierea forţată la Iaşi, unde a ajuns la 7 aprilie 1884. La acel timp, Eminescu se gândea: „De ce din Viena m-au târât în ţară prin Italia, prin Elveţia, de la Bucureşti mă impun să plec la Iaşi: pentru ce, când eu n-am nimic de făcut aici[135]".

Aşa va fi târâit Eminescu până la moarte. Această temere a exprimat-o poetul într-o scrisoare zguduitoare (12/24 ianuarie 1884) către Chibici-Reveneanu, trimisă de la Ober-Döbling: „Sufăr cumplit de lovitura ireparabilă care va avea influenţă rea asupra întregului rest al vieţii ce voi mai avea de trăit… Şi nu-ţi poţi închipui starea în care un om se află într-un institut de alienaţi, după ce şi-a venit în fire… …Foamea şi demoralizarea completă de care se chinuie al tău amic…"

În ultima etapă de şedere la Bucureşti (primăvara anului 1888 şi ianuarie 1889), Eminescu locuia într-o odăiţă sărăcăcioasă de pe strada Calea Victoriei[136] …Ducea o existenţă de sihastru… cu îmbrăcăminte…de cerşetor, evitând să apară în public[137]…

Ar fi o greşeală să dăm tăcerii terorizările psihologice degradante, directe şi camuflate, la care a fost supus mult timp Mihai Emi-

[135] George Muntean. *Eminescu. Documente noi*, III. În: „Revistă de istorie şi teorie literară" nr. 1, 1965, p. 157.

[136] Teofil Frâncu. *Preumblări în Bucureşti*. În: „Gazeta Transilvaniei", 1902, nr. 185, p. 1.

[137] N. Petraşcu. *Eminescu-omul*. În: „Icoane de lumină", III. Bucureşti, 1940, p. 13.

nescu. Cum să răspundem la întrebarea: În ce măsură agresiunile psihologice au influenţat asupra psihicului şi sănătăţii poetului, izolat forţat şi ţinut în condiţii inumane, maltratat fizic, umilit şi înjosit public, lăsat flămând şi fără surse elementare de existenţă? Cum să apreciem gradul suferinţelor suportate, care îi provoacă serioase dereglări psihice şi patologice chiar şi celui mai sănătos om?!

Încă din antichitate este cunoscută acțiunea negativă a factorilor stresanți asupra stării de sănătate. De regulă, efectul stresului se asociază cu pierderea controlului asupra situațiilor apărute la moment și cu reacțiile inadecvate ale omului. Rolul dăunător al traumelor psihice asupra funcționalității întregului sistem de reglare și întreținere a vieții, în calitate de factor declanșator al unor stări excepționale (critice) pentru sănătate, este dovedit științific[138].

Hans Selye menționa că toți agenții față de care organismul nu este adaptat funcțional, calitativ și cantitativ, pot condiționa o stare de șoc emoțional cu efecte imprevizibile. Supus stresului, indiferent de ce natură ar fi el, sistemul imunitar al organismului cedează primul, din care motive consecințele pot fi dramatice. Stresul face ca o persoană să devină agitată, instabilă, precaută, derutată, presimțită sau optimistă. El duce la apariția unui tablou psihopatologic dominat de fobie, anxietate, atacuri de panică sau depresie.

Deşi abuzul psihologic nu face parte din comportamentele cu caracter criminal, totuși, această acțiune prezintă o evidentă formă de violență, capabilă să provoace efecte cu consecințe grave şi imprevizibile[139]. Vulnerabilitatea persoanei, asociată cu traume psihoemoționale, include atât factori externi (mediul social, de izolare, familie etc.), cât și interni (nivelul de dezvoltare intelectuală, starea sănătăţii etc.), care, în complex, pot influența catastrofal interacțiunea factorilor de risc, inclusiv cu consecinţe letale. Medicii americani H. Kaplan şi B. Sadok consideră că toţi oamenii, în anumite condiţii de stres, pot avea depresie, ce debutează cu tulburări afective şi alte manifestări clinice. Între episoadele depresive, omul este sănătos şi cu intelectul normal.

---

[138] Gh. Baciu. *Influența factorului stresogen asupra psihicului uman și consecințele lui nefaste*. În revista „Avocatul poporului", 2011, nr. 3-4, p. 4-7.

[139] Gh. Baciu. *Valoarea traumei psihice în declanșarea diverselor forme de moarte*. Mater. Congr. I al medicilor legişti din RM. Chișinău, 2001, p. 36-38.

Dacă intervenţia stresorică este precedată de un surmenaj psihoemoţional cronic, asociat cu alţi factori nocivi, inclusiv cu iatrogeniile medicale, consecinţele pot fi din cele mai grave. Ultima situaţie, prin excelenţă, se referă la condiţiile în care mulţi ani s-a aflat Mihai Eminescu. În această privinţă, Constantin Gorgos[140] scrie: „Diagnosticul de *psihoză maniaco-depresivă* (admis în cazul Eminescu) poate fi declanşat pe fondalul unei oboseli extreme colaborate cu psihotraumă, la care se adaugă factorii socio-culturali, ca *pierderea rolului şi statutului social*, toate acestea trăite de poet în vara anului 1883".

Se ştie că de la prima internare forţată în ospiciu, Eminescu nu mai poate ieşi de sub „pălăria" neraţiunii, care devine spectacol public, plătit cu bani prin chete… Eminescu înţelege întreaga grozăvie a chetelor publice, pe care le respinge cu indignare în repetate rânduri, ceea ce un nebun veritabil nu face… Nebunia îşi împrumută chipul de la masca bestiei[141] Ospiciul se transformă în menajerie, în cuşti cu fiare în lanţuri şi cămăşi de forţă. Omul îşi pierde *transparenţa* lumii şi e tratat ca animal, lăsat în frig şi înfometat. Asemenea impresii răzbat din scrisoarea lui Eminescu adresată lui Ghibici. Nebunul, devenit locuitor al unui ospiciu abstract, e crucificat ca Isus, Mântuitorul însuşi fiind tratat ca un nebun primejdios[142]…

Nu este greu de imaginat trăirile lui Eminescu la diagnosticul impus artificial, că este numit public *nebun*, întrucât el conştientiza bine că este supus unei *inchiziţii* draconice din partea *prietenilor* şi aşa numiţii *binefăcători*[143]. Această situaţie stupidă este descrisă de către însuşi Eminescu în cunoscuta scrisoare[144] adresată lui Chibici din 12/24 ianuarie1884, în care el conştientizează modul în care a

[140] Constantin Gorgos (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. Bucureşti, Ed. Medicală, 1985, p. 467.

[141] Michel Foucault. *Istoria nebuniei în epoca clasică*. Bucureşti, Ed. „Humanitas", 2005, p. 146.

[142] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei* (ediţie definitivă). Chişinău, Ed. „Universul", 2011, p. 152.

[143] Ibidem, p. 157.

[144] Mihai Eminescu, *Opere*, XVI. *Corespondenţă*. *Documentar*. Editura RPR, 1989, p. 198.

fost pus în *cămeşoiul de forţă*, de condiţiile în care se afla în ospiciu, comportamentul suspect al medicilor şi unor *prieteni* faţă de el.

Prin secolele XVIII–XIX, mulți medici considerau că *paralizia generală progresivă* are o etiologie sifilitică. Ion Moraru arată[145] că acești bolnavi își creează diverse stări conflictuale în mediul familial și social, sunt agresivi. Adesea ei comit infracțiuni, ajungând în contradicție cu morala şi normele de conduită socială. Boala apare la o vârstă înaintată, uneori fără antecedente, afectează intelectul; atenția și memoria scad. Cei afectaţi comit abateri în serviciu, neglijențe… unii ajung în fața justiției. *Tocmai astfel de comportament lipsea în acțiunile lui Eminescu!*

Personal, susțin ipoteza că „întunecimea minții" la Eminescu, în perioada anilor 1883–1889, are o mai mare legătură directă cu acțiunea nocivă a preparatelor mercuriene, iar evoluția clinică a bolii corespunde stărilor de intoxicație cronică. Despre aceasta ne confirmă și revenirea capacităților lui creatoare la întreruperea cursului de tratament. Totodată, nu poate fi exclusă o evidentă dereglare a stării sănătății, sub formă de *psihopatizare*, condiționată preponderent de avalanșa factorilor stresogeni la care a fost supus poetul timp îndelungat, cu consecințe nefavorabile.

Este cu neputinţă să nu evidenţiez viziunea lui Theodor Codreanu, care, în 1984, scria: „Acum nu mai încape nici o îndoială: acela care i-a grăbit moartea lui Eminescu (psihică şi fizică) este doctorul Şuţu, medicul ales de T. Maiorescu pentru a-l vindeca pe poet. Doctorii Şuţu şi Vinoş, precedaţi de Izsac din Botoşani (care, totuşi, s-a oprit din nefastul experiment înainte de a-l ucide), ar fi trebuit să ştie, la aproape patru decenii de la publicarea primelor tratate moderne despre sifilis, nu numai despre efectele injecţiilor mercuriene, dar şi despre contraindicarea lor[146]".

Cristina Creciun, într-un mod aproape eronic, vorbeşte despre *nebunia* lui Eminescu: „O fi fost cam nebun, nu zic nu, că numai un

[145] Ion Moraru. *Medicina legală*. București, Ed. Medicală, 1967, p. 836.

[146] Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas", 1999, p. 43.

nebun s-ar fi încumetat să ţină piept deopotrivă adversarilor ideologici, dar şi celor din aceeaşi barcă politică, atunci când interesul naţional era lezat. Doar un nebun s-ar fi luptat contra valului, să nu se împrăştie, să nu se vândă, să nu se fure ţara… Sigur, nu avea Eminescu puterea de înţelegere a celor care azi nu doar că prăduiesc ori lasă ţara în izbelişte… Nu reuşea să înţeleagă, în *nebunia* lui, că nu e totul să dai culturii româneşti o valoroasă operă literară, filosofică şi atâtea mii de pagini de publicistică… Eminescu avea bărbăţia să recunoască faptul că nu se dă în vânt, nu după evrei sau ruşi, ori maghiari, ci după reprezentanţii acestor seminţii care scuipau pe sufletul românesc, care trădau, furau, răpeau hălci din străbunul pământ, năruiau sfânta credinţă[147]…” Nu este ocazional nici că autoarea şi-a întitulat articolul asemănător cunoscutei fraze *Mai potoliţi-l pe Eminescu*.

[147] Cristina Creciun. În: *Literatura şi arta,* nr.3 din 20 ianuarie 2011, p. 5.

Neavând nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău precum se obicinuieşte în spitale şi lăsat în prada celor mai omorâtoare griji în privirea viitorului, mi-e frică chiar de a-mi plânge soarta, căci şi aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie.

Mihai Eminescu, 1886

IV
Diagnosticul bolii şi tratamentul eronat

Suferinţele lui Mihai Eminescu reprezintă o realitate tragică, în care el s-a zbătut până la sfârşitul vieţii. Istoricul bolii și cauza morții marelui poet, mai mult de un secol de la trecerea lui în neființă, se află în atenția multor generații de admiratori. Interesul major se explică prin dispariția prematură, în floarea vieții, a unuia dintre cei mai talentaţi poeți ai românității, recunoscuți până în prezent, precum și datorită numeroaselor interpretări fabuloase asupra originii bolii sale, împrejurărilor neclare, suspecte, în care s-a stins din viață. În această privință s-a scris mult, dar cert e că multe informații au fost denaturate, tăinuite, iar altele intenționat ascunse.

În certificatul medical prezentat de directorul instituţiei „Caritatea", dr. Şuţu, se arată[148]: „Subsemnatul, doctor în medicină, atest prin aceasta că dl. Eminescu, adus în căutarea institutului „Caritatea" din Bucureşti la 28 iunie 1883 de către Onor Prefectura Capitalei, este atins la alienaţie mintală în formă *manie acută,* stare care reclamă o căutare serioasă în un stabiliment social.

Bucureşti, 5 iulie 1883
Dr. Suţu"

Ion Nica[149] constată că pentru prima dată (anii 1883–1884) Eminescu a fost spitalizat cu suspectare de *lues cerebral* în spitalul „Caritas" al lui Șuțu, apoi la Ober-Döebling, din Viena, iar în anii

[148] În: *Caietele Mihai Eminescu*, prezentate de Marin Bucur, II. Bucureşti, Ed. „Eminescu", 1974, p. 200.

[149] Ion Nica. *Eminescu. Structura somato-psihică*. Bucureşti, Ed. „Eminescu", 1972, p. 206.

1886–1887 s-a aflat la Mănăstirea Neamț, instituție pentru alienați. În amândouă cazuri, Eminescu a fost externat complet restabilit, cu facultățile intelectuale normale. Lipsa fenomenelor demențiale și a celor organice nervoase cu siguranță exclude diagnosticul de o paralizie progresivă sifilitică, contrariu impresiilor inițiale ale autorului, când a susținut diagnosticul de lues.

Ion Nica mai arată că în 1887, în tabloul bolii lui M. Eminescu, medicii din nou descriu fenomene demențiale, revenind la diagnosticul „gome sifilitice" pe creier și la picioare. Astfel, s-a început un tratament intensiv „antisifilitic" cu mercur, cu efecte nule în sifilisul nervos, dar cu urmări toxice catastrofale. Autorul explică: cantitatea enormă de mercur, administrată prin fricțiuni, a provocat la Eminescu fenomene de intoxicație mercuriană: stomatită cu hipersalivație, tulburări urinare, polinevrită cu mari dureri în membre, tulburări psihice, anemie și stare de subnutriție, nevrită periferică, schimbări de comportament, depresie etc.

Cunoscutul medic neuropsihiatru Ovidiu Vuia[150], într-o manieră categorică, dovedește că M. Eminescu nu a suferit de lues și nu a avut demență paralitică, diagnosticul fiind stabilit incorect. Există dovezi că la internarea la Mănăstirea Neamț, în 1886, Eminescu nu demonstra semne de „nebunie". La spovedania şi împărtăşania din bolniţă, poetul era limpede la minte, numai tare era trist, spunând: *Părinte, să mă îngropaţi la ţărmurile mării…* Înseamnă că medicii, sub girul cărora Eminescu a fost expediat aici, au executat mai degrabă un ordin, decât şi-au făcut meseria! Despre aceasta, prin excelenţă, ne mărturisesc poeziile scrise în acea perioadă, scrisorile adresate Veronicăi Micle, precum și descrierea logică a condițiilor în care se afla, în 1886, la Mănăstirea Neamț: „*Tratamentul în mucigăita bolniță monahală… cu fața la perete și ușă metalică… întregit zilnic prin bătăi cu funie groasă de către gardieni!..*"

Susţin pe deplin părerea doctorului Ovidiu Vuia, care neagă proveniența sifilitică a bolii lui Eminescu. Aş adăuga că nu sunt adeptul nici celor care vorbesc despre luesul ereditar, transmis poetului pe linie maternă, şi că moartea prematură a unora dintre copiii lui

[150] Ovidiu Vuia. *Despre boala şi moartea lui Eminescu*. *Studiu patografic*. Bucureşti, Ed. „Făt-Frumos", 1997, p. 15.

Gheorghe Eminovici a fost cauzată anume de această boală. În prezent, această afirmaţie poare fi considerată greşită, ba chiar aberantă. În primul rând, diagnosticul a fost stabilit de persoane necompetente în probleme medicale şi nu este argumentat prin probe convingătoare. În al doilea rând, se cunoaşte că la acel timp, în regiune erau foarte răspândite multe epidemii, boli contagioase, ca: tuberculoza, tifosul, holera, malaria etc. Anume ele erau principala cauză a morbidităţii şi mortalităţii înalte ai populaţiei, inclusiv a copiilor, care decedau la o vârstă fragedă. Cu atât mai mult, aceasta se referă la familiile anevoioase, dominante pe plaiurile noastre, din cauza condiţiilor sanitare şi permanentelor năvăliri ale altor popoare. De menţionat faptul că în familia Eminovici a predominat tuberculoza, care a ruinat serios sănătatea membrilor familiei, devenind şi cauza decesului unora dintre ei.

C. Gordoş şi coautorii[151], în special atenţionează că în anii 1883–1889, în psihiatria românească diagnosticarea sifilisului cerebral şi a altor boli era într-un studiu destul de rudimentar. Mijloacele de tratament rămăseseră la stadiul mercurului, în timp ce în Germania, către 1850, deja se stabiliseră efectele lui negative. De aceea, tratamentul bolnavilor cu sifilis a fost interzis.

Cu mult mai târziu (1949), academicianul francez A. Barbé spunea: „Dacă există un medicament care nu trebuie folosit în tratamentul sifilisului, acesta este mercurul[152]”.

Diagnosticul de sifilis la Eminescu a fost preluat de doctorul Iszac, întărit mai târziu de Alexandru Şuţu, C. Popazu, Gh. Marinescu, C. Bacaloglu, Panait Zosim ş. a., apoi acceptat, de-a lungul timpului, de majoritatea biografilor şi de medici mai recenţi[153]…

Există, însă, medici care nu confirmă diagnosticul de sifilis la Eminescu. Medicii vienezi, de asemenea, nu recunosc acest diagnostic la poet, vorbind, în cel mai rău caz, de o „psihoză maniacală acută”. Despre aceasta ne mărturiseşte şi restabilirea stării de sănătate la Eminescu, după întreruperea tratamentului cu preparate

[151] Constantin Gordoş (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. Bucureşti, Editura Medicală, 1985, p. 289.

[152] Ovidiu Vuia. Op. cit., p. 43.

[153] Augustin Z.N. Pop. *Pe urmele lui Mihai Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Sport-Turism”, 1978, p. 278-284.

mercuriene! Specialiştii cunosc că: „Sifilisul cerebral de tipul paraliziei generale, odată instalat, nu mai permite nici o activitate creatoare, personalitatea individului fiind complet dezintegrată, producţiile sale se desfăşoară în limite sterile şi pueril de absurde". Cu atât mai mult că după şase ani de „boală" şi tratament mercurian, Eminescu îşi mai păstra memoria intactă şi capacitatea de a improviza versuri[154].

Asasinarea civică a lui Eminescu din 1883 a fost completată de experimentele doctorului Iszac, care visa să scrie, chipurile, o lucrare despre cazul Eminescu, cu care să intre în analele medicinei. În această ordine de idei, Ovidiu Vuia mărturiseşte[155] că medicul Francisc Iszac, probabil, a fost acela care l-a transformat pe Eminescu în cobai experimental. El a hotărât că poetul este luetic (să admitem că a fost o greşeală de diagnosticare) şi s-a decis la un tratament chiar contraindicat în asemenea afecţiuni! Dar de ce s-a recomandat cură de mercur în doze enorme, câte 20 fricţiuni a 4 grame, în timp ce şi o jumătate de gram poate să aibă acţiune dăunătoare, cu efecte de altfel nule în sifilisul nervos, dar cu urmări toxice catastrofale. …Dornic de rezultate rapide şi spectaculoase, doctorul Iszac a ridicat doza de mercur până la 7 grame de fricţiune! Reiese că medicul era conştient de pericol, de vreme ce a căutat să atenueze urmările recomandând cura cu nămol la Odessa.

Rezultă că efectul final de „pseudoparalizie", admis de doctorul Ion Nica, este urmarea gravei intoxicări cu mercur.

Tocmai I. Nica este cel dintâi specialist care a tras semnalul de alarmă asupra intoxicaţiei poetului cu mercur. Din cauza slăbiciunii şi salivaţiei (efecte de supradozări), Henrieta (sora lui Eminescu) a fost nevoită, la un moment, să întrerupă fricţiunile cu mercur… Ion Nica mai constată că tulburările psihice, starea de subnutriţie, leziunile renale (cu incontinenţă de urină, pe care bolnavul o prezenta), constipaţia, anemia şi nevrita periferică ne dau certitudinea că poetul a fost victima intoxicaţiei mercuriene[156].

[154] Ovidiu Vuia. Op. cit., p. 34-36.
[155] Ibidem, p. 82.
[156] Ion Nica. Op. cit., p. 277.

Combătând diagnosticul de lues cerebral la Eminescu, Ion Nica analizează proba grafologică a poetului. În cazul unei paralizii generale, cauzată de lues, dezorganizarea scrisului este *ireversibilă*, *rapidă* şi *profundă*, încât documentele lăsate de un paralitic vorbesc „de la sine". În cazul lui Eminescu, se observă păstrarea perfectă a scrisului său, până în cele din urmă zile[157]… În orice caz, în zilele premergătoare manifestării bolii „nici cel mai dibaci grafolog n-ar fi în stare să desprindă un câtuşi de discret avertisment din grafia lui Eminescu… Mai mult chiar, după izbucnirea psihozei afective, nici medicii n-au putut să înţeleagă suficient de bine natura răului de care suferea Eminescu[158]".

În sifilisul cerebral, este ireversibilă şi dereglarea simţului moral şi a conştiinţei critice, cu atât mai mult a memoriei. Până şi extrem de scepticul Maiorescu e nevoit să recunoască, într-o scrisoare către Emilia Humpel, în primăvara lui 1884: „În ceea ce priveşte gândirea logică, şi-a revent complet. Extraordinara lui memorie de totdeauna, aceeaşi desăvârşită şi evidentă". De altfel, simţul moral şi cel critic sunt vizibile în scrisorile trimise de la Mănăstirea Neamţ[159], în care poetul protestează împotriva milei publice. Dar şi în ultimele articole din preajma morţii sale se constată aceeaşi luciditate.

Botoşani, 5 decembrie 1887

Iubite amice,

Primeşte mulţumirile cele mai sincere pentru generozitatea cu care mi-ai venit în ajutor. Ştiu prea bine că adevărata generozitate e rară pentru a nu fi adânc mişcat de bunătatea Dtale pentru mine. Aş voi să fii bine convins de recunoştinţa obligatorului Dtale şi să nu esitezi, dac-aş putea să-ţi fiu folositor în vre-o împrejurare, de-a te adresa la un om care va păstra toată viaţa sa aducerea aminte a facerii de bine.

Sunt cu tot respectul, iubite amice al Domniei tale prea devotat M. Eminescu[160].

---

[157] Ion Nica. Op. cit., p. 195.

[158] Ibidem, p. 179.

[159] A se vedea şi studiul lui Artur Silvestri. *Arheologia unei ore*. Bucureşti, „Carpathia Press", 2003.

[160] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 481.

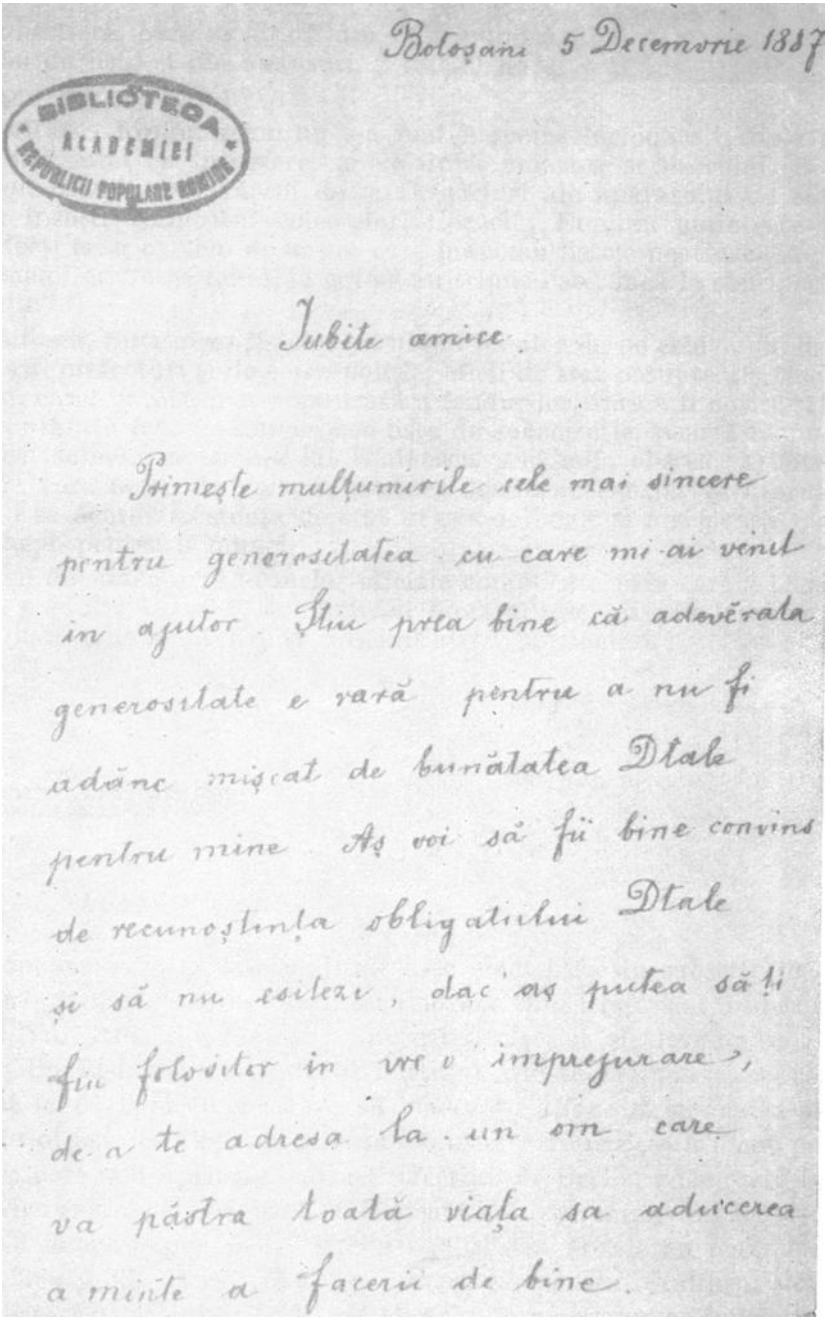
Botoşani 5 Decemvrie 1887
BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
Iubite amice.
Primeşte mulţumirile cele mai sincere pentru generositatea cu care mi-ai venit în ajutor. Ştiu prea bine că adevărata generositate e rară pentru a nu fi adînc mişcat de bunătatea Dtale pentru mine. Aş voi să fii bine convins de recunoştinţa obligatului Dtale şi să nu ezitezi, dacă aş putea să-ţi fiu folositor în vre-o împrejurare, de a te adresa la un om care va păstra toată viaţa sa aducerea a minte a facerii de bine.

Scrisoarea de mulţumire adresată de Eminescu, la 5 decembrie 1887, unui prieten din Iaşi, care-l ajutase. (Facsimil. Bibliotecii Academiei RPR).

Pentru confirmare se prezintă doar începutul scrisorii (scanate), scrise cu mâna poetului. Conţinutul acestei scrisori, perfectată de către poet, aflat în îngrijirea surorii Henrieta (după externarea din ospiciu), demonstrează totala absurditate, dacă nu crimă, a celor care au contribuit la diagnosticarea incorectă a bolii. Nu trebuie să fii neapărat mare specialist pentru a înţelege că atât conţinutul logic, cât şi scrisul caligrafic nu pot aparţine unui bolnav – dement cu lues cerebral. Falsul se observa atât în diagnosticul, cât şi în tratamentul bolii!

Victor Creciun subliniază că Eminescu suferea de boala picioarelor şi în vara anului 1885 decide, pentru a treia oară, să plece la tratament cu nămol la staţiunea Kuialnik, lângă Odessa. La băile de tratament, poetul a plecat de la Iaşi cu trenul –prin Ungheni, Călăraşi, Străşeni, Chişinău, Tighina şi Tiraspol. Se consideră că efectul tratamentului se datora apei curative, bogată în magneziu, sulfat de fier, brom, amoniac, iod[161].

Eminescu, aflat la băile de la Liman, din lipsa banilor, nu se putea întoarce acasă. Se cunoaşte o scrisoare trimisă filologului ieşean Vasile Burlă, în care poetul vorbeşte despre serioasele ameliorări survenite în starea generală a sănătăţii lui în urma tratamentului zilnic cu ghiol[162]…

Profesorul George Munteanu, foarte filosofic, scrie: „Diagnosticul bolii lui Eminescu poate fi altul decât cel opinat odinioară. Însă totul neimportant să citeşti despre simptoame, noxe, diagnoze şi alte noţiuni asemănătoare… care s-au şters (au dispărut!) – am putea fi edificaţi mai *ştiinţific,* decât pe vremea doctorului Şuţu în legătură cu natura bolii lui Eminescu[163]”.

Theodor Codreanu susţine: „Ţinând seama că documentele importante despre boala poetului au dispărut, la fel de misterios, de la Ober-Döbling, dar nu numai (conform cercetărilor lui Ion Grămadă), încât nici azi nu se cunoaşte diagnosticul corect pus de medicii

[161] Victor Creciun. *Eminescu la Odessa şi Kuialnik*. Bucureşti, Ed. „Semne”, 2010, 63 p.

[162] Gh. Teodorescu-Kirileanu. *Câteva date asupra lui Eminescu*. În: „Convorbiri literare”, 1906, v. 40, p. 1013-1014.

[163] George Munteanu. Op. cit., p. 376.

vienezi, e la fel de probabil că cineva a avut interesul ca documentele din anii *„întunecaţi”* să fie distruse, eventual păstrate cele ce ţineau de literatură, care au şi intrat la Biblioteca Academiei[164]”.

Cunoscutul psihoterapeut moldovean, Vitalie Pastuh-Cubolteanu, susţine[165] poziţia lui Theodor Codreanu, că diagnosticul greşit al bolii lui Eminescu este utilizat ca procedeu demolator în războiul ideologic antiromânesc. În acest război, poetul a fost sacrificat de către forţele antinaţionale… Eminescu a fost ales ca ţintă, din motiv că se afla în avangarda culturii naţionale, scut de apărare a poporului… De aceea, forţele cosmopolite încercau insistent deturnarea sentimentului patriotic prin compromiterea lui Mihai Eminescu, principalul promotor al ideologiei naţionale. Temerea faţă de activitatea patriotică a poetului a pus în gardă conducerea Imperiului Austro-Ungar şi pe liderii de la Bucureşti. El este pus sub urmărirea unui agent al serviciilor secrete austro-ungare, care ţinea la control toate acţiunile poetului.

De la bun început se cer evidenţiate dificultăţile cu care se confruntă medicii în stabilirea diagnosticului la bolnavii cu boli psihice. Renumitul savant americano-austriac Fritjof Capra menţionează: „Diagnosticul psihiatric este notoriu pentru lipsa de criterii obiective”, întrucât „idealul unei clasificări precise a bolilor mintale rămâne în mare măsură iluzoriu[166]”. Această afirmaţie a autorului este confirmată de toţi psihiatrii iluştri din lume.

În tratatul „Vademecum în psihiatrie” se arată că procesul de diagnosticare a tuturor bolilor, în special în domeniul psihiatriei, este complicat, fiind dependent de numeroşi factori: „Diagnosticul nu numai că nu este acelaşi pentru fiecare medic, având nuanţe diferite atât psihologice, cât şi de instrucţie, ce diferă de la o specialitate la alta, cât şi după mijloacele de investigare şi etapa de dezvoltare a ştiinţelor medicale în general[167]”.

---

[164] Theodor Codreanu. *Eminescu – martor al adevărului*. Bucureşti, 2004, p. 206.

[165] Vitalie Pastuh-Cubolteanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. În: „Literatura şi arta”, nr. 23 (2807), 10 iunie 1999.

[166] Fritjof Capra. *Momentul adevărului*. (Traducere din engleză de Niculiţă Damaschin). Bucureşti, Ed. Tehnică, 2004, p. 170.

[167] Constantin Gordoş (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. Bucureşti, Ed. Medicală, 1985, p. 257.

Pentru cititorul de rând consider oportun să prezint o succintă generalizare despre sifilis (lues), boală care, chipurile, ar fi fost diagnosticată de medici la Mihai Eminescu şi de la care i se trage moartea. Se ştie că luesul este o infecţie provocată de *Treponema palida*, descoperită de savanţii germani la începutul secolului XX. Boala se transmite prin contact direct habitual, dar mai frecvent prin raporturi sexuale[168].

Despre sifilis s-a scris încă în Evul Mediu, dar manifestările nervoase au fost descrise cu mult mai târziu[169]. În secolul XIX, neurosifilisul domina în practica neurologică. Iată un caz: în Clinica de Neurologie din Oslo, condusă de prof. Boeck, timp de 20 de ani (1890–1910), s-au tratat 1978 de bolnavi cu diferite forme de sifilis netratat. Deci, aceşti bolnavi nu ştiau nimic despre boala lor, adresându-se cu întârziere, în stadii tardive, la medicii neurologi[170].

Este stabilit[171] că formele clinice ale sifilisului sistemului nervos dispun de un diapazon foarte divers. Afectarea sistemului nervos în infecţia luetică apare la 3-5% din cazuri. Manifestările psihice pot surveni la toate etapele şi formele evolutive ale bolii.

În perioada iniţială, de debut, manifestările psihice pot predomina în comportamentul bolnavului, (depresiv, expansiv, paranoic, confuz). În perioada de acutizare se dezvoltă un semn (sindrom) demenţial primitiv, care alterează capacitatea intelectuală a individului şi îi dezorganizează personalitatea. Atenţia îi este tulburată precoce, diminuată, iar capacitatea de concentrare – redusă. Memoria poate fi moderat atinsă, până la tulburări profunde[172].

În stadiile tardive ale neurosifilisului, cu formarea gomelor, apar alte semne secundare, iar tabloul clinic devine asemănător cu cel al *tumorilor cerebrale*. Goma, ca formaţiune morfologică, reprezintă o nodozitate, la început de consistenţă dură, localizată în orice ţesut

---

[168] К.Р. Аствацатуров. *Сифилис, его диагностика и лечение*. Москва, 1971.

[169] О.К. Лосева, Э.Ш. Тактамышева, Л.В. Куприанова и др. *Нейросифилис возвращается*. «Врач», 1997, № 4, с. 36-37.

[170] О.В. Залевская, Л.Б. Важбин, О.К. Лосева, Т.М. Шувалова. *Сифилис нервной системы у пациентов, лечившихся по поводу сифилиса в прошлом*. «Клиническая дерматология и венерология», 2010, № 3, с. 76-81.

[171] Ю.К. Скрипник, А.А. Кубанова, В.Г. Акимов *Кожные и венерические болезни*. Москва, Изд. «Учебник», 2011.

[172] А.Н. Родионов. *Сифилис*. Руководство для врачей. СПб, 1997.

sau organ. Gomele solitare fac parte din cele mai rare forme ale sifilisului, cu afectarea preponderentă a sistemului nervos central. Evoluarea bolii depinde de localizarea şi faza dezvoltării procesului patologic. Pentru un proces luetic cronic este specifică afectarea funcţionalităţii nervilor cranieni (cerebrali), care declanşează dereglarea activităţii globilor oculari, a sistemului vestibular şi olfactiv. Ulterior, apar pareze, accese epileptiforme, precum şi alte manifestări psihice grave[173].

În perioada terminală a neurosifilisului, tabloul clinic se caracterizează prin stări demente profunde, cu agravarea simptomelor neurologice, conducând la imposibilitatea mişcării, a controlului sfincterian, cu tulburări trofice şi vasomotorii, insomnii etc. Acestea şi alte manifestări clinice sunt direct condiţionate de procesul patologic specific (goma), dar cauza nemijlocită a morţii sunt diferite complicaţii grave (pneumonia etc.).

Se ştie că în Evul Mediu[174], bolnavul psihic mai găsea ospitalitate în mănăstiri, iar de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, el este aruncat în ospicii. Acum, el se detaşa pe fondul unei probleme de *poliţie* referitoare la ordinea indivizilor în cetate.

Ne întrebăm: cu poliţia a fost dus Eminescu la Ospiciu? S-a respectat legislaţia vremii? Este de neînţeles faptul cum doctorul Şuţu a folosit metoda arabă de tratare cu mercur a unui sifilis depistat imaginar la Eminescu, în timp ce afirma că poetul nu a suferit de sifilis! La acel timp, în Occident deja se renunţase la tratamentul cu mercur, considerând că are efecte dezastruoase. Autorii tratatului de psihiatrie (coordonat de Constantin Gorgos) textual arată că sifilisul cerebral netratat evoluează rapid către faza terţiară, în care se instalează paralizia generală progresivă, pe când cel tratat duce la remisiuni şi vindecare[175]. În cazul lui Eminescu, tocmai întreruperea nefastului tratament cu mercur a fost benefică. Aceasta ne confirmă şi faptul că, scăpat de mercur, Eminescu şi-a revenit substanţial.

---

[173] Н.И. Гращенков, А.В. Снежневский. *Справочник невропатолога и психиатра*. Москва, Изд. «Медицина», 1965, 582 с.

[174] Michel Foucault. *Istoria nebuniei în epoca clasică*. Bucureşti, Ed. „Humanitas", 2005, p. 65.

[175] Constantin Gordoş (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. Bucureşti, Ed. Medicală, 1985, p. 294.

De-a lungul secolelor, cazuri de otrăviri criminale se regăsesc în operele scriitorilor din toate ţările lumii. Se cunoaşte că în Rusia, la 1571, este otrăvită soţia lui Ivan cel Groaznic. În sec. XV–XVI, în Republica Veneţiană, otrava devenise un mijloc de suprimare, în scop politic. Se foloseau otrăvuri atât de origine vegetală, cât şi minerală. Dintre componentele minerale, în forma unor amestecuri otrăvitoare, mai des, se menţionează arsenicul, mercurul, sublimatul, plumbul ş.a. Nu întâmplător, „Regulamentul municipalităţii poliţiei din Iaşi" (1831) prevedea ca comercializarea tuturor otrăvurilor să se facă numai cu indicarea numelui proprietarului sau al producătorului. În 1837 au fost elaborate alte instrucţiuni, mai severe, de eliberare a substanţelor otrăvitoare: „Este cu totul poprit a slobozi arsenicul, sublimatul sau alte materiale cunoscute ca otrăvuri, decât numai de persoane cunoscute şi ştiute că întrebuinţează asemenea otrăvuri la meşteşugul lor; pentru aceste spiţerii vor fi datori a ţine un registru şnuruit de către Poliţie, în care cumpărătorii vor însemna numele lor, locuinţa, anul, luna, ziua şi trebuinţa pentru care au luat acele otrăvuri…" Din aceste motive, în Condica Criminală din anul 1850 se arată: „Doctorii, chirurgii, spiţerii şi moaşele care vor înlesni procurarea acestor mijloace în scopuri neadmise se vor pedepsi cu închisoarea[176]".

Timp îndelungat mercurul şi sărurile lui organice şi-au găsit o largă folosinţă în tratarea unor boli, datorită proprietăţilor antiseptice, bactericide, antiparazitare, diuretice, fungicide. Totodată, prin riscul toxicităţii, folosirea lor este limitată. Derivaţii hidrosolubili de mercur se acumulează în oase, rinichi, ficat, splină, glandele salivare şi dispun de o afinitate faţă de SNC. Mai mult se elimină prin urină, glandele sudoripare şi circuitul intestinal. Supradozarea provoacă tulburări senzoriale şi psihice, nevrite şi polinevrite, convulsii şi paralizii etc. Clinic, se manifestă prin iritabilitate, anxietate, salivaţie abundentă, stomatită, nefrită, erupţii cutanate etc. Pentru tratarea sifilisului se foloseau bromura, iodura, acetatul mercuric şi alte săruri mercuriene, administrate intern, prin unsori sau injecţii.

[176] M. Cotrău. *Otrava şi viaţa.* Iaşi: Ed. Fund. „Chemarea", 1993, 167 p.

Carl Emmert (1900), Ion Moraru (1967) şi alţi autori arată că mercurul este un toxic foarte violent, indiferent de forma sub care este administrat. Sublimatul prezintă cea mai puternică sare mercuriană, indiferent de calea de absorbţie. Adesea, este folosit în scopuri criminale. Autorii constată: preparatele mercuriene acţionează asupra întregului organism, dar mai cu seamă asupra psihicului, soldându-se cu accese de furie nepotolită. O intoxicaţie mercuriană acută se caracterizează prin: stomatită, erupţii cutanate, manifestări gastroenterale, nefrită, delir, convulsii etc. În cazul intoxicaţiilor cronice mai apar: paloarea feţei, anemie, eritem, salivaţie abundentă, tremurături, umflarea limbii, debilitate, caşexie, oligurie, uremie, scăderea facultăţilor intelectuale, mers nesigur, paraliza picioarelor etc. La autopsie, în astfel de cazuri, vizual şi microscopic, se constată imense modificări degenerative în ficat, inimă, rinichi[177].

Concomitent cu preparatele mercuriene, pentru tratarea sifilisului tradiţional se foloseau pe larg compuşii arsenicului (atoxil, salvarsan, neosalvarsan). Arsenicul se acumulează în păr, unghii, oase şi organele interne, păstrându-se în probele biologice timp îndelungat. Diagnosticul intoxicaţiei se bazează pe anamneză, tabloul clinic şi depistarea toxicului în probele respective prin metode speciale. Rezultatele respective se pot obţine şi după mulţi ani de la moartea persoanei[178].

Mercurul şi arsenicul fac parte din grupa metalelor şi metaloizilor[179]. Ei acţionează asupra ţesuturilor în calitate de toxic distructiv şi se elimină din organism foarte greu, iar mercurul începe să disocieze şi se elimină doar în cazul dacă temperatura mediului este mai înaltă de 22ºC. Deci, aceste substanţe toxice pot fi depistate chiar şi peste sute de ani în ţesuturile depozitate.

---

[177] Carl Emert. *Lehrbüch der gerichtlichen Medizin mit Berücksichtigung der deutschen, oesterreichischen und bernischen Gesetzgebungen*. Leipzig, 1900; Ion Moraru. *Medicina legală*. Bucureşti, Ed. Medicală, 1967, p. 581-588.

[178] Mina Minovici. *Tratat complect de medicină legală*. Vol. II, Bucureşti, 1930, p.783-788; Д.П. Косоротов. *Учебник судебной медицины*. Москва – Ленинград, 1928, с. 129-130.

[179] *Руководство по судебно-медицинской экспертизе отравлений*, (под рук. Р.В. Бережного, Я. С. Смусина, В.В. Томилина, П.П. Ширинского). Москва, Изд. «Медицина», 1980, 409 с.

În literatură este descris cazul intoxicaţiei ţarului Ioan cel Groaznic, care folosea în permanenţă unsori mercuriene pentru tratarea bolilor din articulaţiile picioarelor, de care suferea de mult timp. Contemporanii săi suspectau că comportamentul lui agresiv, în mare măsură, era condiţionat anume de acţiunea mercurului din unsorile folosite. Medicii patologi, care i-au cercetat rămăşiţele pământeşti peste sute de ani de la moartea lui, au constatat acumularea în oase a unei cantităţi mari de mercur[180].

Într-un articol[181] al doctorului Şuţu găsim elemente descriptive, care susţin evocarea perioadei 9 noiembrie 1886 – 9 aprilie 1887, cu următorul conţinut: „În lipsa metodelor medicale mai înaintate, fără instalaţii şi fără medicamentaţie, la Neamţ, Eminescu a fost tratat cu găleţi de apă rece, aruncate pe spinare şi cap, cu cufundări în putină – tratament rudimentar hidroterapeutic – şi cu bătăi cu frânghia umedă… Se plângea că a fost internat ca nebun, protestând că n-a fost nebun". În acelaşi timp, doctorul spitalului mai declarase că Eminescu era practic sănătos şi poate să părăsească oricând azilul, însă nu avea mijloace cu ce să plece. Din aceste motive, Eminescu nu putea rămâne nici în spital. În această situaţie, primul procuror (Mavros) a cerut avizul unei comisii medico-legale, formată din doctorii Al. Şuţu şi Z. Petrescu în privinţa stării mentale a lui M. Eminescu[182].

Din cartea lui N. Georgescu[183] aflăm că mărturiile despre recluziunea lui M. Eminescu la Mănăstirea Neamț (1886–1887) vin din partea unui medic, Panait Zosin, care nici nu l-a văzut pe Eminescu, ci doar a auzit de el. Sunt descrise şi afirmaţiile unui funcţionar al Tribunalului Ilfov, care a depistat un dosar din 1889 (nr. 645), în care se afla răspunsul lui Eminescu la interogatoriu, precum şi raportul medico-legal de examinare a poetului. În acest document se arată: „La 13 aprilie 1889 (cu adresa, nr. 6791), procurorul Mavros

[180] И.В. Петреанов-Соколов. *Популярная библиотека химических элемен-тов*. Издание 3-е, Москва, Изд. «Наука», 1983, с. 254.

[181] *Evenimentul*, nr. 112/ 904, p. 1.

[182] Radu D. Rosetti. *Tragedia lui Eminescu. Documente inedite*. În: Adevărul literar, 1922, nr. 95, p. 1.

[183] N. Georgescu. *Moartea antumă a lui Eminescu (1883–1889).* Ediţia 2, Chişinău, Ed. „Cartier", 2002, 304 p.

cere preşedintelui Tribunalului Ilfov constituirea unei curatele pacientului M. Eminescu, aflat în casa de sănătate a doctorului Şuţu".

La 18 aprilie 1889, primul procuror de pe lângă Tribunalul Ilfov, G. Mavros, a înaintat primului preşedinte al tribunalului bucureştean raportul psihiatrilor asupra responsabilităţii poetului, cerând să se constituie consiliul de familie, care să-i administreze pensia şi să vegheze de îngrijirea bolnavului.

În continuare este prezentat raportul medico-legal redactat de doctorii Alexandru Şuţu şi Zaharia Petrescu[184]:

„Subsemnaţii doctori în medicină, invitaţi de prim-procuror prin adresarea nr. 5717 a comunica starea facultăţii mintale a lui M. Eminescu, întrunindu-ne astăzi 20 martie la Institutul „Caritatea", unde se află de aproape două luni, am procedat la cuvenita cercetare şi am constatat următoarele:

Dl. Mihail Eminescu – ca de ani 45, constituţie forte, nu prezintă pe suprafaţa corpului leziuni remarcabile. Figura sa este hebetată, căutătura este lipsită de expresiune, mişcările dezordonate, atitudinea puţin cuviincioasă.

La întrebările ce i le adresăm, nu răspunde direct, el pronunţă unele cuvinte cu o voce cântătoare şi monotonă. Astfel: „buna dimineaţa d. doctor, daţi-mi două pachete de ţigări"; şi aceasta fie ziua, fie noaptea (seara), fie cu ţigareta în mână, fie fără. Altă dată, ca un contra repetă monosilabe ce se pronunţă înaintea sa. În fine, uneori, stând singur, exprimă monoloage fără sens. Această turburare este şi mai pronunţată din diferitele lui acte.

Astfel, plimbându-se prin grădină, strânge fel de fel de obiecte de pe jos, pietricele, bucăţi de lemn, de hârtie, ce le pune în buzunar, crezând că aceste obiecte sânt de valoare; dar şi strică cu mâna şi rupe ce găseşte, aşternutul său, hainele sale, obiecte din casă; într-un moment de reconstrucţie ca o trebuinţe de a-şi continua activitatea.

Atenţiunea sa este total absentă, incapabil de a-şi fixa un moment răspunsurile sale ca fiind ca şi maşinale.

[184] În: *Caietele Mihai Eminescu*, prezentate de Marin Bucur. (II) Bucureşti, Ed. „Eminescu", 1974, p. 208-209.

De asemenea aflăm că sunt 6 ani de când a fost izbit de o manie ca aceasta, pentru care a fost internat şi căutat şi aici, şi în străinătate, de unde s-a întors calm, însă cu debilitate intelectuală.

De atunci a mers urmându-se debilitatea crescând, până acum două luni, când, făcând acte impulsive şi scandaluri, au provocat reaşezarea sa într-un arest special.

Din cele menţionate, subsemnaţii considerăm că Dl. Mihail Eminescu este atins de alienaţie mintală în formă de Demenţă, stare care reclamă şederea sa într-un institut, atât spre îngrijire şi căutare, cât şi spre liniştirea publicului.

Bucureşti, 1889
Dr. Şuţu
Dr. Petrescu"

Există informaţii[185] precum că după decesul lui Eminescu, doctorul patomorfolog G. Marinescu a cerut autopsierilor de la Spitalul Brâncovenesc să-i dea spre studiu, deosebit, zonele creierului poetului. Doctorii Şuţu şi Alexianu i-au transmis într-un recipient de sticlă cele două emisfere, fără cerebel. Marinescu îşi propusese ca prin secţionări şi observaţii multiple să studieze particularităţile cerebralităţii din care luaseră viaţă poemele lui Eminescu. Emisfera stângă prezenta ulceraţii în partea psihică şi în sectorul motrice; iar membranele creierului erau injectate şi aderente, semne clinice ale tabesului, diagnosticat prin reflexe şi de către doctorul Şuţu cu câteva zile înainte, când, întrebat de un corespondent de presă din Iaşi asupra sorţii poetului, răspunsese autoritar: „Ce curios lucru! Toţi poeţii cei mai mari ai ţării sunt loviţi de boala aceasta (lues)…"

Augustin Z.N. Pop avea toate datele necesare[186] pentru a mărturisi: „Diagnosticul drastic oficializat convenea, fiindcă el legitima soarta ce i s-a rezervat poetului de la 1883 încolo… Nu există un buletin medical de autopsie… Pe actul de deces nu apare iscălitura nici a unui apropiat al poetului, sau pur şi simplu − şi-au pus degetul doi analfabeţi din personalul morgii".

[185] Augustin Z.N. Pop. *Contribuţii documentare la biografia lui M. Eminescu*. Bucureşti, Ed. ARPR, 1962, p. 529.
[186] Ibidem, p. 530.

După 50 de ani de la moartea poetului (1939), doctorul G. Marinescu avea să comunice tinerilor de la liceul „Mihai Eminescu" din Bucureşti, care se îndemnaseră să omagieze, prin revista lor *Extemporal*, câteva rânduri de preţuire pentru poet, în care se poate citi admiraţia de totdeauna şi înţelegerea justă pentru omul creator: „În marea personalitate a lui Eminescu, nu ştim ce să admirăm mai mult: concepţiile lui sociale cristalizate în nepieritoare versuri? Filozofia adâncă ce se desprinde din romanul *Sărmanul Dionis*? Limba lui făurită cu sfârşit, acel simţ de onestitate cu care a îndurat atâţia ani mizeria?"

În calitate de expert în medicina legală, am constatat că evoluţia bolii lui Eminescu, descrisă de medici în perioada anilor 1883–1889, nu corespunde diagnosticului stabilit (sifilis cerebral). Nu insuflă încredere nici aspectul etiopatogenetic al maladiei, iar unele abordări din anamneza bolii au nuanţe evident contradictorii, dacă nu incompetente. Despre aceasta, prin excelenţă, ne mărturisesc[187] datele neurologului V. Vineş (apropiatul lui A. Şuţu), publicate în anul 1931: „…Pe marele nostru poet Mihail Eminescu am avut ocazia să-l îngrijesc în martie-iunie 1889… După cum mi-au declarat prietenii săi (nu se spune care – n.a.), poetul abuza de băuturi alcoolice (!) şi făcea excese venerice (cum s-a stabilit?). Bolnavul dădea impresia că nu era în toată deplinătatea facultăţilor sale intelectuale… Prezenta pe ambele gambe cicatrice, urme ale unor ulcere vechi (sifilitice?). Nu prezenta dificultate de vorbire nici tulburări în articularea cuvintelor. Scria perfect, fără tremurături, fără omisiuni de litere şi cuvinte… Când a intrat în institutul Şuţu, nu manifesta nici un fel de delir…"

Referitor la cauza morţii, V. Vineş arată: „Prin mai 1889, un bolnav, nu din cei furioşi, se distra învârtind o piatră mică legată de aţă. Piatra, scăpând din aţă, a lovit întâmplător pe Eminescu în cap, aproape de sutura inter-parietală, producând o rană care interesa numai pielea regiunii parietale drepte, fără a ataca periostul. Era o

[187] Ion Nica. *Mihail Eminescu. Structura somato-psihică*. Bucureşti, 1972.

tăietură a pielii (cu piatra, pielea nu se taie – n.a.) de doi centimetri lungime. Imediat i s-au dat îngrijirile medicale necesare (nu se arată cine şi unde – n.a.), iar peste trei zile buzele plăgii reunite… ulterior plăgile pe cap… au făcut erizipel, care s-a întins apoi pe faţă, gât, membrele superioare, torace, până la nivelul abdomenului… Bine îngrijit, erizipelul a început să dea înapoi şi apoi a dispărut complet… În ziua de joi, 15 iunie 1889, zi în care se simţea de altfel destul de bine, Eminescu se aşează pe pat şi peste câteva minute cade într-o sincopă şi moare imediat[188]"… (!)

Aceste afirmaţii ireale sunt dovada unei incompetenţe profesionale şi nu pot corespunde unei logici adecvate.

Rezumând acest compartiment, afirm că scopul cercetării a fost concretizarea diagnosticului adevărat al bolii la Eminescu. Fără a acuza autorii altor surse de informaţii, am întâlnit descrieri parcă inventate în privinţa evoluţiei bolii la Eminescu, în care nici anamneza suferinţei nu se arată, cu atât mai mult datele obiective stabilite de medici. Diagnosticul bolii a fost bazat mai mult pe spusele cuiva…, fără prezentarea semnelor obiective ale bolii… Datele autopsiei sunt fabuloase, iar raportul de cercetare a cadavrului şi semnăturile medicilor lipsesc… Creierul poetului este uitat pe geam la soare… Se încurcă examenul vizual cu cel microscopic al creierului… Se afirmă că pe corp lipsesc semne de leziuni, dar martorii, inclusiv doctorii A. Şuţu şi V. Vineş, arată cu certitudine despre existenţa lor în regiunea capului. Mai rămân suspecte ora şi data morţii.

[188] *România Medicală,* nr. 11, 1 iunie 1931, p. 162-163; reluat în *Extemporal*, revista Liceului „Mihai Eminescu" din Bucureşti. Septembrie 1936, p. 31-32.

... Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele şi vina,
Oboseala, slăbăciunea, toate relele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mână de pământ;
Toate micele mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.

Mihai Eminescu

V
Moartea suspectă şi înmormântarea grăbită

Cu mult timp înainte de deces, Mihai Eminescu presimţea ce-i pregătesc „prietenii" şi cum i se va termina viaţa pământească. Nu este ocazional că încă în ziua de 8 noiembrie 1886 (ziua Sfinţilor Voievozi Mihail şi Gavriil), la Mănăstirea Neamţ, poetul a cerut să fie spovedit şi împărtăşit, iar după ce a primit Sfânta Împărtăşanie, a sărutat mâna preotului şi i-a spus: „Părinte, să mă îngropaţi la ţărmul mării, lângă o mănăstire de maici, şi să ascult în fiecare seară, ca la Agafton, cum cântă Lumină lină[189]".

Există opinii că moartea reală a lui Eminescu a fost precedată de *moartea civilă*, care începe cu internarea brutală în ospiciu, pe data de 28 iunie 1883. Miza centrală devine motivaţia *sechestrării*, iar Dumitru Vatamanciuc a vorbit chiar de *arestare*, întrucât evenimentul s-a produs prin implicarea poliţiei[190].

Locul unde a fost internat forţat Eminescu este caracterizat astfel de către N. Bogdan[191]: Bolniţa Neamţ prezenta „o adevărată casă de inchiziţie". Aproape nimeni din cei ce au intrat odată în acel locaş, unde lipsa de supraveghere şi umanitate tronează, n-a mai ieşit vindecat şi n-a putut suporta suspiciunea tratamentului de acolo, decât un timp relativ scurt. Acolo Eminescu a fost tratat precum cel din

[189] Nicolae Georgescu. *A doua viaţă a lui Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Europa Nova", 1994, p. 14.
[190] Dumitru Vatamanciuc. *Publicistica lui Eminescu*. Bucureşti, Ed. „Minerva", 1996.
[191] N.A. Bogdan. *Amintiri despre Eminescu*. Revista „Familia", 1902, p. 92-93.

urmă animal. El nu o dată a încercat să evadeze, dar era vegheat şi reîntors.

Printre cei puţini care i-au înţeles drama fatală pentru verticalitatea şi geniul de care a dat dovadă Eminescu s-a găsit o tânără şi cultivată femeie, pe nume Carolina Bibere (Riria), viitoarea soţie a lui A.D. Xenopol.

Curioase informaţii pentru mass-media[192], despre starea sănătăţii lui Eminescu, chiar în ajunul morţii poetului, prezintă directorul ospiciului „Caritas" Al. Şuţu (care parcă ştia deja cum se va instala moartea poetului): „Dacă nu va muri de vreo boală *accidentală*, de o pneumonie sau cine ştie de ce alta, apoi are să se sfârşească printr-un ramolisment total..." În aceeaşi zi, directorul de la „Caritas" mai precizează[193]: „Va veni un moment când Eminescu nu va mai cugeta şi nu va mai putea vorbi nimic, căzând într-o prostraţie completă... Dacă boala îşi va urma mersul regulat, va mai *putea trăi vreo trei ani*; numai un *caz accidental* ar putea aduce o *congestie cerebrală* şi să-l *trăsnească* pe loc!". Dar, acum starea sănătăţii sale nu permite în nici un chip să fie teamă de un sfârşit apropiat. Cu toate acestea, *prezisul* accident s-a produs mai curând, decât presupunea dr. Şuţu… În scurt timp după cele relatate, Al. Şuţu, din contra, nu dă speranţe de viaţă pentru Eminescu, când se va produce deznodământul fatal.

Theodor Codreanu menţionează[194]: „…I.L. Caragiale a fost unul dintre puţinii contemporani ai poetului care s-a lăsat înşelat de aparenţe, drept pentru care el însuşi s-a văzut nevoit să ia calea exilului, în cele din urmă. În cele trei articole despre Eminescu, Caragiale se considera obligat nevoia „demitizării". În: *Nirvana* din 18 iunie 1889, la a doua zi după înmormântare, avea să mărturisească despre *înmormântarea făcută în grabă*, fără elementare fonduri şi respectarea celor trei zile din datina creştină pentru priveghi… Ţinând cont că Eminescu a murit pe 16 iunie, la puţin timp după miezul nopţii, fără lumânare, neştiut de nimeni… Iar când Caragiale se

[192] *Sănătatea lui Eminescu*. *Tribuna*, 1889, nr. 123, p. 489-490.
[193] *Curierul român*, 1889, nr. 19, p. 3.
[194] Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chişinău, Ed. „Civitas", 1999, p. 127.

hotărăşte să spună despre Eminescu nişte adevăruri, el e conştient că se expune riscului, precum o făcuse, neîncovoiat, poetul…"

„Mitul Eminescu" nu ar fi înţeles în toată amploarea lui fără Veronica Micle, personaj valoros în viaţa poetului. Când ea l-a văzut înainte de ultima internare la ospiciul Şuţu, Eminescu nu era „lipsit de minte", era destul de lucid, iar când l-a vizitat la 10 aprilie 1889, ea a înţeles că omul Eminescu, intoxicat până la paralizie cu mercur, a devenit cu totul irecuperabil, că e mort mai mult social decât intelectualiceşte… Există dovezi că la înmormântarea lui Eminescu, Veronica Micle s-ar fi aflat doar la o anumită distanţă de cortegiul funerar, întrucât Maiorescu nu i-ar fi îngăduit să-l însoţească pe poet în ultimul drum[195].

La Th. Codreanu găsim şi altă preţioasă informaţie: „Pe 13 iunie, cu două zile înainte ca inima să-i înceteze a bate, Eminescu a dat răspunsuri grave în limbajul translaţional care-i mai rămăsese la îndemână. Documentul este de o mare însemnătate. Poetul a explicat pentru ultima oară unui pământean de ce a eşuat ca om şi gânditor politic, în slujba neamului său. Faimosul interogatoriu trebuie integrat în destinul operei şi al vieţii lui Eminescu. Este cel din urmă mesaj cinic al poetului".

În continuare autorul scrie: „Dar ultima stranie enigmă din biografia lui Eminescu este *cauza imediată a morţii*, deoarece cauza pe termen lung o ştim – stigmatul „nebuniei", asociat cu intoxicaţia cu mercur. Ascultându-le pe amândouă, versiunea oficială a făcut ca lovitura primită la cap de la Petre Poenaru să devină o simplă legendă, numai bună de ridiculizat, până în zilele noastre. Totuşi, cel puţin patru surse vorbesc despre momentul hotărâtor al loviturii bizarului tenor, internat la Şuţu... Frizerul lui Eminescu, Dumitru Cosmănescu, a scris în 1926 că poetul a *murit din cauza loviturii violente a lui Petre Poenaru*. N-a fost crezut. Dar, de fapt, primul care-l confirmă este, surprinzător, însuşi T. Maiorescu, care a fost înştiinţat, pe ziua de 16 iunie 1889, că Eminescu a murit din pricina unei *embolii*, care putea fi consecinţa loviturii lui Poenaru. Oficial,

[195] Th. Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei"*. Chişinău, Ed. „Universul", 2011, p. 335.

însă, acest adevăr nu putea fi trecut în acte, deoarece i-ar fi condamnat pe responsabilii stabilimentului".

Făcând trimitere la Ion Nica, Theodor Codreanu de asemenea menţionează[196]: „Grăbirea decesului Marelui poet putea veni din două direcţii: o accidentală congestie cerebrală şi otrăvirea cu mercur… Tenorul Petre Poenaru l-a lovit cu o cărămidă pe cap… aşa de tare, că Eminescu s-a prăbuşit…, fiind transportat fără suflare…" Se mai concretizează că Ion Nica ar fi fost informat, precum că acelaşi agresor a cauzat şi a doua lovitură pe cap, cu o *scândură*, de i-a „*spart ţeasta*" lui Eminescu, omorându-l pe loc.

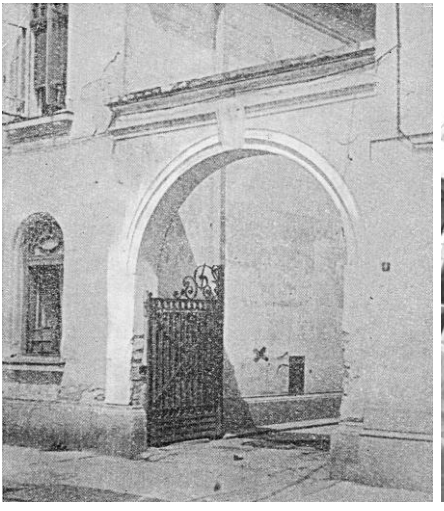

Poarta Sanatoriului „Caritatea" şi locul unde Eminescu a fost lovit în cap cu o piatră de către alt pacient (P.P.), Bucureşti, Strada Plantelor, 9 (1889).

Aspectul prezent al întării în fostul Sanatoriu „Caritatea".

De fapt, Th. Codreanu scrie despre gravitatea loviturii, cu intenţii ucigaşe. Despre aceasta a vorbit însuşi Eminescu în celebrul său dialog cu „metrul Ghiţă" (procurorul Bursan), dar, fireşte, cum să-l crezi pe un… „nebun"[197]? Ziarele vremii la fel arătau că în sicriu

[196] Ibidem, p. 360-362.
[197] Ibidem, p. 362.

capul mortului era acoperit cu un bandaj negru (pentru a ascunde ce?). S-a spus că aceasta este *tăietura de la calota craniană*, în urma autopsiei. E o *explicaţie cu totul neserioasă*, fiindcă o *autopsie craniană nu se face în partea frunţii, ci la ceafă*!

Deznodământ… „Când se sfârşea noaptea de 15 către 16 iunie 1889, firul de mătase al vieţii lui Eminescu s-a rupt, poetul s-a încredinţat neuitării şi opera judecăţilor preţuitoare ale poporului. Nimeni dintre rude, nici unul dintre rarii prieteni de atunci, nici un medic sau gardian n-a asistat ultima-i clipă din zori, astfel că nici un martor nu s-a smerit peste chinuitul trup în care inima îşi înceta bătaia. Dimineaţa, găsindu-l mort, l-au dus la Spitalul Brâncovenesc pentru autopsie[198]…"

Altă comunicare (ieşită din comun) o prezintă directorul ospiciului „Caritas", Al. Şuţu, despre momentul morţii poetului[199]: *„În somn, urmând unei lucidităţi (?) scurte din primele ore (?) ale zilei de 16 iunie, când poetul raportase tânguitor doctorului de gardă în acea noapte la sanatoriul „Caritas", prin vizeta uşii de metal, că se simte năruit, erau ultimele sale articulaţii. Sfătuindu-l să se culce, medicul i-a dăruit un păhar cu lapte. Eminescu s-a supus. A urmat sincopa?..."*

În registrul stării civile pentru morţi[200], nr. 2935 din anul 1889, se arată: „Martori ai decesului au fost Iordache Munteanu şi Ion Sârbu, servitori. Cazul morţii (lui Eminescu) s-a constatat de noi (angajaţii stării civile) prin doctorul verificator dl. Şuţu, semnatarul certificatului nr. 161".

Din cele relatate trebuie de înţeles că absolut nimeni nu a asistat decesul lui Eminescu. Servitorii (Munteanu şi Sârbu) nu au avut obligaţiunile să stea lângă bolnavi în salon, cu atât mai mult pe timp de noapte! Angajaţii stării civile nu au constatat cazul morţii, ci doar au perfectat certificatul de deces, în baza celui eliberat de medicul Şuţu, care nici nu a fost prezent în stadiul de agonie al poetului. El a semnat doar documentul ce i s-a prezentat (fără a se cunoaşte cine l-a perfectat). Astfel, nici data morţii cert nu e clară din

[198] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 521.
[199] În: *Curierul român*, 1889, nr. 19, p. 3.
[200] Nicolae Georgescu. Op. cit., p. 312.

cele descrise pe atunci. Nimeni nu-l vizita pe bolnavul cu capul desfigurat de traumă…

Rupt din chinul ultimilor 6 ani, în zorii zilei de 16 iunie 1889, marele Eminescu închidea ochii în „renumitul" sanatoriu „Caritatea". Tot în acele clipe, fără să ştie despre aceasta, Veronica Micle scrie poezia „Raze de lună – Lui", care începe cu versul: *Ce n-ar da un mort din groapă pentr-un răsărit de lună*[201]...

La începutul secolului XXI, găsim o imprimare e-mail a lui Nicolae Georgescu, care comentează ultimele ore din viaţa lui Mihai Eminescu, povestite de un martor ocular, publicate încă la 28 iunie 1926 în ziarul *Universul* (p. 3), apoi reluate de *Cuvântul Ardealului* (Cluj) la 1 iunie 1926, şi de *Primăvara* (Sânnicolau Mare), la 4 iulie 1926. Comentariile postate includ preţioase informaţii care nu sunt lipsite de interes. Dumitru Cosmănescu, fost frizer al Regelui, deseori îl deservea şi pe Eminescu. Iată ce destăinuieşte el: „Aflat la spitalul Şuţu, într-o cameră separată, Eminescu mă invita să-l deservesc. Uneori la el veneau prieteni să-l vadă, printre ei Grigore Mănolescu, Hasnaş şi alţii… Cât a fost acolo, Eminescu era foarte liniştit, nu l-am văzut altfel decât scriind… înconjurat de coli peste coli… Doar soarta a făcut ca într-o zi, venisem la Şuţu, cam pe la ora trei după amiază. Pe la orele patru, Eminescu zise: „Ia ascultă, Dumitrache, hai prin grădină, să ne plimbăm şi să te învăţ să cânţi *Deşteaptă-te, Române!* Am ieşit după el… Cânta foarte frumos, avea voce…

…Cum mergeam amândoi, unul lângă altul, vine odată pe la spate un alt bolnav de acolo, unu, fioros… îi dă lui Eminescu în cap cu o cărămidă pe care o avea în mână. Eminescu, lovit după ureche, a căzut jos cu osul capului sfărâmat şi cu sângele şiroindu-i pe haine, spunându-mi: *„Dumitrache, adu repede doctorul că mă prăpădesc... Ăsta m-a omorât!"*. L-am luat în braţe şi l-am dus în odaia lui, unde l-am întins pe canapea. I-am potrivit capul pe pernă şi, când am tras mâna, îmi era plină de sânge. Au venit doctorii, cu Şuţu în cap, şi ne-au spus să tăcem, să nu s-audă vorbă afară, că nu e nimic… Doar după o jumătate de oră, bietul Eminescu murise!"

[201] Veronica Micle. *Poezii*. Chişinău, Ed. „Literatura Artistică", 1989, p. 73.

Grigore Mănolescu, vestit actor, fiind interogat pe cazul morţii lui Eminescu, de asemenea avea să confirme că poetul a fost lovit la cap de un bolnav pe nume Petre Poenaru, fost tenor.

Nicolae Georgescu îşi mai exprimă nedumerirea, că aceste fapte, povestite şi cunoscute, de altfel, de mai mult timp, nu au fost reluate şi descrise la moment nici de unul dintre biografii principali ai poetului.

În presa anului 1926, mai găsim două publicaţii, cu un conţinut foarte tendenţios, asupra traumei suferite de Eminescu în ajunul morţii: „Conform zvonurilor dramatice[202], Eminescu n-a suferit prea mult de pe urma *aşa-zisului atentat,* care îi pricinuise o simplă *zgârietură* (!) şi *nu pare să fi avut stări de agitaţie* (adică, stare gravă – n.a.) aşa cum se scrie, cu o vulgară declaraţiune a lui Bădescu[203]".

Existenţa traumei cranio-cerebrale la Eminescu este confirmată şi de Titu Maiorescu, care scria în jurnalul său de note personale: „Ieri, sâmbătă, 17/29 iunie 1889, pe la 5 jumătate după prânz, serviciu funebru în biserica „Sf. Gheorghe Nou" pentru Eminescu. Eminescu în coşciug deschis, *desfigurat de nu se mai cunoştea*, numai sprâncenele negre îl aminteau. Erau de faţă în biserică Lascar Catargiu, Mihail Kogălniceanu, Theodor Rosetti, N. Mândru, Anicuţa, eu, Stemil (ministrul Cultelor) şi o lume de şcolari şi studenţi… Au vorbit la Biserică nebunul şi ticălosul indiscret dl G. Ventura (nepoftit), apoi la Universitate – Laurianu şi studentul Calmuschi (bine), iar la cimitir – Dr. Neagoe[204]".

Elena Popovici îşi aminteşte convorbirea cu medicul Ştefan Coşereanu care mărturisea: „Când a treia oară Eminescu a fost internat la Sanatoriul Dr. Şuţu, unde s-au mai chinuit suferinzi actorii comici Şt. Iulian şi M. Mateescu, într-o zi, tenorul Poenaru, zărind pe poet mâncând pâine în curte, pe lângă pavilionul în care şedea medicul-şef, s-a năpustit asupra poetului, *l-a lovit zdravăn cu cărămida în cap*, aşa de tare că Eminescu s-a prăbuşit şi a trebuit să fie

[202] *Cum a murit Eminescu*. În: *Universul*, nr. 146 din 28 iunie 1926.

[203] Barbu Lăzărescu. *Agonia lui Eminescu*. În: *Adevărul*, XXXIX, nr. 13044 din 27 iunie 1926. B.A.R., IV, p. 571.

[204] Titu Maiorescu. *Pagini de jurnal*. În: *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p.192-193.

ridicat de-acolo de infirmieri, transportat, mai fără suflare, şi pansat… Mai târziu, după ce s-a sfârşit la mijlocul lui iunie 1889, prietenii l-au expus pe catafalc în Biserica „Sf. Gheorghe", poetul fiind legat cu bandă neagră sub bărbie şi la slujba religioasă lăcaşul gemea de lume, profesori, studenţi, oameni de tot felul… Cum către seară începuse o bură de ploaie, lumea s-a împrăştiat şi au rămas puţini cei ce-au însoţit convoiul funebru până la Bellu, printre care Titu Maiorescu şi tineretul… L-au adus la mormânt, o groapă simplă, neboltită, la umbra unui tei… Acolo şi-au prelungit şederea, până la răsăritul Luceafărului şi a lunii, studentul Simion Mehedinţi şi elevul Ştefan Coşereanu[205]".

În prima ediţie (1932) a *Vieţii lui Eminescu,* George Călinescu, într-o măsură polemizează mărturiile lui Cosmănescu, de parcă ele ar fi fost puţin credibile, departe de adevăr, întrucât trecuseră deja 40 de ani de la eveniment. Nu se exclude faptul că el a tăcut din teamă sau a uitat câte ceva. Cu atât mai mult, autorul scrie că doctorul Şuţu astfel comenta traumatizarea lui Eminescu înainte de moarte: „*Capul îi era spart şi umflat*; nu pot însă afla de la nimeni cine a comis această cruzime contra lui Eminescu; eu cred că vreun alt nenorocit nebun…" Doctorul Şuţu mai declarase: „Umflătura este de 99 ori mortală şi numai a suta poate scăpa. Eu, însă, rog pe Dumnezeu, dacă este drept, *să-i curme suferinţele, căci nu mai sunt de suportat*…". G. Călinescu concretizează că informaţia respectivă este scrisă la moartea poetului; posibil, din spusele lui Scipione Bădescu, care a fost să-l vadă pe Eminescu în spital. Au fost văzute şi alte persoane din Botoşani, venite aici în vizită, de pildă, primarul urbei Hasnaş…

În viziunea mea, ultima mărturie a lui G. Călinescu, referitoare la lovitura mortală a poetului, poate fi considerată drept *probă importantă*, fie indirectă, la cazul morţii lui Eminescu. Ipoteza, în mare măsură, coincide cu mărturia Henrietei Eminovici, care nu poate fi pusă la îndoială, precum şi cu informaţiile descrise de Dumitru Cosmănescu, care prezintă o preţioasă probă în aspect juridic. Este

[205] Elena Popovici. *Convorbire cu medicul Ştefan Coşereanu*. În: „Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor". Antologie de Daniel Corbu. Iaşi, Ed. „Princeps", 2005, p. 321-322.

evident că doar instanţa de judecată poate să pronunţe verdictul, analizând toate probele în complex.

O întrebare foarte importantă rămâne neclarificată, ba chiar suspectă: Cum se poate confunda atât de uşor mecanismul violent a unei traume provocate cu o *cărămidă* şi o lovitură simplă cu *o pietricică*, lansată dintr-o praştie?! Sau, cum se poate încurca o traumă cranio-cerebrală gravă cu *desfigurarea capului* cu o *zgârietură* pe faţă sau cu o *rană* a pielii din centrul bolţii craniene?

Ce a fost într-adevăr la mijloc? O tăinuire a adevărului, muşamalizarea bolii poetului (sifilis, nebunie!) sau a prevalat dorinţa de a elimina din viaţa socială şi politică un talentat adversar şi perseverent patriot. Doar cititorul va găsi răspunsul adevărat.

În această situaţie, singurul martor demn de încredere rămâne Henrieta, sora poetului, care îi descrie Corneliei Emilian cauzele morţii fratelui său, indicând atmosfera în care trăise şi fusese îngrijit la Şuţu... Henrieta era cu totul consternată de faptul că văzuse la faţa locului cum îşi trăise Eminescu ultimele zile, cum el fusese lăsat pradă violenţei unui „nebun" şi cum ea întâmpinase grele piedici în a-şi vedea fratele, nemaisperând să-l poată lua la Botoşani. După înmormântare, ea a fost câteva zile ca paralizată. Iată ce scrie ea în scrisoarea din 22 iunie 1889, adresată Corneliei Emilian: „Nu sunt în stare a vă descrie nici ce am privit cu ochii mei, nici ce am întâmpinat, de nu am fost în stare a vă scrie nimic... Spuneţi la toţi că nenorocitul meu frate a murit în cea mai din urmă *mizerie* şi moartea i-a fost cauzată prin *spargerea capului* ce i-a făcut-o un nebun, anume Petre Poenaru[206]".

Călin L. Cernăianu[207] afirmă: la 22 iunie, Henrieta e prima persoană din afara ospiciului „Caritas", *care pomeneşte de numele lui Petre Poenaru*, dovadă imbatabilă că ea a fost martoră şi spune că a privit cu ochii ei… nesfârşit şir de mistificări şi de măsluiri care s-au produs ca într-un cerc vicios, în anii agoniei eminesciene…

Ilie Ighel, care l-a văzut ultima oară pe Eminescu în iulie 1888, era convins că a fost supus unui regim care l-a adus la moarte: „Dar dacă noi, tinerii, strigăm astăzi şi cerem socoteală celor ce au adus

[206] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 519.
[207] Călin L. Cernăianu. *Conjuraţia anti-Eminescu*. p. 121.

o pieire grabnică marelui bard e că Eminescu a fost omorât cu zile, că aceia ce trebuiau să se îngrijească de el l-au lăsat lipsit de raţiune, să zacă în neştire[208]".

Conform solicitării, procurorul a constituit un consiliu, compus din T. Maiorescu, D. Laurian, Șt. Mihăescu, I.L. Caragiale, I.Gr. Valentineanu și M. Brătianu. Comisia respectivă, convocată conform art. 440 din Procedura Civilă, prezintă Tribunalului un proces-verbal, scris și depus personal de Titu Maiorescu (avocat). După 7 zile (19 iunie 1889) de la semnarea acestui act (12 iunie 1889) și depunerea raportului medico-legal (semnat de doctorii Șuțu și Petrescu), urmează luarea interogatoriului și punerea sub interdicție a lui Mihai Eminescu de către tribunal, cu următorul conținut: „Având în vedere că moartea pacientului este cunoscută, publicamente, se dispune încheierea dosarului și tragedia e sfârșită".

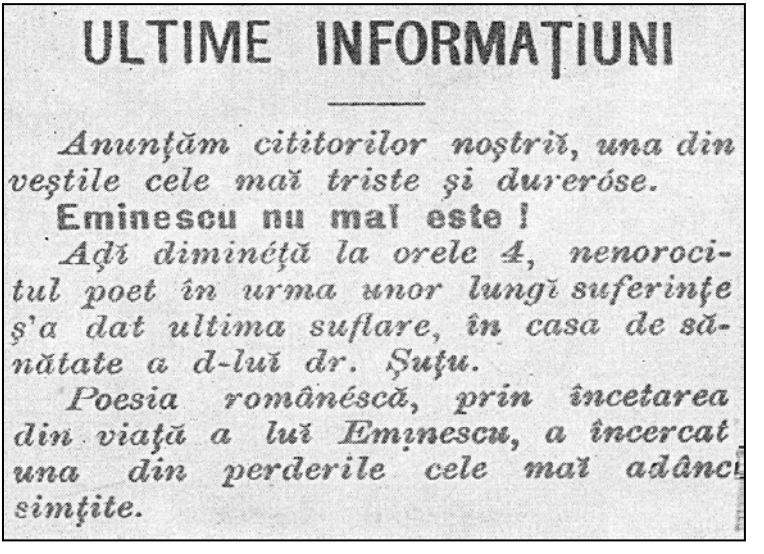

ULTIME INFORMAŢIUNI

Anunţăm cititorilor noştrii, una din veştile cele mai triste şi dureróse.

Eminescu nu mai este!

Adi diminéţă la orele 4, nenorocitul poet în urma unor lungi suferinţe ş'a dat ultima suflare, în casa de sănătate a d-luĭ dr. Şuţu.

Poesia românéscă, prin încetarea din viaţă a luĭ Emınescu, a încercat una din perderile cele mai adânc simţite.

Moartea lui Eminescu anunţată de *Românul* în amiaza zilei de 16 iunie 1889 (facsimil).

Se presupune că în ziua de 16 iunie 1889, corpul neînsuflețit al Marelui Poet a fost autopsiat, iar raportul de cercetare medico-

[208] Ilie Ighel. *Eminescu (încercare critică)*. În: „Amintiri despre Eminescu", p. 91.

legală a fost depus fără a fi semnat de medici[209]. Numele celor care au efectuat autopsia poetului au rămas necunoscuţi (!).Reiese că diagnosticul de lues (gomă sifilitică) la Eminescu nu a fost confirmat clinic, morfopatologic (macro şi microscopic) şi nici bacteriologic, întrucât *Treponema palidă*, provocatorul bolii, a fost descoperită abia peste 15 ani de la moartea poetului.

Într-o comunicare de popularizare, Şuţu preciza: „Dorind să secţionez pentru analize creierul poetului, intervenise ca el să fie adus la laboratorul Babeş. Din nebăgare de seamă, o îngrijitoare a uitat pe fereastră în bătaia soarelui de iunie creierul lui Eminescu, care s-a alterat, astfel încât a trebuit să fie aruncat în lada cu rămăşiţe, frunze şi ingrediente fetide". Ce afirmaţie neadecvată spusă de un conducător al instituţiei medicale, care îndeplineşte profesia de medic şi încalcă obligaţiunile de serviciu!

Un cetăţean ieşean, în 1914, îl rugase pe Marinescu să-i transmită observaţiile sale de competenţă asupra creierului lui Eminescu, la care doctorul îi răspunde în scris.

29 Iunie < 1914 >, Bucureşti

Mult Stimate Domnule,

Din nefericire nu aşi putea să vă dau multe informaţii în privinţa creerului marelui şi nefericitului poet Eminescu. Creerul mi s-a adus de la Institutul Suţu într-o stare de descompunere, care nu permitea un studiu fin al structurii circonvoluţiunilor. Putrefacţiunea era datorită faptului căldurei celei mari şi probabil că s-a scos prea tîrziu după moarte. Creerul era în adevăr voluminos, circonvoluţiunile bogate şi bine desvoltate şi prezinta ca leziuni microscopice o meningită localizată în lobii anteriori.

Din nenorocire, creerul fiind cum am spus descompus, nu am făcut studiul istologic, ceea ce e o mare lacună.

Sărmanul Eminescu ! nu a avut parte nici de acest studiu anatomic, care fie zis în treacăt nu ştiu dacă s-a făcut în bune condiţiuni altor literaţi distinşi cari ca şi dînsul au murit de Paralisia generală (Nietzsche, Lenau, De Maupassant etc.).

Primiţi vă rog stimate Dle espresiunea sentimentelor mele cele mai devotate.

Dr. G. MARINESCU [1]

[209] Ion Nica. *Eminescu. Structura somato-psihică*. Bucureşti, Ed. „Eminescu", 1972, p. 326.

Iosif Vulcan spunea[210]: „Când a murit genialul poet Mihai Eminescu, parcă s-a stins un luceafăr… S-a stins într-un spital, într-o cameră, părăsit de toţi, fără să vină cineva a-i da cele din urmă mângâieri în starea nenorocită, fără să aibă un prieten care să-i ţină lumânarea, când marele său spirit avea să părăsească corpul, fără să se găsească o mână care să-i închidă pleoapele amorţite pentru totdeauna… Dar după moarte i s-a făcut paradă…”

Augustin Z.N. Pop[211] arată că prohodirea de înmormântare a lui Eminescu s-a oficiat sâmbătă, 17 iunie 1889, la orele 5 după amiază la Biserica Sf. Gheorghe cel Nou. Catafalcul, înconjurat de coroanele ziarelor „Naţionalul”, „Constituţionalul”, a revistei „Fântâna Blanduzei”, trimisă de cei mai tineri preţuitori literari, a Academiei Române, a societăţii *Tinerimea Română*, a societăţii universitare *Unirea*, avea în partea dinspre altar „o imensă coroană” a Presei, iar la căpătâi, aruncat pe negrul pânzei, volumul de *Poezii*. În acel timp, un reporter al ziarului „Războiul” comenta[212] îndreptăţit: „Era o insultă pentru biserică, dacă se repeta, să-i ofere serviciul religios, lui, care nu l-a împărtăşit niciodată. V-aţi folosit de împrejurarea că a murit nebun şi că nu a lăsat cu limbă de moarte cum să fie îngropat, pentru batjocorit de viaţă”.

Cunoscutul savant eminescian, profesorul George Munteanu, arată[213]: „În ziua când poetul era dus la biserica „Sf. Gheorghe Nou” pentru ceremonia funebră lumea găsi în faţa unui chip *desfigurat de nu se mai cunoştea,* cu *capul şi fruntea întreagă într-un bandaj negru.* …Catafalcul modest era împodobit cu ramuri de tei înflorite, iar pe alături erau vreo şase coroane, dintre care una din partea prietenilor junimişti şi ne junimişti. Pe la ora 5 şi jumătate după-amiază, a început serviciul religios… Singura notă de fast o dădeau cântecele impozantului cor de la Mitropolie, dirijat de C. Bărcănescu. Înmormântarea lui Mihai Eminescu a avut loc la orele 7 la cimitirul Bellu din Bucureşti. În sicriu, capul şi fruntea întreagă

[210] În: *Eminescu – înfăşurat în manta – mi*... Memoristică. Mărturiile contemporanilor. Chişinău – Bucureşti, Ed. „Litera-David”, 1999, p. 125-126.
[211] Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 539.
[212] *Revista ziarelor asupra morţii lui Eminescu*. În: „Generaţia Viitoare”, 1889, nr. 2, p. 16.
[213] George Munteanu. *Hyperion*. Op. cit., p. 346.

Cortegiul funerar s-a oprit în faţa Universităţii din Bucureşti şi a statuii lui Eliade Rădulescu, unde poetul a fost elogiat de către D. August Laurian şi studentul G. Calmaschi. (autorul desenului C. Jiqidi).

erau învelite într-un bandaj din stofă neagră. Cortejul funerar era însoţit de prim-ministru Lascar Catargiu, Titu Maiorescu, Mihail Cogâlniceanu şi alţii.

Desenul în tuş fixează momentul opririi cortegiului funebru în faţa Universităţii din Bucureşti. În centru – carul mortuar sărăcăcios, racla poetului, coroanele şi jerbele de flori din partea presei, din partea societăţii studenţeşti „Unirea" etc. În urma cortegiului se observă (mergând pe jos) Mihail Kogălniceanu, Toderiţă Rosetti, Titu Maiorescu, Iascar Catargiu, gazetarul Grigore Ventura, Traian Demetrescu, nedespărţitul prieten Alexandru Ghibici-Râvneanu, doctorul Ion Neagoe şi tinerii studenţi. Cortegiul se profilează peste peisajul palatului Şuţu. În faţa Universităţii, profesorul Dimitrie August Laurian ţine cuvântul de omagiere.

G. Munteanu face o concretizare: Laurian, care trebuia să rostească cuvântarea de despărţire, nu a venit la timp. În locul lui a rostit-o Grigore Ventura (nepoftit), prim-redactor la „Adevărul", care a spus: „Acel care zace aici înaintea noastră n-a fost a nimănui, ci a tuturor românilor. Nici noi, conservatorii, nici junimiştii, nici liberalii n-au dreptul de a revendica pe Eminescu ca fiind numai al lor". El este al întregii naţiuni.

Într-o scrisoare[214] către Emilia Humpel (din 21 iunie 1889), Titu Maiorescu scrie: „În Biserica Sf. Gheorghe Nou coşciugul deschis al lui Eminescu era încins cu crengi de tei (!)… Când am însoţit pe Eminescu de la biserică până la Cimitirul Bellu cu vreo 600 de şcolari şi studenţi… cortegiul a pornit de la biserică pe la 6 ore, a sosit la cimitir pe la 7:15…" Scrisoarea lui Maiorescu a avut drept scop inducerea în eroarea opiniei publice, astfel ponegrind pe Henrieta, sora poetului, şi toată familia lui Eminescu!!!

Nicolae Georgescu menţiona[215] că Eminescu a fost înmormântat în mare grabă, fără elementare fonduri şi fără respectarea celor trei zile din datina creştină pentru priveghi. Dar ţinând cont că el a murit pe 16 iunie, la puţin timp după miezul nopţii, fără lumânare, *neştiut de nimeni*, poetul a fost îngropat după o zi, pe 17 iunie, ca şi

[214] Sorin Popescu. *La moartea lui Eminescu*. *O scrisoare necunoscută a lui Titu Maiorescu*. În: *Palatul de Justiţie*, serie nouă, an. XII, nr. 6/2011, p. 336.

[215] Nicolae Georgescu. *Vorbe peste groapă*. În: „Adevărul literar şi artistic", 9 februarie 1999, p. 8.

cum ar fi *făcut parte dintr-o naţie de păgâni*. Dar el ar fi avut dreptul la funerarii naţionale.

În această ordine de idei, George Munteanu scrie: „Pe morţi, oamenii nu-i îngroapă înainte de legitimul răstimp al priveghiului, spre a se încredinţa de-a binelea că trebuie s-o facă; dar nu s-a găsit încă o formă adecvată pentru cei ce dau semne de amurg mintal… Graba cu care se face îndeobşte aceasta nu echivalează, uneori, cum ai înmormânta sufleteşte de vii[216]?"

După înmormântarea lui M. Eminescu, Ion L. Caragiale spunea[217]: „Îmi vine destul de greu să contrazic nişte autorităţi în materie literară, ştiind cât le irită contrazicerea şi cât de primejdioasă e iritaţia lor pentru soarta şi reputaţia unor simpli muritori ca noi... Luaţi-o cum vreţi, dar eu văd aici o mărturie clară despre ce i s-a întâmplat lui Eminescu, fiindcă a stârnit *„primejdioasa iritaţie"* a celor *„reputaţi"*, ca Maiorescu". Este cunoscut că Caragiale a plâns şi în ziua când a prânzit la Maiorescu, puţin înainte ca poetul să fie îmbrăcat în „cămeşoiul de forţă", până la 28 iunie, neştiind atunci de *grozăvia „planului" maiorescian*. La înmormântarea lui Eminescu, Caragiale avea să spună: „Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată; era un om dintr-o bucată şi nu dintr-una care se găseşte pe toate cărările!!"

Totodată, Caragiale a înţeles foarte bine că dincolo de mizeria unor maşinaţiuni şi meschinării politice, poetul era condamnat de însuşi datul ontologic, care absolvă de vinovăţie pe duşmani şi pe prieteni deopotrivă. Dar după evenimentul din 28 iunie 1883, Eminescu n-a mai găsit odaia lui, în care să se închidă şi să doarmă dus. Altfel spus, după această dată, Eminescu fie că şi-a pierdut geniul, fie că a ales *tăcerea*, refuzând a se mai livra vieţii publice, dar nimeni nu l-a considerat nebun. A doua zi după îngropare, Caragiale a respins mizerabilul diagnostic al lui Şuţu şi G. Marinescu. Cara-

[216] George Munteanu. *Hyperion*. Bucureşti, 1973, p. 312.

[217] Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei"* (ediţie definitivă). Chişinău, Ed. „Universul", 2011, p. 303.

giale devenise convins că poetul murise cu zile, dar n-avea de unde şti că un tratament dezastruos îi grăbise sfârşitul[218].

A.C. Cuza, bun cunoscător al operei eminesciene, a inserat în programul politic al Ligii Apărării Naţional-Creştine (1923) următoarele cuvinte[219]: „Liberalii l-au ucis mişeleşte pe cel mai mare poet al neamului, Mihai Eminescu, şi l-au îngropat, în mod barbar, într-un mormânt simplu, c-o mică cruce la căpătâi, pe care fiecare trecător îşi scrie numele".

Se poate conchide că, pe parcursul anilor, au fost elucidate numeroase informaţii, adesea contradictorii, asupra bolii şi circumstanţelor cauzale ale morţii lui Mihai Eminescu. Rămâne o senzaţie că multe dintre probe, cu bună ştiinţă, au fost ascunse, tăinuite, falsificate sau incorect abordate. Una din ipoteze, mai veridică, care reiese din analiza informaţiilor reale la moment, este intoxicaţia mercuriană, asociată în timp cu o leziune mecanică a capului soldată cu consecinţă letală pentru poet.

În acest context, susţin părerea profesorului Vladimir Beliş, renumit savant, medic legist din Bucureşti, referitoare la intoxicaţia cronică a poetului – cu preparate mercuriene prescrise în calitate de remedii curative al inexistentei gome sifilitice. Nu putem exclude nici o altă formă de moarte violentă, mai reală, care putea fi trauma cranio-cerebrală gravă, produsă prin lovire cu un obiect contondent dur (cărămida, scândură etc.). În ultima situaţie, cu siguranţă, decesul putea să se instaleze într-un timp mult mai scurt după traumatizare, ceea ce şi s-a întâmplat, reieşind din caracterul lezional cu deformarea capului şi perioada în care a încetat din viaţă poetul.

Nu este întâmplător faptul că, după anul 1944, în Franţa, se vorbea insistent că Eminescu a fost asasinat. În acel timp, România trecea prin alt infern, cel comunist, în care mica chestiune Eminescu devine o oază forţată de linişte paradisiacă.

[218] Ibidem, p. 304.
[219] Catehismul politic cuzist al Ligii Apărării Naţional-Creştine. În: *Arhivele totalitarismului*, anul II, nr. 1-2, 1994, p. 164.

Locul de veci al Marelui Eminescu la cimitirul Bellu din Bucureşti.

Fiecare generaţie se cuvine să aibă parte de o nouă viziune critică, de o nouă interpretare, de o abordare proaspătă, menită să pună în lumină tot alte faţete ale unei gândiri şi ale unei opere de o calitate vizionară greu de decelat şi tocmai de aceea necesitând infinite explicaţii întru articularea coerentă, globală, a unui univers profund original.

Zoe Dumitrescu-Buşulenga

VI
Concluzii medico-legale

Pe parcursul celor 125 de ani de la trecerea în eternitate a poetului Mihai Eminescu multe s-au scris, multe se vor scrie, neapărat vor fi continuate studiile şi analizele diverselor activităţi şi episoade din viaţa lui zbuciumată. Cercetările vor fi impulsionate şi graţie interesului sporit faţă de inestimabilul tezaur literar, publicistic şi ştiinţific moştenit de la poet. Şi, în aceeaşi măsură, datorită interesului faţă de viziunile lui patriotice, politice şi înzestrării sale spirituale. Cu siguranţă, în viitor vor apărea noi informaţii referitoare la viaţa şi activitatea lui. Nu exclud faptul că se vor descoperi date interesante referitoare la suferinţele poetului şi la bolile membrilor familiei sale, care vor da posibilitatea de completat anumite lacune ale circumstanţelor ce ţin de moartea dubioasă a poetului, în mare măsură tragică.

Bineînţeles, după mulţi ani de la trecerea în eternitate a poetului, nu se vor găsi atât de uşor răspunsuri adecvate la multe întrebări, delicate şi complicate. În mod special, prin argumente şi dovezi reale, trebuie distrus mitul despre sifilisul cerebral, chipurile moştenit genetic, precum şi supoziţiile referitoare la *nebunie*, profund sedimentate în minţile unor oameni şi vehiculate până în zilele noastre. Intuiesc că problema abordării adevărului, într-un sens mai larg al cuvântului, se va confrunta cu numeroşi factori obiectivi şi subiectivi, ce neapărat vor influenţa opinia publică şi forma de apreciere a stării reale a lucrurilor de moment, inclusiv a interpretărilor fabuloase, care, doar cu timpul, se vor da uitării.

Altă latură a aspectelor eminesciene, bine cunoscută pe parcursul anilor, este tendinţa unor forţe distructive, care şi astăzi se străduiesc din răsputeri să denatureze cursul obiectiv al evenimentelor reale, să reorienteze perceperea lor contrar spiritului firesc, pentru a-şi păstra buna lor imagine în societate sau a ascunde acţiunile falsificatoare, inclusiv motivele sacrificării nedemne a poetului. Dorinţa adepţilor de a tăinui sau de a hiperboliza anumite fapte a favorizat crearea unui cerc informaţional vicios, bazat pe interese meschine, atât de ordin personal, cât şi la nivel de stat, în scopul muşamalizării unor probleme sociale şi politice ale timpului.

Este necesar de accentuat numărul impunător al publicaţiilor cu tematică eminesciană care continuă să apară în toate ţările lumii. Din sursele supuse analizei am constatat că problema morţii lui Mihai Eminescu prezintă cel mai mare interes, fiind, totodată, abordată insuficient, în mare măsură, unilateral şi contradictoriu, cu serioase abateri de tot felul, deseori având un conţinut diametral opus. În astfel de situaţie, eu am considerat că e mai rezonabil să păstrez pentru cititor conţinutul autentic al surselor folosite, fără comentarii. În acelaşi timp, viziunea personală la acest capitol să fie prezentată într-un mod neobişnuit, bazându-mă pe cunoştinţe şi profesia practicată mai mult de jumătate de secol.

În primul rând, menţionez că studiul asupra tematicii eminesciene nicidecum nu l-am axat pe conţinutul literar-poetic, întrucât această intenţie ar fi depăşit competenţele mele profesionale. În vizorul meu s-au regăsit problemele de sănătate ale poetului, în mare măsură, tangenţiale cu cele ale membrilor familiei sale. Din sursele publicate anterior, în mod special, au fost analizate şi evidenţiate următoarele aspecte: eventualele boli şi procese patologice care au fost stabilite la poet; evoluţia şi tabloul clinic al anumitor forme de patologii; corespunderea diagnosticului invocat semnelor clinice descrise; corectitudinea tratamentului aplicat şi influenţa lui asupra sănătăţii poetului; determinarea cauzei morţii şi alte aspecte de această natură.

S-a constatat că la începutul secolului XXI, în societate este abordată cu insistenţă problema reevaluării cauzei morţii lui Eminescu, pentru a se elucida dacă aceasta a avut un caracter violent sau nu. În astfel de situaţie, organele de drept (procurorul) ar fi

obligate să verifice toate materialele acumulate la acest caz şi să intenteze o cauză penală. Pentru rezolvarea multor probleme cu caracter medico-juridic, neapărat, ar fi fost nevoie de efectuat o expertiză medico-legală în comisie, prezentând specialiştilor respectivi toate informaţiile existente la caz, cu înaintarea unui set de întrebări pentru soluţionare.

Să presupunem că organele de resort au deschis un dosar (penal sau de control) pentru cercetarea cauzei morţii poetului Mihai Eminescu, iar eu, în calitate de expert judiciar medico-legal de categorie superioară, doctor habilitat în medicină, oficial am fost numit responsabil de efectuarea acestei expertize medico-legale în comisie. În acest caz, membrii comisiei de experţi vor studia materialele prezentate şi informaţiile respective din literatura de specialitate, vor apela la consultări suplimentare cu alţi specialişti, apoi vor elabora concluziile respective, răspunzând la întrebările adresate de către procuror.

Iată întrebările pe care le-aş propune pentru soluţionare.

1. ***De care maladii a suferit Mihai Eminescu din copilărie şi până la internarea forţată a lui în Spitalul doctorului Şuţu la 28 iunie 1883?***

Bolile de care a suferit poetul din fragedă copilărie rămân neelucidate până în zilele noastre. S-a înregistrat că în anul 1870, fratele Șerban l-a adus acasă pe Mihai de la București pentru supraveghere şi îngrijiri, fără specificarea maladiei sau acuzelor ce caracteriza suferinţele lui la acel timp.

În februarie 1872, pentru prima dată, Eminescu se plângea părinților, într-o scrisoare, că a fost bolnav, mai mult sufletește, fără a se concretiza cauza.

În 1878, poetul a avut motiv de consult medical din cauza durerii picioarelor, despre care îi pomeneşte la 27 mai 1882 Veronicăi Micle (*picioarele iar mi se coc*; G. Munteanu). În viziunea mea, clinica bolii este asemănătoare cu tabloul formei buloase a erizipelului.

În anul 1880, poetul o anunţa pe sora sa Henrieta că este bolnav trupește, dar mai mult sufletește, se simte îmbătrânit şi nu-şi vede capul de datorii (Ion Crețu). Intensitatea activităţilor profesionale din anii 1880–1881 a provocat un surmenaj fizic şi psihoemoţional

de proporţie, ceea ce i-a înrăutăţit simţitor sănătatea – oboseală, cefalee, iritabilitate sporită, adesea cu dureri de picioare, etc.

2. ***Ce boli au constatat medicii curanţi după internarea lui Eminescu în Spitalul doctorului Şuţu la 28 iunie 1883?***

Despre boala poetului, după prima internare în spital, au apărut mai multe ipoteze şi s-au publicat numeroase adeverinţe medicale, care sunt greu de crezut (Daniel Corbu). Doctorul Mite Kremnitz mărturisea că, pe timpuri, niciodată nu a observat semn de boală în mintea lui Eminescu, cu excepţia unei neînţelese superstiţii. La 28 iunie 1883, pe motiv de *nebunie* (diagnosticată de Catinca Slavici), Eminescu este internat forţat în Spitalul lui Al. Şuţu, unde medicii (A. Şuţu, Gh. Marinescu ş.a.) iniţial i-au diagnosticat psihoză maniaco-depresivă (acceptată şi de Maiorescu), iar mai apoi – *gomă sifilitică* (G. Munteanu, A.Z.N. Pop). Atunci au început tratamentul *specific* (!) cu mari doze de preparate mercuriene. Din această cauză, starea sănătăţii poetului în scurt timp s-a agravat considerabil. Cu diagnosticul oficial de *nebunie* provocată de *luesul cerebral* congenital, Eminescu a rămas până la moarte. Deşi goma sifilitică a fost respinsă de specialiştii respectivi din Viena, diagnosticul nu s-a confirmat nici prin tabloul clinic descris de medici, şi nici la autopsie (!), boala lui a rămas „trâmbiţată" de către unii din aşa numiţii biografi, defăimând intenţionat imaginea poetului, chiar şi peste un secol după moartea lui.

3. ***În ce măsură a influenţat asupra sănătăţii lui M. Eminescu avalanşa traumelor psihoemoţionale – urmare a activităţii sale social-politice?***

S-a constatat că prin anii 1881–1882, Eminescu devenise agitat, febril, agresiv, întrucâtva straniu pentru societate (G. Munteanu). Aceste abateri în comportamentul său, în mare măsură, au apărut din cauza terorizărilor psihologice masive, parvenite de la adversarii politici, care îi măcinau sănătatea (Iacob Negruzzi). Activitatea jurnalistică, viziunile patriotice şi lupta lui pentru adevăr i-au distrus esenţial sănătatea şi capacităţile creatoare de muncă (Theodor Codreanu). Mediul corupt i-a distrus *ţesătura nervilor* (A. D. Xenopol). Traumele psihoemoţionale repetate au avut evidente conse-

cințe dramatice asupra stării de sănătate a poetului şi îi provocau fobie, anxietate, atacuri de panică și fenomene depresive.

4. ***Care a fost motivul internării de urgenţă a poetului la 28.06.1883 într-un spital cu profil psihiatric?***

Diagnosticul de *nebunie*, inventat de *complotul antieminescian* în lupta lui pentru *adevăr*, a fost principalul motiv al internării de urgență a lui Eminescu într-un spital cu profil psihiatric (Ion Spânu). Mitul despre boala și moartea lui M. Eminescu are o strânsă legătură cu activitatea jurnalistică, insistența de a demasca acțiunile nedemne ale unor demnitari cu o enormă influență politică în ţară (Th. Codreanu). Adevărate semne de boală, care necesitau spitalizare urgentă într-un spital de profil psihiatric, nu s-au adeverit. Nici alte maladii grave care necesitau ajutor medical specializat nu s-au stabilit.

5. ***Cine „a stabilit" diagnosticul de nebunie al poetului?***

Preistoria *înnebunirii* lui Eminescu și diagnosticul respectiv au fost invocate public de către Catinca Slavici în zorii zilei de 28 iunie 1883 (G. Munteanu). În baza acestui diagnostic, el a fost izolat în spital, întrucât devenise *stricat mai cu toată lumea* (?). După ce poetul a fost supus unor înjosiri degradante, prin *examen psihiatric*, este privat de libertățile sale civile. În spital, a fost invalidat ca ființă umană… (Th. Codreanu).

Sunt şi voci care, în general, neagă faptul că Eminescu ar fi avut criză de nervi sau un comportament inadecvat în ziua internării forţate(A.F. Capra), iar alții vorbesc chiar despre arestarea lui (D. Vatamanciuc). Se evidenţiază și păreri mai categorice precum că „întreaga boală psihică a poetului nu ar fi decât o înscenare a dușmanilor pentru izolarea şi înlăturarea lui de pe scena social-politică (Ovidiu Vuia). Tocmai prin astfel de acţiuni josnice, capacitatea intelectuală revigorabilă i-a fost pusă în joc (Augustin Z.N. Pop; Ovidiu Vuia). Există păreri a unor medici că *nebunia* nu este considerată drept boală, ci prezintă un „răspuns normal la un mediu social anormal" (Fritjof Capra).

6. ***A fost legitimă internarea lui M. Eminescu într-un spital pentru un contingent deosebit de bolnavi, nefiind încălcate prevederile legale ale acestui procedeu?***

Internarea forțată a lui Eminescu într-un spital pentru bolnavii psihici chiar de la început a fost o acțiune nelegitimă. Conform legilor Țării la acel timp, orice ospiciu nu putea primi un bolnav *declarat nebun*, decât în baza unui certificat semnat de doi medici, în timp ce poetul, în realitate, a fost luat pe neașteptate, din baie, introdus în cămașa de forță de către gardieni în prezența cunoscuților și transportat într-un spital de psihiatrie. Semnătura a doi medici, în această privință, s-a făcut, practic, post-factum. Ocolirea legii în cazul Eminescu a fost abil mistificată, fiind nu altceva decât privare de libertate a poetului pe motiv de nebunie, pusă la cale de o întreagă mașinărie care a acționat ilegal (Th. Codreanu). Însuși M. Eminescu mai apoi, conștientizase că acest procedeu era un ecou stins al suferințelor obștești, pricinuite prin deșănțarea demagogică a liberalilor, care sărăciseră țara cu reformele lor (G. Călinescu). Mai mulți afirmă (N. A. Bogdan, A.D. Xenopol, Henrieta Eminovici) că la internarea nelegitimă a lui Mihai Eminescu în spitalul pentru alienați au participat atât unii din așa-numiții „prieteni", susținuți de reprezentanți ai puterii de stat, cât și medicii curanți (A. Șuțu ș.a.), care au conlucrat cu polițiștii în timpul spitalizării și pregătirii anticipate a salonului individual pentru poet.

7. ***În timpul aflării lui Eminescu în spital medicii i-au stabilit diagnosticul de gomă (sifilis) cerebrală, transmisă ereditar. Peste cât timp de la infectare, putea să se manifeste originea înnăscută a sifilisului?***

Chiar la prima spitalizare forțată în Spitalul Șuțu (1883), lui Eminescu i s-a inventat diagnosticul de nebunie—*lues cerebral*, cu o repetare a lui și la a doua internare – la Mănăstirea Neamț (1886). În ambele cazuri, poetul a fost externat complet restabilit, cu facultățile intelectuale normale. Sifilisul cerebral nu putea avea o etiologie înnăscută, întrucât boala trebuia să se manifeste din copilărie, ceea ce la Eminescu lipsea (Ion Nica). Unii savanți (O. Vuia ș.a.) afirmă cu încredere că Eminescu nu a suferit vreodată de lues și

nici demenţă paralitică nu a avut, după cum menţionau medicii curanţi de pe atunci.

8. ***În baza căror informaţii sau dovezi, s-a stabilit că Eminescu a moştenit boala luetică în mod ereditar? Cine dintre membrii familiei a mai suferit de această boală sau poate în familia lui Gheorghe Eminovici au existat alte afecţiuni patologice, care au curmat viaţa unora dintre ei?***

Zvonurile despre sifilisul ereditar pe linie maternă nu şi-au găsit confirmare nici în descrierile oficiale ale medicilor, nici în publicaţiile autorilor care ar putea servi în calitate de probă. Diagnosticul nu corespunde nici cu tabloul clinic al gomei sifilitice . Cu atât mai mult, Raluca, mama poetului, era o femeie *statornică în iubire,* care îi dăruia soţului câte un copil la fiecare 1-2 ani. Deci, sifilisul congenital în familia Eminovici categoric se exclude, din lipsa de probe certe. S-a dovedit că în familia lui Gheorghe Eminovici majoritatea membrilor au fost bolnavi de *tuberculoză*: Raluca, Şerban, Nicolae, Iorgu, Ilie, Henrieta (G. Călinescu; C. Bercuş; D. Pasat). După cum a mărturisit însăşi Henrieta Eminovici: *în familie, tuberculoza a fost ca un blestem*. În astfel de situaţie se poate vorbi cu siguranţă despre existenţa tuberculozei la membrii familiei Eminovici, şi nu putem exclude faptul, că această patologie ar fi răpus viaţa fraților poetului, care au decedat în fragedă copilărie.

9. ***Prin care date obiective s-a identificat aşa-numita „gomă cerebrală" la Eminescu?Putea fi ea confundată cu o boală de altă origine?***

Goma cerebrală la Eminescu s-a stabilit doar declarativ, fără date obiective de ordin clinic. Nu a fost confirmată nici prin analize de laborator sau în cadrul autopsiei (dacă aceasta s-a efectuat). Goma sifilitică, ca proces patologic în ultimul stadiu de dezvoltare, evoluează similar unei tumori cerebrale, care putea să se manifeste clinic prin simptomele comprimării țesutului cerebral. Acest fenomen la Eminescu a lipsit, precum nu s-au constatat nici fenomene de demență, descrise de medici în perioada aflării sale în spital.

De menționat dificultățile majore cu care se confruntau toţi medicii din domeniul psihiatriei, în perioada respectivă, la stabilirea corectă a oricărui diagnostic (Fritjof Capra), precum și la diagnosti-

carea dificilă a bolilor psihiatrice, dependența lor etiopatogenetică fiind determinată de numeroși factori individuali (C. Cordoș). Se consideră că neurosifilisul foarte adesea nu se diagnostichează corect (К. Р. Аствацатуров), iar tabloul clinic în perioada terminală se caracterizează prin profunde stări demente (Н. И. Гращенков).

10. ***Ce diagnostic i-au stabilit lui Eminescu specialiştii din Viena? Dacă ei au confirmat goma cerebrală?***

În octombrie 1883, Eminescu este transportat ilegal (C. Cernăianu) cu diagnosticul de *lues cerebral* pentru consult medical la specialiștii psihiatri din Viena. Timp de o lună, medicii vienezi nicidecum nu puteau determina diagnosticul, însă, când acesta a fost stabilit, documentele medicale respective au dispărut (Th. Codreanu). S-a aflat că medicilor vienezi nu le-a fost ușor să se debaraseze de diagnosticul de sifilis cerebral. Ei au anulat şi terapia chimică (!), considerând-o inadecvată şi dăunătoare. La Viena, Eminescu s-a însănătoşit în mai puţin de două luni (Ion Filipciuc), iar diagnosticul stabilit anterior a fost exclus (Fritjof Capra).

11. ***Prin care semne trebuia să se manifeste tabloul clinic al sifilisului cerebral, dacă el ar fi existat la Eminescu?***

Goma cerebrală, ca forma avansată a procesului sifilitic, produce schimbări morfologice ireversibile, soldate cu dureri permanente, insuportabile, cu pierderea memoriei, dereglarea simțului moral, al criticii, scrisului, gândirii logice (Ion Moraru). Aceste fenomene nu s-au înregistrat la Eminescu. Până în ultimele zile de viață, Eminescu a fost capabil logic să discute, și-a păstrat perfect scrisul, nu a dat dovadă de demență (Ion Nica). În perioada terminală a neurosifilisului, tabloul clinic se caracterizează prin stări demente profunde, cu agravarea simptomelor neurologice, conducând la imposibilitatea deplasărilor de sine stătătoare, a controlului sfincterian, cu apariţia tulburărilor trofice etc. (Н. Гращенков, А. Снежневский). Acestea și alte manifestări clinice sunt condiționate doar de procesul sifilitic tardiv, iar moartea, în cazurile date, survine în urma unor complicații (pneumonie etc.).

12. ***Care este natura afecţiunilor patologice localizate la picioare, de care mai mult timp suferea poetul: sifilis sau erizipel? Ambele patologii figurau la Eminescu.***

Natura şi evaluarea clinică a afecţiunilor patologice localizate la picioare nu sunt caracteristice pentru un proces sifilitic, având mai multe asemănări cu erizipelul sau brânca (în popor). Acesta este un proces inflamator al tegumentelor, provocat de microbi, mai des de streptococi. Evoluează pe neaşteptate, cu frisoane, febră, dureri de cap, adesea cu vomitări. Mai des se localizează la picioare şi trunchi. Sectorul afectat devine roşu, dureros, adesea se complică cu formarea bulelor, umplute cu puroi. Tabloul clinic, descris perfect, se încadrează în forma buloasă a erizipelului recidivant, înregistrat la poet, fiind tratat de câteva ori la sanatoriul Kuialinik de lângă Odessa (Victor Creciun, Gh. Teodorescu- Chirileanu).

13. ***Ce reprezintă preparatele mercuriene şi în ce constă acţiunea lor terapeutică? Ele pot fi folosite în tratamentul specific al procesului sifilitic?***

De milenii, sărurile organice ale mercurului au fost folosite în tratamentul unor boli, datorită proprietăţilor bactericide, antiparazitare, diuretice etc. (А. Радионов; Ю.К. Скрипник). În Evul Mediu se folosea la tratarea sifilisului, iar ulterior s-a dovedit a fi ineficientă acţiunea preparatelor mercuriene în acest scop. S-a dovedit toxicitatea lor sporită, fiind considerate ba chiar periculoase pentru sănătate. Supradozarea preparatelor provoacă serioase tulburări psihice, senzoriale, convulsii, nevrite, polinevrite, paralizii, apar salivaţie abundentă, stomatită, nefrită, erupţii cutanate etc. La om, mercurul se acumulează constant în organe – în glandele salivare, rinichi, oase, ficat. Încă în antichitate, potenţialul lor toxic era folosit în scopuri criminale (M. Cotrău).

14. ***Care sunt dovezile că tratamentul cu remedii mercuriene a avut mai multe efecte negative asupra stării de sănătate a lui Eminescu?***

Odată cu începutul tratamentului cu preparate mercuriene şi tranchilizante, starea sănătăţii lui Eminescu se agrava, iar la anularea lor, sănătatea i se ameliora. Pentru a dovedi efectele negative

ale acțiunii tratamentului mercurian asupra sănătății lui Eminescu, considerăm drept probe: dereglările psihoemoționale, scăderea potențialului de creație, înrăutățirea bruscă a stării de sănătate, hipersalivația abundentă, insomnia, durerile în articulații, mișcările nesigure etc. O probă incontestabilă este revenirea la starea normală după stoparea tratamentului cu preparate mercuriene (Ion Nica).

În spitalul lui Şuţu şi la Mănăstirea Neamţ, mijloacele de tratament rămăseseră la stadiul mercurului, în timp ce în Germania, către 1850, deja deveniseră cunoscute efectele lui toxice asupra organismului și tratamentul sifilisului cu preparate mercuriene era interzis (C. Gordoș). Iar la începutul secolului XX se considera: *dacă există un medicament care nu trebuie folosit în tratamentul sifilisului, acesta este mercurul* (Ovidiu Vuia).

Totodată, aceste preparate continuau să fie folosite în calitate de tratament de unii către medici (A. Șuțu, Iszac). Astfel de tratament poate fi considerat drept formă de asasinare civică a lui Eminescu (O. Vuia).

15. ***Ce consecinţe grave pentru sănătatea poetului putea avea introducerea în organism timp îndelungat a preparatelor mercuriene pe diferite căi (injecţii, unguente, etc.)?***

Folosirea timp îndelungat a preparatelor mercuriene, indiferent de căile de pătrundere, duce la acumularea lor în cantități mari în organe și țesuturi, provoacă severe modificări distructiv-degenerative în organele interne, selectiv în rinichi și ficat, care se soldează cu urmări grave pentru sănătate, inclusiv cu consecinţe letale (Carl Emmert, Mina Minovici, Ion Moraru).

16. ***Ce metode, existente la acel timp, au fost folosite (în spital) pentru tratarea sifilisului la Eminescu?***

Metode eficiente pentru tratarea gomei sifilitice la Eminescu nu au fost folosite şi nici nu existau la acel timp. După cum mărturisea însuși doctorul Al. Șuțu: „în lipsa metodelor medicale mai înaintate, fără instalații și medicamente, la Mănăstirea Neamț şi Spitalul „Caritas", în afară de preparatele mercuriene, poetul a fost *tratat cu găleți de apă rece, aruncate pe spinare și cap, cu cufundări în putina cu apă* (tratament rudimentar hidroterapeutic), asociate cu bă-

tăi cu frânghia umedă!..” Metode specifice de tratare a sifilisului au apărut doar la începutul secolului XX, când savanţii germani au descoperit (1905) microbul Spirocheta pallida, provocatorul bolii, precum şi graţie folosirii pe larg a preparatelor antibacteriene, care s-au implementat cu mult mai târziu.

17. ***Există vreo legătură de cauzalitate directă între intoxicaţia mercuriană cronică şi moartea poetului sau ea doar a afectat grav starea sănătăţii lui?***

O legătură de cauzalitate directă între intoxicația mercuriană cronică și moartea lui Eminescu la acel moment nu s-a stabilit. Cu siguranţă, ea neapărat avea să se instaleze, în urma complicațiilor intervenite. Însă, starea sănătății poetului era afectată grav şi pusă în mare pericol. Cu certitudine se poate afirma că intoxicaţia mercuriană inevitabil avea să se soldeze cu moartea, dar a fost anticipată de trauma cranio-cerebrală gravă, care a şi fost cauza nemijlocită a morţii.

18. ***După 40 de ani de la moartea poetului, în presă s-a strecurat informaţia unui martor ocular, care afirmase despre asasinarea lui Eminescu! Ce date relevante pot servi drept probe de confirmare a acţiunii traumatice, obţinute de la medicii curanţi şi stabilite în cadrul autopsiei defunctului?***

Referitor la trauma mecanică, suportată de Eminescu înainte de moarte, există câteva dovezi. Deşi sunt interpretate contradictoriu, ele nicidecum nu neagă existenţa acţiunilor violente.

Una dintre dovezi este mărturisirea publicată, în 1936, de către doctorul V. Vineș, care l-a examinat pe poet după evenimentul ce avuse loc, vorbind despre o pietricică (!) aruncată întâmplător cu o praștie de un alt bolnav, prin care i-a provocat poetului *plagă tăiată a pielii din regiunea parietală a capului pe dreapta, fără afectarea periostului, cu o lungime de 2 cm*, după care i s-a acordat cuvenite îngrijiri medicale… Peste trei zile, buzele plăgii au fost reunite, iar ulterior au făcut erizipel (!), care s-a întins apoi pe față, gât, torace, membrele superioare, iar bine îngrijit…erizipelul treptat a dispărut (timp de 1-2 zile?)…, dar joi, 15 iunie 1889, când poetul de altfel se

simțea bine, se așează pe pat și peste câteva minute cade într-o sincopă și moare imediat (???)…" (Ion Noica).

Se poate afirma că circumstanţele producerii traumei lui Mihai Eminescu de către Petre Poenaru, în curtea spitalului de psihiatrie, unde se afla la tratament şi poetul, sunt descrise mai convingător de către martorul ocular, frizerul Dumitru Cosmănescu, confirmate de Grigore Mănolescu, Titu Maiorescu şi de alte persoane prezente la înmormântare, precum şi de sora poetului, Henrieta, care îl îngrijea pe poet. Aceste mărturii nicidecum nu pot fi neglijate în stabilirea cauzei morţii poetului.

Rezultatele autopsiei medico-legale, practic, nu sunt elucidate, iar versiunile descrise de majoritatea biografilor lui Eminescu nu au credibilitate profesională, întrucât conţin doar unele afirmaţii generalizate, dar și acelea contradictorii. Însuşi procedeul de efectuare a autopsiei poate fi pus la îndoială! Datele referitoare la bandajul excesiv al capului, observat în timpul înmormântăriis poetului, nu pot fi lăsate fără atenție. Nu exclud faptul că acel bandaj ascundea *desfigurarea* capului, descrisă de mai mulţi martori.

19. ***În baza căror informaţii pot fi identificate caracterul, localizarea şi volumul leziunilor din regiunea capului? Care ar fi fost mecanismul lor de producere, consecinţele pentru viaţa poetului?***

În baza relatărilor doctorului V. Veniș, care l-a examinat pe poetul traumatizat înainte de moarte, cu siguranţă se poate vorbi despre o traumă cranio-cerebrală, produsă prin lovirea, în regiunea temporală dreaptă, cu un obiect contondent dur (cărămidă, piatră, scândură etc.). Situarea plăgii contuze în regiunea dată putea coincide cu locul de aplicare a loviturii. Adesea, consecinţele traumatismelor cranio-cerebrale sunt dintre cele mai grave, întrucât ele se pot solda cu imense hemoragii intracraniene, care, la rândul lor, declanşează decesul victimei în scurt timp după traumatizare.

20. ***Poate fi acceptată versiunea că înfăşurarea totală a capului, inclusiv a frunţii, cu material de culoare neagră a servit drept modalitate de acoperire a leziunilor mecanice existente sau aceasta se datorează tehnicii necropsiei (inciziilor din regiunea frun-***

ţii)? În ce măsură ultima afirmaţie corespunde regulamentului de autopsie a cadavrului?

Activitatea medico-legală pe parcursul mai multor decenii îmi permite să afirm că acoperirea totală sau parțială a capului la decedaţi, de obicei, are loc doar în cazul unor imense leziuni cu deformarea capului în urma diferitor traume mecanice. Despre desfigurarea capului lui Eminescu au mărturisit mai multe persoane prezente în timpul înmormântării. Aceste mărturii confirmă încă o dată prezența unei traume suportate de poet. Resping categoric versiunea precum că înfășurarea capului, inclusiv a frunții, cu material negru se datorează tehnicii autopsiei. De secole, inciziile tegumentelor capului în cadrul autopsiei se efectuează printr-o secționare bimastoidiană, care trece prin centrul cupolei craniene. Scalpul tegumentar este decolat de pe os şi tras pe frunte și ceafă, respectiv, fără secționarea acestor regiuni. Deci, nu susțin categoric faptul că deformarea capului lui Eminescu putea fi produsă în timpul autopsiei.

21. ***Cum se poate explica faptul că în timpul autopsiei nu au fost depistate leziuni mecanice, în timp ce la înmormântarea poetului mulţi au observat că capul fusese „desfigurat" şi bandajat?***

Este greu de explicat din ce motive nu s-au depistat leziuni traumatice în cadrul autopsiei, dar însă, ele au fost constatate şi descrise de doctorul Veneş, care l-a examinat pe Eminescu după traumatizare, şi observate în timpul înmormântării poetului de către alte persoane. Explicația poate avea la bază trei cauze:

a) leziuni în regiunea capului într-adevăr nu au existat;

b) autopsia cadavrului în general nu s-a efectuat;iar ulterior a fost perfectat formal un document;

c) leziunile existente pe cadavru nu s-au descris intenţionat, fiind ascunse de public pentru invocarea în continuare a morţii subite (patologice) şi negarea eventualei morţi violente (mai reală versiune!).

22. ***Dacă admitem că moartea poetului a fost violentă, atunci care din cele două forme de acţiuni periculoase pentru viaţă –***

intoxicaţia mercuriană sau trauma cranio-cerebrală gravă – ar fi produs decesul într-un timp mai scurt?

În pofida părerilor polarizate, personal, susțin versiunea că poetul Mihai Eminescu a fost victima unei morți violente, care putea interveni atât în urma intoxicației mercuriene cronice, cât și după o traumă cranio-cerebrală gravă. Diferența constă în tanatogeneza (mecanismul) ambelor forme de acțiune din exterior și timpul în care se instalează moartea după începutul acțiunii agentului vulnerant. Cu certitudine, aceste două forme de acțiuni asupra lui Eminescu s-au succedat.

Preparatele care conţin mercur, prin toxicitatea lor înaltă, acționează distructiv asupra organelor vitale (rinichi, ficat etc.), provocând dereglări în lanț ale funcționalității normale a întregului organism, manifestate printr-un complex de semne specifice. Introducerea lor periodică avea un efect distructiv mai lent, în mare măsură mascat, cu urmări serioase în sistemul nervos central şi în organele vitale, cu dereglări sistemice periculoase pentru viaţă („moartea civică"), care ar fi cauzat ulterior moartea biologică a poetului. Însă, la intoxicaţia cronică s-a asociat o imensă traumatizare mecanică a capului, care a şi fost decisivă în declanşarea morţii.

Se cunoaşte că trauma cranio-cerebrală gravă, de obicei, evoluează mult mai rapid. Prin urmare, decesul putea să se instaleze peste diferit timp de la eveniment (ore, zile, săptămâni), în funcție de volumul afecțiunilor cerebrale provocate. Dacă să presupunem că Eminescu a suportat un traumatism cranio-cerebral periculos pentru viaţă, atunci moartea lui se putea încadra în circumstanțele menționate de către unii autori. Astfel, putem spune că aşa-numita „moarte subită", fără un suficient substrat patologic la Eminescu, putea fi catalogată ca violentă, instalată în scurt timp (rapid) de pe urma traumei cranio-cerebrale suportate de poet.

23. ***Care au fost principalele interese pentru defăimarea şi lichidarea lui Eminescu?***

Această întrebare depăşeşte atribuţiile mele profesionale de medic legist, de aceea mă voi abţine de la răspuns, interpretând doar problemele medicale. Totodată, în calitate de cetăţean, familiarizat cu publicaţiile referitoare la aspectele respective, mă voi strădui să-mi prezint propria viziune.

Este bine cunoscut faptul că interesele politice, economice, teritoriale şi de altă natură, pentru lichidarea fizică a adversarilor, au apărut odată cu societatea umană, însă, în fiecare ţară la anumite etape de dezvoltare a civilizaţiei, interesele respective se rezolvau prin diferite metode.

Se poate afirma că lupta lui Eminescu pentru ***adevăr,*** bazat pe marele sentiment patriotic, dragostea faţă de limba maternă şi de poporul băştinaş ar fi servit drept motiv principal pentru izolarea lui din viaţa social-politică. Principialitatea sănătoasă a lui Eminescu în lupta cu politica colonizatorilor străini şi a celor locali privitor la problemele naţionale ar fi fost o altă cauză de defăimare, apoi de *arestare* şi lichidare a poetului (Ion Spânu).

24. ***Dacă actualmente ar fi rezonabilă exhumarea şi cercetarea rămăşiţelor pământeşti ale poetului în scopul depistării urmelor preparatelor cu acţiuni toxice, folosite la tratarea sifilisului, şi eventualelor acţiuni traumatice asupra capului?***

În pofida anilor trecuți de la înhumarea lui Eminescu, există promiţătoare şanse de a găsi probe, prin care s-ar dovedi atât folosirea unor remedii toxice cu efecte negative în tratamentul sifilisului, cât şi urmele de traumatizare a capului.

Este cunoscut că metalele şi metaloizii sunt substanţe chimice care cu greu se supun distrugerii, chiar fiind asociate cu substanţe organice (I.V. Petreanov-Sokolov ş.a.). Ele pot fi depistate în diferite probe biologice (ţesuturi, oase, unghii, fire de păr etc.), folosind anumite metode de cercetare (R.V. Berejnoi, Ia.S. Smusin, V.V. Tomilin ş.a.). Despre aceasta ne demonstrează depistarea urmelor de mercur şi arsenic, folosite în formă de unsori şi injecţii pentru tratarea unor boli (în cazul lui Ioan cel Groaznic – cu unguente ce conţineau mercur) sau în alt mod – preparate arsenicale introduse în organism (în cazul lui Napoleon Bonaparte). Prezenţa lor poate fi stabilită şi peste mai multe secole după pătrunderea lor în organism.

Fracturile vechi ale oaselor, consecinţe ale traumelor mecanice, pot fi uşor stabilite şi peste multe secole de la producerea lor. Despre aceasta ne demonstrează şi numeroasele cercetări arheologice şi ale cadavrelor exhumate peste mult timp de la moarte.

Alexe Mateevici

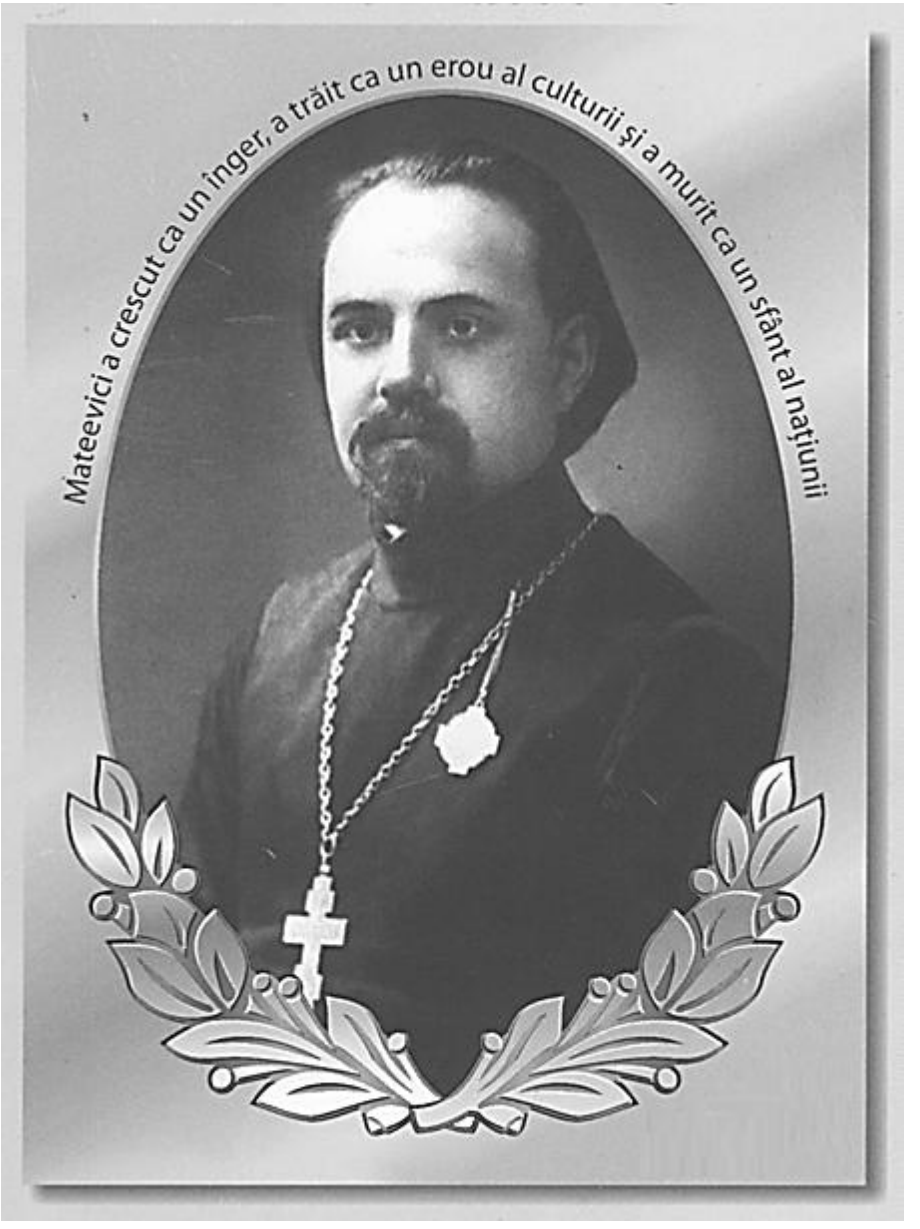

Arborele "Limba Noastră"

Autor: Sava Mihailicenco

Piesă din fondurile Casei-muzeu "A. Mateevici" din Zaim, Căuşeni

Mateevici nu a avut slăbiciunea şi obsedanta grijă de a-şi modela, în faţa contemporanilor şi a posterităţii, o imagine precum şi-ar fi dorit-o: mai arătoasă, mai spectaculoasă, mai adâncă, ca sens şi importanţă; nu a râvnit slava, nu s-a îmbulzit la momentul gloriei şi al recunoştinţei…

A fost ceea ce a fost: o personalitate distinctă, înzestrată din plin de la natură cu harul creaţiei şi cu darul previziunii, ele fiind puse integral în slujba măreţului ideal de luminare a poporului, iar prin luminare – elaborarea acesteia de sub opresiunea sugrumătorului jug social şi naţional.

Haralambie Corbu,
academician

Alexe Mateevici a avut soarta tragică a acelor oameni excepţionali care au fost pândiţi de moarte tocmai atunci când disponibilitatea lor pentru creaţie atingea culmea talentului şi-i consacra ca mari creatori. Cauza acestui fenomen de moarte prematură şi neaşteptată constă în conştiinţa lor clară şi foarte pronunţată că ei nu trăiesc pentru dânşii, ci pentru a munci spre binele semenilor. Dispoziţia de sacrificare a propriei persoane este mult mai accentuată la ei decât la oamenii de rând… Fie că se aruncă în luptă cu arma în mână pentru o cauză dreaptă… fie că-şi fac datoria de salvare a mulţimilor suferinde de boli, de oprimare colonială…

Vasile Harea

Doarme tata somnul morţii
Şi buneii-s în mormânt, –
Iar cei vii, prin voia sorţii,
Duşi din cele locuri sunt.

Alexe Mateevici

I
Schiţă biografică

Pentru începutul biografic al neamului Mateevici, sunt foarte potrivite afirmaţiile lui Vlad Chiriac, care spunea: „Generaţiile anterioare ale familiei Mateevici au lăsat urmaşilor o falnică imagine de înzestraţi şi înţelepţi cărturari. Fiind o expresie vie a împrejurărilor istorice şi geografice, aceste dinastii de protoierei, preoţi, diaconi, profesori, istorici, pictori, poeţi, medici, consuli etc., şi-au dovedit uimitoarea lor vitalitate spirituală, tentativă raţionalistă spre libera cugetare, acţiunea naţional-culturală şi politică[1]".

La descrierea biografiei şi păstrarea unor documente preţioase despre neamul Mateevici-Neaga au contribuit mai mulţi urmaşi şi biografi ai lui Alexe Mateevici. Unul dintre aceştia a fost profesorul Sergiu Cărăruşu, care l-a cunoscut personal pe poet când urma studiile la Liceul „B.P. Haşdeu" (1916–1917) şi locuia împreună cu soţia, mama, fiica şi sora Eugenia în casa închiriată de Mateevici. Poetul mai mult se afla pe front, dar deseori revenea pentru scurt timp la Chişinău[2].

Arborele genealogic pe linie paternă al lui Alexe Mateevici este sistematizat mai amplu de către Vlad Ciubucciu. El se începe cu Matei (Matvei), născut în anul 1690…, urmat de Andrei Matveevici (n. 1759), preot în Edineţ, apoi de Pavel (n.1799), preot în satul Brânzeni, Edineţ, şi Vasile (1831–1879), preot în satul Receşti, Soroca. Preotul Vasile al lui Roman Matveevici a fost tatăl lui Mihail, preot în satele Căinari şi Zaim, din părţile Căuşenilor. Neamul Mateevici provine dintr-o familie de români basarabeni, făcând

[1] În cartea: *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie.Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chişinău, 2003, p. 6.
[2] Ibidem, p.10.

parte dintr-o dinastie de intelectuali, slujitori ai Bisericii Ortodoxe, cu frumoase tradiţii naţionale, iubitori de carte. Tatăl poetului, preotul Mihail, s-a născut la 8 noiembrie 1863 în satul Răceşti, din părţile Sorocii, unde tatăl său, Vasile, slujise dascăl la biserica din localitate. Un strămoş al lui a fost un oarecare Matei, zugrav din Podoimiţa, raionul Râbniţa, care ar fi pictat fresce murale într-o biserică din Transnistria. O mătuşă a lui Alexe Mateevici, Maria Sprânceană, la începutul secolului XIX locuia în satul Văcăreşti, judeţul Soroca. Prin anii 1908–1909, această familie adesea găzduia, în vacanţele de vară, pe copiii lui Mihail Mateevici – Alexe, Victor şi Nina. Există date documentate şi despre Malachie Mateevici, preot în satul Feteşti, ţinutul Hotinului, frate drept cu Mihail Mateevici. Se mai arată că majoritatea bărbaţilor din neamul Mateevici decedau devreme, în jur de 40 de ani, inclusiv străbunelul, bunelul şi tatăl poetului, iar însuşi Alexe, din nefericire, nu a atins nici vârsta de 30 de ani.

Vasile Malaneţchi evidenţiază[3] şi alt reprezentant din arborele genealogic al familiei Mateevici, pe Alexandru Sprânceană (1892–1942), fiul mătuşii Maria, sora lui Mihail Mateevici. Fiind numai cu 4 ani mai mic decât Alexe, Alexandru Sprânceană l-a cunoscut bine pe poet, mai ales atunci când el sosea în ospeţie la părinţii lui, în satul Susleni, Orhei. Alexandru Sprânceană de asemenea şi-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chişinău, fiind înmormântat chiar alături de locul unde se află corpul neînsufleţit al lui Alexe Mateevici.

Pe linie maternă, arborele genealogic al poetului este descris mai amplu, începând cu Ioan Neaga, născut în a doua decadă a secolului XVIII, când Basarabia era sub jugul turcesc. Apoi au urmat Evgraf Ivanovici şi Anastasie Evgrafovici. Ultimul a fost bunelul mamei lui Alexe Mateevici, devenit funcţionar la Direcţia Regională în oraşul Chişinău, apropiat Arhiereului Dimitrie. Acesta din urmă l-a promovat pe Anastasie Evgrafovici în funcţia de preot, fiind trimis, în 1837, să păstorească în satul Răzeni, judeţul Chişinău. Ioan Anastasievici Neaga, bunicul poetul după mamă, s-a născut la 3 septembrie 1834 în Chişinău, strada Haralampievscaia, nr. 5, dar a

[3] Vasile Malaneţchi. În: *Datină creştină,* anul II, nr. 1-3, ianuarie-martie 1991, p. 9.

copilărit în satul Răzeni. În 1844 se înscrie la Seminarul Teologic din Chişinău. După finisarea studiilor este numit preot la biserica din satul Petrovca, judeţul Tighina, apoi mulţi ani a preoţit în Căuşeni. A avut o familie numeroasă şi trainică, în care s-au născut 13 copii. Mama lui Alexe Mateevici, una din fiicele lui Ioan Anastasievici, Nadejda, s-a născut la 8 ianuarie 1863, în or. Căuşeni. A învăţat la Liceul de Fete din Chişinău. Avea o deosebită atracţie pentru litere şi religie, precum şi pasiunea de a citi cărţi, ceea ce a moştenit de la ea viitorul poet.

Se spune că preotul Mihail, tatăl poetului, era un om foarte cult, bun cunoscător al literaturii bisericeşti şi laice, posesor al unei biblioteci valoroase. Şi-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chişinău, pe care-l absolveşte în 1884. În acelaşi an, la 4 noiembrie, preotul Mihail Mateevici se căsătoreşte cu Nadejda Neaga, fiica protopopului Ioan Neaga (1834–1901) din Căuşeni. Iniţial, familia locuia în Căinari, sat moldovenesc pe râuleţul Botna. În scurt timp, în familia preotului din localitate, Mihail Mateevici, se nasc, unul după altul, patru copii: Nina, Alexe, Victor şi Eugenia. Aceştia, de vârstă fragedă, citesc ziare şi cărţi bisericeşti, tipărite cu litere latine – datorită tatălui, abonat la revista românească *Albina*, ctitorită şi de bunelul lor, preotul Ioan Neaga. Părinţii copiilor, prin exemplul dragostei reciproce, frumoasei înţelegeri, colaborării dezinteresate bazate pe fapte şi cuvânt, le-au altoit cele mai nobile sentimente umane. Ulterior, familia trece cu traiul în satul Zaim, Căuşeni, apoi la Chişinău[4].

Autorul versurilor Imnului Naţional al Republicii Moldova s-a născut la 16 martie (stil vechi) 1888, în comuna Căinari, fostul judeţ Bender, în locul unde se desparte linia ferată ce duce la Tighina de cea ce duce direct la Chişinău prin tunelul Ţipala. De la naştere el era slăbuţ şi bolnăvicios, ca peste un an să bucure părinţii cu sănătatea sa satisfăcătoare. Mateevici era o fire mai mult tăcută, prefera să asculte ce îi povestea maica sa. Se spune ca el mai întâi a început să citească, apoi să scrie. Copilăria şi-a petrecut-o în satul Zaim, unde părinţii s-au mutat cu traiul în anul 1893. Acolo micul

[4] În cartea: *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări.* Redactată de Vlad Chiriac. Chişinău, 2003, p. 14.

Alexe învaţă primele trei clase în şcoala primară rusă. Părinţii au observat că dezvoltarea lui intelectuală mergea mai bine decât cea fizică, ceea ce îi deranja mult pe părinţi, dar, cu timpul, lucrurile s-au ameliorat şi copilul se dezvolta normal[5].

Din copilărie, Alexe Mateevici avea un deosebit interes faţă de natură şi lumea înconjurătoare, iar cântecele, poveştile şi nuvelele pentru copii îl interesau până la pasiune. De aceea îi ruga pe părinţi să-i povestească sau să-i citească neapărat ceva interesant. Când a mai crescut, Alexe prefera să plece în orăşelul Căuşeni, la bunelul său, protopopul Ioan Neaga, unde avea posibilitatea să „verifice" conţinutul dulapului din biroul bunicului, din care mai mult îl interesau cărţile. La şcoala primară, cu un deosebit interes discuta cu colegii săi moldoveni. Îi plăceau mult locurile natale şi oamenii simpli de la ţară, nunţile moldovenilor[6].

În viaţa lui Alexe Mateevici, ca şi în viaţa fiecăruia dintre noi, mama ocupa un loc central, cu totul deosebit. Nadejda Mateevici s-a manifestat ca o femeie inteligentă, dinamică şi harnică până la sacrificiu. Ea le insufla odraslelor sale să iubească credinţa, să devină buni cărturari, să aibă răbdare şi pasiune pentru a citi cărţi, să respecte tradiţiile poporane. Ea şi-a învăţat copiii nu numai să se roage frumos, dar le-a transmis din gură-n gură şi dulcele grai moldovenesc, pe care îl cunoştea la perfecţie, povestindu-le poveşti şi basme populare. Se străduia din răsputeri să-şi instruiască copiii prin propriul comportament şi îngrijire personală, precum şi prin intermediul bibliotecii rămase de la tatăl său, Ioan Neagu, autor de studii ştiinţifice. Ea i-a fost lui Alexe primul medic, dădacă şi învăţătoare, chiar şi elementele de acrobatică erau adaptate pentru a demonstra literele învăţate.

În luna mai a anului 1925, Nadejda Mateevici mărturisea cititorilor ziarului *Neamul Românesc:* „Fiind abia de patru ani, a început a mă ruga să-l învăţ a citi şi, arătându-mi cu degetele literele cele mai mari din ziare, mă întreba despre numirea lor... Nici n-am prins de veste când l-am văzut citind singur cărţi şi povestindu-mi conţinutul lor. Jocurile şi jucăriile copilăreşti nu-l interesau aproape deloc.

[5] Alexei Mateevici. *Scrieri alese*. Ediţie îngrijită de I. Varticean şi E. Levit. Chişinău, Editura Lumina, 1966, p. 4-38.
[6] Ziarul *Raza,* din 26 august 1937, nr. 400, p. 2.

Nadejda Neaga-Mateevici cu fiul său Alexe, elev al Şcolii Duhovniceşti. Chişinău, 1898.

Preotul Mihail Mateevici cu fiul Alexe, Zaim, 1902.

Familia Mateevici. De la stânga la dreapta: Victor, fratele poetului; Mihail şi Nadejda, părinţii poetului; Alexe. Jos, pe scări, cele două surori, Nina şi Eugenia. Zaim, 1902.

Pe când ceilalţi copii ai mei se jucau cu prietenii şi camarazii lor, el prefera să stea lângă mine şi să-mi pună tot felul de întrebări, la care trebuia să dau răspunsuri exacte şi suficiente pentru satisfacerea curiozităţii lui, căci altfel răspunsul meu era supus îndoielii şi criticii. Îi plăcea foarte mult natura. Împreună cu el, primăvara întâmpinam prima rândunică, prima frunză verde şi floricică[7]".

Chişinău, 1900–1902. În imagine: Mihail Vasilievici Smirnov, rector al Şcolii Spirituale (Duhovniceşti), cu soţia Elena (Parhamovici). În picioare: fiul Serghei Mihailovici, fost profesor de limbă latină la Institutul de Medicină din Chişinău (1945-1965), şi fiica Natalia Mihailovna, viitoarea mamă a academicianului Constantin Sibirski. Ultimul a fost acela care l-a îngrijit pe unchiul său, Serghei Smirnov, în ultimii ani de viaţă, aflat la pat şi grav bolnav de diabet, cu un picior amputat la nivelul coapsei.

[7] Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chişinău, Editura „Universitas", 1993, p. 239.

În familie, Alexe a fost educat în respectul faţă de tradiţiile strămoşeşti şi dragostea de Dumnezeu. În sânul familiei domina o perfectă armonie între toţi copiii: fraţii Alexe şi Victor, surorile Nina şi Eugenia. Toţi care şi-au făcut studiile la cele mai prestigioase şcoli. Alexe a respectat tradiţiile familiale, continuându-şi studiile la Şcoala Spirituală (Duhovnicească) de Băieţi din Chişinău (1897–1902), rector al căreia era Mihail Vasilievici Smirnov[8], …Feciorul său, Serghei, fiind de vârsta lui Alexe, îi devenise un bun prieten.

Rectorul Seminarului Teologic din Chişinău, Arhiepiscopul de Novocerkask (Parhamovici Vasile, 1827–1910)

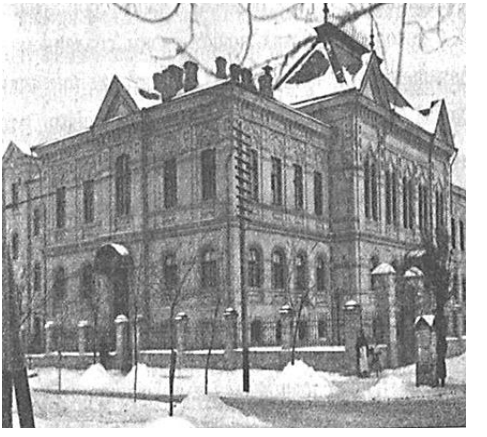

Clădirea Seminarului Teologic din Chişinău, construită între anii 1900 şi 1902 (str. 31 August 1989 colţ cu str. Mitropolit Bănulescu-Bodoni). Actualmente bloc al Bibliotecii Naţionale.

Despărţirea lui Alexe de familie şi de locurile natale era pentru el dureroasă; un singur lucru îl mângâia şi-i alina suferinţele – pleca la şcoală ca să înveţe, să aibă posibilitatea să citească multe cărţi. Însuşea foarte uşor toate obiectele, în afară de matematică,faţă de care nu avea nici o atracţie. Din acest motiv, el se considera mai slăbuţ la acest obiect.

[8] Князь С.Д. Урусов. *Записки Губернатора. Кишинев (1903–1904).* Москва, 1907, reeditată la Chişinău, 2005; responsabil de ediţie – Aurel Marinciuc.

După absolvirea „cu privilegii” a Şcolii Spirituale de Băieţi (Seminarul inferior), Alexe îşi continuă studiile (1902–1910) la cea mai importantă şcoală secundară din Basarabia – Seminarul Teologic din Chişinău. Rector în acei ani era Arhiepiscopul de Novocerkask (Vasile Parhamovici). Ulterior, Mateevici mărturisea că sistemul de învăţământ de la Seminar i-a plăcut mai mult decât cel de la Şcoala Duhovnicească. Aici se simţea mult mai bine între colegi şi era iubit de profesori, mai ales de cel de filozofie. În această instituţie de învăţământ au învăţat viitorii scriitori Gh. Madan, V. Ţepordei, S. Roşca; înaintaşii neamului: medicul Petre Cazacu, Ion Inculeţ, Ion Pelivan, Pantelimon Erhan şi alte personalităţi. Un fidel prieten al fraţilor Mateevici era Alexandru Plămădeală, viitor sculptor, autorul bustului instalat pe mormântul poetului. Alt prieten al lor a fost Gheorghe Irimiţă.

Colegul său de seminar, Ion Macovei, care mai apoi a devenit profesor şi director de liceu la Chişinău, declara despre A. Mateevici: „Era un distins elev, în special la compoziţii şi la predici. Totodată, era un suflet închis, nici celui mai bun prieten nu se destăinuia”, iar Ion Buzdugan nota: „Nu vorbea cu cel în care nu avea încredere, însă, când se aduna cu prietenii, vorbea mult”.

În cadrul Seminarului, Mateevici a studiat serios limbile franceză, germană şi engleză. În general, avea o deosebită dragoste şi talent către însuşirea limbilor, dar cel mai mult îl atrăgeau limba şi literatura română, precum şi cultura naţională. Capacitatea lui excepţională era apreciată de conducerea Seminarului, fiind unul dintre primii elevi. În mod deosebit se distingea la scrierea tezelor. În anul 1906, când a apărut ziarul *Basarabia*, l-a rugat pe Ion Pelivan ca să-l primească în calitate de colaborator, deşi era abia în clasa a IV-a de Seminar.

În perioada anilor 1906–1907, în Rusia ţaristă au avut loc imense revolte populare, la care participau reprezentanţii ai tuturor păturilor sociale, inclusiv din instituţiile de învăţământ mediu şi superior. Din acest motiv, Sinodul rusesc, autoritatea supremă a vieţii bisericeşti, a interzis seminariştilor să se înscrie la universităţile din Imperiul Rus, ceea ce a trezit şi mai mari revolte. Ca urmare, Sinodul a decis închiderea seminariilor teologice pentru un an de zile.

Astfel, Alexe Mateevici şi ceilalţi seminarişti au fost nevoiţi să repete un an de studii.

La 24 iulie 1906, decedează subit preotul Mihail, tatăl lui Alexe Mateevici. Această zi a fost considerată ca cea mai nefericită din viaţa întregii familii, dar mai cu seamă pentru soţie şi copii. După cum mărturisea Nadejda Mateevici, odată cu moartea soţului, au dispărut pacea şi fericirea familiei, s-a produs o schimbare tulburătoare în toată viaţa lor. Ea era nevoită să-şi risipească treptat gospodăria, atât de temeinic aranjată şi dirijată de răposat. Trebuia să fugă din loc în loc. Iar casa, via şi alte acareturi, înfiinţate de părintele Mihail, treceau cu mare gălăgie în mâinile unui om străin. În final, totul s-a rezolvat cu bine, parohia din Zaim nu a trecut pe mâini străine, căci în curând, în localitate, preot a fost numit Malahie Mateevici, fratele răposatului părinte Mihail.

Despre împrejurările în care a decedat tatăl poetului, scrie Ion Găină, pedagog şi director al Casei-muzeu „Alexei Mateevici" din Zaim, Căuşeni[9]: „Părintele Mihail era considerat de oamenii mai în vârstă ca un mare gospodar şi om deosebit. Pe timpul lui nu se cunoştea alt preot în împrejurime care să urce plugul şi boroana în căruţă şi să se ducă la arat. Despre moartea lui se povesteşte precum că în locurile pe care se aflau grădinile bisericeşti şi unde părintele avea pământ, într-o zi, în fântână a căzut o pisică, şi părintele, aşa cum îi era firea, singur a coborât în fântână s-o scoată. Şi aflându-se mai multă vreme în ea, a răcit atât de tare, încât nu şi-a mai putut reveni. Astfel, a murit la o vârstă timpurie, având doar 43 de ani. A fost înmormântat chiar în curtea bisericii unde era paroh şi a slujit cu mult devotament… Însă oamenii, cu timpul, au devastat mormântul… căutând crucea de aur, care, chipurile, era pe pieptul răposatului în timpul înmormântării."

După cu decesul principalului susţinător moral şi material al familiei, cu atât mai mult într-o perioadă revoluţionară, de răscruce, în care se afla Rusia ţaristă, membrii familiei Mateevici s-au pomenit într-o situaţie de grea cumpănă. În jurul parohiei din Zaim înce-

[9] Ion Găină. In: *Destin Românesc*, nr.4, 1999, p. 4-5.

pu un târg de interese şi intrigi din partea unor clerici. Văduva preotului Mihail şi cei patru copii erau ameninţaţi să piardă mica avere de care dispuneau.

Din mai multe motive, Nadejda Mateevici se mută cu traiul la Chişinău, ca să fie mai aproape de copii. Odată cu schimbarea locului de trai, mama poetului trebuia să rezolve mai multe probleme: vânzarea pământului din sat, aranjarea gospodăriei şi altele de acest gen. Până la urmă, vinde casa din sat, iar pe copii îi trimite la rudele din comuna Lozova, Străşeni, unde locuia fratele său, Mihail Neaga. Alexe devenise parcă mai matur, se străduia din răsputeri s-o susţină moraliceşte pe mama. La acea perioadă, Alexe a început să scrie articole, să facă traduceri din limba rusă în cea română.

În vara anului 1910, Mateevici absolveşte Seminarul Teologic, iar la 16 iunie i se înmânează diploma. *Buletinul Eparhiei* din Chişinău îl menţionează pe Mateevici drept cel mai bun absolvent al promoţiei respective. După absolvirea cu menţiune a Seminarului Teologic, a fost trimis de către conducerea Seminarului să-şi continue studiile la Academia Teologică din Kiev ca bursier al statului. Cu mare bucurie şi-a început Mateevici studiile la Academia Teologică „Petru Movilă" din Kiev. Îndrăgise mult acest oraş mare şi frumos, dar în sufletul şi cugetul său întotdeauna era Basarabia lui dragă. Când venea în vacanţă acasă, le povestea familiei şi prietenilor despre studii, despre pedagogii săi şi condiţiile la academie. Trăia adevărate momente de bucurie, când auzea pe străzile oraşului Kiev grai moldovenesc. Aceasta nu însemna că Mateevici îi dispreţuia pe oamenii de altă naţionalitate. El ţinea atât de mult la neamul său, încât considera sufixul *-escu* nu numai românesc, dar şi de oarecare cinste, semnând primele sale scrieri cu nu-

Alexe Mateevici,
student anului III la Academia
Teologică din Kiev. 1913.

mele *A. Mateescu*… Gândul de a-şi schimba numele l-a stăpânit mereu.

Într-un articol din *Cugetul Românesc*, Ion Buzdugan scria că Alexe Mateevici avea o deosebită frică de apă şi de întuneric. De aceea, de multe ori, pe timp de noapte, el nu se întorcea la Academie (din Kiev), dar înnopta acolo unde îl prindea întunericul.

Academia Teologica din Kiev i-a dat posibilitate lui Mateevici nu doar să-şi lărgească bagajul de cunoştinţe în domeniul respectiv, ci şi să-şi ridice nivelul de cultură generală. Având la dispoziţie o bogată bibliotecă academică, el s-a pus pe carte, enorm de mult citea[10].

Spre finele învăţăturii la Kiev, aspectul fizic al lui Alexe Mateevici deveni-se foarte atrăgător: statură medie (aproximativ 175 cm.), caracter robust, fără tendinţe de îngrăşare. Prefera activităţi fizice şi plimbări sistematice. Mult îi mergea haina preoţească. Era un om obişnuit, ducea o viaţă ordonată.

La 14 iunie 1914, Alexe Mateevici susţine teza de licenţă în teologie, iar la 29 iunie 1914, s-a cununat cu soţia Teodosia, chiar în ajunul Primului Război Mondial. La a doua zi după cununie, lui Alexe i s-a înmânat din partea consiliului Academiei Teologice din Kiev diploma de candidat în teologie (nr.1129), acordându-i-se şi categoria întâi cu dreptul de a primi titlul de magistru fără probe orale suplimentare. În corespundere cu notele primite la 24 de discipline, s-a plasat pe locul al 6-lea dintre cei 48 de absolvenţi[11].

După căsătorie şi absolvirea Academiei, Alexe revine la Chişinău cu tânăra sa nevastă, Teodosia, locuiesc împreună cu mama şi sora Jenea. În acea perioadă, el scrie o poezie închinată mamei sale, ca semn de mare dragoste:

Şoptit-am rugăciuni smerite
Şi cu plânsoare m-am rugat,
Să-ţi fie zilele scutite
De nenoroc şi de păcat…

[10] Petre V. Haneş. *Studii literare.* Bucuresti, 1925, p. 46-47.

[11] Iurie Colesnic. *Doina dorurilor noastre. Itinerar-memorial liric.* Chişinău, 1990, p.70.

În ultimii ani din viaţă, Alexe Mateevici devenise bun prieten cu preotul Alexandru Cristea (13.XII.1890–27.XI.1942), cu care a învăţat în aceiaşi perioadă la Seminarul Teologic din Chişinău, viitor compozitor şi dirijor de cor, profesor de canto la Liceul Eparhial de Fete din Chişinău. El era un om cu un înalt potenţial intelectual, care a ţinut mult la plaiul basarabean, fiind mare preţuitor al creaţiei lui Mateevici. Alexandru Cristea a scris muzică pe câteva poezii ale lui Mateevici, inclusiv „*Limba noastră*”, care a devenit ulterior Imn de Stat al RM. În anii 1940–1941, Al. Cristea cu familia şi cu Victor Mateevici sunt nevoiţi să se refugieze în Bucureşti, găsind adăpost în apartamentul Teodosiei Mateevici. Acolo, în fiecare sâmbătă, între orele 18 şi 20 ei discutau şi comentau evenimentele curente.

Preotul-compozitor Alexandru Cristea, autorul muzicii imnului Republicii Moldova. Chişinău, 1934.

Fratele Victor (născut la 4 aprilie 1890) i-a fost poetului şi un bun prieten. Ambii au devenit preoţi, cu aceleaşi psihologii, viziuni realiste, ardent patriotice… Victor poseda aceleaşi năzuinţe: luminarea şi ridicarea poporului prin carte şi slovă de dascăl şcolar. Pe lângă faptul că în sânul familiei domina o ambianţă de dragoste, înţelegere şi armonie între toţi membrii ei, părinţii le-au dat copiilor o creştere şi educaţie aleasă. Totodată, Victor, era o făptură deosebită de cea a lui Alexe. Înalt, elegant, capabil, cu o lectură bogată, Victor era sufletul cercului literar, înfiinţat de Alexe şi Alexandru Plămădeală. Victor şi mama Nadejda, au avut o admiraţie aparte pentru harul poetic al lui Alexe.

După absolvirea Academiei Teologice Imperiale din Moscova (1915), lui Victor i se conferă titlul de licenţiat în teologie, fiind numit profesor suplimentar de religie la Şcoala de Cântăreţi din

Chişinău. Concomitent, îndeplineşte funcţia de secretar al Arhiepiscopiei Chişinăului. Se spune că Victor Mateevici avea aceleaşi doruri nepotolite pe care le exprima într-o scrisoare de răspuns din 21 februarie 1917,trimisă lui Alexe: „Suntem foarte bucuroşi cu Berechet, gândindu-ne la starea lucrurilor noastre naţionale din Basarabia, ce arată semne de viitor bun şi rodnic. De-ar da Dumnezeu ca semnul acesta să crească din scânteiuţe şi steluţe… într-o flacără mare-mare".

La 11 septembrie 1918, Victor preia conducerea Seminarului Teologic din Chişinău, iar la 23 iulie 1920, se căsătoreşte cu Polina, fosta soţie a regretatului Simion Murafa. Din ianuarie 1926 şi până în anul 1940, Victor Mateevici predă ştiinţele religioase la Seminarul Teologic din Chişinău. La 28 iunie 1940, el se transferă în Ţară, iar în anii 1941–1944, revine la Chişinău, activează ca profesor titular la Seminarul Teologic. În anii următori, Victor Mateevici cu familia se stabileşte cu traiul în Câmpul Lung-Muscel, Ploieşti.

Victor Mateevici, Gheorghe Cincilei şi Olga Plămădeală (fiica preotului Vasile Suceveanu), soţia sculptorului Al. Plămădeală, preconizau încă până la al Doilea Război Mondial, să inaugureze în satul Zaim o Casă–muzeu „Alexe Mateevici", în care să se păstreze toate documentele de familie. În această privinţă, Victor face un demers la Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă din Bucureşti, în scopul elaborării unui volum de versuri al lui Alexe Mateevici[12].

Trebuie să remarcăm faptul că Victor Mateevici nu se împăca deloc cu părerea eronată, precum că Alexe Mateevici ar fi luat apărarea aşa-zisei „sinestătornicii" a limbii şi culturii moldoveneşti, ceea ce nu corespundea cugetului fratelui său. Dimpotrivă, el era adeptul aprig al limbii şi culturii unitare româneşti. Despre aceasta ne-o dovedesc şi cuvântările poetului la diferite forumuri înalte ale intelectualilor şi studenţilor, corespondenţa de familie şi cea către Ioan Pelivan, Ioan Bianu, Artur Gorovei ş.a., faptul că şi-a scris poeziile doar în limba maternă; primele poezii – cu alfabet chirilic, apoi – cu alfabet latin[13].

[12] În cartea: *Alexe Mateevici: Geneologie. Iconografie. Evocări.* Redactată de Vlad Chiriac. Chişinău, 2003, p. 9.
[13] Ibidem, p. 17.

Victor Mateevici, fratele poetului (al doilea din stânga, sus),
cu colegii de la seminar. Chişinău, 1911.

Urmând frumoasa tradiţie de preoţi cărturari – din generaţie în generaţie, din tată în fiu, fraţii Alexe şi Victor au rămas fideli bunelor şi părinţilor, care întotdeauna le-au insuflat idei şi sentimente nobile: să se roage bunului Dumnezeu, pentru ţară şi popor[14]. Poezia *Frunza nucului,* scrisă de Alexe Mateevici la Mărăşeşti (12 iunie 1917) şi închinată părintelui său, este un semn semnificativ în acest aspect.

[14] Ibidem, p.15.

Casa în care a locuit poetul
în anii 1915–1917.
Aici a fost plăsmuită renumita
poezie *Limba noastră.*

Aceeaşi clădire
(strada Al. Mateevici, 33), anul 2014.

Soarta familiei Mateevici, după moartea poetului, s-a pomenit într-o situaţie stupidă, în primul rând, datorită condiţiilor în care s-a produs moartea, asociată cu o perioadă de anarhie de proporţii în imperiu, soldată cu o criminalitate înaltă. Această combinaţie a numeroşilor factori de risc a creat un climat stresogen enorm şi pentru populaţie, cu consecinţe extrem de grave.

Teodosia Noviţki-
Mateevici.
Kiev, aprilie 1914.

Soţia poetului, Teodosia, rămasă văduvă foarte tânără, cu un copil mic în braţe, fără surse de existenţă şi loc de muncă, pentru un timp se transformă într-o pasăre cu aripile retezate, care cu greu a putut să-şi reia zborul. În 1934, a plecat cu traiul la fiica sa, care învăţa la Universitatea din Bucureşti. Acolo cu greu se adaptează la noile condiţii de viaţă. Atunci ea menţiona că a fost primită cu căldură în sânul familiilor basarabenilor refugiaţi: Gr. Filip-Lupu (Străşeni), A. Niculescu (Coşniţa, Dubăsari), preoţii Galaction Buruiană (So-

roca) şi Gheorghe Cunescu (Rezina) etc. Într-o scrisoare (needitată) trimisă de Teodosia Polinei şi lui Victor Mateevici, se arată datoare de a lupta împotriva denigratorilor numelui soţului ei şi povesteşte despre o adunare a literaţilor de la Uniunea Scriitorilor din Bucureşti, unde se pomeneşte despre opiniile eronate precum că poezia lui Mateevici e pur şi simplu o imitaţie, o *parafrazare* a versurilor eminesciene, pe care ea le dezminţi, menţionând că opera soţului a apărut la Chişinău în ediţii separate, că el a izbutit valori expresive, aşezate la temelia creativităţii literaturii naţionale din Basarabia… În aceeaşi epistolă, scrisă, probabil, nu cu mult înainte de a se stinge din viaţă, îl acuză pe Haneş-editorul de abuzuri băneşti pe seama volumelor poetului şi a pensiei Ninei, obţinute, chipurile, anume de el de la Uniunea Scriitorilor. Prin 1962, Teodosia vizitează Chişinăul, trece pe la mormântul soţului. În 1968, expediază Muzeului Republican de Literatură, la solicitarea directorului Gheorghe Cincilei, reproduceri ale fotografiilor familiale. Decedează în 1972 şi este înmormântată la Cimitirul Bellu din Bucureşti[15].

Mama poetului, Nadejda, după decesul fiului ei menţine mereu vie flacăra amintirilor, adună date pentru întocmirea unei biografii. Pe 19.08.1918 la un an de la moarte, participă la comemorările lui Alexe Mateevici şi Simion Murafa în cadrul Casei Eparhiale, la care au asistat Pan Halippa, Onisifor Ghibu, Ion Nistor, Ion Buzdugan ş.a. Fiind supusă la grele încercări, distrusă moral şi îndurerată,ea a început să se usuce după moartea prematură a fiului. Decedează în anul 1930 şi este înmormântată la cimitirul de pe strada Armenească din Chişinău, alături de fiul său Alexe. Toto acolo, în stânga poetului, se află şi mormântul surorii sale Eugenia (Ceapă).

Fiica poetului, Nina, de asemenea, nu a avut parte de o viaţă fericită. Rămasă orfană de tată la vârsta de nici doi anişori,ea îşi găsea alinare sufletească în casa unchiului Victor. Când s-a maturizat a devenit o fire romantică, de o frumuseţe rară. Îi plăcea să călătorească, era unică în felul său de a fi, de a se manifesta. O interesa mult opera tatălui său, mai ales în ultimii 10-12 ani de viaţă.

[15] Ibidem, p.20.

Nina Mateevici,
fiica poetului.
Chişinău, septembrie 1933.

La Bucureşti, urmează studiile la universitate. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, pleacă la studii în Franţa, apoi ajunge în Italia, Portugalia, de unde reuşeşte să se întoarcă acasă. Se ştie că a fost angajată în serviciu la Biblioteca Academiei Române. În 1948 este reţinută la Viena, într-o zonă controlată de către sovietici, şi pe motiv de spionaj, se alege cu doi ani de închisoare… După război, împreună cu mama sa întreţin o corespondenţă cu Gheorghe Cincilei şi cu poetul Anatol Ciocanu în vederea transmiterii către Muzeul Republican de Literatură a unor documente privind viaţa şi opera tatălui său. Decedează la vârsta de 67 ani (1982) în oraşul Bucureşti[16].

Victor Mateevici, după ce se întoarce în România (1944), apucă drumul căutărilor: lucrează la Gimnaziul Teoretic din Drăguşeni până în noiembrie 1946, apoi la Liceul de Băieţi din Câmpul Lung-Muscel. În 1948 este pensionat, iar în 1968 se stinge din viaţă.

Sora mai mică a poetului, Eugenia, după anul 1917 se căsătoreşte cu doctorul Calistrat Ceapă, directorul Spitalului Gubernial din Chişinău, cu care a avut doi băieţi. Decedează în 1935. Nu se ştie nimic despre sora mai mare a poetului, cu numele Nina[17].

[16] Ibidem, p. 22.
[17] Vlad Chiriac. *Victor Mateevici*, *eseu*. În: *Literatura şi arta*, 18 august 1994.

Iubiţi Basarabia, dragii mei, iubiţi poporul ei cu sufletul deschis adevărului şi dreptăţii, iubiţi trecutul ei bogat în monumente istorice, mai ales cele bisericeşti, tradiţiile şi obiceiurile lui strămoşeşti – şi nu vă veţi înşela. Iubiţi-o, cunoaşteţi-o, înălţaţi-o – acesta este testamentu-mi adresat vouă…

Alexe Mateevici

II
Anii de formare şi activitate literară

Maturizarea spirituală a tânărului Alexe Mateevici s-a produs în perioada revoltelor populare din anii 1905–1907 din Rusia, când s-a observat o creştere a luptei de eliberare naţională în toate teritoriile subjugate de regimul ţarist, inclusiv în Basarabia. La acel timp, s-au început masive proteste şi revolte în rândurile intelectualităţii şi tineretului din spaţiul basarabean. După cum ne arată Iosif Varticean şi Efim Levit[18]: „Din vulcanul în erupţie al revoluţiei au izbucnit asemenea lave clocotitoare şi fierbinţi, şi creaţia tânărului Alexe Mateevici – cel mai înzestrat poet al Basarabiei de la începutul secolului XX, cântăreţul înfocat al păsurilor bietului plugar şi al frumuseţilor limbii noastre".

La 20 noiembrie 1905, seminariştii din Chişinău, susţinuţi de tineri din alte localităţi ale Basarabiei, au înaintat o petiţie autorităţilor ţariste cerând libertate de concepţie politică, reformarea sistemului de învăţământ, predarea obligatorie în limba maternă, precum şi cerinţe cu caracter naţional. De un adevărat patriotism, în acei ani, a dat dovadă şi Alexe Mateevici, pe care l-a păstrat până în ultimele clipe ale vieţii sale zbuciumate. Despre aceasta ne demonstrează cu prisosinţă şi scrisoarea din 6 octombrie 1906 a poetului adresată lui Ion Pelivan: „Dragă domnule Ioane, am primit scrisoarea d-tale şi imediat dau răspuns… Cu toată ruşinea la care am ajuns azi noi, basarabenii, ne trebuie mai mulţi oameni de felul d-tale, şi atunci Basarabia e scăpată de sclavie… În Basarabia, parcă

[18] Alexei Mateevici. *Scrieri alese*. Redactată de Iosif Varticean şi Efim Levit. Chişinău, Editura „Lumina", 1966, p. 3.

te iau fiorii, când începi povestea suferinţelor poporului nostru moldovean… Însă poporul deja se deşteaptă, soarele renaşterii a început să arunce lumină şi asupra românimii basarabene… Mult ne mai rămâne de lucrat pentru atingerea acestui scop[19]".

În această privinţă, Vasile Ţepordei scrie[20]: „Datorită vitregiei timpurilor, lui Mateevici i se turna pe gât cultura şi literatura rusă… N-a avut fericirea să dobândească o cultură naţională sistemică. Toate studiile şi le-a făcut în limba rusă. Programele pe care le-a trecut au fost streine de sufletul lui. Era o nepotrivire fundamentală între ceea ce i se oferea din oceanul culturii ruse şi aspiraţiile sale intime. Setea de cultură şi literatură română îi era potolită în copilărie de picăturile basmelor povestite de mama sa, iar mai târziu, de puţinele cărţi şi reviste ce le primea din Vechiul Regat… Pe atunci, intenţionat se vorbea denigrator despre poporul şi cultura română, se provocau râsete înjositoare, însoţite de obişnuitele înţepături ironice. Românii din Basarabia erau pentru ruşi o minoritate neînsemnată, fără cultură şi chiar fără aptitudini de a o avea vreo dată. În cercurile ruseşti circula o părere curentă, după care limba română era considerată incapabilă să îmbrace fondul unei ştiinţe… E lesne să ne închipuim acum cât îi era de greu unui moldovean din Basarabia să-şi însuşească cultura română. Aproape că îi era imposibil".

V. Ţepordei consideră că Alexe Mateevici face parte dintre acei care, suportând toate loviturile gloanţelor, s-a ridicat totuşi în fruntea tuturor poeţilor din Basarabia şi a lăsat în umbră zeci de poeţi din restul ţării… El a fost un erou adevărat, care a trecut peste toate obstacolele, ca să atingă culmea biruinţei[21].

După revoluţia din Rusia din 1905, în Basarabia au început să apără ziare şi reviste în limba moldovenească (română): *Basarabia*, *Cuvânt Moldovenesc*, *Luminătorul* − cu care A. Mateevici colabora activ. Aici el şi-a publicat primele poezii, precum şi pe cele traduse din limba rusă. Activitatea lui literară este pătrunsă de frământări sufleteşti, legate atât de evenimentele revoluţionare din Rusia, cât şi de apropierea lui de poporul său oropsit de străini, de durerile şi

[19] În: „Arhivele Basarabiei", 1932, nr. 2, p. 114-115.
[20] Vasile Ţepordei. *Alexe Mateevici*. În: „Tiparul moldovenesc", Chişinău 1937, p. 5-6.
[21] Ibidem, p. 7.

năzuinţele lui[22]. Din 1906, în viaţa lui Alexe începe o perioadă de cotitură: predică la biserică, publică traduceri şi creaţii originale în jurnalele *Basarabia*, *Luminătorul* ş.a. Numele lui devine tot mai cunoscut în Chişinău. La acel timp, în Basarabia „rusească" ia naştere un puternic curent cultural şi politic de deşteptare naţională. Alexe şi Victor sunt înscrişi la Seminarul Teologic.

Atras de cunoştinţe multilaterale, seminaristul A. Mateevici, citeşte mult, având o mare pasiune faţă de literatură. Debutează în literatură şi publicistică imediat după încetarea din viaţă a tatălui său (24 iulie 1906). În ziarul *Basarabia*, îşi publică articolele: „Lupta moldovenilor pentru drepturi" (nr. 49, 1906); „Ce ne trebuie nouă" (nr. 53, 1906); „Toamna" ş.a. În aceste şi alte lucrări, el îşi expune concepţiile politice, foarte progresive şi patriotice. Din punctul lui de vedere, drepturile pentru care trebuie să lupte toată populaţia băştinaşă sunt de două categorii: a) drepturile naţionale ale norodului nostru şi b) drepturile cetăţeneşti. În acest context, A. Mateevici sublinia: „Toate neamurile, care trăiesc în Rusia (inclusiv Basarabia!), au fost până acuma lipsite de aceste drepturi. Ele au dat foarte mult şi n-au luat aproape nimic. Din această pricină s-au pornit atâtea nevoi şi suferinţe pe capul bietului popor".

În perioada de mişcare revoluţionară, Alexe Mateevici avea să spună: „Astăzi nimeni nu poate tăgădui că, prin schimbarea împrejurărilor politice, limba şi viaţa noastră sunt recunoscute de stăpânirea sub care ne aflăm; la asta mai înainte nici nu ne gândeam". Într-o vreme, basarabenii se înstrăinau de neam, slăveau pe autocratul Rusiei şi lăudau cu gură mare: „Noi nu vom trăda Rusia" (Krupenski, Kruşevan ş.a). Mateevici avea cutezanţa să-l înfrunte pe autocrat şi declarând despre aceasta încă de pe băncile seminarului.

În calitate de sfat călăuzitor A. Mateevici spunea: „Moldovenii trebuie să se deştepte, să muncească mult la învierea lor naţională, adică la trezirea poporului, şi să lupte pentru drepturile acelea la care năzuiesc toţi beneficiarii lor. Toate acestea alcătuiesc nu un lucru de bună voie, care poate fi lăsat şi fără orice luare-aminte, ci o datorie, caci dacă nu va fi îndeplinită această datorie, apoi noi o să

[22] Al. Mateevici. *Poezii*. (Prefaţă de Petre V. Haneş). Bucureşti, 1926, 127 p.

fim vinovaţi de pieirea noastră[23]". Ce se mai poate adăuga la acest îndemn patriotic al marelui nostru înaintaş!

Unul din foştii elevi al poetului, Vasile Harea, avea să spună: „Mateevici nu era un intelectual de rând, ci un om distins şi de excepție, atât prin sensibilitatea poetică, cât şi prin calitățile sale morale. Nu fără temei, George Călinescu l-a pus pe Alexe Mateevici alături de Eminescu în ce priveşte *mireasma ritmurilor* populare, concepția morală a lui fiind aceea că viaţa nu-i aparţine, ci trebuie pusă în serviciul oamenilor…Iar prin crearea frumosului imn al limbii româneşti, numele lui Mateevici va rămâne nemuritor[24]. "

Perioada de formare a poetului a coincis cu un eveniment tragic pentru întreaga familie – decesul tatălui său, părintelui Mihail. Atunci apăruse lupta pentru postul bisericesc, care se eliberase, iar mama Nadejda era principala figură pentru rezolvarea mai multor probleme. În virtutea tuturor greutăţilor şi obstacolelor, Alexe Mateevici îşi continuă activitatea literară. Într-un timp scurt de colaborare cu ziarul *Basarabia*, Alexe Mateevici, în perioada septembrie 1906 − ianuarie 1907, reuşeşte să se manifeste sub diferite aspecte: de publicist şi traducător, de prozator şi folclorist. Din februarie 1907, spontan, aproape într-o nouă ipostază − în calitate de poet, care va constitui principala sa vocație.

În anii 1906–1907 editează un ciclu de poezii, caracterizate ca „un ecou viu al mişcării revoluționare a țărănimii moldovene". Scrise la primul avânt de creaţie, în răstimpul câtorva săptămâni, poeziile: „Dorul", „Ţara", „Cântecul zorilor", „Ţăranii", „Eu cânt" formează un ciclu al ideilor sociale şi cugetul tânărului poet. De exemplu, poezia „Ţăranii" (din 13.07.1907) prezintă un protest hotărât al țărănimii basarabene împotriva exploatării crunte de către regimul ţarist:

Când ziua luminile-şi stânge
Şi cele din urmă-n câmpii le aruncă,
Ţăranii, veniţi de la muncă,
Îşi cântă viaţa, şi glasul le plânge.

[23] *Viaţa Basarabiei*, anul I, nr. 6, din 25 mai 1907; *Basarabia,* nr. 49 şi 53, 1906.

[24] Vasile Harea. *Alexe Mateevici: destin printre destine*. În: *Alexe Mateevici*. (Redactată de Vlad Chiriac). Chişinău, Ed. „Știința", 2003, p. 155-185.

Îşi cântă necazul cel mare,
Îşi cântă nevoile lor de robie,
Şi cântecul plânge-n câmpie,
Suspină şi cântă versuri amare.
Ei cântă obidele sale,
Iar seara albastră-i ascultă-n tăcere,
Şi cântecu-i plin de durere,
Şi inima-n piept ţi se zbate de jale.

La plăsmuirea poeziei „Ţara" (1907) poetul s-a inspirat de versuri populare[25]:

...Veneticii, ţară dragă,
Te mănâncă toţi la clacă,
Îţi iau bogăţiile
Şi-şi lăţesc moşiile.
S-au făcut ei boieri mari,
Chinuiesc pe-ai tăi plugari.
Pe noi ne-au încălecat,
Pâinea toată ne-au luat,
Ţara'n mâni au apucat,
Sângele ei ne-au băut
Şi ne-oameni ne-au făcut...

În poezia „Eu cânt", el descrie munca istovitoare şi grea a ţăranilor-agricultori, pentru a hrăni un număr impunător de oameni profitabili, adesea asemănători cu nişte trântori[26]:

Eu cânt pe-acei, ce'n jug şi chin
Pe-a lor spinare ţara ţin,
Care'n robie şi necaz
Voinici, puternici au rămas.
Din plug pe toţi ei îi hrănesc,
Vărsând pâraie de sudori,
Dar tot puterile le cresc:
Pe-aceşti puternici muncitori,
Eu cu mândrie-i cânt!
Eu cânt pe-acei ce pân-acum,
Fără cărare, fără drum,
În noapte rătăciţi au stat,
Nădejdea însă n-au lăsat.
Pe cei cari tare, neclintit,
Oftând amar din când în când,
Întreaga lume-au sprijinit,
În urma plugului mergând.

[25] Vasile Ţepordei. *Alexe Mateevici*. Chişinău, Ed. „Tiparul moldovenesc", 1937, p. 37.
[26] *Alexei Mateevici. Scrieri alese*. (Îngrijită de Iosif Varticean şi Efim Levit). Chişinău, Editura „Lumina", 1966, p.151.

Iosif Varticean şi Efim Levit arată[27]: „Toate aceste poezii ale lui Mateevici impresionează prin confesiunea lor sinceră, pătimitoare, prin lirismul lor accentuat. Sufletul lui, tânăr şi generos, vibrează de durerile mulţimii, ale mult-oropsitei mase ţărăneşti, vorbind de nevoile moldoveanului nostru basarabean, mărturisind că a pus în scrierile sale tot dorul inimii… Versurile clocotitoare de energie şi vizionare într-un fel nu pot fi reduse la o singură modalitate estetică. Adevărul crud al vieţii se îmbină în ele cu încrederea nestrămutată în *venirea zorilor* cu avântul spre *viitor*...”

Într-o scrisoare, din 16 februarie 1907, mama îi scrie lui Alexe: „Dragă fecioraş! Te felicit cu faptul că eşti înzestrat cu talent poetic, dar, din simplul motiv că creaţiile tale au un caracter revoluţionar, nu e bine să semnezi atât de „clar” pseudonimul. În numărul recent al ziarului „*Basarabia*” am citit lira ta basarabeană. E corectă şi splendidă şi, mai cu seamă, cu un sens minunat, plin de adevăr. Să-ţi dea Domnul un mare succes şi pe viitor. Însă, *te sfătuiesc,* manifestă deocamdată o oarecare prudenţă! Scrie-mi măcar uneori despre sănătatea ta…”

S-a observat că în perioada anilor 1910–1914, Alexe Mateevici a dat dovadă, iarăşi, ca şi în 1906–1907, de o capacitate enormă de muncă. Concomitent cu frecventarea cursurilor la Academia Teologică şi lecturile în biblioteci, el continue să scrie multe predici, articole moralizatoare, să compună şi să traducă poezii, să realizeze studii ştiinţifice. Unele numere ale *Luminătorului* erau completate în exclusivitate cu materialele pregătite de el.

Dintr-un dialog al lui Dumitru Păsat cu folcloristul Ştefan Sofronovici, aflăm că Alexe Mateevici, în afară de activitatea scriitoricească-poetică, a fost şi un pasionat culegător de folclor şi literatură populară. Încă în perioada adolescentină populariza şi perpetua frumoasele obiceiuri şi creaţii populare româneşti[28]. Astfel, în ziarul *Basarabia*, încă în anii 1906–1907, publică articolele: „Obiceiurile şi rânduielile nunţii la moldovenii basarabeni”; „Colindele Crăciunului”; „Bocetele şi bociturile” etc. El afirma că bocetele învederează „păgânizarea ideilor creştine” în conştiinţa poporului,

[27] Ibidem, p. 18.

[28] Dumitru Păsat. *Alexe Mateevici: preocupări etnografice şi folclorice*. În: *Literatura şi arta*, nr. 38 (3551), 13 septembrie 2013, p. 4.

subordonarea lor unor rămăşiţe ale cultelor păgâne. Mateevici avea să specifice: „Bocetele ca opere poetice reprezintă prin sine o formă elementară a liricii populare. Ele atrag atenţia, mai întâi de toate, prin simplitatea, primitivitatea şi riscul lor…" Alexe Mateevici avea să mărturisească: Moldovenii, în virtutea unor anumitor trăsături ale caracterului lor naţional, nutresc un cult aparte al sărbătorilor pe care le respectă cu stricteţe. După sărbătorile de vară, sunt descrise ritualurile înmormântării…"

În anul 1910, Alexe Mateevici devine student la Academia Teologică „Petru Movilă" din oraşul Kiev, iar Victor, peste un an (1911). este înscris la Academia Teologică Imperială din Moscova. În această perioadă, Alexe, se ocupă intens de studiul originii şi dezvoltării limbii materne. Se maturizează în aspect politic şi ca poet. În anii de studenţie teologică, Alexe Mateevici îşi consolidează idealul naţional; alături de colegii de studii Simion Murafa, Ştefan Berechet, Ştefan Ciobanu, Dumitru Ciugureanu şi alţii, fondează Asociaţia culturală şi politică „Deşteptarea". Prietenii au observat că traducerile de poezie rusă, efectuate de Alexe Mateevici în anii studenției la Kiev, i-au îmbogățit lirica română cu un set mare de versuri valoroase. Totodată, prin felul selectării și realizării lor, el își vedea succesele și neajunsurile pe care le comitea la această perioadă.

S-a constatat că Mateevici deja la vârsta de 20 ani era familiarizat cu realizările lingvisticii contemporane lui. Avea viziuni personale referitoare la provenirea limbii moldoveneşti din latina populară, despre caracterul latin al limbii. Totodată, menţiona numărul crescând al cuvintelor de origine slavă în limba maternă, se bucura că limba moldovenească continuă să-şi păstreze temelia latină până în zilele noastre[29].

În perioada studiilor la Academia Teologică „Petru Movilă" din Kiev (1910) A. Mateevici a depus o muncă deosebită asupra traducerii a peste 50 de poezii cu caracter religios din creaţia celor mai valoroși poeți și scriitori ruși: Lermontov, Derjavin, Puşkin, Tiutcev, Alexei Tolstoi, Kolțov, Nikitin, Batiuşkov, Maikov ș.a. În

[29] *Alexei Mateevici. Scrieri alese*. (Îngrijită de I. Varticean şi E. Levit). Chişinău, Editura Lumină, 1966, p. 30.

această privință, V. Țepordei scria: „Prin traducerile sale Mateevici, a umplut un gol destul de simțitor în literatura noastră, dând posibilitate cititorului român să se împărtășească din profunda poezie rusă[30]”.

Ştefan Ciobanu scria[31]: „În poezie, Alexe Mateevici, a suferit două influenţe: rusă şi română. Prima a fost rusă, căci majoritatea poeziilor sunt traduse din ruseşte. În traducerile sale ştia să aleagă din scriitorii ruşi, ceea ce se potrivea cu firea lui, cu concepţia lui idealistă, religioasă… Desigur că Mateevici, care reprezenta curentul naţional religios în cadrul literaţilor moldoveni de toate nuanţele, era ispitit de îmbogăţirea literaturii româneşti, ceea ce i se părea lui mai potrivit… În Vechiul Regat, pe atunci predomina curentul redeşteptării şi revendicării doleanţelor maselor ţărăneşti, izbucnit la 1907, al cărui refren s-a repetat mult în Basarabia:

Noi, ţăranii de la ţară,
Ziua, noaptea greu muncim.
Muncim greu iarnă şi vară,
Numai birul să-l plătim…

Concomitent cu traducerile poeziilor valoroşilor poeţi ruşi în perioada studiilor la Academia din Kiev, Mateevici compune şi câteva poezii: *Un sfat*, *Roagă-te*, *Lumina cea de sară*, *Psalmul al 83-lea*, *Îngerul şi Mironosiţele*, *Dimineaţa Duminicii*, *Fratelui Cristi*, *Căutarea lui Dumnezeu* ş.a. Majoritatea poeziilor poartă un caracter religios. Chiar în ajunul Anului Nou 1910 poetul scrie poezia „Un sfat”:

Să fugi de fapta rea, creştine,
Ascult-al Domnului cuvânt,
Şi făptuieşte numai bine
Din leagăn până la mormânt.

[30] V. Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, Ed. „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 60-61.
[31] Ibidem, p. 21-22.

Atunci cu-n zâmbet fericit
Vei trece prin această viaţă,
Şi chiar şi moartea, liniştit,
Putea-vei s-o priveşti în faţă.
Iar când muri-vei, cu mult dor,
Străini şi neamuri te-or jeli,
Şi flori din lacrimile lor
Pe-al tău mormânt vor răsări.

În anii 1910–1912, Alexe Mateevici publică în «Кишинёвские епархиальные ведомости» câteva articole pe tematică religioasă, din care fac parte: „Motivele religioase în credinţele şi obiceiurile moldovenilor basarabeni", „Momente ale influenţei bisericeşti asupra originii şi dezvoltării istorice a limbii moldoveneşti"; „Schiţă a traducerilor moldoveneşti religioase şi de trai" etc.

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani (1912) de la anexarea făţişă a Basarabiei de către Rusia, Ion Pelivan, judecător din oraşul Bălţi, se adresează cu o scrisoare tinerilor studenţi din Kiev – Alexe Mateevici, Ştefan Ciobanu, Simion Murafa şi alţi tineri basarabeni – în care îi roagă ca, după terminarea studiilor, să nu accepte slujbe în Rusia, dar să se întoarcă în Basarabia[32].

Anii 1912–1913 au constituit o etapă deosebit de încordată şi de prodigioasă în activitatea publicistică şi ştiinţifică a lui Alexe Mateevici. În acest scurt răstimp el a tipărit, redactat, conceput şi a realizat în mare măsură 8-9 articole, unele de un volum apreciabil. Pentru un student, care avea obligaţia să frecventeze cursurile, să se pregătească de colocvii şi examene, să scrie lucrări de curs, aceasta era enorm de mult[33].

Fiind licenţiat, după finisarea studiilor la Kiev, activează scurt timp ca preot. Acolo, face cunoştinţă şi se căsătoreşte (29 iunie 1914) cu Teodosia Noviţki, Ulterior, este numit de Sinod profesor la Seminarul Teologic din Poltava, însă, Sinodul îşi anulează decizia şi Mateevici se reîntoarce la Chişinău (14 septembrie 1914), în calitate de profesor la Seminarul Teologic. De curând, este numit

[32] Ioan Pelivan. *Nicolae Ştefan Casso*. Chişinău, Ed. „Universitas", 1992, p. 242.
[33] Iurie Colesnic. *Doina dorurilor noastre*. Chişinău, 1990, p. 176.

confesor militar şi pleacă pe frontul din Galiţia, în calitate de preot militar într-un regiment de infanterie, apoi, din aprilie 1916, după intrarea României în război, este transferat pe frontul românesc de la Siret. Devine martor ocular al luptelor de la Mărăşeşti.

Gheorghe Negru prezintă date despre o scrisoare inedită[34] a lui Alexe Mateevici, din 22 noiembrie 1910, adresată lui Ion Pelivan, pe atunci judecător al municipiului Bălţi, în care scria: „Studenţimea moldovenească din Kiev şi-a pus drept scop să înfiinţeze un cerc mai mult cultural decât politic, denumit *Deşteptarea*… Şedinţele noastre urmează regulat una după alta şi inimile basarabenilor din Kiev sunt pline de dorinţe şi nădejdi frumoase. Ne lipsesc numai susţinători, care să ne sprijine în Basarabia. Ştiind bine acest gol, noi ne-am hotărât să-i rugăm pe toţi cunoscuţii basarabeni naţionalişti să ne trimită materialul necesar pentru viitoarea noastră activitate şi, în parte, pentru informarea proiectată a unuia din deputaţii stângi din Dumă, cu scop să-l rugăm din partea noastră să ţie în Dumă, pe baza datelor documentate, comunicate de noi, un discurs îndreptat spre a aduce aminte Dumei… Te rog, în numele cercului, să-mi trimiţi la Academie toate informaţiile statistice de care dispui, despre starea actuală a moldovenilor din Basarabia… Toţi membrii comitetului îţi vor aduce pentru aceasta călduroase mulţumiri. Iar eu, personal, te-aş ruga să-mi trimiţi cărţi româneşti, privitoare la folclor, fiindcă în momentul de faţă sunt ocupat cu studierea acestor probleme.

După cum se vede din scrisoarea menţionată, pe Alexe Mateevici, student începător la Academia Teologică din Kiev, deja la acel timp, îl interesau şi îl frământau problemele naţional-culturale ale basarabenilor.

Aceeaşi atitudine patriotică a lui A. Mateevici domină şi în altă scrisoare, expediată la 10 aprilie 1913 din Kiev lui Ion Bianu: „Stimate domnule, sunt român din Basarabia, studenţesc la Academia Teologică de la 1910… Din copilărie am avut multă dragoste pentru poporul părinţilor mei, ignorat de stăpânii săi de astăzi şi de ştiinţa lor oficială chiar până la tăgăduirea existenţei sale etnice şi până la confundarea lui ba cu tătarii, ba cu ţiganii. M-au atras tot-

[34] Gheorghe Negru. *Destin Românesc.* 1999, anul VI, nr. 24, p. 93-95.

deauna cu o putere deosebită folclorul românilor noştri, datinile, poveştile strămoşeşti, frumoasele legende şi cântece poporane. Dar nevoia cea mare mi-a fost că n-am avut cărţi trebuincioase drept călăuze. Am fost cu totul izolat de literatura folcloristică din Regat. Îmi aduc aminte uimirea ce m-a cuprins când am văzut întâmplător în Basarabia, într-o casă de buni români, culegerile voluminoase ale părintelui Marian. Am rămas împietrit…

Ştiinţa rusească nici nu-şi bate capul de moldovenii basarabeni, cuvântul român la noi nici nu se mai întrebuinţează... Pentru chestiuni personale mi-ar trebui şi lucrările istorice ale lui A.D. Xenopol şi B.P. Haşdeu[35]…"

În răvaşul expediat lui Ion Bianu la 10.IV.1913 din Kiev găsim expresia lui Mateevici: „Nu-i nici de mirare când îţi aduci aminte că chiar un Eminescu popular e o părere rară în Basarabia". Bazându-se pe această afirmaţie a lui Mateevici, Lucian Popa se întreabă[36]: „Dacă nu o fi fost Alexe Mateevici primul în Basarabia ţaristă care a scris numele lui Eminescu?"

În lunile iunie-iulie 1917, Alexe Mateevici continuă o muncă scriitoricească istovitoare, publicând un şir de poezii profund patriotice, pătrunse de trăiri sufleteşti pentru soarta poporului băştinaş, dintre care fac parte: „Frunza nucului", dedicată tatălui său; „Pietre vechi", consacrată bunelului. Semnificativă este şi împotrivirea lui Alexe Mateevici de a folosi în graiul moldovenilor cuvinte împrumutate din alte limbi.

La 17 iulie 1917, vede lumina tiparului renumita poezie *Limba noastră*, care a devenit tezaur literar şi care a trezit un deosebit interes în rândul băştinaşilor. Însă, a fost apreciată duşmănos de către reprezentanţii opoziţiei bolşevice. Nu în zadar George Călinescu spunea că A. Mateevici ar fi fost un mare poet, dacă trăia… fiind capabil să concureze cu Eminescu.

Începând cu o binecuvântare povăţuitoare la Primul Congres al Învăţătorilor Moldoveni din Basarabia, Alexe Mateevici propagă pe larg ideile patriotice în cadrul bisericii şi la întâlnirile cu reprezentanţii societăţii, prin care s-a afirmat drept lider spiritual al basara-

[35] În: *Viaţa Basarabiei*, 1940, nr. 11-12, p. 722-724.

[36] Lucian Popa. *La străbunicul Roman, cu poetul Mateevici*. În: *Literatura şi arta,* nr. 34 (3026), 21 august 2003.

benilor. În schimb, devenise un valoros oponent politic. Într-un fel, era periculos pentru opoziţia bolşevică, capabilă doar de răfuieli sângeroase, inclusiv prin tradiţionalele metode de intoxicaţii criminale, folosite de secole pentru a nimici fizic unele persoane sau a înscena decese condiţionate de diferite boli, în special infecţioase.

La 26 decembrie 1916, Alexe adresează părinţilor următoarea scrisoare[37]: „Scumpii mei! Profit de ocazie ca să repet pentru voi felicitarea mea de sărbători. Vă urez sănătate, bună înţelegere, dragii mei. Întâmpin şi eu sărbătorile, duc tot timpul o viaţă de companie, trecând dintr-un sat românesc în altul. Slavă Celui de Sus, sunt sănătos. Ce mai face Ninocica (fiica)? Scrie-mi mai des despre năzbâtiile ei şi, în general, despre tot ce ţine de creşterea şi dezvoltarea ei. Locul unde ne aflăm acum nu e departe de Basarabia şi corespunde părţii de sud a judeţului Ismail. Vă sărut.

Al dumneavoastră. Alioşa."

În scrisoarea trimisă lui Alexe, din 6 iulie 1917, soţia îi scrie[38]: „Dragul meu Alioşa, noutăţile curente sunt următoarele: se deschid, în curând, sau mai bine zis, se adaogă, pentru corpul didactic, cursuri politice. Se preconiza să se ţină seara, dar învăţătorii vor să renunţe la audierea lecţiilor de istorie şi de istoria literaturii moldoveneşti, care sunt predate de români, iar ei, autorii, nu le prea înţeleg; iar în aceste ore – să audieze cursuri politice. Ca lectori vor fi: Ponomariov, Lotoţki şi alţii.

Congresul preoţilor se inaugurează la 20 iulie. Ai face bine dacă ai veni până atunci. La Liceul nr.1 este vacant postul de profesor de religie: Laşcov a cerut, în mod oficial, ieşirea la pensie, după cum spune Victor. La Seminar catedra de limba moldovenească e ocupată de tine, după cum susţin elevii. Acest lucru l-a comunicat George (?). În general, în această privinţă sunt şanse de aranjat binişor, pentru iarnă, fiindcă cursurile pentru învăţători se vor prelungi şi la iarnă. Ceva mai mult: se preconizează să se deschidă, chiar în anul acesta, la Chişinău, o Universitate Populară, unde, de asemeni, ai

[37] Conţinutul scrisorilor sunt preluate din cartea îngrijită de Vlad Chiriac: *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări.* Chişinău, Ed.„Ştiinţa", 2003, 198p.

[38] Publicată pentru prima oară în limba română (în traducerea lui Vlad Chiriac). În: *Basarabia*, 1992, nr. 4, p. 143.

putea să ţii cursuri. Peste tot e mult de lucru, numai să ai dorinţă să activezi! De ce te bucuri numai când se angajează alţii, iar tu însuţi – stai cu mâinile în sân?!

Ai vreo speranţă (cât de mică!) pentru aprobarea concediilor? Nu uita vechea mea rugăminte! Toate rezervele sunt epuizate, iar pentru iarnă, parcă văd că vom rămâne doar cu zicala moldovenească despre gheaţă, fiindcă, pe viitor, alocaţiile vor fi complet suspendate. Şi încă o rugăminte: nu uita de procurarea unei lăzi pentru alimente.

Ninocica e sănătoasă: ne ajută în gospodărie; înfăţişarea ei reprezintă o vie reclamă mişcătoare a sezonului de vişine… Cumpără, singură, seminţe, iar în tramvai, tot singură, îşi cumpără bilet. Pe stradă atrage atenţia trecătorilor prin statura şi dezinvoltura ei… Scrie-mi, când, aproximativ, crezi că vei veni, iar până atunci, trimite tainul, deoarece mama începe să se enerveze din această cauză... La revedere! Îţi urez sănătate. Scrie!

Te sărutăm toţi. Dozea."

Sumara trecere în revistă a anilor de formare se conjugă cu o tenace activitate subordonată idealului naţional, când la Congresul Învăţătorilor cuvintele lui Alexe Mateevici se constituiau ca un veritabil testament pentru cei care urmau să ducă mai departe lupta pentru drepturile românilor. Cu mâhnire am văzut astăzi că între Dumneavoastră nu toţi sunt uniţi asupra unei idei drepte[39].

Pe parcursul scurtei sale vieţi, A. Mateevici se consacră studiului şi în propovăduirea *veşnicelor adevăruri*, în formă verbală şi scrisă. În domeniul învăţăturii este un muncitor harnic şi adună ca o albină din toate părţile mierea înţelepciunii. Caracterul operei sale este îndrumător spre idealurile sfinte şi înalte ale creştinismului mântuitor de suflete şi ale naţionalismului limitat, izbăvitor de popoare. Activitatea scriitoricească este înaripată de marea dorinţă pentru luminarea poporului său şi pretutindeni el îşi spune cuvântul său de adevăr, unire şi frăţie[40].

[39] Virgiliu Z. Teodorescu. *Alexei Mateevici – un mare martir al cauzei naţionale*. În: *Destin Românesc,* 1997, nr. 3, p. 92.

[40] Ibidem, p. 93.

În ultimii 10 ani de viaţă, preotul Alexe Mateevici devine unul dintre cei mai înzestraţi poeţi basarabeni, care poseda o înaltă capacitate analitică şi se deosebea printr-un intelect rafinat. În scurta şi zbuciumata sa viaţă, s-a consacrat pe deplin slujirii poporului său oropsit; din tot sufletul a tins spre căutarea adevărului, iluminării neamului din care făcea parte şi păstrarea sfântă a limbii strămoşeşti. Toate aceste calităţi frumoase s-au dezvoltat, în primul rând, datorită nobleţei familiei în care a crescut şi s-a educat, în pofida timpurilor anevoioase ale regimului ţarist. „Creaţia literară a lui Mateevici este semnificativă şi din alt punct de vedere, prezentându-se ca o mărturie convingătoare a continuităţii procesului literar moldovenesc în Basarabia, ce s-a dezvoltat pe baza tradiţiilor progresive ale literaturii naţionale şi sub influenţa binefăcătoare a culturii înaintate a altor popoare[41].”

Despre formarea lui Alexe Mateevici ca poet, Petre V. Haneş spunea: „Eminescu l-a atras pe Mateevici mai mult decât ceilalţi poeţi… Semănau amândoi prin dragostea lor de tradiţie şi limbă veche şi-nţeleaptă. Ritmul şi măsura din *Frunza nucului* seamănă cu cele din *Lacul* lui Eminescu[42].

P.V. Haneş avea să mai spună despre Alexe Mateevici[43]: „Ceea ce aduce el nou literaturii noastre este nota religioasă, o notă blândă, duioasă, dezvoltată, așa cum și-a înțeles Mântuitorul misiunea sa… El s-a impus atenţiunii noastre prin poezia *Limba noastră*. Întrecuse prin ea nu numai pe Gh. Sion, dar şi pe Coşbuc, care tratase același subiect” .

Simțul, cu adevărat patriotic față de poporul său necăjit și înjosit, se observă prin excelență la Alexe Mateevici în poezia „Țării”.

Am crescut în largi ogoare
Roadă cu prisos,
Dar din pâinea roditoare
N-am avut folos,
Căci ogoarele luate
Fost-au de la noi;
Nouă 'n schimb ne-au fost lăsate
Juguri și nevoi.
Noi, lipsiți de toate 'n lume
Și neoameni ne-au făcut.

[41] *Alexe Mateevici. Scrieri alese*. Îngrijită de I. Varticean şi E. Levit. Chişinău, Editura „Lumina”, 1966, p. 38.
[42] *Studii literare*. Bucureşti, 1925, p. 70.
[43] În: *Al. Mateevici. Poezii* (traduceri). Cu prefață de L.T. Boga, Chișinău, 1937.

Fiii, pământenii tăi,
Au luptat ca nişte lei.
Au vărsat ei mări de sânge,
Ca să poată jugul strânge,
Jugul cel greu din vechime
De pe-ntreaga românime;
Au dat jos jugul turcesc,
Acum duc pe cel rusesc,
Şi mai greu, şi mai drăcesc.

Ion Nuță și coautorii subliniază[44]: „Au existat scriitori citiți, populari, redutabili în timpul vieții, dar peste care, după sfârșitul lor fizic, s-a lăsat irevocabil vălul uitării. Și dimpotrivă, au fost și asemenea scriitori aproape necunoscuți de contemporani, cărora totuși le-a fost hărăzită o glorificare postumă. Anume acesta este și cazul lui Alexe Mateevici".

Referindu-se la activitatea literară a lui Alexe Mateevici, profesorul universitar Ion Ciocanu scrie[45]: „Clasicii sunt clasici, pentru că ei pătrund în adâncimea faptelor vieții și exprimă, nu o dată, adevăruri, care la anumite cotituri ale istoriei își reafirmă și își confirmă actualitatea". În același context s-a exprimat și Eliza Botezatu[46] despre Mateevici: „Îi zicem *poet al veacului XX*, pentru că s-ar fi putut întâlni cu noi; pentru că a fost o sensibilitate sincronică cu timpul său, dar și cu al nostru; pentru că a fost preocupat de prezentul său, dar și de viitoarele zări, care i-au eternizat speranța".

În lucrările sale, Alexe Mateevici şi-a demonstrat nu doar dragostea faţă de plaiul natal şi poporul său oropsit şi necăjit, ci şi faţă de limba strămoşească. Aceasta, prin excelenţă, se observă în poezia *Unora,* scrisă pe timpul luptelor pe front (13–14 iulie 1917), doar cu o lună înainte de despărţirea lui de viaţa pământească.

Noi nu ne înţelegem: voi vreţi a noastră limbă
S-o înnoiţi, surpându-i temeiurile vechi,
Şi noua latinie, măcar de-ar fi cam strâmbă,
Vă pare totuşi cântec, sunându-vă-n urechi.

[44] Ion Nuță, Efim Levit, Sava Pânzaru. *Alexe Mateevici. Opere*. Chișinău, Ed. „Știința", vol. I, 1993, p. 5.
[45] Ion Ciocanu. *Pentru un Mateevici integral*. În: *Literatura și arta,* nr. 36 (2342), 28 iunie 1990, p. 5.
[46] Eliza Botezatu. *Fascinantă, prezența poetului*. În: *Moldova Socialistă*, nr. 69 (16778), 23 martie 1988.

Vestmântul firii noastre din pânză strămoşească
Cu tivituri de aur, de vechi argint şi flori,
Războaie'mpodobite de-o mână meşterească
Vă par sărăcăcioase mantale de păstori.
Noi nu ne înţelegem: acolo unde bate
Izvorul veşniciei, frumoasei nemuriri,–
Vă pare, că-i pustie, bordeie lepădate, –
Şi căutaţi s-aduceţi de-ai voştri trandafiri.
Dar trandafirii voştri făcuţi-s din hârtie
Şi miroase a leacuri, luate din dugheni,
În limba doftorească a voastră latinie
Preface graiul slobod din codrii moldoveni.

Datorită obţinerii de către Republica Moldova a statutului de ţară suverană şi independentă, au apărut premise şi posibilităţi reale pentru stabilirea adevăratelor dimensiuni ale înaintaşilor şi multor personalităţi notorii de pe acest meleag. Astfel, într-un volum dedicat lui Mateevici, cercetătorul literar Vlad Chiriac menţionează[47]: „Alexe Mateevici este poetul, cărturarul şi profetul care reprezintă o epocă din istoria spaţiului românesc dintre Nistru şi Prut. Iată de ce cunoaşterea vieţii şi operei acestui admirabil şi tragic destin capătă, cu trecerea timpului, profunzime, descoperindu-se diversele faţete ale personalităţii lui, introducându-se în circuitul ştiinţific noi date şi informaţii".

[47] *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări.* Redactată de Vlad Chiriac. Chişinău, 2003, p. 4.

Trebuie să ştim de unde ne tragem, căci altfel suntem nişte nenorociţi rătăciţi. Trebuie să ştim că suntem români, strănepoţi de-ai românilor, şi fraţi cu italienii, francezii, spaniolii şi portughezii. Aceasta trebuie să le-o spunem şi copiilor şi tuturor celor neluminaţi. Să-i luminăm pe toţi cu lumina dreaptă.

Alexe Mateevici

III
Mateevici – preot militar

Întors de la studii din Kiev, A.Mateevici este numit profesor la Seminarul Teologic. Chiar de la început, între tânărul profesor şi elevii săi seminarişti se stabilesc sincere relaţii. Uneori, A. Mateevici îşi permitea să discute cu elevii moldoveni în limba maternă, ceea ce era în strictă contradicţie cu politica de rusificare a băştinaşilor de către regimul ţarist, iar la Seminarul Teologic aceste aspecte erau obligatoriu supravegheate. Posibil că cineva dintre elevii lui ruşi l-a denunţat conducerii pentru abaterea comisă în această privinţă şi, ca urmare, arhiepiscopul Platon (Rojdestvenski) îl convoacă îndată după ce se începuse războiul din 1914, şi îi propune insistent acceptarea funcţiei de preot militar, astfel îndepărtându-l de şcoală şi de influenţa „primejdioasă" asupra seminariştilor. Motivând cu starea de sănătate şubredă, A. Mateevici a încercat să refuze propunerea arhiepiscopului, însă el i-a promis poetului că nu va fi numit într-o unitate de pe front, ci în batalionul 41, de rezervă, cu sediul la Chişinău. În cele din urmă, A. Mateevici acceptă propunerea să devină preot militar. Dar mersul războiului a determinat să fie trimis pe front şi acest batalion.

În septembrie 1915, Alexe Mateevici este încadrat într-un regiment de infanterie pe frontul galiţian, în calitate de preot militar. După intrarea României în război, Mateevici cere să fie transferat pe frontul român. Cererea i-a fost acceptată şi el îşi continuă serviciul militar în brigada rusă de artilerie nr. 71 pe frontul din Tecuci, unde a trăit grozăviile luptei de la Mărăşeşti. Prin acest transfer, el

îşi dorea foarte mult să fie cât mai aproape de ai săi, iar pe frontul român ar fi avut posibilitate reală să fie şi lângă oamenii de aceeaşi limbă, aceeaşi mentalitate şi aceleaşi obiceiuri. În condiţiile frontului român, Mateevici avea ocazia să vină în contact direct cu literatura şi chiar cu îndrumătorii scrisului românesc. Acolo îl cunoaşte pe Nichifor Crainic, care adesea îl *vedea cu vravurile de cărţi* pe care le studia cu mare sârguinţă[48].

În viziunea lui Vlad Chiriac[49], fapta arhiepiscopului Platon Rojdestvenski poate fi calificată ca principala cauză a morţii premature care l-a răpit pe Alexe Mateevici. *A fost un asasinat indirect*. Evident, arhiepiscopul s-a străduit doar să-l liniştească pe poet, ştiind bine că această „evitare" a frontului este foarte aleatorică, mai ales că trupele ruseşti erau bântuite de tifos exantematic. Prin aceasta, Mateevici a fost trimis la moarte!

În ianuarie 1916, Mateevici este transferat pe frontul de la Sireți. Pe front, i-a fost sortit să ţină slujbe în biserică, în corturi, în aer liber, în locuri ferite şi sub trageri de arme. Fiind la Iaşi, Mărăşeşti, Tecuci, el se află într-o atmosferă de tendinţă colectivă a batalioanelor moldoveneşti de pe front, unde, în marş de război, sub rafale de mitraliere, explozii de obuze şi vuiet de avioane, poetul scrie poezii patriotice, de mare rezonanţă publică. La sfârşitul lui decembrie 1916, Mateevici menţiona[50]: „Vizitând Mitropolia Iaşului, unde acum se cântă şi în ruseşte, spre satisfacţia soldaţilor care au umplut la refuz hramul, simt un oarecare flux de euforie, de forţă creatoare… Ceva care parcă mi-a trezit mintea, ce dormita, ceva care mă îndeamnă la activitate literară. Niciodată scrisul meu nu a curs cu atâta uşurinţă, de sub pana mea, ca acum…"

Extrem de dureroasă era pentru toată familia lui Mateevici plecarea lui pe front, despărțirea de oamenii dragi, însă a fost nevoit să se supună sorţii. El a plecat cu sentimentul de datorie faţă de sine şi de patrie. De menționat că atitudinea poetului față de război n-a fost deloc univocă[51].

---

[48] Nichifor Crainic. *Icoanele vremii*. În: *Opere alese*, p. 48.

[49] *Alexe Mateevici – Genealogie. Iconografie. Evocări.* Ediţie întocmită şi îngrijită de Vlad Chiriac. Chişinău, Ed. „Ştiinţa", 2003, p. 158-159.

[50] Ibidem, p. 25.

[51] În: *Raza*, anul VII, nr. 400, 26 august 1937, p. 2.

Despre aflarea lui Mateevici, în calitate de preot militar, pe frontul Primului Război Mondial (XII.1915–VII.1917), se cunoștea foarte puțin, cu excepția unor informații răzlețe, datorită corespondenței cu soția sa. Prima din scrisorile păstrate este cea din 31 decembrie 1915, expediată îndată după sosirea lui pe frontul galițian, în care își exprima îngrijorarea că la cele trei scrisori expediate de dânsul, din drum și de pe locul staționării de acum, n-a primit nici un răspuns. Corespondența lui Mateevici cu familia se intensifică odată cu transferarea unității sale militare, a diviziei a 71-a, pe frontul român de la Mărășești[52].

Este cunoscut faptul că după revoluţia din februarie 1917, regimul ţarist din Rusia s-a prăbuşit. Acest eveniment, într-o oarecare măsură, a adus în ţinutul nostru un suflu de libertate şi democratizare a vieţii publice. Totodată, în acea perioadă, în Basarabia, ca şi pe întreg teritoriul Imperiului Rus, se instituise un haos social, declanşându-se o luptă aprigă a bolşevicilor pentru putere. Ei îmbinau propaganda politică cu numeroase forme de acţiuni extrem de violente – jafuri, asasinări, întemniţări, cu dispariţia unor persoane marcante − organizate şi realizate de către reprezentanţii organelor secrete. În procesul de emancipare naţională, preotul militar Alexe Mateevici adesea contacta cu marele patriot basarabean Pan Halippa − unul din principalii oameni politici, care desfăşura o valoroasă activitate în rândurile populaţiei. Pan Halippa îi devenise un mare prieten şi susţinător al activităţii specifice pe care o desfăşura Alexe Mateevici pe câmpul de luptă.

Preotul militar Alexe Mateevici adesea obținea concedii pe motiv de boală și revenea la Chișinău… își vizita familia, participa la diverse manifestări social-politice. Concomitent, exercita și activitatea de preot, oficiind servicii divine în lăcașul Domnului, foarte mult scria, îmbogăţind literatura naţională cu poezii valoroase. Plenar se implica în manifestările patriotice ale românilor basarabeni. Este cunoscută alocuţiunea istorică a lui Alexe Mateevici (din 25 mai 1917) la Primul Congres al Învăţătorilor Moldoveni din Basarabia, pe care a început-o cu cuvintele: „Ca unul care vin cu toată dragostea mea în mijlocul dumneavoastră, cred că pot să-mi

[52] Alexei Mateevici. *Opere*. Vol. I, Chişinău, 1971, p. 88-89.

îngăduiesc de a vă da unele sfaturi frăţeşti. Dar mai întâi de toate, să ştiţi că:

Unde-i unul, nu-i putere,
La nevoi şi la durere.
Unde-s doi, puterea creşte
Şi duşmanul nu sporeşte.

Alexe Mateevici (primul din stânga)
împreună cu alţi preoţi militari pe frontul român (iunie-iulie 1917).

Fără unire, nu vom putea dobândi nimic. Deci, trebuie să avem un gând, o inimă, un ideal! Al doilea sfat. Lucrul drept poate înflori numai dacă se întemeiază pe idei drepte. Cu mâhnire am văzut as-

tăzi că între dumneavoastră nu toţi sunt uniţi asupra unei idei drepte. Unii se socotesc moldoveni, alţii – cei mai puţini – români. Dacă aţi luat asupra dumneavoastră sarcina de a lumina poporul, apoi trebuie să le daţi idei adevărate, căci altfel întreg învăţământul e fără rost. Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului aşezat prin România, Bucovina, Transilvania. Al treilea sfat: să staţi cu mare putere la straja intereselor naţionale. Să trăiţi bine şi cu străinii, dar să nu trădaţi interesele noastre… Să nu uitaţi norodul, ţărănimea care a suferit atâtea până acum… Să-l luminaţi, să-l îndreptăm pe calea adevărului… N-avem două limbi şi două literaturi, ci numai una, limba română". Ulterior, a vorbit convingător despre demnitate, unire naţională şi limbă, părinteşte atenţionând publicul[53]: „Să ştiţi de unde ne tragem, căci altfel suntem nişte nenorociţi rătăciţi". Cu câtă înţelepciune a fost spus!

Prin intermediul lui Ştefan Berechet, în iunie 1917, fiind preot militar pe Frontul Român, Alexe Mateevici se întâlneşte la Iaşi cu Nicolae Iorga, redactor şef al ziarului *Neamul Românesc,* care avea să mărturisească: „Am văzut în redacţia noastră, şi nu o singură dată, pe acest preot tânăr şi voinic, cu o blândă faţă ca a sfinţilor din icoanele de odinioară, că deplânge soarta sa nemiloasă. Rătăcesc nu numai pe la război, dar, se vede, întreaga-mi viaţă va fi o pribegie… care depăşeşte sfera pur omenească a sentimentului. "

Vlad Chiriac subliniază[54] că Alexe Mateevici la acel timp a realizat multe traduceri din operele scriitorilor ruşi A. Puşkin, Al. Kolţov, M. Lermontov, Al. Tolstoi ş.a., dar poezii despre ruşi sau în limba rusă n-a scris. Atunci când, la 18 iunie 1917, Mateevici a rostit pentru prima dată, de la tribuna Sălii Eparhiale din Chişinău, versurile din oda-deviză „Limba noastră" în faţa profesorilor de litere, lumea prezentă în sală a rămas uimită ca de o minune: „Citind-o, vocea-i vibra la orice cuvânt, cu intonaţia cerută. Simţeai că poetul îşi transmitea dragostea şi admiraţia nemărginită pentru lim-

[53] Din cuvântarea lui A. Mateevici la Primul Congres al Învăţătorilor Moldoveni din Basarabia la 25 mai 1917. În: *Şcoala Moldovenească*, nr. 2-4, iulie-septembrie 1917 şi în: *Opere.* Vol. I, ediţie de Ion Niţă, Efim Levit, Sava Pânzaru. Chişinău, Ed. „Ştiinţa", 1993.

[54] Vlad Chiriac. În: *Literatura şi arta*, nr.11 (2795) din 18 martie 1999.

ba noastră, atât de bine redată în această rară perlă a poeziei. Scânteia pornită din sufletul poetului înflăcărat a făcut ca multe inimi să vibreze, dar pe mulţi i-a făcut să se ruşineze…"

Războiul îi dezvoltă lui Mateevici şi mai mult sentimentul naţional, dragostea faţă de oamenii săi de acelaşi neam, în special după transferarea lui pe frontul român, format în mare parte din basarabeni, având şi posibilitatea de a cunoaşte direct Vechiul Regat. El mărturisea: „În România mă simt mai bine şi sănătos, românii se miră cât de bine cunosc limba. De aceea, prin oraş mă primesc foarte bine", se destăinuia el soţiei sale într-o scrisoare din 25 decembrie 1916. Pe front, unde moartea îl pândeşte pe om în orice moment, poetul îşi aminteşte de anii fericiţi ai copilăriei, când bătrânii satului îi povesteau din trecut. Ulterior, s-a dovedit că unele poezii scrise pe front au rămas în manuscrise, într-un carnet special. Ele au fost publicate după moartea poetului.

Chiar şi în timpul luptelor înverşunate de pe front, Mateevici se gândea mult la familie, la micuţa fiică Nina, le cumpăra cărţi în limba română din Iaşi, pe atunci capitala Ţării. Până în zilele noastre sunt cunoscute frumoasele şi caldele lui scrisori expediate de pe frontul de la Mărăşeşti soţiei şi mamei. Pe soţie o ruga să treacă pe la redacţia ziarului *Cuvânt Moldovenesc* şi să le anunţe că va aduce cărţi şi redacţiei, şi lui Pan Halippa.

Cu toată dragostea faţă de familie şi dorul de a se întoarce, în sfârşit, la ai săi, Mateevici nu vroia să părăsească definitiv frontul. Într-un fel, nu excludea faptul că va rămâne pe front până la urmă. Într-o scrisoare din 9 iulie 1917, adresată familiei sale, Mateevici scria: „Tare aş vrea să mă liniştesc şi să fiu cu voi, dar cât timp se lungeşte războiul, prefer să fiu la Chişinău oaspete". În poezia „Mama", el descrie vorbele mamei care-şi binecuvântează feciorul căzut pe front:

Şi-n bătălia cea aprinsă
Săritai plin de vitejie
La moarte, ca la stea nestinsă,
Ai năzuit cu bucurie.

Acum la vatra ta străbună
Încet cu numele-ţi şoptesc,
Din lacrimi-ţi-mpletesc cunună,
Dar moartea ţi-o blagoslovesc.

Aceste versuri denotă curajul său în faţa morţii. Ca atâţia alţi luptători, deprins cu vâltoarea înfruntărilor armate, el nu mai putea părăsi frontul[55].

Sosind pentru scurt timp la Chişinău de pe front, Mateevici participa la mişcarea intelectualilor pentru romanizarea Basarabiei şi unirii ei cu România. După întoarcerea pe front, Alexe Mateevici participă la luptele de la Mărăşeşti. Este evident că atmosfera de încordare şi nesiguranţă în timpul acestor lupte se reflecta asupra activităţii creative a poetului.

Pe frontul român, A. Mateevici a avut ocazia să vină în contact direct cu literatura română și chiar cu îndrumătorii scrisului românesc. Indiscutabil, cea mai puternică influență asupra lui Mateevici a avut-o Mihai Eminescu. Și după cum mărturisea Nichifor Crainic[56]: „Nu mi-l pot închipui pe Mateevici, decât cu vrafurile de cărți în brațe, pe care le culegea la librăriile ieșene și ori de unde putea”.

Cuprinzătoarea scrisoare a lui este cea din 12 martie 1917, scrisă sub impresia veștilor despre victoria Revoluției din Februarie. După expunerea amănunțită asupra îndeletnicirilor sale obișnuite de preot militar, el trece la gravele probleme pe care le iscă noua stare de lucruri în țară. Mult îl preocupă eventuala separare a bisericii de stat. Mateevici scria[57]: „Acum, cred eu, munca mea în armată, depusă întru folosul patriei, va căpăta un sens mai profund: trebuie să ne așteptăm ca prestigiul clerului, cel puțin al celui militar, nu numai că nu va diminua, ci chiar va crește, așa cum se observă în Franța, unde biserica e despărțită de stat”.

În scrisoarea din 23 aprilie 1917, Mateevici se plângea că nu primește scrisori de acasă, nici ziare de la Kiev, la care se abonase… O schimbare importantă a intervenit și în situația personală. Conform unui circular, preoții brigăzilor de artilerie au fost atașați pe lângă spitalele de companie. Asta i-a adus multe obligații suplimentare. Dar el e bucuros că noile preocupări scurtează timpul ce-l desparte de concediu și nici nu va observa *cum se va trezi acasă, la Chișinău*[58].

[55] Ibidem, p. 168-170.
[56] V. Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, Ed. „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 26.
[57] Alexe Mateevici. *Opere*. Vol. I, p. 89.
[58] Ibidem, p. 91.

De menționat că A. Mateevici, aflându-se pe frontul român nu numai că-şi continua activitatea literară, dar continua şi să traducă din limba rusă. Dintre acestea fac parte: *Pescarul şi Zâna* de Maxim Gorki; *Zădarnic artist* de Alexei Tolstoi; *Poetului* de Alexandr Puşkin; *Prorocul* de Iu. Lermontov; *Primejdia* şi *Prădătorii* de A. Cehov, ș.a. Ultimele traduceri de pe front datează cu zilele de 29-30 iunie 1917.

Ștefan Ciobanu avea să spună despre prietenul şi poetul Alexe Mateevici următoarele cuvinte[59]: „Războiul mondial ne-a răpit pe unul din cei mai de valoare poeți basarabeni, pe Alecu Mateevici, al cărui talent abia trezit la viață era menit să treacă peste cadrele regionalismului îngust și să devie un factor puternic al culturii românești în genere… Chiar dacă nu avea și alte scrieri… Numele lui ar fi rămas în literatura română dacă ar fi scris numai poezia „Limba noastră”.

Pe frontul de la Mărăşeşti, pentru a doua oara din scurta sa viaţă, activitatea creatoare a lui Alexe Mateevici s-a înviorat: scrie numeroase opere care reflectă starea lui spirituală la acel moment istoric. Se ştie că prima ascensiune de activitate scriitoricească a poetului adolescent, de numai 17-19 ani, de asemenea a fost condiţionată de revoltele populare din Rusia în anii 1905–1907, când poeziile lui erau înfiripate de avântul speranţelor eliberatoare de sub jugul ţarist. Aceleaşi speranţe au reînviat pe timpul dezastrului revoluţionar care s-a instalat către vara anului 1917, când poetul devenise mai maturizat, dezvoltându-şi viziunile patriotice şi obţinând statut de pedagog şi preot iscusit, capabil să atragă atenţia poporului băştinaş, chiar şi în timpul luptelor, devenind astfel una dintre cele mai influente personalităţi în societatea basarabeană.

În anii de război s-a înregistrat o stagnare temporară a activităţii literare a lui Mateevici. Dar, pe neaşteptate, în vara anului 1917, activitatea lui poetică izbucneşte ca un vulcan, începând cu opera „Limba noastră”. La 20 aprilie 1917, de pe front, într-o epistolă către familie poetul scrie[60]: „Şi mai mult simt o oarecare năvală de voinicie şi de puteri creatoare. Ceva a trezit mintea mea, gata să

[59] Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1923; reeditată, 1992, p. 8.

[60] V. Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chişinău, Ed. „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 26.

adoarmă, ceva mă îndeamnă la muncă literară. Parcă nu-mi aduc aminte ca vreodată scrisul să-mi fi curs de sub condei cu atâta uşurinţă ca acum".

Într-adevăr, în pofida greutăţilor sufleteşti pe timp de război, în situaţiile imprevizibile din vara anului 1917, Alexe Mateevici, cu jertfire de sine, îşi îndeplineşte obligaţiunile de preot militar, găsind timp şi pentru a scrie pe timp de luptă un număr mare de poezii valoroase, care i-au înveşnicit numele şi ca poet talentat. Doar în ultimele două luni din viaţa sa plină de chinuri, poetul a scris şi nea lăsat drept moştenire multe poezii sentimentale, cu sens de apel către popor, vigilente şi povăţuitoare: „Limba noastră" (17 iunie 1917); „Văd prăbuşirea" (5-6 iulie); „Cântec de leagăn" (7 iulie); „Basarabenilor" (10 iulie); „Frunza nucului" (12 iulie); „Unora" (13-14 iulie); „Deasupra târgului Bârlad"(15 iulie) etc.

În poezia *Văd prăbuşirea,* poetul îşi exprimă speranţa asupra căderii regimului ţarist şi posibilei eliberări de sub jugul lui a Basarabiei iubite:

Văd prăbuşirea unei stele,
Al nopţii mândrului luceafăr,
Şi sufletul cântării mele
Smintit se zbate şi neteafăr.

Se scurge noaptea-n sfântă tihnă,
Dar tunurile vrăjmăşeşti
Ţintesc şi bat fără odihnă
Să şteargă gara Mărăşeşti.

Aduce fierul moarte-n şuier
Şi prăbuşire de pământ,
Şi frânge cântecul din fluier
Şi moare-n tremur de mormânt.

Iar sufletul cântării mele
Smintit se zbate şi neteafăr
La prăbuşirea unei stele,
Al nopţii mândrului luceafăr.

În poezia „Basarabenilor", scrisă pe front doar cu o lună şi trei zile până la moarte, Alexe Mateevici ne povăţuieşte părinteşte, de parcă îşi lua rămas-bun de la tot neamul său drag:

Să ştiţi: de nu veţi ridica
Din sânul vostru un proroc –
În voi viaţa va seca,
Zădarnic soarta veţi ruga,

Căci scoşi veţi fi atunci din joc
Şi-ţi rămânea făr'de noroc.
Din cheag de lacrimi, de dureri,
Din trăsnet de mânie sfântă

Şi din nădejdi şi zbuciumări,
Din năzuinţi şi frământări
El trebui facla să-şi aprindă
Şi-n suflet neamul să cuprindă.

El jalea vechilor câmpii
Numa-ntr-o lacrimă va strânge,
Din spic, din strugurul de vii
În stropi va scurge ape vii:

Din spic – sudori, din viaţă − sânge
Le va sorbi şi nu-ţi mai plânge,
C-atunci sorbiţii stropi vor arde
Din ţară toată vrăjmăşia,

Clevetitori, duşmani de moarte,
Şi cei cu limbi în două sparte
Atunci vor căuta frăţia
Şi lepăda-vor viclenia.

În poezia „Deasupra târgului Bârlad”, scrisă cu mai puţin de o lună până la moartea poetului, sunt reflectate evenimentele de pe frontul de la Mărăşeşti, când se intensificase bombardamentul, prevestitor al unor acţiuni ofensive. Atunci inamicul recurgea nu doar la mijloace pur militare, ci şi la descurajarea morală a trupelor româneşti.

Medicul, cu adevărat vrednic de acest nume, trebuie, în orice moment al vieţii sale, să facă dovadă de sagacitate, de supleţe de spirit, de un sânge rece imperturbabil, de o instrucţie solidă şi, mai presus de toate, de un simplu bun-simţ. Însuşirile lui de căpetenie să fie: devotamentul, loialitatea şi abilitatea.

Mina Minovici

IV
Situaţie confuză în boala şi moartea lui Mateevici

Multe s-au scris despre boala şi moartea poetului, însă şi până în prezent anumite aspecte ale problemei rămân neclarificate sau interpretate contradictoriu. Aceasta se referă atât la diagnosticul şi evaluarea clinică a bolii, cât şi la locul îmbolnăvirii şi morţii. Unele informaţii sunt lipsite de probe obiective, ceea ce trezeşte neîncredere. Este bine cunoscut că la deschiderea cursurilor de vară pentru învăţătorii basarabeni, care a avut loc în Chişinău, la 18 iunie 1917, Alexe Mateevici era perfect sănătos şi energic, ceea ce se observa şi peste o lună (16 iulie) din scrisoarea lui adresată familiei.

Astfel, în scrisoarea din 16.VII.1917 către ai săi Alexe Mateevici, scrie următoarele: „Dragele mele Dozea, mamă şi Nusec! Scrisoarea voastră am primit-o. De curând v-am trimis bani. Când îi veţi primi, să-mi scrieţi. Că nu mă aflu acum în Chişinău – şi regret, şi nu. Nu regret, doar ştiţi cât de puţin rezistent sunt la zăpuşeala de vară a oraşului. Să fii nevoit pe aşa năduf să te afli în oraş, la orele sistemice într-o sală înăbuşitoare – e scârbos. Unde mai pui că şi atmosfera apăsătoare a neîncrederii permanente faţă de lucrul început şi faţă de cuvântările fără sens însoţite de lozinci stupide, de care ţi s-a făcut lehamite încă în vechiul sistem – cu toată sinceritatea – te revoltă, mai ales că printre organizatori sunt, evident, după cum m-am convins şi mă conving, cavaleri, deşi fără frică, nu şi fără prihană, şi oameni cu un orizont îngust, şi oameni cu vanităţi mărginite, şi oameni cu ambiţii mari şi chiar de cei care au un fel de

a privi lucrurile incorect… Regret că n-am reuşit să rămân măcar pentru o lună – ca să sondez, personal, terenul în privinţa viitorului. Ar fi bine dacă s-ar acorda concediile măcar din august. Se mai întâmplă ca permisiile să fie acordate tocmai în octombrie. Se pare că în acest an voi avea ghinion cu concediul (!). Desigur, mai există posibilitatea deplasărilor, dar ele m-au plictisit: nu-mi ajunge timp pentru a consacra o zi chestiunilor personale, nu reuşesc nici să discut îndeajuns".

În continuare, Alexe Mateevici accentuează „În caz dacă nu mi se va acorda curând concediu, vreau ca până în luna august să mă retrag din activitate – în spatele frontului sau chiar în genere. Mă simt destul de obosit psihic, am nevoie de un pic de odihnă; în legătură cu transferarea unor astfel de oameni *în spatele frontului există o dispoziţie specială.* E posibil că acest spate să fie Chişinău (de altfel, mă îndoiesc). Oricum, e timpul în curând să mă întorc la Chişinău… Sper ca în august, în sezonul strugurilor, să fiu lângă voi acasă… Află, te rog, când va fi posibil a înainta cerere pentru posturile vacante de la Seminar. Aş vrea să preiau catedra de limbă germană, pe cea care se va deschide în curând, desigur dacă voi reuşi. E uimitor ce ghinion am cu angajarea în serviciu. Rătăcesc nu numai pe la război, dar, se vede, întreaga-mi viaţă va fi o pribegie. La nesfârşit. Basmul cu cocoşul roşu.

Vă sărut dulce pe tine şi pe mama. Al vostru Alioşa".

După cum se vede din această scrisoare, poetul nu are probleme de sănătate, abordează logic planurile de perspectivă personală, inclusiv despre o eventuală demobilizare din armată şi revenirea cu traiul la Chişinău. Spre marele regret, nu se cunoaşte nimic despre soarta poetului timp de 20-24 de zile, din 16 iulie (după ultima scrisoare) şi până la 12 august 1917 (primele informaţii despre îmbolnăvire). În această, perioadă, în viaţa lui Mateevici au intervenit evenimente puţin cunoscute (posibil, camuflate), cu multe supoziţii interpretate contradictoriu.

În dicţionarul cronologic *Literatură română* (Bucureşti, 1979) se arată că Alexe Mateevici *a murit pe front* la 13 august 1917. În enciclopedia *Literatura şi arta Moldovei* (nr. 2, Chişinău, 1986) se menţionează că poetul *se molipseşte de o boală grea,* care-i aduce

sfârşitul prematur la 26 august 1917. Istoricul Ion Niţa afirmă că Mateevici ar fi murit la Chişinău fiind contaminat de *tifos abdominal*, şi nu de *tifos exantematic*. În ESM (vol. 4, 1974), în general, nu se scrie nimic despre boala şi moartea poetului.

Preotul Vasile Ţepordei scrie[61]: „Mateevici moare la 13 august 1917 în Spitalul Central din Chişinău din cauza bolii contractate pe front". În altă lucrare, Vasile Ţepordei atenţionează că problema morţii poetului este controversată. Unii susţin că el a murit în Spitalul Central din Chişinău de tifos exantematic sau abdominal, iar alţii susţin că a fost împuşcat (mărturisirea lui Gh. Tofan). În continuare, Ţepordei scrie că în anii 1933–1934 a întocmit lucrarea de licenţă cu titlul „Alexe Mateevici", fiind cunoscut cu biografia familiei, iar cu fratele poetului, Victor, locuia în aceeaşi curte. El i-a mărturisit: „Fratele meu Alexe Mateevici n-a murit de tifos exantematic. Eu îi duceam zilnic mâncare la spitalul din Chişinău şi diagnosticul era categoric – tifos abdominal[62]."

Pentru a clarifica cât de cât evoluarea bolii în ultimele zile (2-13 august) din viaţa lui Alexe Mateevici şi a concretiza mai multe date importante despre boala şi moartea lui, am studiat inscripţiile din duplicatul jurnalului personal (inedit, în lipsa originalului!) al soţiei, Teodosia Noviţki-Mateevici, din perioada anilor 1917–1920, publicate în versiune română (traducere din limba rusă de Zinovie Buruiană) în revista *Basarabia* (nr.4, 1992). De la bun început mi s-a părut destul de straniu atât conţinutul unor însemnări, cât şi intervalul suspect de timp al informaţiilor dintre 25, 28 şi 29 iulie 1917 şi continuate, cu întrerupere, doar cu ziua de 14 august 1917. Adică, după înmormântarea enunţată a poetului. M-am străduit să păstrez maximal conţinutul celor descrise în jurnal.

Astfel, inscripţia din *25 iulie* 1917 include: „…Alioşa a sosit, pe neaşteptate, de pe front (nu se arată data şi ora – n.a.), spunându-ne că a fost evacuat, fiindcă s-a îmbolnăvit de *gripă*, iar astăzi, după consultul medicilor, s-a constatat că e *tifos exantematic*; ce e drept, într-o formă mai uşoară, însă pe noi tare ne îngrijorează mersul bo-

[61] V. Ţepordei. *Mateevici, Murafa şi Hodorogea*. În: *Literatura şi arta*, nr. 19 (25-43) din 5 mai 1994.

[62] Vasile Ţepordei. *Despre moartea poetului*. În: *Literatura şi arta*, 1995, nr. 13 (2589) p. 4-5.

lii… De-ar trece mai repede această noapte, ca să putem lua, mâine, măsurile adecvate”.

În ziua de *28 iulie,* se arată: „Boala lui Alioşa îşi urmează cursul normal, aşa că eu mi-am revenit niţel…”

La *29 iulie,* s-a scris ceva mai mult: „…Nu ştiu de ce, medicul nu poate stabili diagnosticul bolii lui Alioşa, întrucât din analizele sângelui şi urinei nu se constată prezenţa bacililor de tifos, iar temperatura creşte mereu. La spital (nu se arată care – n.a) mă asigură că nu e nimic periculos, iar aici mama nu se poate linişti, îşi imaginează tot felul de grozăvii, cum ar fi tuberculoza galopantă şi alte asemenea surprize. Eu nu o pot linişti, deoarece caracterul ei e de aşa natură că nu se poate linişti niciodată… Comportarea mea calmă faţă de boala lui Alioşa e socotită ca un fel de indiferenţă din partea mea, lipsă de dragoste… Poate că, într-adevăr, sunt reţinută şi abstinentă şi de aceea par indiferentă, dar aşa e caracterul meu… După părerea mea, starea sănătăţii lui Alioşa n-ar trebui să provoace o tristeţe inconsolabilă şi eu nu-mi pierd nădejdea. Odată cu venirea lui Alioşa, vor începe din nou ciondănelile cu mama…”

Mari suspecţiuni trezeşte faptul că Teodosia îşi continuă înregistrările în jurnal, doar pe 14 august 1917; deci, după înmormântarea soţului (perioada 29 iulie – 14 august – n.a.). Ce e la mijloc, care e motivul neelucidării celor mai tragice zile? E greu de spus dacă nu se ascunde o surpriză!

În confesiunea din 14 august 1917, în jurnal, Teodosia începe cu următoarele cuvinte: „Nenorocirea s-a produs! Oricât s-ar părea de stupid, de incredibil, dar faptul s-a consumat. Ieri, Alioşa a murit, iar astăzi l-am înmormântat şi noi am devenit orfani pe toată viaţa… Nu-mi dau seama de situaţia nenorocită, dar ce-o să fac mai departe?” Tot la această dată (14 august), urmează: „De la 2 august lui Alioşa i s-a făcut mai rău (dar cum a evoluat boala în perioada 30-31 iulie şi 1 august? – *n.a*.), tot timpul inima îi era întreţinută prin pulverizare cu diverse mirodenii medicamentoase. La 12 august am convocat un consult medical (cine a convocat şi care a fost componenţa consiliului? – *n.a*.), în urma căruia medicii nu mi-au spus nimic spre consolare; au afirmat că inima într-adevăr e foarte slăbită, dar că se iau diverse măsuri (care? – *n.a*.) şi e posibil să se mai întărească… În ultima noapte, înainte de a muri, a dormit bine,

eu am stat de veghe în spital (!), iar în dimineaţa zilei de 13 august au început *frisoanele convulsive* şi la orele 15.00 – scumpul meu Alioşa a închis ochii… În clipa aceea, *eu eram acasă,* iar *mama la− spital.* Ea a ieşit pentru o clipă pe sală şi, în clipa aceea, Alioşa, fără nici o zvârcolire, *liniştit* şi-a dat duhul… A fost lucid până în ultima clipă… *A mâncat*, *a băut un strop de vin şi… a murit!"*

În viziunea mea, cele descrise prezintă o confabulaţie incompetentă a stării de agonie a poetului! (subl. aut.). Abia după moarte s-a stabilit că boala care l-a răpus a fost *febra tifoidă,* de asemenea, diagnostic nedocumentat!

În aceeaşi înregistrare din 14 august, se arată: „Spre seară, noi l-am transportat în capela spitalului (deci, a decedat în spitalul orăşenesc, şi nu în acel de boli infecţioase – *n.a.*), unde a rămas peste noapte. Astăzi l-am înmormântat. Mai întâi s-a slujit liturghia pentru răposaţi în capela spitalului, iar apoi – prohodul, slujit de Preasfinţitul Gavriil, cu corul Episcopiei… La cimitir s-a cântat, pentru ultima dată, veşnica pomenire…"

19 august: „…Sunt nevoită să umblu în căutarea unui post vacant, precum şi pentru stabilirea pensiei… Mulţi îmi fac aluzii la recăsătorie, ca o ieşire din impasul în care mă găsesc… Dacă mi se va acorda pensie, care să-mi asigure cât de cât existenţa, nici nu mă gândesc la recăsătorie..."

24 septembrie 1917: „…Serviciul l-am început de la 15 septembrie… Ieri, cu prilejul a 40 de zile de la moartea lui Alioşa, am lipsit de la şcoală. La biserică s-au slujit liturghia şi parastasul".

23 aprilie 1918: „…Îmi caut prieteni şi nu-i găsesc. Călătorind de la Iaşi, am cunoscut un ofiţer rus. Atât de curtenitor şi drăguţ a fost cu mine, că şi-a câştigat simpatia din partea mea… M-a condus acasă şi şi-a exprimat dorinţa să ne mai întâlnim. Eu m-am bucurat. Ne-am întâlnit de câteva ori. Mi s-a părut simpatic, fără nici un prejudiciu… Atât de rău îmi pare de biata mea Rusie, că chiar şi ai noştri o ponegresc…"

14 august 1918: „Ieri s-a împlinit un an de la moartea lui Alioşa. S-a făcut un parastas la mormânt… La 19 august, moldovenii localnici vor comemora un an de la moartea lui Alioşa şi a lui Murafa. Cu această ocazie, sculptorul (Dumitru Berladu) le face busturile…"

23 august 1918: „ Mâine este programată plimbarea în grădini. Eu voi lua parte la plimbare, fiindcă acolo va fi un tip care a început să mă intereseze. Voi vedea dacă voi reuşi să discut cu el ceva temeinic în afară de discuţiile obişnuite, şablon. Principalul e să constat dacă va avea predilecţie pentru mine sau pentru altele, fiindcă vor fi acolo şi fete destul de drăguţe…”

22 iunie 1920: „ Nu demult am fost la o înmormântare şi am trecut şi pe la mormântul lui Alioşa: mi s-a părut atât de părăsit, tot ce am sădit a fost rupt şi nu creşte nimic. Când vizitez mormântul, *sânt atât de indiferentă* de moartea lui Alioşa (subl. aut.)… Nu înţeleg, ori sânt o nesimţită, care nu l-am iubit, ori sânt sub impresia celor citite din Tolstoi, cum că moartea nu este un rău; este o trecere la o viaţă mai fericită şi, cu cât această trecere e mai devreme, cu atât mai bine. Omul are valoare atâta timp, cât poartă în el sufletul…”

Referitor la veridicitatea inscripţiilor din jurnalul personal al Teodosiei Mateevici merită o deosebită atenţie unele mărturii ale ei, care trezesc anumite suspiciuni sau te pun pe gânduri. Aceasta reiese din următoarea expresie a Teodosiei: „Îmi pare rău că nu posed limba română, iar românul care culege date despre Alioşa nu înţelege o boabă ruseşte. I-aş povesti multe lucruri psihologice ale caracterului lui… Ai mei îi povestesc, dar ei nu-l cunosc ca mine… Nu ne-am înţeles niciodată cu soacra şi nici pe viitor nu ne vom înţelege[63]…”

Din acest fragment ies la lumină tensiunile şi conflictele care dominau în familie. Posibil în jurnal se ascund anumite momente referitoare la boala şi moartea poetului; nu corespund afirmaţiile soţiei cu ale a mamei poetului la acest capitol; cum se explică tergiversarea înregistrării morţii lui Mateevici în facsimilul cărţii de acte a bisericii Sf. Nicolae; rămân neclarificate ziua şi locul decesului; diagnosticul bolii stabilit neprofesional care nu corespunde tabloului clinic unei unităţi nosologice de boală etc.

De menţionat că vestea despre internarea la spital a poetului i-a fost transmisă ziarului *Cuvânt Moldovenesc* prin telefon în ziua de

[63] În cartea: *Alexei Mateevic*i. *Genealogie. Iconografie. Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chişinău, 2003, p. 13.

12 august 1917, de către studenta anului IV de la Facultatea de Medicină a Universităţii din Iaşi, Iulia Bujoreanu, nepoata lui Ion Pelivan, care îşi exercita stagiul de practică medicală la acel spital (care?!). A doua zi, în orele de vizită a bolnavilor, Pan Halippa a încercat să-l viziteze pe bolnav, dar nu i s-a permis să intre în salon.

Peste două zile, tot Iulia Bujureanu, cu vocea sugrumată de plâns, a transmis ştirea că poetul a încetat din viaţă. Ştirea telefonică a fost recepţionată de redactorul Petre Stahi. La aflarea ştirii, Pantelimon Halippa a leşinat. A trebuit să i se acorde primul ajutor ca el să-şi revină. Înmormântarea a avut loc în ziua de 16 august…(?)

Circumstanţele în care s-a stins din viaţă Alexe Mateevici, spre marele nostru regret, şi până în prezent rămân contradictorii, neelucidate, în mare măsură inexplicabile. Din aceste motive ele, au trezit supoziţii de diferit gen pe parcursul mai multor decenii. Unul dintre primii care a ridicat public această problemă de mare interes istoric a fost Romulus Cioflec.

În anii 1994–1995, în *Literatura şi arta*[64], academicianul Nicolae Dabija formulează mai multe sugestii la acest caz, specificând că până la acel moment nu era cunoscut niciun document autentic sau vreo mărturie concretă, dovedită ştiinţific, care ar confirma pe deplin şi cu certitudine circumstanţele reale ale morţii lui Alexe Mateevici. Personal, împărtăşesc această părere.

În anii 30 ai secolului XX istoricul bucovinean Ion Nistor scria că la înmormântarea lui Alexe Mateevici a fost şi pământeanul său, Gheorghe Tofan (1880–1920). Ultimul mărturisea că a fost unul dintre martorii oculari care au asistat la măcelul din 20 august 1917, când bandele bolşevice i-au asasinat pe Simion Murafa şi Andrei Hodorogea, unde era prezent şi Mateevici, iar însuşi Tofan ar fi scăpat ca *prin minune*[65]. Evenimentul dat este descris şi de către cunoscutul istoric-cercetător Iurie Colesnic[66].

---

[64] Nicolae Dabija. În: *Literatura şi arta,* nr. 17 din aprilie 1994; nr. 26 din iunie 1994 şi nr. 13 din martie 1995.

[65] Ion Nistor. *Zece ani de la moartea lui Gheorghe Tofan*. În: *Junimea literară,* Cernăuţi, XIX, 1930, nr. 5-9, mai-august, p. 261; retipărit în *Literatura şi arta,* nr. 17, aprilie, 1994.

[66] Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chişinău, Ed. „Universitas", 1993, p. 81.

Este dovedit faptul că profesorul bucovinean, lingvistul Gheorghe Tofan, era bine cunoscut cu Alexe Mateevici, şi nu se exclude că l-a şi văzut pe poet în ziua de 20 august 1917 la via lui Hodorogea, însă nu este documentat. Se ştie că G. H. Tofan încă la 11 martie 1917 a susţinut cursul de limbă română la ambele licee din oraşul Bălţi, precum şi a participat împreună cu Mateevici la Congresul învăţătorilor, care a avut loc în acel an la Chişinău.

Ceva mai târziu, doctorul în filologie Sava Pânzaru a publicat un voluminos articol[67], în care se prezintă xerocopia declaraţiei lui Gh. Tofan referitoare la evenimentul din 20 august 1917, ce a avut loc la via inginerului Hodorogea de la marginea Chişinăului. În continuare prezentăm cele mai importante constatări din documentul nominalizat.

„Duminică, în 20 august a.c., am fost înştiinţat de Dl. Cioflec că Dl. Hodorogea ne invită pentru ora 3 la via de lângă oraş. După ora 3 am plecat împreună cu mai mulţi domni şi domnişoare. Am ajuns la vie pe la ora 5 şi ceva. În apropierea viei am întâlnit mai mulţi soldaţi ieşind din vie, iar la poartă şedeau jos încă câţiva soldaţi. Ajunşi în vie, ne-am aşezat pe un covor adus de dl. Hodorogea şi-am mâncat poamă şi nuci. Pe urmă mai multe domnişoare s-au ridicat şi-au plecat să se plimbe în vie. M-am sculat şi eu şi-am plecat cu domnişoara Zavalniţca până de vale, în fundul grădinii, ne-am aşezat jos şi-am stat acolo o bună bucată de vreme. Cam pe la asfinţitul soarelui, ceva după ora 7, am auzit câteva împuşcături, dar nu le-am băgat în seamă. Înserând şi nemaivăzând pe nimeni prin vie, ne-am sculat să ne ducem la ceilalţi, unde lăsasem pălăriile, bastonul şi umbrela. N-am făcut însă decât câţiva paşi şi vedem venind la vale în fuga mare o domnişoară care ne striga să fugim că acolo au venit soldaţi şi-i mare sfadă. Atunci am auzit multe glasuri strigând şi împuşcături. Ne-am întors şi noi şi-am început a fugi la vale şi în fugă am ajuns pe coasta din faţă a dealului. Pe loc am fost luaţi la „ochi" şi gloanţele au început a cădea asupra noastră".

Este o surpriză faptul că tot la 20 august 1917, în ziua asasinării lui S. Murafa şi A. Hodorogea, prietenii poetului, ziarul *Cuvânt*

[67] Sava Pânzaru. *Iarăşi despre „omorârea" lui Al. Mateevici*. În: „Moldova literară" din 21 februarie 1996, p. 3; Arhiva Naţională a Moldovei, f. 727, reg. 2, d. 23.

Moldovenesc, redactat de Pan Halippa, pentru prima dată anunţă: „Duminică, la 13 august, a încetat din viaţă poetul Alexe Mateevici, unul din cei mai harnici luptători pentru neamul nostru moldovenesc. Răposatul în vremea din urmă a fost preot militar pe frontul românesc şi, îndeplinindu-şi datoria pe câmpul de luptă, s-a molipsit de tifos. El a fost adus în Chişinău, unde şi-a dat sufletul… *A luptat unde cu condeiul, unde prin graiul viu*. (subl. aut.) Totdeauna a fost un iubitor de neamul său şi de poporul său necăjit. În acelaşi timp, părintele Mateevici era plin de credinţă în puterile poporului moldovenesc şi nădăjduia că va răsări un soare şi asupra Basarabiei. Şi tocmai când nădejdea aceasta s-a împlinit, el a răposat. Fie-i ţărâna uşoară!" În anunţul menţionat nu se spune nimic despre înmormântarea poetului, cine a asistat la procesul funerar, etc.

La 24 august 1917, ziarul *Cuvânt Moldovenesc* avea să publice altă noutate senzaţională – asasinarea, prin împuşcare, de către bandele armatei ruseşti a celor mai apropiaţi prieteni ai lui Alexe Mateevici – Simion Murafa şi Andrei Hodorogea. La 3 septembrie 1917, pe paginile acestui ziar (nr.78) mai apare şi o frumoasă poezie consacrată amintirii poetului Alexe Mateevici. Poezia era semnată de Nicolae Românaş (pseudonimul lui Buzdugan – *n.a.*).

La acel timp, V. Harea menţiona[68]: „Vestea despre moartea lui Alexe Mateevici i-a surprins dureros pe toţi cei care l-au cunoscut, lăsând lăcrămând după el mama, soţia, fiica, fraţii şi surorile. Se spune că Pan Halippa, când a aflat despre această tragedie, a leşinat şi câteva zile nu-şi putea reveni, întrucât pierduse pe cel mai drag prieten, patriot şi cel mai curat dintre toţi muncitorii pe ogorul moldovenesc".

Ovidiu Vuia nu se lasă de afirmaţia lui Ion Nica, care vorbea că Gheorghe Tofan, a fost prezent la uciderea lui Murafa şi Hodorogea, iar Mateevici ar fi asistat la acel măcel! În această privinţă, Vuia spunea: „Nu împărtăşesc nici ideea că poetul a murit în spital! Dar faptul morţii poetului la 13 august 1917 se bazează doar pe un act rusesc înregistrat după 21 august, iar mărturia soţiei sale nimic nu lămureşte, întrucât nu există nici o mărturie a unui participant la înmormântare, iar Pan Halippa cu siguranţă nu a participat".

[68] V. Harea. În: *Viaţa Basarabiei.* Anul II, 1933, nr. 6, p. 73.

Nu este exclus şi faptul că soţia lui Mateevici a putut fi înşelată, ca şi soţia lui Mozart, care a fost ucis şi aruncat într-o groapă comună. Principalul pentru adversari era să arate clar că Mateevici a decedat de moarte naturală, şi nu ucis de hoardele bolşevice, care i-au omorât pe Murafa şi Hodorogea, în a cărora societate se afla şi Mateevici, la via din preajma Chişinăului. Ovidiu Vuia pune întrebarea[69]: „Oare fiind ucis Mateevici la 20 august, spre exemplu, nu s-ar fi putut face un act retroactiv fals? Adică o înscriere după consumarea actului?.. Vă dau cazul lui Al. Oprea, probabil, ucis sub comunişti, căruia i s-a înscenat o intoxicaţie cu oxid de carbon şi într-adevăr toată descrierea e atât de clasic prezentată, încât nu se poate pune în discuţie, la fel ca la Mateevici, *febra tifoidă*".

În altă publicaţie, cunoscutul medic român, Ovidiu Vuia[70], evidenţiază trei versiuni principale privind moartea lui A. Mateevici:

1. A murit pe front de tifos exantematic sau ceva mai târziu, tot din cauza acestei boli, dar la Chişinău. Ipoteza a fost publicată pentru prima dată de N. Iorga în ziarul „România", apărut la Iaşi, în 1917.
2. Poetul, la sfârşitul lunii iulie, se întoarce acasă la Chişinău de pe front, fiind evacuat ca bolnav de gripă. Apoi este internat în spital, îngrijit de medici ostili românismului, sau moare la 13 august 1917, fiind îngropat a doua zi în cimitirul de pe strada Armenească, unde se află şi astăzi.
3. Versiunea lui Ion Nistor, bazată pe mărturia lui Gh. Tofan, că A. Mateevici ar fi fost ucis alături de S. Murafa în via de lângă Chişinău la 20 august 1917.

În opinia lui Ovidiu Vuia, spusele Teodosiei Noviţki în vestitul său jurnal nu se potriveau cu cele ale mamei poetului, publicate mai târziu. Soţia poetului, de pildă, scrie că mama poetului se afla la spital în ziua decesului fiului ei, dar asta nu reiese din amintirile ei, în afara faptului că amândouă indică data morţii de 13 august, ora 15:00, ca şi cum le-ar fi fost impusă, evident, din afară, nefiind trăită de nici una.

[69] Ovidiu Vuia. *Cum a murit Alexe Mateevici*. În: *Literatura şi arta*, nr. 13 (2589), din 30 martie 1995.
[70] Ovidiu Vuia. În: *Literatura şi arta,* nr. 13 (2589), 30 martie 1995.

Ţinând cont de faptul că diagnosticul de febră tifoidă a fost pus după moarte, iar autopsia cadavrului nu s-a efectuat, Ovidiu Vuia ridică logic întrebarea dacă nu cumva întregul tabloul clinic a fost contrafăcut, iar jurnalul Teodosiei, poate că nici nu-i al ei (!), presupunere ce stă în *picioare* până nu va fi găsit originalul.

Ovidiu Vuia este nedumerit faţă de alte două probleme importante: 1. Cum au putut să-l asiste pe bolnav şi soţia, şi mama într-un serviciu de contagioase; unde a fost evacuat, când se ştie că bolnavii cu astfel de boli contagioase nu pot fi vizitaţi? 2. Alt aspect al autenticităţii jurnalului Teodosiei.

Teodosia Mateevici scrie că soţul ei, Alioşa, a decedat la 13 august, însă această dată nu se potriveşte cu cea pe care se zice că a descris-o mama lui. Amândouă specifică precis ora trei după amiază. Ora asta e greu de crezut, dacă nu li s-a comunicat această oră şi atunci au ţinut-o minte. Dar nu este clar faptul că, pentru a se fixa data morţii lui Mateevici la 13 august, se invocă un act al bisericii spitalului, completat în limba rusă şi scris după 21 august 1917.

Doctorii în filologie Efim Levit şi Sava Pânzaru[71], ne prezintă ca decisiv extrasul din cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae, reprodus în facsimil. Acolo se menţionează că Mateevici a murit de febră tifoidă, stabilită, în viziunea mea, fără argumentare clinică, confirmare bacteriologică şi macro-microscopică. Aceste, ca şi alte diagnostice, nu sunt bazate pe date medicale obiective, ele sânt doar nişte ipoteze, expuse fără temei profesional. Mai mult decât atât, nici evoluţia bolii descrisă de Teodosia, nu corespunde tabloului clinic al unei forme de tifos exantematic sau abdominal!

Deci, documentul care confirmă că poetul a murit la 13 august 1917 se bazează doar pe un singur act rusesc, înregistrat după 21 august 1917, în timp ce mărturia soţiei sale, că a murit în acea zi, nu explică nimic… Oare, fiind ucis la 20 august, spre exemplu, nu s-ar fi putut face un act fals? Adică, o înscriere după consumarea actului?.. Ar fi trist dacă data morţii poetului se bazează pe un document completat mult mai târziu de data dispariţiei sale[72].

---

[71] Efim Levit, Sava Pânzaru. *O senzaţie nefondată şi nocivă*. În: *Literatura şi arta*, nr. 26 (25-50), din 23 iunie 1994, p. 5.

[72] Ovidiu Vuia. *Scrisoarea din Giessen* (19 iulie 1994), publicată în *Literatura şi arta*, nr. 13 (2589), 30 martie 1995.

Declaraţiile soţiei lui Mateevici nu corespund nici mărturiilor mamei poetului, care spunea[73]: „În august 1917, Alexe a venit de pe front acasă bolnav de tifos (nu se specifică care − n.a.) şi la 13 august, la orele 15:00 a încetat din viaţă în Spitalul gubernial din Chişinău”.

МЕТРИЧЕСКОЙ КНИГИ НА 191

Facsimilul înregistrării decesului lui A. Mateevici în cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae din Chişinău.

În continuare vom prezenta tablourile clinice al tifosului exantematic şi cel abdominal, descrise de prof. Marin Gh. Voiculescu[74], pentru a le compara cu cele descrise de alţi autori, inclusiv de biografii lui Alexe Mateevici.

[73] În: ziarul *Raza,* nr. 400, din 26 august 1937.

[74] Marin Gh. Voiculescu. *Manualul de boli infecţioase* (în 2 volume). Bucureşti, Ed. Medicală, 1990.

Tifosul exantematic − infecţie provocată de Rickettsia (bacil descoperit în 1916), transmisă de la om la om prin păduchele uman. Primele semne ale bolii apar peste 10-14 zile, cu febră şi frisoane, cefalee constantă, erupţii hemoragice pe piele, hipotensiune arterială, stare confuzională, uneori cu depresii şi convulsii. Odată cu scăderea febrei, starea generală se ameliorează. Decesele sunt provocate de insuficienţe circulatorii, encefalite şi suprainfecţii bacteriene. O mare epidemie de tifos exantematic s-a înregistrat la sfârşitul Primului Război Mondial, soldată cu 30 mii de morţi.

Tifosul abdominal (febra tifoidă) − infecţie specifică omului, provocată de *Salmonella typhi* (bacil tific, descoperit în 1888), transmisă de la om la om pe cale fecal-orală. Pătrunde prin tubul digestiv, apoi în sânge şi în sistemul limfatic. Clinic, se manifestă peste 7-21 zile, prin febră continuă, tulburări digestive, starea de intoxicaţie generală gravă (stare tifică) şi efect neurotrop (cefalee chinuitoare, ameţeli, insomnie, uneori comă etc.). Febra netratată evoluează îndelungat, până la 80-100 zile. Mortalitatea (fără antibiotice) este de 10-12%.

Bacteriologul francez Gorj-Fernand Widal, încă în 1896, a propus o reacţie care îi poartă numele (Widal), în calitate de metodă specifică pentru diagnosticarea febrei tifoide. Deci, în 1917, această metodă de diagnosticare a bolii se folosea în practica medicală a Spitalului de Boli Infecţioase din Chişinău, condus de Toma Ciobră. Însă, conform documentelor, Alexe Mateevici, a fost internat în Spitalul Orăşenesc (Gubernial) din Chişinău.

Dintotdeauna cazurile de moarte subită („pe neaşteptate"), inclusiv în condiţii de staţionar, cu atât mai mult a persoanelor tinere şi practic sănătoase (din care făcea parte şi A. Mateevici), trezesc în societate mari suspiciuni. Din aceste motive, organele de drept, de obicei, sunt obligate să investigheze circumstanţele morţii, în scopul excluderii unor acţiuni cu caracter criminal, iar în caz de stabilire a acestora – pentru a fi traşi la răspundere făptuitorii. Este greu de imaginat, chiar şi în afara cazului Mateevici, cum ar folosi organele abilitate, în calitate de probe juridice, unele consemnări *ştiinţifice*, analizate şi publicate de către cercetători fără studii medicale speciale, referitoare la diagnosticul unei boli sau asupra cauzei mor-

ţii, fără a dispune de dovezi argumentate şi bazate pe date obiective şi concrete descrise de specialişti!

Spitalul Orăşenesc din Chişinău a fost fondat în 1817, devenit în anii următori (1870) spital gubernial de zemstvă, cu o capacitate de 100 de paturi şi cu 13 medici. La începutul sec. XX, la Chişinău, activa un număr mai mare de medici, dintre care predominau cei străini (ruşi, evrei, polonezi), pregătiţi la facultăţile de medicină din Europa şi repartizaţi în mod centralizat la serviciu în teritoriile basarabene. Dintre aceştia au făcut parte: A. Novikov, S. Kirkorov, G. Gorodeţki, V. Tverdohlebov, M. Vişnevski, M. Sluţki, M. Eghiazarov[75] ş.a. Majoritatea dintre ei activau în Spitalul Gubernial din Chişinău[76]. În anul 1886, în Spitalul de Zemstvă din Chişinău au fost deschise cabinete de analize, microscopie, morfopatologie şi secţia de experienţe pe animale. Concomitent cu lucrul curativ, medicii îndeplineau şi anumite activităţi cu caracter sanitaro-epidemiologic. Se poate afirma cu certitudine că la acel timp, deja existau suficiente posibilităţi de diagnosticare şi tratament al multor boli, iar medicina clinică şi anatomia patologică dispuneau de un spectru larg de metode de cercetare: macro- şi microscopice, bacteriologice, biochimice etc., pentru a rezolva diverse probleme specifice, inclusiv determinarea cauzei morţii, a raportului de cauzalitate dintre traume şi deces ş.a. Spre regret, în cazul morţii lui A. Mateevici, aceste oportunităţi importante n-au fost exploatate, iar motivele unei atare atitudini au rămas necunoscute.

Curioase constatări asupra cauzei morţii lui Mateevici prezintă în zilele noastre filologul Efim Levit[77]: „Referitor la pricina sfârşitului atât de timpuriu al autorului *Limbii noastre* s-au pronunţat numeroase persoane în deplină cunoştinţă de cauză şi demne de toată încrederea – membrii familiei sale (soţia Teodosia, mama Nadejda, fratele Victor), oamenii din anturajul său apropiat (Pan Halippa, Th. Inculeţ, I. Buzdugan, Şt. Ciobanu, V. Harea, N.

[75] Урусов С.Д. *Записки губернатора*. *1903–1904.* Кишинёв, издание В.М. Саблина.

[76] Gheorghe Baciu. *Evoluţia medicinii legale pe plaiul basarabean*. Chişinău, Tipografia centrală, 2013, p. 58-59.

[77] Efim Levit. *Moravuri ale vieţii literare în contextul libertăţii cuvântului*. În: *Moldova literară,* nr. 80 (18823), 22 mai 1996, p. 3.

Popovschi, O. Ghibu), precum şi cei dintâi cercetători ai vieţii şi operei sale, care au contactat strâns cu rudele şi prietenii lui (P.V. Haneş, V. Ţepordei, Gh. Cardaş, Gh. Bezviconi, E.T. Boga, Gh. Filip-Lupu). Aici nu-i voi pomeni, deocamdată, pe cercetătorii din fosta RSSM, care au studiat biografia şi creaţia poetului…"I-aş reproşa, categoric, eminentului filolog *că nici una din persoanele enumerate de el nu a avut nici cele mai elementare cunoştinţe medicale şi nu a dispus de informaţii concrete referitoare la tabloul clinic, pentru a se pronunţa cu certitudine şi competent asupra diagnosticului bolii şi cauzei nemijlocite a morţii poetului*. Absolut toţi au repetat doar ceea ce au auzit de la alţii, necunoscând datele reale.

Fiind preocupat mai multe decenii de expertizarea medico-legală a celor mai complicate cauze de moarte (violentă şi neviolentă), îmi este greu să aprob cele relatate şi să nu-mi expun părerea asupra afirmaţiilor prezentate de E.Levit. Diagnosticul, în exclusivitate, se stabileşte numai de medicii respectivi în baza: anamnezei, tabloului clinic al bolii, cercetărilor suplimentare instrumentale şi de laborator, specifice patologiei, iar stabilirea cauzei nemijlocite a morţii se bazează atât pe datele clinice, cât şi pe rezultatele necropsiei şi cercetărilor microscopice. Prin urmare, nu putem vorbi despre obiectivitatea mărturiilor (în calitate de probă) asupra diagnosticului bolii şi cauzei nemijlocite a morţii poetului, doar pe baza informaţiilor obţinute din mass-media sau auzite din spusele stradale. Cu atât mai mult că rudelor (mama Nadejda, soţia Teodosia şi fratele Victor) nu li s-a concretizat diagnosticul bolii şi cauza decesului care s-a produs în lipsa lor, iar cadavrul nu a fost supus autopsiei.

Fără a acuza pe cineva sau a polemiza despre aspectul sociopolitic al problemei, deplin susţin afirmaţiile unor autori (N. Dabija) rămânând pe poziţia că nici până în prezent nu dispunem de vreun document autentic sau de vreo mărturie concretă, argumentată ştiinţific, care ar confirma pe deplin şi cu certitudine cauza nemijlocită a morţii lui Alexe Mateevici. Putem doar constata că toate suspiciunile sunt condiţionate de un număr considerabil de neclarităţi, omisiuni, date şi versiuni neargumentate, în lipsa probelor de ordin general, medical, juridic etc. Posibil, unele informaţii importante sunt pierdute sau ascunse intenţionat, iar altele nu inspiră încredere în autenticitatea lor.

Din punct de vedere medico-legal[78], pot fi enumerate următoarele momente principiale, care, după părerea noastră, pot servi drept suficient temei pentru a pune problema în discuţie:

1) descrierea insuficientă şi lipsa unor date obiective ce vizează caracterul evaluării tabloului clinic al bolii la diferite etape şi de aflare a lui Alexe Mateevici în spital;

2) contradicţiile în stabilirea diagnosticului corect: gripă, tifos exantematic, tifos abdominal (febră tifoidă), intoxicaţie acută, peritonită, leziuni prin armă de foc;

3) lipsa posibilităţilor reale de a aprecia corectitudinea diagnosticului bolii şi a tratamentului adecvat, în conformitate cu diagnosticul respectiv, deci, care a fost tratamentul etiopatogenetic;

4) discordanţa în precizarea spitalului în care a fost internat bolnavul (spitalul orăşenesc sau de boli infecţioase) şi confirmarea documentată a datei decesului;

5) lipsa autopsiei (medico-legale sau prosecturale) pentru confirmarea bolii şi determinarea cauzei reale a morţii;

6) înregistrarea suspectă şi tardivă (după 5-6 zile) a morţii doar în cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae din Chişinău (nr. 644 la data de 13.08 şi nr. 641 la 18.08.1917!); în lipsa certificatelor medicale de deces, eliberate obligatoriu de spitalul respectiv, sau a copiilor acestora;

7) înhumarea precoce (până la 24 de ore după deces!) a lui A. Mateevici, fără respectarea cerinţelor stabilite la acea perioadă în practica medico-legală şi prosectorală.

Explicaţie clară a acestor momente nu o putem găsi în descrierile biografilor (nu erau medici) sau în presa cotidiană; ea putea fi prezentată doar de către o comisie competentă de experţi medico-legali, cu participarea altor specialişti calificaţi din ramurile respective ale medicinii şi cu folosirea unor cercetări suplimentare de laborator (bacteriologice, microscopice, toxico-narcologice ş.a.), însă această posibilitate a rămas la nivel de doleanţă.

Evident, în anii precedenţi, principalele surse informative au fost publicaţiile biografilor lui Alexe Mateevici, precum şi modestele

[78] Baciu Gheorghe. *Istoricul medicinii legale în Republica Moldova*. Chişinău, 1997, 97 p.

concretizări din documentele cu caracter medical, datele obţinute din Arhiva Naţională a Republicii Moldova sau de la rudele apropiate care insuflau încredere.

Interesul sporit din ultimii ani faţă de personalitatea şi creaţia marelui poet m-a impus să revin la problemele de boală şi moarte a lui Alexe Mateevici, găsindu-le insuficient studiate, iar uneori abordate contradictoriu în sursele din literatură. Cu binevoinţa domnului Ion Varta, director general al Arhivei Naţionale a Republicii Moldova, am avut posibilitatea să studiez suplimentar problema pusă în discuţie. De la bun început menţionez că nu am depistat nici urmă de documente medicale (fişa bolnavului de staţionar ş.a.), care ar demonstra diagnosticul şi evoluarea clinică a bolii. Explicaţia a fost că materialele arhivei din acea perioadă nu s-au păstrat sau au fost distruse. Am reuşit să studiez procesele-verbale şi declaraţiile potenţialilor asasini a lui Simion Murafa şi Andrei Hodoroge, asasinaţi la 20 august 1917, la marginea Chişinăului, lângă strada Hânceşti (actuala strada Ialoveni). Am constatat că organele de drept de atunci au interogat 18 soldaţi ruşi, care au negat prezenţa lor la acel eveniment tragic[79]. Deci, informaţiile lui Gheorghe Tofan nu s-au confirmat, martor ocular al măcelului, precum că şi Alexe Mateevici ar fi fost prezent acolo şi, respectiv, putea fi împuşcat împreună cu prietenii săi – Murafa şi Hodorogea. Cu certitudine această versiune nu poate fi exclusă, întrucât nu s-au interogat principalii martori ai măcelului care puteau prezenta preţioase probe.

La cele menţionate pot adăuga şi unele elemente de ordin subiectiv, care au contribuit, de asemenea, la denaturarea realităţii: nici într-o sursă de informaţie nu se concretizează starea sănătăţii lui A. Mateevici la momentul reîntoarcerii lui de pe front; în ce condiţii, când şi în care spital a fost internat; moartea „subită", printr-o agonie lentă, anticipată de o stare „satisfăcătoare", care nu prezintă pericol pentru viaţă; moartea lui în prezenţa „medicilor străini", în lipsa mamei sale, care ieşise din salonul bolnavului „pe scurt timp", iar la reîntoarcere şi-a găsit feciorul fără suflare!

[79] ANM, f.727, reg. 2, d. 29.

Putem conchide că toate suspiciunile şi discuţiile, în mare măsură, rămâneau inutile şi nemotivate, dacă corpul neînsufleţit al poetului ar fi fost supus unei expertize medico-legale, cu efectuarea unor cercetări suplimentare de laborator, în scopul excluderii versiunii de moarte violentă − fie de pe urma leziunilor provocate prin armă de foc, fie de o intoxicaţie acută − sau, din contra, pentru confirmarea morţii din cauza unei boli contagioase, bazată pe un tablou clinic obiectiv, confirmat prin cercetări morfopatologice şi bacteriologice, care la acel timp se efectuau în condiţiile Spitalului Orăşenesc şi de Spitalul de Boli Infecţioase. Acestea se cereau efectuate şi din faptul că Alexe Mateevici era o personalitate, ca şi alţi patrioţi moldoveni neînfricaţi − Andrei Hodorgea, Simion Murafa, Miron Burcă, care au fost împuşcaţi şi decapitaţi de reprezentanţii forţelor ostile. Astfel, într-adevăr e greu de negat o posibilă asasinare din motive politice[80].

Bustul lui Alexe Mateevici, instalat pe mormântul poetului în 1934. (sculptor Al. Plămădeală).

În scopul restabilirii adevărului istoric, cel mai rezonabil, la momentul respectiv, ar fi fost exhumarea rămăşiţelor pământeşti ale lui A. Mateevici şi supunerea lor unor cercetări medico-legale ample, cu participarea unor specialişti bine pregătiţi. Actualmente nici acest procedeu, nu ar putea garanta un succes absolut, din mai multe motive – durata de peste 95 de ani după înhumare, lipsa unor probe (oase fracturate, urme de toxice: metale grele, metaloizi), care ar putea fi supuse unei cercetării suplimentare prin metode contemporane de laborator, precum şi alte deficienţe de stabilire a cauzei decesului.

[80] Gheorghe Baciu. *Evoluţia medicinii legale pe plaiul basarabean*. Chişinău, Tipografia centrală, 2013, p. 295-300.

Alexe Mateevici face parte din rândul teologilor-poeţi, din care au făcut parte Sf. Dosoftei, Sf. Antim Ivireanul, Nichifor Crainic, Daniil Sandu Tudor, Mitropolitul Bartolomeu Anania ş.a. Viziunea sa asupra patriei, a graiului şi rânduiala existenţei neamului au ca reper sentimentul religios.

Virgil Nistru Ţigănuş

V
Alexe Mateevici în memoria urmaşilor

Vlad Chiriac menţionează[81]: „Cu cât se îndepărtează de la noi ziua când poetul Alexe Mateevici s-a înălţat în împărăţia cerească, aşezat fiind în vecii vecilor lângă preabunul Tată al nostru Dumnezeu, cu atât chipul şi asemănarea dreptăţii, blândeţii, curăţeniei şi milei sale luminează mai sclipitor. Iar poemele lui, care în anii de re-deşteptare naţională (1907–1918) au electrizat masele moldovene după cetitul lor pe paginile revistelor vremii *Basarabia*, *Luminătorul*, *Cuvânt Moldovenesc*, astăzi răsună tot mai cucernic şi tot mai darnic „în hram şi acasă", de dincoace şi dincolo de Prut".

Nichifor Crainic ni-l descrie astfel în *Icoanele Vremii:* „Pe părintele Alexe Mateevici l-am cunoscut la Iaşi, în vara lui 1917. Parcă-l văd şi acuma – bărbat voinic, sănătos şi rumen, fără plete încâlcite ca la Sântagora, cu barbă apostolească redusă la cioc blond, vorbea răspicat o moldovenească peste care apăsa fără voia lui asprimea unui accent muscălesc, dar avea în cuvinte şi în zâmbete o blândeţe comunicativă, care te-mprietenea fără zăbavă" .

Ion Buzdugan, sub pseudonimul Nica Românaş, aflând despre moartea lui Mateevici, scrie o poezie cu denumirea „Poetului":

Când îşi lăsau podoaba ramii
Şi corbi pluteau în largul ţării,
Ne-ai povestit durerea Mamei,
Ce şi-a jertfit feciorul ţării.

[81] În: *Literatura şi arta*, nr. 35 (3027), 28 august 2003, p. 5.

Tu-n inimă-ai purtat durerea
Şi jalea doinelor străbune,
Dar ne-aduceai cu mângâierea:
Veni-vor zările mai bune…

Tudor Vianu îl caracteriza[82] astfel pe poet: „Mateevici a devenit cunoscut mai întâi prin poemul *Limba noastră,* compoziţie festivă, făcută anume pentru deschiderea cursurilor de învăţători, la Chişinău, în 17 iunie 1917. Dar lirica lui Mateevici este mai vastă şi interesantă prin mai multe aspecte ale ei".

În acest context, Ovid Densusianu se exprimă[83] astfel: „*Limba Noastră* e o poezie care de acum înainte nu va trebui să lipsească din antologii, pe care ne-a adus-o revista *Şcoala moldovenească* din Chişinău… Poezia a fost compusă de poetul A. Mateevici, cu prilejul deschiderii cursurilor de învăţători şi e cea mai frumoasă poezie ce a fost închinată limbii noastre".

Preotul basarabean Vasile Ţepordei care a fost elev a lui Victor Mateevici la Seminarul Teologic din Chişinău şi cunoştea bine toată familia lui Mateevici, afirma[84]: „Toţi care l-au cunoscut pe Alexe Mateevici îl caracterizau ca un om foarte discret, dar bun la suflet şi prietenos. Avea o memorie şi o inteligenţă fenomenale. Reţinea aproape tot ce citea. În discuţii contradictorii era neîntrecut. Colegii îl aveau ca pe un dicţionar enciclopedic. Ca preot, avea vocaţie aleasă. Iubea foarte mult să oficieze. Dispunea de un bariton frumos şi impresionant. Era foarte moral. Deşi avuse posibilitate să nu plece pe front, a renunţat, ripostând: *Trebuie să cunosc şi cele amare ale vieţii, nu numai pe cele bune, dulci, uşoare şi frumoase*".

Academicianul Ştefan Ciobanu îşi amintea după 20 de ani de la moartea poetului Alexe Mateevici: „Parcă şi acuma sunt stăpânit de vedeniile pline de groază ce s-au pierdut în pânzele trecutului… Blestemul de veacuri, ce apasă asupra celor nedreptăţiţi, părea că se dezleagă… Şi noi, câţiva visători, prinşi de vârtejul revoluţiei, luptăm pentru făurirea unei vieţi noi, pentru recâştigarea drepturilor

[82] *Gândirea,* anul VI, nr. 3, aprilie 1926, p. 138.
[83] *Viaţa nouă,* anul XIII, nr. 1-10, martie-decembrie 1917, p. 109.
[84] Vasile Ţepordei. *Alexe Mateevici*. Chişinău, „Tiparul moldovenesc", 1937, p. 17.

încălcate de cotropitorii neamului nostru dintre Prut şi Nistru. Eram puţini la număr. Şi din acei puţini a fost ruptă *floarea cercului nostru restrâns* (sub. aut.) …La o săptămână după ce l-am petrecut la mormânt pe Alecu Mateevici, bandele setoase de sânge i-au ucis mişeleşte pe alţi înaintaşi – Simion Murafa, Andrei Hodorogea şi preotul Dimitrie Baltaga din Costeşti… În sărăcia manifestărilor noastre naţionale din Basarabia de sub ruşi, în modestia mediocră a scriitorilor noştri de atunci, Alecu Mateevici se ridica, ca bisericuţa din satul nostru răzăşesc, deasupra tuturor. El este scriitorul nostru ce, pe de o parte, marchează epoca de tranziţie, în viaţa sufletească a românilor basarabeni, a vremurilor prerevoluţionare (din 1917), iar pe de altă parte, în el se îmbină latura idealistă a poeziei ruseşti cu cea naţională românească, până la marele Mihai Eminescu[85]".

Nadejda Neaga-Mateevici, mama poetului (în mijloc),
cu un grup de intelectuali lângă monument.
Printre ei: sculptorul A. Plămădeală (primul din stânga) şi publicistul
V. Harea (rândul I, al doilea din stânga). Chişinău, octombrie 1926.

[85] V. Ţepordei. *Alexe Mateevici* (prefaţă). Chişinău, „Tiparul moldovenesc", 1937.

La începutul lui octombrie 1926, la Chişinău, a avut loc un eveniment istoric de mare importanţă – inaugurarea în faţa Catedralei, din centrul oraşului, a monumentului în memoria martirilor: Alexe Mateevici, Simion Murafa şi Andrei Hodorogea. Autorul monumentului şi al basoreliefurilor – sculptorul Verea-Ionescu.

Nadejda Neaga-Mateevici cu nepoţica Nina lângă monumentul celor trei martiri ai neamului: A. Mateevici, S. Murafa şi A. Hodorogea. Chişinău, octombrie 1926. Monumentul a fost instalat în grădina Catedralei la 29.09.1923 şi distrus în 1940

Mass-media de atunci scria[86]: „Ieri, la ora 11, în prezenţa miniştrilor Constantinescu şi Inculeţ, a generalului Berthelot şi a tuturor autorităţilor civile şi militare, a avut loc inaugurarea monumentului instalat la 29.IX.1923 de un grup de basarabeni, în frunte cu Pan Halippa, în amintirea a trei martiri: preotul Mateevici, avocatul Murafa şi inginerul Hodorogea. Cel dintâi – mort în timpul războiului, ceilalţi doi – asasinaţi de soldaţi bolşevici". La dezvelirea stelei au asistat atât persoane oficiale, cât şi mama şi soţia poetului, iar fiica lui – Nina – a recitat poezia-imn „Limba noastră".

Monumentul a fost executat din piatră, având reliefuri, vulturul, stema, inscripţiile şi elementele decorative turnate în bronz. Ansamblul avea un piedestal cu 5 trepte, pe care era amplasat un panou vertical din piatră, unde erau încrustate reliefurile cu chipurile martirilor, însoţite de inscripţiile: **Simion Murafa** (24.05.1887–20.08.1917); părintele **Alexei Mateevici** (16.03.1888–13.08.1917); **Andrei Hodorogea** (02.10.1878–20.08.1917). Reliefurile erau protejate de un vultur cu aripile larg deschise. Sub reliefuri erau plasate două ramuri: una de stejar şi alta de laur, care încadrau stema României[87].

La finalul acestui eveniment, Pantelimon Halippa avea să spună[88] despre Alexe Mateevici: „Pentru aceste mărgăritare şi pentru viaţa lui închinată neamului, i-am cioplit în bronz chipul său blând pe monumentul acesta, pentru ca şi cei de azi, şi urmaşii noştri să nu-l dăm uitării, ci veşnic să-l avem în inimă şi suflet".

Ceva mai târziu, Virgiliu Z. Teodorescu adaugă[89]: „În documentele de arhivă se păstrează un fragment al manuscrisului cuvântării preşedintelui Comitetului de iniţiativă, Pan Halippa, rostită la solemnitatea dezvelirii acestui monument-simbol. Evocându-i biografia lui Mateevici, Halippa relevă rolul cărţilor şi al publicaţiilor editate de *Albina.* Acestea i-au evidenţiat adevărata istorie a neamu-

[86] Ziarul *Presa,* nr. 188, din 3 octombrie 1923.

[87] Ioan Opriş. *Din istoria dramatică a Patrimoniului Cultural Naţional*. În:*Revista muzeelor*, anul XXX, nr. 1, 1993, p. 57.

[88] *Alexe Mateevici: Genealogii. Iconografie. Evocări*. Ediţie întocmită şi îngrijită de Vlad Chiriac. Chişinău, Ed. „Ştiinţa", 2003, 108 p.

[89] Virgil Z. Teodorescu. *Alexei Mateevici – un martir al cauzei naţionale*. În: *Destin Românesc*, 1997, nr. 3, p. 91-97.

lui, care se diferea de noţiunile impuse de şcoala oficială ce opera cu consecvenţă brutală pentru rusificarea românilor basarabeni. Citind şi scriind româneşte, Alexe Mateevici a fost nemijlocit cu trăirea şi simţirea neamului său, înregistrând datinile şi obiceiurile moştenite de la înaintaşi şi transmise ca sacru patrimoniu pentru generaţiile secolului XX. Durerile neamului l-au făcut luptător, care prin armele folosite s-a constituit drept călăuză a tuturor celor în suferinţă. Cuvântul său a devenit repede cunoscut, revendicările sale fiind catalizatoare ale energiilor româneşti, mobilizându-le la acţiune pentru redobândirea drepturilor naţionale. În cuvântarea sa, Pan Halippa a integrat în text poeziile lui Alexe Mateevici definitorii pentru crezul poetului patriot şi calitatea de bard al neamului său, precum se autodefinea: *Cântăreţul basarabean*". Pan Halippa mai menţiona: „Cu Al. Mateevici se stinse una din cele mai frumoase şi mai temeinice nădejdi ale noastre – ale moldovenilor din Basarabia – pentru îmbogăţirea literaturii româneşti cu opere şi bucăţi nepieritoare".

Tot în acea zi, o mare parte din delegaţii sosiţi cu ocazia dezvelirii monumentului au vizitat mormântul poetului.

În anul 1940, odată cu ocuparea Chişinăului de armata roşie, basoreliefurile din bronz au fost demontate şi transportate în România, iar în perioada sovietică, şi monumentul din piatră al martirilor, a fost distrus nemilos de parcă ei ar fi fost omorâţi încă o dată[90].

Cercetătorii operei lui Alexe Mateevici arată[91] că în perioada postbelică starea de spirit din republică şi metodologia marxist-leninistă s-au răsfrânt negativ asupra primelor cercetări despre poet şi moştenirea lui literară. Câţiva istorici cu autoritate pe atunci, neclintiţi de poziţiile lor dogmatice de clasă, vedeau în persoana lui Mateevici doar *un preot militar*, reprezentant tipic al uneia dintre cele mai reacţionare pături sociale… Într-un limbaj politizat la maximum şi stereotip, poetului i s-a imputat mărginirea de clasă, faptul de a se fi găsit *departe de socialismul ştiinţific*… Iar opera poetică a bardului era apreciată ca *un izvor documentar* pentru cunoaşterea *istoriei contrazicerilor capitaliste.* (subl. aut).

[90] Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*, Chişinău, Ed. „Universitas", 1993, p. 87.
[91] Alexei Mateevici. *Opere*. Vol. I, p.7-8.

Un grup de scriitori şi oameni de cultură la mormântul lui Alexe Mateevici (26 octombrie 1926).
În prim-plan (de la stânga la dreapta): Nadejda Neaga-Mateevici, mama poetului, Octavian Goga,
prof. Onisifor Ghibu, Mihail Sadoveanu.

Doar în 1954 a apărut prima ediţie de scrieri alese ale poetului, alcătuite de Haralabie Corbu[92], care a constituit atât o revelaţie pentru cititor, cât şi un responsabil act de cultură… Ca urmare opera lui Alexe Mateevici a fost introdusă pentru studiere în programele şcolare şi universitare. Ceva mai târziu (1958), lui Mateevici i s-au consacrat capitole aparte în istoria literaturii moldoveneşti şi în ediţiile succesive ale manualelor. Din acest moment, moştenirea literară a poetului a devenit obiect de cercetare şi analiză permanentă pentru criticii şi istoricii literari, folclorişti, lingvişti şi filosofi[93].

E. Levit şi S. Pânzaru, peste 77 de ani de la moartea poetului, parcă altfel vorbesc despre Mateevici, considerându-l ca pe cel mai de vază reprezentant al culturii spirituale basarabene din epoca sa, poet, cărturar şi profet al poporului căruia i-a aparţinut cu trup şi suflet. De aceea, sfârşitul prematur al oamenilor excepţionali iscă, firește, un sentiment de adânc regret, ce rezultă din conştiinţa unei pierderi enorme şi irecuperabile. Creator exclusiv de talentat, original şi polivalent, Alexei Mateevici a avut parte de un destin literar neîmplinit… El a fost deschis şi generos, a îmbrăţişat idealurile umanitariste, a fost un adept înflăcărat al echitabilelor idei democratice, al statului de drept şi s-a manifestat ca exponent de frunte al conştiinţei naţionale, luptător aprig pentru drepturile poporului său împilat şi înjosit, pentru viitorul lui luminos…

Opera lui Mateevici a fost nutrită de solul basarabean, generată de acel mediu specific ce s-a format în spaţiul dintre Nistru şi Prut la întretăierea a două culturi – română şi rusă. Ea a reflectat epoca tumultuoasă de la începutul secolului al XX-lea, marile mişcări sociale şi naţionale, frământările şi căutările generaţiei de atunci… Lucrul acesta ni-l sugerează pregnant şi poetul Dumitru Matcovschi în semnificativele versuri dedicate vestitului său pământean[94].

---

[92] Haralambie Corbu. *Dicţionar enciclopedic. A. Mateevici*. În: *Limba şi literatura moldovenească*, 1988, nr. 4, p. 11.

[93] Alexei Mateevici. *Opere*. Vol. I, p. 8-9.

[94] Efim Levit, Sava Pânzaru. *Alexei Mateevici. Caiete de cultură XXII.* În: *Viaţa Satului,* 26 martie 1994, p. 2.

Ion Nuţă de asemenea menţionează[95] că Alexe Mateevici a fost un reprezentant de seamă al liricii moldoveneşti, cu precădere fiind un poet care a cântat doar suferinţele şi aspiraţiile poporului asuprit. Autorul aminteşte că primul care s-a aplecat cu dăruire şi pricepere asupra operei poetului a fost Petre Haneş, care, beneficiind de ajutorul familiei, în primul rând de sugestiile fratelui său, Victor Mateevici, publică în 1926, la Bucureşti, prima ediţie a poeziilor originale ale poetului.

Cu o altă ocazie, Ion Nuţă, istoric literar din Iaşi, mărturisea: „Mateevici este poetul Hristos al Basarabiei – răstignit, îngropat, înviat şi revenit pe pământul plin de bălării, ca să sădească flori curate. Este Dumnezeul rătăcitor peste oameni, de nimeni ştiut, pierdutul regăsit de un neam, cavalerul stelelor risipite, căutătorul de îngeri, pălmaşul astrelor depărtate, plugarul câmpului ars, robul viselor frumoase şi strălucitoare, omul care a sperat şi a crezut într-o linişte sfântă, într-un ideal imaculat… Mateevici, prin Dumnezeu, este o parte din poezia neamului românesc. El s-a născut ca poet. I-a iubit pe ţărani, pe toţi pălămarii mâinilor şi minţilor, a scris pentru toate idealurile lor. Iubirea de neam l-a făcut creator de geniu. Dragostea pentru toţi oropsiţii vremii i-a dat strălucire condeiului miraculos. Un *geniu* întru necuprins… Un *astru* între spini… Un *latin* care, prin scris, cu demnitate, a luptat pentru drepturile chinuiţilor din Basarabia, pe care n-a reuşit însă s-o vadă împlinită[96]…”

Viaţa marelui poet basarabean Alexe Mateevici, preot şi patriot înflăcărat, şi astăzi prezintă un exemplu de slujire poporului din care făcea parte şi pe care l-a iubit nemărginit. Moştenirea literară a poetului capătă o atenţie mai vădită, fiind analizată multidimensional pe parcursul unui secol, ce indică despre măreţia acestei personalităţi notorii. Dintre cei pasionaţi, care au purces la studierea tezaurului literar al lui Alexe Mateevici, fac parte critici literari, istorici şi alţi susţinători ai talentatului poet. Cei care au scris despre activitatea poetului în primele decenii după moartea lui au fost Va-

[95] Ion Nuţă. În: *Viaţa Satului,* 26 martie 1994, p. 3.

[96] Alexei Mateevici. *Un vis dorit.* (Sub redacţia lui Ion Găină). Buzău, Ed. „EditGraph”, 2013, p. 6-7.

sile Ţepordei, Ion Nica, Romulus Cioflec, Ovidiu Vuia ş.a. Ceva mai târziu, în studierea moştenirii literare a lui Mateevici s-au inclus mai mulţi autori basarabeni. Dintre aceştia merită evidenţiaţi: Mihai Cimpoi, Iurie Colesnic, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Nicolae Mătcaş, Ion Melniciuc, Grigore Vieru, Ion Găină, Ion Nuţă, Efim Levit, Sava Pânzaru, Vlad Chiriac şi mulţi alţii. Majoritatea dintre aceştia au studiat laturile activităţii literare şi anumite date biografice. Totodată, mai puţin sunt elucidate aspectele sănătăţii şi cauza nemijlocită a morţii poetului. Personal, am întreprins modeste încercări de acest gen în următorii anii (1997, 2011, 2013)[97].

Academicianul Haralambie Corbu avea să mai scrie[98]: „Popularitatea lui Alexe Mateevici a început, de fapt, după trecerea lui în lumea celor drepţi. Până la moarte, scriitorul era cunoscut doar într-un cerc relativ restrâns al unor intelectuali de suflet (de la ziarul *Basarabia* şi revista *Luminătorul*) şi al unui cititor extrem de redus ca număr dintr-o Basarabie 90% analfabetă… Adevărata cunoaştere a vieţii şi operei lui Mateevici, ca şi a întregii istorii spirituale a ţinutului dintre Prut şi Nistru de la 1812 încoace, s-a înregistrat după 1918, când intelectualitatea locală şi din ţară desfăşoară – timp de două decenii şi mai bine – o intensă activitate de valorificare a tot ceea ce ţinea de mişcarea de idei şi manifestările de suflet, atâtea câte au fost, în spaţiul pruto-nistrean. După 1945, numele lui Alexe Mateevici a fost omis din istoria literaturii în RSSM, şi până în anul 1989 – în România”.

Spre sfârşitul secolului XX, alt mare scriitor basarabean, Iurie Colesnic, foarte expresiv avea să scrie: „Am avut norocul, alături de Petru Cărare şi Ion Ungureanu, să fiu pământeanul lui Alexe Mateevici, autorul cuvintelor imnului *Limba noastră*. Casa părintească a scriitorului se află în centrul satului Căinari. În anii copilăriei mele, în acest lăcaş era şcoala, aici am învăţat până în clasa a

[97] Gheorghe Baciu: *Istoricul medicinii legale în Republica Moldova.* Chişinău, 1997; *Oraşul Bălţi şi oamenii lui.* Chişinău, 2011, p. 31; *De ce au fost ascunse adevăratele circumstanţe ale morţii lui Alexe Mateevici*. În:*Literatura şi arta*, din 13 martie 2013.

[98] Haralambie Corbu. *Alexei Mateevici în faţa posterităţii*. *Moldova literară,* nr. 135 (1909) din 13 august 1997, p. 1-2.

treia. Mi-aduc aminte că această casă era străjuită de nişte ulmi bătrâni. Azi copacii nu mai sunt şi mă întreb: unde au dispărut? În martie 1968, în acest lăcaş s-a deschis Muzeul „A. Mateevici". Ce sărbătoare a fost atunci la Căinari! După aceea, au mai avut loc întâlniri dedicate poetului, în cadrul cărora, mi-aduc aminte, i-am văzut pentru prima dată pe scriitorii Petru Zadnipru, Pavel Boţu, Petrea Cruceniuc, Vladimir Beşleagă, Lev Barschi, Anatol Ciocanu. La acei ani, la noi veneau mulţi oameni de cultură din republică… Din anul 1992, şcoala din Căinari nu mai poartă numele lui Mateevici. N-am auzit şi nu ştiu dacă vreun ansamblu coral cântă astăzi în acest local *Limba noastră*[99].

Regretatul savant şi poet moldovean, Ion Vatamanu, în renumita sa poezie, *Pe vechi şi pe nou,* scria astfel despre Alexe Mateevici:

E poetu-n două baştini,
Ba Căinari, ba Dumbrăveni,
Ba că-l ştim, ba nu-l cunoaştem,
Ba şoptim, din moldoveni,
Ba-i al nostru, ba-i străin,
Ba-i un popă, ba poet,
Ce-i devreme-n mintea lumii
Este-n noi întârziat.

A murit pe nou în august,
S-a născut pe vechi în mart,
La-ngropare-au fost mai mulţi,
Mai puţini la dezgropat.
Îngropau cu el şi-o limbă
Ce-a-nviat ca un erou.
Noi am plâns de-ajuns pe vechi,
Să mai plângem şi pe nou.

Este îmbucurător faptul că la începutul secolului XXI, o echipă de entuziaşti tineri încearcă insistent să organizeze restaurarea monumentului de mare valoare istorică, înălţat în memoria celor trei martiri ai neamului – A. Mateevici, S. Murafa, A. Hodorogea.

Nu se poate pune în discuţie că reactualizarea tezaurului scriitoricesc al lui Alexe Mateevici este bine-venită,întrucât creaţia lui în timpul vieţii sale era foarte puţin cunoscută. El merită să fie considerat cel mai mare basarabean, care, la începutul sec. XX, a descris suferinţele şi aspiraţiile oamenilor asupriţi şi chinuiţi de secole.

În viziunea lui Mihai Cimpoi, „mişcarea de renaştere naţională din Moldova de est l-a reactualizat pe Alexe Mateevici, l-a valorifi-

[99] Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chişinău, Ed. „Universitas", 1993, p. 240.

cat în ansamblu (căci poeziile sale religioase erau interzise) şi i-a înălţat o statuie de apostol al neamului. El a devenit, în fond, cel de-al doilea poet naţional, după Eminescu, iar *Limba noastră* s-a impus ca un al doilea imn de stat, alături de *Deşteaptă-te, române* a lui Andrei Mureşanu… Poetul basarabean valorifică toposul luminii cereşti şi acela al răsăririi stelei ce vesteşte marea minune în cheia folclorului de inspiraţie religioasă… Aşa cum terapia persoanei (vindecarea socială şi ispăşirea păcatelor) este completată de terapia socială (înfrângerea răului), restabilirea raporturilor armonioase între oameni (scoaterea demonilor), Mateevici se gândeşte, ca şi iudeii altădată, nu numai la un mântuitor religios, ci şi la un erou naţional[100]".

Ion Buzaşi mărturiseşte[101]: „Sunt convins că nu există români, mai mult sau mai puţin şcoliţi, care să nu cunoască, să nu recite sau să nu intoneze 2-3 strofe din *Limba noastră* a lui Alexei Mateevici sau din *Răsunetul* a lui Andrei Mureşanu, poetul revoluţiei transilvănene din 1848, al deşteptării şi demnităţii noastre naţionale, printr-o poezie care a devenit imn naţional… Alexei Mateevici este poetul limbii materne. Şi, în această ipostază, e neîntrecut. Nu sunt puţine odele închinate limbii române, dar nici una nu poate concura cu *Limba Noastră* de A. Mateevici… Această credinţă în bogăţia limbii române descinde parcă dintr-un manuscris eminescian: „…Acasă la dânsa, limba românească este o bună gospodină şi are multe de toate". Iar ideea unei sărbători… povesteşte Nichita Stănescu: „A vorbi despre limba în care gândeşti, a gândi – gândire nu se poate face decât numai într-o limbă – în cazul nostru a vorbi despre limba română e ca o duminică…"

Pe parcursul anilor, despre viaţa şi opera lui Alexe Mateevici au scris mai mulţi cercetători. Printre aceştia se numără şi profesorul de liceu Nicolae Spinei din Piteşti, România, care a lăsat un vast manuscris cu denumirea „Poetul Alexe Mateevici". În 1966, o copie a acestei lucrări inedite i-a fost oferită fratelui poetului, Victor

[100] Mihai Cimpoi. *Alexei (Alexe) Mateevici, homo christianus*. În: „Viaţa Satului", *Caiete de cultură,* 26 martie 1994.

[101] Ion Buzaşi. *Andrei Mureşanu şi Alexei Mateevici*. În: „Viaţa Satului". Caiete de cultură. 26 martie 1994, p. 4.

Mateevici, care face unele însemnări referitoare la condiţiile socio-culturale şi politice ale timpului respectiv… În manuscris se evidenţiază următoarele: „La Mateevicii noştri, tatăl şi fiul, nu se pune deci problema reprofilării lor naţionale, ci explicarea devotamentului lor social şi naţional, atât de vibrant în lirismul fiului din poeziile *Eu cânt, Pietre vechi, Ţara* şi *Limba noastră…* Numai Ureche şi Costin, Neculce şi Sadoveanu, Eminescu cu *Doina* şi Mateevici cu *Pietre vechi* au prins chipul trecutului nostru istoric, care este lung cât o epopee şi jalnic cât o tragedie antică… Pentru finalul poeziei, poetul găsea o datorie mai vrednică: pomenirea părinţilor neamului – *latinii,* după care, cu învoirea istoriei universale, şi nu a celei naţionale, au trecut alţi şi alţi peregrini. Mateevici rămâne un maestru, tot atât de apreciat ca şi Eminescu, al clasicismului poporan. Încă o dată ne apare decalajul istoric şi valoric dintre cultura Basarabiei şi a celorlalte ţinuturi româneşti… Scrise aproape de capătul punctelor cardinale ale neamului, cele trei poezii şi altele ca ele n-au fost închinate *regăţenilor, basarabenilor sau ardelenilor* (subl. aut.). Oriunde au fost poeţii, ei au scris pentru întregul neam[102]".

Cu ocazia a 50 de ani de la moartea poetului, în august 1967, Victor Mateevici a organizat un parastas de pomenire la biserica Sf. Spiridon din Bucureşti, la care au fost invitaţi toţi basarabenii de vază, în frunte cu Pan Halippa. Masa de pomenire s-a făcut în casa soţiei poetului. Cu ocazia parastasului, Victor Mateevici a repetat regretul că Petre V. Haneş n-a făcut rectificarea respectivă referitoare la moartea poetului (în privinţa mărturiilor lui Gheorghe Tofan) în via lui Hodorogea din preajma Chişinăului[103].

În premieră, informaţii concrete referitoare la ascunderea adevărului în operele lui Alexe Mateevici sunt descrise de către filologul Efim Levit în câteva articole cu denumirea *Moravuri ale vieţii literare în contextul libertăţii cuvântului,* publicate în ziarul „Moldova literară" (1996–1997). În aceste publicaţii, autorul parcă ar recu-

[102] Vlad Chiriac. *Mateevici în lumina unui manuscris inedit*. În: *Literatura şi arta*, nr. 23 (2807) din 10 iunie 1999.

[103] Vasile Ţepordei. *Despre moartea poetului.* În:*Literatura şi arta*, nr.13 din 30 martie 1995, p. 4-5.

noaşte lacunele timpurilor: „În genere, capodopera lui Mateevici a avut parte de un destin nefast. Dacă în RSSM era omisă strofa a 5-a, în care se aminteşte *Nistrul lin, ce-n valuri pierde / Al luceferilor sfetnici…* Şi aşa ceva s-a practicat nu numai sub regimul comunist, ci, surprinzător, şi în perioada interbelică. Nu rareori, poezia *Limba noastră* era prescurtată. Cu precădere se renunţa la ultimele patru strofe, care începeau cu apelul: *Înviaţi-vă dar graiul / Ruginit de multă vreme*, deoarece semnificaţia lor, fapt evident, nu corespundea situaţiei lingvistice reale din celelalte provincii româneşti…” Efim Levit arată că schimonosiri de acest gen se regăsesc în mai multe ediţii[104], în primul rând, în poeziile *Basarabenilor*, *Ţara* etc.

În anul 1988, în satul Zaim, raionul Căuşeni, a fost deschisă Casa-muzeu „Alexei Mateevici”, animatorii căreia au fost Ion şi Maia Găină, Mihai Vieru, Nina Tocan, Teodosie Berghi, Ilie Gluh ş.a. La inaugurarea instituţiei, Nina Tocan, directorul Şcolii „Alexei Mateevici” din localitate, avea să spună: „Ne dorim ca Centrul ce a fost deschis să devină un loc unde îşi vor da întâlnire oamenii de cultură şi artă din sudul Basarabiei şi din întreg spaţiul românesc. Ne-am dorit foarte mult să deschidem această instituţie în sediul istoric al şcolii primare în care au învăţat mari personalităţi: Alexe Mateevici, Vasile Cijevschi, Petru Cărare, Ion Ungureanu ș.a.[105]”.

Îndată după destrămarea URSS şi obţinerea suveranităţii de către Republica Moldova, în satul Zaim, în casa în care a locuit familia lui Mihail Mateevici a fost inaugurat muzeul „Alexe Mateevici” cu instalarea statuii poetului. La sfinţirea statuii (autor—Mihai Ecobici), care a avut loc la 28 august 1990, au participat Î.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei; Î.P.S. Vladimir, Arhie-

[104] *Gazeta poporului,* nr. 61, 30/17 septembrie 1919; *Banatul românesc,* nr. 48-49 din 25 decembrie 1924; *Carte de citire* pentru clasa a V-a primară; *Cultura românească,* 1928-1929, p. 26; *Ţara noastră* din 28 august 1921; *Cugetul românesc,* nr. 8-9, 1922; *Amicul copiilor,* nr. 15, 1924; *Adevărul literar şi artistic,* nr.73 din 29 august 1937. Vezi: Alexei Mateevici. *Opere. Vol.1*. Chişinău, 1923, p. 489-490.

[105] Rodica Borzin. *O nouă instituţie de rezonanţă naţională*. În: *Literatura şi arta,* nr. 50 (2938), 13 decembrie 2001.

piscopul Chişinăului şi al Moldovei; Ion Ungureanu, ministrul Culturii şi Cultelor din RM.

Dezvelirea şi sfinţirea statuii lui Alexe Mateevici
din curtea Casei-muzeu de la Zaim.
În prim-plan: Ion Ungureanu, ministrul Culturii şi Cultelor al Republicii Moldova; ÎPS Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei;
ÎPS Vladimir, Arhiepiscopul Chişinăului şi al Moldovei. 28 august 1990.

În cadrul acelei solemnităţi, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, pe atunci, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Daniel, avea să mărturisească: „Profund mişcat de locurile sfinte ale Limbii române, plămădită din credinţă şi suferinţă, iubire de glie şi speranţă, am trăit clipe de comuniune sfântă cu preotul, marele poet basarabean Alexe Mateevici, căruia i s-a ridicat şi sfinţit un monument, pentru a-l cinsti ca apostol al Limbii româneşti şi ca pildă de urmat pentru generaţiile prezente şi viitoare”.

Numai în primii 10 ani de la fondare, la Casa-muzeu din satul Zaim au fost filmate două documentare despre viaţa şi activitatea preotului-poet Alexe Mateevici (regizori – Alecu Deleu şi Vlad Plămădeală). Actualmente, în permanenţă este vizitată de mai multe delegaţii din ţară şi de peste hotarele ei. Datorită sârguinţei întregii comunităţi din regiune, Casa-muzeu „Alexe Mateevici" din Zaim este vizitată tot de mai mulţi admiratori[106].

Casa-muzeu „Alexie Mateevici"
25 de ani de la fondare
s. Zaim, r-nul Căuşeni

Cu ocazia Zilelor Naţionale Mateevici (rugă către poet), ediţia a XV-a (2007), pe scena Colegiului Pedagogic „A. Mateevici" din Chişinău a avut loc un impresionant spectacol – *Binecuvântarea* (text şi regie – Ion Găină, scenografie – Natalia Gheorghiţă). Spectacolul a fost montat de Teatrul-cenaclu „Catedrala de Cuvinte" de la Liceul de Limbi Moderne şi Management din Chişinău.

În ianuarie 2011, Casa-muzeu „Alexe Mateevici" din Zaim a prezentat în sediul Parlamentului European de la Bruxelles o amplă

[106] Ion Găină. *Binecuvântaţi am fost de el cu toţii*… În: *Destin Românesc*, 1999, nr. 4, p. 4-5.

expoziţie cu genericul: „Alexe Mateevici – poet-erou al Basarabiei (Republica Moldova)”. În discursul său la deschiderea expoziţiei, directorul Casei-muzeu, scriitorul Ion Găină, a afirmat în faţa parlamentarilor europeni: *Prin deschiderea sa către limbi, filozofie, cercetare, Alexe Mateevici este şi astăzi un activ participant la dialogul valoric european, „un erou al culturii”, model de consacrare totală în numele cauzei drepte a neamului său…* Casa în care a locuit familia Mateevici (1903–1907) în satul Zaim, Căuşeni, actualmente include 6 săli, unde se păstrează unicale piese ce au aparţinut cândva membrilor familiei. În acest local, în fiecare an se vernisează expoziţia muzeului memorial al poetului.

Ion Găină, directorul Casei-muzeu „Alexei Mateevici din Zaim”, autorul expoziţiei de la Bruxelles, în timpul discursului.

În martie 2013, la aniversarea a 125-a de la naşterea poetului şi împlinirii a 25 de ani de la fondarea Casei-muzeu „Alexe Mateevici” din Zaim, satul copilăriei poetului, muzeul a devenit epicentrul evenimentelor spirituale, concomitent şi sărbătoare creştină… Ion Găină sublinia, în acest context, că noţiunea *Spaţiu Spiritual*

Mateevici actualmente s-a extins şi asupra întregului ţinut al Căuşenilor… Cu ocazia acestui eveniment la Buzău s-a editat o carte, – drept dovadă că marele poet basarabean nu este dat uitării[107].

Un grup de intelectuali, reprezentanţi ai administraţiei publice locale şi oaspeţi din România lângă bustul lui Alexe Mateevici din faţa liceului care îi poartă numele, după dezvelirea şi sfinţirea lui. Căuşeni, 31 august 2000.

Vasile Romanciuc sublinia că *Limba noastră* e o poezie pe care a visat-o şi M. Eminescu, pe care el n-a reuşit s-o scrie. În acest context, Ion Găină subliniază: „Deloc întâmplătoare ni se pare venirea pe lume a lui Alexe Mateevici în 1888 şi trecerea la domnul a lui Mihai Eminescu în 1889. Le-a fost dat să respire împreună aerul

[107] *Alexe Mateevici. Un vis dorit.* Îngrijită şi redactată de Ion Găină. Buzău, Ed. „EditGraph", 2013, p. 3-4.

Patriei un an de zile. Dacă Eminescu trece în nemurire la 15 iunie 1889, Mateevici comunică transcendental cu înaintaşul său în alt iunie, în ziua când definitivează poemul *Limba noastră,* pentru ca a doua zi, la 18 iunie 1917, să-l cunoască şi profesorii care erau chemaţi la cursurile de limbă şi literatură română la Chişinău… Mateevici, ca şi Eminescu, e făuritor de limbă, iar limba datu-ni-s-a de Cel de Sus… O altă aparentă coincidenţă e traducerea (1997) în limba română a *Acatistului către Prea Sfântul şi de Viaţă Făcătorul Duh, Dumnezeul nostru…*

Istoricii literari zic[108]: *Limba noastră* n-ar fi atins gradul ei excepţional de perfecţiune, dacă, odată cu transferarea lui Mateevici pe frontul de la Mărăşeşti, el n-ar fi intrat în contact nemijlocit cu literatura română şi cu reprezentanţii ei de seamă de atunci: N. Iorga, N. Crainic ş.a.

Numele lui Alexe Mateevici îl poartă mai multe străzi şi şcoli din localităţile Republicii Moldova.

[108] Ibidem, p. 8-10.

Ştiinţa şi adevărul dintotdeauna s-au bazat pe probe certe şi convingătoare, dar nu pe insinuări sau vorbe stradale, indiferent de cine sunt spuse.

Gheorghe Baciu

Probele medico-legale prezintă o sinteză dintre cele obţinute prin percepere directă şi cele obţinute prin raţionamente, pentru că examinarea consecinţelor unei violenţe permite reprezentări ca şi deducţii etiologice sau patogenice, plecând de la constatări directe. Numai proba medico-legală este susceptibilă de o evaluare ştiinţifică.

Gheorghe Scripcaru

VI
Concluzii medico-legale

1. ***Care sunt circumstanţele îmbolnăvirii lui Alexe Mateevici în vara anului 1917?***

Informaţiile referitoare la circumstanţele îmbolnăvirii poetului sunt extrem de controversate, adesea incredibil prezentate. În scrisoarea sa din 16 iulie 1917 către soţia Teodosia, poetul nu pomeneşte vreo abatere de sănătate. Mulţi biografi scriu că Mateevici se îmbolnăveşte de tifos (iniţial nu se arată de care formă) pe frontul de la Mărăşeşti, este adus cu trenul de răniţi şi bolnavi la Chişinău. Soţia sa Teodosia, în jurnalul său personal, datat cu 25 iulie 1917, arată: „Alioşa a sosit, pe neaşteptate, de pe front (nu se arată data), fiindcă s-a îmbolnăvit de *gripă* şi este internat în spital" (nu se arată în care spital şi nici ziua).

Ziarul „Cuvânt Moldovenesc" publică vestea (versiunea) transmisă prin telefon de Iulia Bujoreanu, studentă în anul IV la Facultatea de Medicină din Iaşi, nepoata lui Ion Pelivan, precum că: „Poetul bolnav a fost internat în spital la 12 august… A doua zi, la orele de vizită a bolnavilor, Pan Halippa a încercat să-l vadă pe bolnavul Mateevici, dar nu i s-a permis să intre în salon". Aceeaşi sursă de

informaţie transmite ştirea că poetul a încetat din viaţă, dar nu concretizează când şi unde.

2. ***Care a fost diagnosticul şi evoluarea bolii la poet în spitalul orăşenesc din Chişinău?***

Din mărturisirea soţiei Teodosia aflăm că *gripa*, de care era bolnav Alexe, sosit de pe front, nu s-a confirmat, stabilindu-se diagnosticul de *tifos exantematic*, forma uşoară. La 28 iulie: „boala îşi urmează cursul normal", iar a doua zi (29.VII) ea spune: „Nu ştiu de ce, medicul nu poate stabili diagnosticul, analizele sângelui şi urinei nu confirmă prezenţa bacililor de tifos, dar temperatura creşte mereu"… După părerea soţiei, la acea perioadă, starea sănătăţii n-ar trebui să provoace tristeţe inconsolabilă… În ziua de 2 august poetului i s-a făcut mai rău, tot timpul inima îi era întreţinută prin pulverizare cu diverse mirodenii medicamentoase; deja mai mult se vorbeşte despre *febra tifoidă.* La 12 august soţia arată: „S-a convocat un consiliu medical, dar diagnosticul bolii de asemenea nu e stabilit". Alte informaţii asupra diagnosticului bolii lui Mateevici nu au fost obţinute nici din sursele verbale, nici din cele scrise, care s-ar fi depistat în documentele medicale respective.

3. ***Prin care documente medicale oficiale se confirmă diagnosticul şi evoluarea bolii la Mateevici?***

În Arhiva Naţională de Stat a RM lipsesc documentele medicale (fişa de observaţie a bolnavului din staţionar) sau de altă natură, care ar confirma atât diagnosticul, cât şi evoluarea clinică a bolii. E greu de presupus dacă ele au existat vreodată. Nu s-a izbutit de stabilit nici locul aflării documentelor medicale ale arhivei Spitalului Orăşenesc din Chişinău din acea perioada.

4. ***Dacă admitem prezenţa unei boli contagioase, apoi, conform regulamentului, în care spital trebuia internat Mateevici?***

Informaţiile referitoare la locul spitalizării bolnavului Mateevici de asemenea sunt contradictorii. În cazul bolii contagioase, cum este febra tifoida sau tifosul exantematic, bolnavii **obligatoriu** trebuie internaţi în spitalele specializate (sau în secţiile respective), pentru a fi izolaţi şi a se exclude posibilităţile de răspândire a agen-

tului infecţios. Totuşi, Mateevici, dacă a şi fost spitalizat, apoi cu siguranţă că s-a aflat în Spitalul Orăşenesc din Chişinău, pe teritoriul căruia se afla Biserica „Sf. Nicolae", de unde poetul a şi fost petrecut pe ultimul drum. Din care motiv bolnavul nu s-a aflat la tratament în Spitalul de Boli Infecţioase a lui Toma Ciorba e greu de spus! Nici argumente concrete, nici informaţii în această privinţă nu s-au depistat.

5. ***Dacă funcţiona vreun laborator de bacteriologie în spitalele din Chişinău la acea perioadă?***

Către anul 1917 un laborator de bacteriologie funcţiona în Spitalul de Boli Infecţioase al lui Toma Ciorbă. Astfel de cercetări se efectuau de către doctorul M. Eghiazarov. De menţionat: febra tifoidă este provocată de *Salmonella typhi,* descoperită în 1888, iar în 1896 a fost propusă reacţia Widal pentru identificarea bacilului, transmis de la om la om pe cale fecal-orală. Provocatorul tifosului exantematic (*Rickettsia*) a fost descoperit în 1916, fiind transmisă de la om la om prin intermediul păduchelui uman. Doar în zilnicul soţiei Teodosia se arată în mod fugitiv că bacili de tifos nu s-au depistat, dar în care spital şi ziua efectuării analizei nu se concretizează. Alte informaţii în această privinţa lipsesc şi până în prezent.

6. ***În ce măsură tabloul clinic al bolii, descris de către Teodosia, se aseamănă cu cel al febrei tifoide și al tifosului exantematic, descrise în literatura medicală de specialitate?***

Doar starea de febra, înregistrată la bolnavul Mateevici, putea fi comună pentru toate tablourile clinice, celelalte manifestări au mai puţine asemănări. În manualele de boli infecţioase se arată: în cazul febrei tifoide, comparativ cu tifosul exantematic, se dezvoltă evidente dereglări digestive (diaree abundentă etc.), stare de intoxicaţie generală pronunţată (stare tifică), cefalee chinuitoare şi altele. Astfel de concretizări nu sunt documentate şi nici specificate de către soţia Teodosia.

7.*Cât de liber se permitea vizitarea bolnavului Mateevici, dacă admitem contaminarea lui de o boală infecţioasă?*

La acel timp, medicii din Chişinău aveau suficiente cunoştinţe referitoare la transmiterea multor boli infecţioase şi la modul de tratament. De aceea, vizitele bolnavilor în spitalele (secţiile) de boli contagioase erau reglementate şi strict interzise. Există şi informaţia lui Victor Mateevici, care îi aducea de mâncare fratelui său, fără să intre la el în salon. Şi lui Pan Halippa i s-a interzis categoric să-l viziteze pe bolnavul Mateevici. În baza celor relatate, în general, este greu să credem în veridicitatea celor descrise în jurnalul soţiei Teodosia referitoare la circumstanţele îmbolnăvirii şi morţii poetului, aflarea ei şi a mamei la patul bolnavului, precum şi la alte informaţii.

8. ***Care boli sau procese patologice au provocat moartea lui Mateevici?***

Referitor la boala şi moartea poetului, publicaţiile la temă au pus în evidenţă următoarele versiuni:

- nu se cunoaşte nimic (ESM, 1974);
- boală grea (*Literatura şi arta Moldovei*, 1986);
- gripă (Teodosia Novițchi, soția);
- nu a murit în spital (Ovidiu Vuia);
- febra tifoidă (Ion Nița, Efim Levit, Sava Pânzaru, Victor Mateevici, Virgil Z. Teodorescu);
- tifos exantematic (Nicolae Iorga etc.);
- împușcat (Gh. Tofan, Ion Nistor).

Nici una din versiunile menţionate nu a fost suficient argumentată sau confirmată prin *probe medicale veridice*. Din acest motiv este imposibil de stabilit cu certitudine în urma căror maladii, intoxicaţii acute sau a leziunilor mecanice s-a instalat moartea lui Alexe Mateevici.

9. ***La ce dată şi cine a confirmat decesul lui Mateevici*****?**

Sunt înregistrate următoarele informaţii referitoare la data şi cauza morţii:

- 13 august 1917 numită de majoritatea biografilor, fiecare repetând-o din spusele altora;
- 26 august (stil nou) 1917 (Enciclopedia de artă a Moldovei, 1986);

- data morţii este ascunsă (O. Vuia);
- la 20 august 1917 ziarul *Cuvânt moldovenesc* publică informaţia despre moartea lui Mateevici care ar fi survenit la 13 august 1917;

Se mai menţionează:

- cauza morţii nu este confirmată prin date medicale (fişa medicală a bolnavului de staţionar şi alte acte documentate lipsesc);
- autopsia cadavrului nu s-a efectuat;
- inscripţia din facsimilul înregistrării decesului în cartea de acte a Bisericii „Sf. Nicolae" nu insuflă încredere;
- nu se cunosc detalii privind procesul funerar şi persoanele prezente la ceremonie care ar mărturisiri ziua înmormântării.

10. ***Care este locul morţii lui Mateevici?***

- Spitalul Orăşenesc (de zemstvă) din Chişinău, indicat de majoritatea biografilor (Vasile Ţepordei, Victor Mateevici, soţia Teodosia, Ion Niţa, Efim Levit, Sava Pânzaru ş.a.).
- Spitalul de Boli Infecţioase condus de doctorul Toma Ciorbă (Vlad Chiriac ş.a.).
- Pe front sau în spitalul din Tecuci (ziarul *Literatura Română*, 1979).
- Locul morţii rămâne necunoscut (O. Vuia).

11. ***Cum a decurs moartea lui Mateevici?***

Procesul morţii (agonia) poetului, practic, rămâne necunoscut sau fabulos descris. Soţia Teodosia mărturisea: „În ultima noapte, Alioşa a dormit bine, eu am stat de veghe în spital, iar în dimineaţa de 13.VIII au început frisoanele convulsive şi la orele 15:00 a închis ochii… În clipa aceea eu eram acasă, iar mama la spital. Ea a ieşit pe o clipă, pe sală, când Alioşa şi-a dat duhul. A fost lucid până în ultima clipă, a mâncat, a băut un strop de vin şi… a murit. Alte aspecte ale morţii lui Mateevici nu sunt descrise.

Toate acestea informaţii par a fi ireale şi nu pot servi drept probe suficiente pentru a stabili procesul şi cauza morţii poetului, rămânând un mare semn de întrebare şi problemă discutabilă.

12. ***Cum de explicat contrazicerile dintre mărturiile soției și ale mamei poetului referitoare la boala și moartea poetului?***

Neconcordanța dintre informațiile depuse de soția și mama poetului poate avea mai multe conotaţii:

- nu le aparţin lor;
- au fost interpretate eronat sau neprofesional de biografi;
- ignorate din cauza micilor neînțelegeri dintre soacră și noră;
- au fost inventate post-mortem;
- muşamalizate pentru a ascunde de societate anumite aspecte de ordin politic sau de altă natură.

13. ***Care a fost cauza nemijlocită a morții lui Mateevici, ce reiese din diagnosticul stabilit?***

De obicei, cauza morții presupune şi boala diagnosticată de către medici. În lipsa documentelor medicale (fișa de observație a bolnavului de staționar etc.), în care se specifică diagnosticul bolii şi evoluarea clinică a ei, este imposibil de argumentat obiectiv cauza morții lui Mateevici. Cu atât mai mult, corpul neînsufleţit al poetului nu a fost supus autopsiei, prin care s-ar fi confirmat ori infirmat boala respectivă. Versiunile despre cauzele morții poetului, expuse de biografi (istorici, cercetători literari), oricât de calificați ar fi ei în domeniul lor de activitate (nemedicală), nu pot fi luate în considerație în calitate de dovezi sigure în această privinţă. Ele sunt doar niște ipoteze, care ar servi drept simple mărturii neargumentate pentru organele de drept.

14. ***Dacă se poate exclude cu certitudine moartea cu caracter violent în cazul lui A. Mateevici?***

Nici până în prezent nu au fost identificate probe de acțiuni violente, de orice natură ar fi ele (mecanice, toxice etc.), în baza cărora s-ar dovedi o formă concretă de moarte prin asasinare. Totodată, în lipsa unui diagnostic cert stabilit de medici, bazat pe semnele specifice ale bolii și confirmat prin probe de investigații clinice

şi paraclinice, fără autopsia cadavrului, este greu de exclus anumite acţiuni dăunătoare sănătăţii poetului, inclusiv cele cu caracter violent.

15. ***Care ar fi motivul renunţării la autopsia corpului neînsufleţit al poetului?***

Nu găsesc motive serioase pentru care s-a renunţat la cercetarea cadavrului, chiar şi în cazul unei boli contagioase din mai multe considerente. În primul rând, pentru a se identifica boala de bază care a provocat moartea unui bărbat tânăr, sosit de pe front, cu apariţia semnelor de boală în condiţii social-politice complicate. Cu atât mai mult că era o personalitate marcantă a unei naţiuni, fapt ce putea trezi nemulţumiri şi revolte sociale, inclusiv tendinţe de lichidare fizică a lui ca oponent politic. Din aceste considerente, nicidecum nu poate fi exclus un asasinat camuflat, bine organizat şi ascuns de public, recurgându-se şi la înhumare grăbită. Unicul argument în favoarea înhumării precoce, menţionat de biografi, este boala infecţioasă de care putea suferi poetul.

16. ***Prin ce motive serioase se poate explica tergiversarea înregistrării morţii poetului cu 5-6 zile?***

Cauza înregistrării tardive a morţii poetului nu poate fi explicată printr-o dovadă obiectivă. Posibil, ea se va putea stabili cândva. În viziunea mea, prin acţiunile întreprinse pe atunci, poţi presupune doar o tăinuire a adevăratelor circumstanţe de moarte a poetului. Despre aceasta ne mărturisesc următoarele argumente:

- descrierile fabuloase în jurnalul soţiei Teodosia despre evoluţia bolii, diagnosticul nestabilit în condiţii spitaliceşti şi moartea poetului în circumstanţe suspecte şi neclare;
- dispariţia (sau inexistenţa) documentelor medicale care ar confirma evoluarea bolii şi complicaţiile ei;
- neefectuarea expertizei cadavrului, înmormântarea precoce, fără mărturii convingătoare pentru public;
- serioase motive de ordin social-politic.

17. ***Cât de reală poate fi versiunea că Mateevici a fost ucis odată cu Murafa şi Hodorogea?***

Nu există probe convingătoare că Mateevici ar fi fost ucis în via lui Hodorogea din preajma orașului Chișinău (actuala stradă Ialoveni) la data de 20 august 1917, odată cu Murafa şi Hodorogea. Însă, mărturiile lui Gheorghe Tofan, prezent la măcelul din acea zi, nu pot fi lăsate fără atenție! Această informaţie, într-adevăr, poate provoca suspiciuni suplimentare, ce țin de circumstanțele îmbolnăvirii, morții și înmormântării grăbite a poetului, ceea ce corespunde zilei în care au fost asasinaţi prietenii lui, fără ample şi convingătoare cercetări de anchetă juridică în condiţii de anarhie statală.

18. ***Ce se cunoaște despre înmormântarea lui Mateevici?***

După moarte, corpul neînsufleţit al poetului a fost dus în morga spitalului, apoi în capela Bisericii „Sf. Nicolae" a Spitalului Orășenesc din Chișinău, unde a rămas peste noapte. În ziua înmormântării i s-a slujit liturghia pentru răposați și prohodul de către Preasfinţitul Gavriil și corul Eparhiei. La cimitir s-a cântat veșnica pomenire. Se spune că Mateevici a fost înmormântat cu onoruri militare la Cimitirul ortodox Central din strada Armenească. La locul de veci a fost urmat de multă lume, civili și militari, mai cu seamă mulți preoți moldoveni. Necrologul consacrat lui A. Mateevici a fost redactat de Vasile Țepordei și plasat pe pagina întâi a ziarului „Cuvânt Moldovenesc", care a apărut tocmai la 20 august 1917 (!).

19. ***Cine dintre persoanele participante la înmormântarea poetului a descris procesul funerar?***

Nu am găsit nici o sursă informativă (verbală sau scrisă) în care s-ar arăta prezența unor persoane concrete la procesul funerar al poetului, inclusiv a celor care au fost obligaţi să fie prezenţi la înmormântare. Prin urmare, poetul nu a fost petrecut în ultimul drum chiar nici de cei mai apropiaţi prieteni: Pan Halippa, Ștefan Ciobanu, Vasile Ţepordei ş.a. Incredibil, dar nu se scrie nimic nici despre participarea familiei la înmormântare: mamei, soţiei, surorilor, fratelui Victor, care îl vizita pe Alexe în spital. În lipsa supravieţuitorilor, e greu de restabilit adevăratele evenimente din acele timpuri complicate în aspect social şi politic din regiune.

Grigore Vieru

Grigore Vieru trece pentru totdeauna într-o altă dimensiune, el trece în eternitate… Numele lui nu va descreşte… Nimeni şi nimic nu-l va putea eclipsa. E ca un soare a cărui lumină blândă ne va încălzi sufletele şi ne va călăuzi în bezna nopţii. Şi atunci când vom ieşi la lumină – numele lui, chipul lui, trecut printre sfinţi şi martirii neamului, Grigore Vieru va fi alături de ei, care au fost Mihai Eminescu şi Alexe Mateevici.

Ion Ungureanu

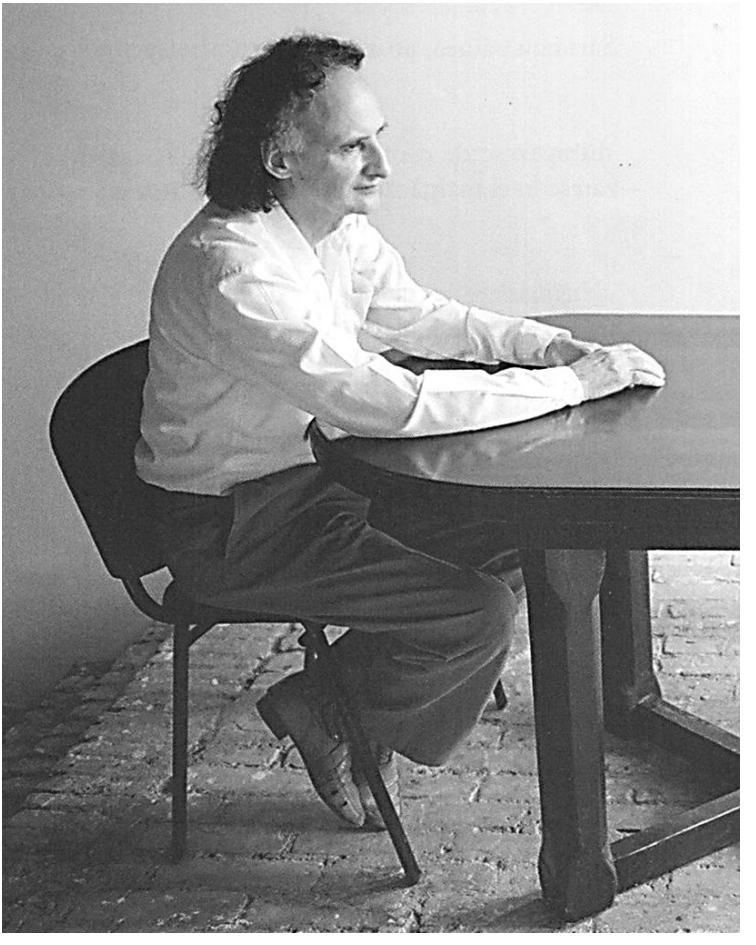

Despre poetul Grigore Vieru se poate vorbi sub aspectul diferitelor arte ale cuvântului şi mai ales în această împerechere firească – mama, graiul. Cândva, pe când un entuziast va ajunge cu cititul şi la pagina poeziei noastre de azi, eu aş dori ca în una din pauze să rostească cu glas tare cuvântul-vechime – MAMA, GRAIUL. Cele mai vechi cuvinte, pe care cu atâta talent le-a redescoperit poetul Grigore Vieru.

Ion Vatamanu

Grigore Vieru face parte dintre acele personalități care apar numai în momentele de răscruce ale unei istorii sau culturi; asemenea oameni devin, fatalmente, simboluri naționale, în cazul nostru. Așadar, e vorba de o apariție care transcende personalitatea umană trecătoare. O putem numi, fără teama de a greși, una trimisă de bunul Dumnezeu, cel care n-a voit ca neamul românesc din Basarabia să dispară precum au vrut și au năzuit vreme de aproape două veacuri cuceritorii de teritorii.

Theodor Codreanu

Numele lui Grigore Vieru nu va fi înghiţit de uitare. Pentru că Grigore Vieru nu a murit, el nu a avut nimic cu moartea. Vieru a avut ce a avut cu Viaţa. De aceea, Grigore Vieru va fi atâta timp cât este şi cât va fi Basarabia română, acest „copil înfăşat în sârmă ghimpată”.

Constantin Tănase

I
Itinerar biografic și activitatea literară

Arborele genealogic al lui Grigore Vieru a fost studiat mai amplu de către Vlad Ciubucciu[1], care prezintă informaţii despre ambii părinţi începând cu generaţia a şaptea. Semnificativ e că toţi fuseseră originari din satul Pererâta. Pe linie paternă, primii au fost identificaţi Anton Vieru (1730−1795) şi feciorul său Dumitru (1777−1848), apoi străbunicul poetului, Ioan Vieru (1812−1888), şi bunicul − Simion (născut la 1847). Pe linie maternă, Grigorie Vieru se trage din neamul Didâc: Grigore (1774), Ilie (1803), Pavel (1830), Ioan (1852) şi Nicolae (1870), tatăl Eudochiei, mama poetului.

În cuplul familial al lui Pavel Vieru (1903−1935) şi Eudochiei Didâc (1907−1981) s-au născut patru copii: Tinca (1925), Lidia (1930), Sofia (1932) şi Grigore, ultimul rămânând orfan de tată la doar jumătate de an după naştere. Surorile mai mari ale poetului au decedat la o vârstă fragedă.

Grigore Vieru s-a născut într-o familie de ţărani muncitori, la 14 februarie 1935, în comuna Pererâta, plasa Briceni, judeţul Hotin, România, pe malul stâng al râului Prut. Tatăl lui a decedat de tânăr (la 31de ani), fiind răpus de o boală nemiloasă. Toată povara educaţiei şi întreţinerii copiilor căzuse pe umerii mamei Eudochia − fire blajină, muncitoare şi înţeleaptă, ca mai toate femeile de la sate. Nu le-a fost uşor în anii postbelici − dezastru economic, psihologic şi

[1] Vlad Ciubucciu. *Copilul cel mare al neamului*. În: Grigore Vieru (bibliografie). Chişinău, Ed. „Litera”, 1997, p. 16-20; *Copii ai neamului nostru*. Chişinău, 2010, 52p.

terorizări administrative. Familia se zbătea între viaţă şi moarte, iar mama era mereu în căutarea surselor de hrană, ca să nu-i piardă şi pe cei doi copilaşi. Cu mare greu, dar au supravieţuit. După cum spunea însăşi mama, „cu ajutorul lui Dumnezeu”. Anii cumpliţi de război şi foamete s-au sedimentat profund în memoria viitorului poet. El se străduia să nu-şi amintească de acea perioadă de grea cumpănă, mai cu seamă de episoadele povestite de consăteni referitoare la canibalism şi dispariţia unor copii mici, care, se presupunea, erau folosiţi pentru hrană de cei înfometaţi.

De greutăţile suportate în copilărie, Grigore Vieru îşi amintea cu durere în suflet: „Tatăl vitreg, Vasile Guţu, cel care m-a crescut şi el aşa cum a putut, s-a pierdut în război. Mama, de asemenea, a rămas orfană în copilărie de amândoi părinţi. La numai 9 ani, ea devenise deja un fel de mamă pentru cei doi fraţi ai ei mai mici: cocea, gătea, spăla rufele, ţinea gospodăria. Un frate mai mic al mamei a căzut pe plita încinsă şi s-a făcut scrum, iar pe celălalt l-a crescut mare şi sănătos. De la război el s-a întors grav rănit şi până azi mai puroiază un picior, dar nu se dă bătut. Îşi continuă cu mare demnitate viaţa de ţăran cinstit şi muncitor, necunoscând odihnă şi linişte sufletească…

Toată copilăria mi-a fost desculţă. Dar niciodată nu m-am plâns la nimeni de asta. Am secerat desculţ grâul şi porumbul de pe pământuleţul nostru nu prea întins, am cules desculţ strugurii tămâioşi din viişoara noastră, nici ea nu prea întinsă. N-am argăţit la nimeni, pentru că este o ruşine să argăţeşti. La noi numai beţivanii şi leneşii, care-şi vindeau pământul, argăţeau. Pământul, atât cât l-am avut, ne-a hrănit prin dărnicia şi cumînţenia lui, la fel prin osteneala mâinilor noastre. Cerută în căsătorie de buni gospodari din sat, rămaşi văduvi şi ei, mama n-a mai vrut să-şi lege viaţa de nimeni, decât de noi: de mine şi de sora mai mare, Sofia. Mama mai câştiga câte un bănuţ de pe urma croitoriei. Cosea mai mult noaptea, pentru că ziua era la deal, unde lucra din răsputeri ca să fim de rând cu toţi gospodarii cei buni.

Din copilărie îmi mai amintesc cântecul meu de leagăn şi poveştile mele, care îmi reaminteau dulcele ţăcănit al maşinii de cusut. Iar cucul copilăriei mele era motorul morii din Miorcani, de peste Prut, al cărui melodios cântec, ce ajungea până la noi în sat ca băta-

ia unei inimi de frate, mai sună şi azi în sufletul meu. Despre istoria moldovenilor am aflat că ea, straniu, se începea doar cu anul 1812… La un an şi ceva, când a venit seceta cea mare şi pârjolul asupra meleagurilor noastre, iar păgânii, programându-ne moartea, pretutindeni au măturat podul oamenilor de ultimul grăunte, au murit de foamete mai mulţi oameni decât în război. Mult timp m-am hrănit numai cu ştir, lobodă, beţe de răsărită. Oamenii fierbeau încălţămintea, pe care o găseau, pregăteau hrană din câini şi animale sălbatice. Drept mâncare delicioasă şi de mare preţ se considera borhotul (măcuhul). Pe atunci devenise cunoscut: cine avea măcuh în casă, avea cozonac pe masă şi era fericit, întrucât şi macuhul era greu de găsit. Permanent ne rugam la Dumnezeu cel mare să ne scape de acest chin insuportabil[2]".

Ceva mai târziu, Grigore Vieru avea să spună: „Nu sărăcia acum mă sperie, ci faptul că nu i se vede capătul".

Grigore Vieru îşi mai aminteşte[3] cât de sărăcăcios toţi basarabenii sărbătoreau Paştele şi Crăciunul după anul 1945. Măicuţa mea, nevoiaşă ca toate văduvele de război, cocea mălai... pâinea noastră cea de toate zilele. De Paşte, însă, nu ştiu cum făcea măicuţa, că pasca noastră ieşea la fel de dulce şi aurie ca la toţi gospodarii, iar de Crăciun, colacii ei pregătiţi pentru colindători erau la fel de albi şi frumoşi, ca la casele mai avute. Bisericile de Paşte deja erau închise şi preschimbate în depozite sau cluburi, mănăstirile−profanate în modul cel mai barbar. Biserica din satul nostru de asemenea a fost pusă pe lacăt. Maică-mea, ţărancă analfabetă, dar cu frica de Dumnezeu, cocea totuşi de Paşte pască şi încondeia ouă ca toţi creştinii.

Moartă era biserica din satul nostru natal, dar rămăsese vie cea din satul Miorcani de pe celălalt mal al Prutului, al cărei clopot, în noaptea Învierii, îşi revărsa peste Prut zvonul dulce de aur, zvon, în care maica-mea imaginar sfinţea pasca. Dimineaţa, gustam din bucatele sfinţite de mama, devenind luminaţi la suflet ca toţi creştinii… Până la moartea lui Stalin, toate satele noastre basarabene, mai ales cele de pe ambele maluri ale Prutului, erau pline de rude şi

[2] *Limba Română*, nr.1-4 (163-166), 2009, p. 321-322.
[3] Grigore Vieru. *Taina care mă apără*. Iaşi, Ed. „Princeps", 2008.

mult timp nu ştiam nimic unii despre alţii, pentru că nici pasărea nu cuteza să treacă Prutul!

Ţin minte că eu, ca oricare copil de ţăran, de pe la 6 anişori plecam cu părinţii la prăşit, la secerat. De nevoie ne luau la muncile câmpului. Noi, consătenii, lucram tot timpul cu grănicerul rus în preajma noastră, care nu ştia limba băştinaşilor, iar noi−cea rusă. Stătea cu arma lângă noi şi ne privea cum seceram sau prăşeam. Atâta frică intrase în noi, că nici nu îndrăzneam să ridicăm capul să ne uităm pe malul celălalt al Prutului. Ştiam cu ce se va termina astfel de interes faţă de partea opusă a Prutului. Ceva mai târziu, unii băieţi visau să ajungă în cosmos, iar eu toată copilăria visam să trec Prutul, să mă întâlnesc cu rudele apropiate.

În „Lecţia de patriotism cu Grigore Vieru" se arată[4]: „Cu nerăbdare în suflet aşteptam să plec la şcoală. Clasele primare şi secundare le-am învăţat în satul natal, iar şcoala medie am absolvit-o în orăşelul Lipcani, unde încă mai activau profesori vechi, ocoliţi de soarta tragică al unor colegi de-ai lor. Cu deosebită plăcere studiam toate obiectele prevăzute de programul şcolar, însă preferam limba maternă, în afară de limba rusă. Ea îmi displăcea din cauza ignoranţei profesoarei de limba rusă, care, cu o grimasă de superioritate, ne înjosea şi de aceea cu greu însuşeam această limbă. La şcoală eram îndemnaţi în permanenţă să fim vigilenţi cu „spionii" de pe malul stâng al Prutului, care ar putea oricând să invadeze RSSM, ceea ce pentru unii copii prezenta un adevăr absolut. Vieru povesteşte şi despre *generaţia schilodită* de regimul stalinist, despre aceea cât de târziu a aflat că oamenii de dincolo şi de dincoace de Prut sunt de acelaşi neam… Când mai crescu puţin, dorea, ca şi mulţi copii de seama lui, să fie erou ca Pavlik Morozov, care mult mai târziu devenise un personaj antipatic.

Într-o discuţie, Grigorie Vieru îmi mărturisi că localnicii din nordul RSSM nici peste mulţi ani nu uitaseră calvarul foametei, după care a urmat altă mare tragedie – valurile deportării în masă a celor mai buni gospodari, ceea ce însemna o nimicire cumplită a ţărănimii şi a intelectualităţii moldave. Se înteţise şi lupta odioasă

[4] Dragoş Stoica. Lecţia de patriotism cu Grigore Vieru. *Limba Română*, Chişinău, 2009, nr.1-4, p.165-166.

cu „elementele străine politicii de stat”, descoperite în rândurile consătenilor paşnici.

El îşi deapănă încet firul amintirilor: „Dacă deportările şi represiunile din anul 1940 nu prea le ţin minte, apoi grozăvia din vara lui 1949 pentru toată viaţa am memorizat-o. Mult mai târziu, şi mama îmi povestea cum în acea perioadă, pe timp de noapte, persoane în haine negre, înarmate, se năpusteau în casele oamenilor şi, fără mare explicaţie, milităreşte li se ordona să se pregătească de plecare. Observând ţevile armelor îndreptate spre ei, oamenii înfricoşaţi deveneau ascultători, executau ordinul. Imaginaţi-vă ce se petrecea în familiile cu copii mici! Peste ani am constatat că oamenii deportaţi erau transportaţi la gara feroviară din apropiere şi încărcaţi în vagoane marfare pentru vite. Mulţi dintre ei nu au mai ajuns la locul destinaţiei − au decedat în drum şi au fost aruncaţi prin păduri din mersul trenului.

Chiar şi în anii următori, regimul sovietic a purces la forme drastice de strămutări „benevole” ale băştinaşilor pe pământurile siberiene sau în nordul URSS. Rămâne doar să ne imaginăm soarta oamenilor silnic deportaţi şi reprimaţi, majoritatea dintre care nu şi-au mai văzut plaiurile natale. În schimb, pământurile mănoase basarabene erau inundate de oameni străini, aduşi organizat din toate regiunile imperiului, pentru a înlocui populaţia băştinaşă, impusă metodic de venetici să-şi uite şi limba… Am reţinut în memorie şi „dărnicia” frăţească a noilor guvernanţi. Ei erau împuterniciţi să ofere veneticilor locuri de trai în apartamente de stat, în mod prioritar, sau să ocupe casele gospodarilor deportaţi. Băştinaşii „lăsaţi în pace” devenise metodic marginalizaţi şi obligaţi să vorbească doar în limba rusă, necunoscută lor. Am avut nefericirea să fiu martorul perioadei de distrugere a bisericilor şi mănăstirilor, când preoţimea era nemilos înjosită, deportată şi folosită la muncă silnică pe meleagurile îndepărtate…”

Poetul îşi mai amintea ziua când s-a hotărât să plece la învăţătură la Chişinău. Atunci, biata mamă a prins să-l bocească, spunând: „Dragul mamei, n-am cu ce te da mai departe la învăţătură”. Îndurerat de cele auzite, eu totuşi am plecat, cu un cufăr de lemn în care aveam doar câteva manuale şcolare, ce vorbeau despre *viaţa fericită* adusă de *eliberatori*. În anii 1953–1958, a urmat studiile la Insti-

tutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău. Nu i-a fost ușor în perioada studenției, neajutat de nimeni, departe de mamă, fără surse de existență. Numai Dumnezeu știe cum a supraviețuit în acei ani postbelici, hrănindu-se în cantinele obștești și cu cele cumpărate din bursa studențească sau preparate în căminul institutului. Foametea i-a distrus sănătatea. Chiar în primăvara anului întâi de studii la Chişinău s-a îmbolnăvit grav. A fost nevoit să se trateze la medici mulţi ani la rând, dar boala nu se dădea „bătută”. Ba mai mult, tot se adăugau noi suferinţe, care nu-i permiteau să se simtă complet sănătos, fizic şi moral.

Gr. Vieru după terminarea studiilor la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” cu mama Eudochia, sora Sofia şi nepotul.

În pofida greutăților materiale și a bolii, care se ţinea „scai” de Vieru, el ducea o luptă aprigă pentru viaţă, rămânând profund atras de literatură. Citea foarte mult, mai găsea și cărți în limba română, interzise pe atunci, pe care le studia pe ascuns, chiar și de ochii colegilor, care îl puteau denunța „supraveghetorilor”, ştiind că pedepsele erau inevitabile.

Darul poetic l-a moştenit mai mult de la tata Pavel, în familia căruia majoritatea erau buni muzicanţi, iar un verişor de al lui compunea şi poezii. Grigore Vieru a încercat să scrie poezii de pe la zece ani, dar nici mai târziu nu le putea publica, dacă în ele nu proslăvea partidul, pe Lenin şi Stalin. Tocmai această situaţie l-a făcut pe începătorul poet să scrie mai multe poezii pentru copii, pentru cei mai paşnici şi demni de mare respect omenesc.

Primul care i-a citit poeziile lui Grigore Vieru, elev în clasele a V-a şi a VI-a, a fost vecinul lor din Pererâta, Grigore Zinovie Blăjinu, renumit profesor la şcoala din localitate. Despre acest eveniment mi-a povestit (2013) fostul procuror chişinăuian Veaceslav Didâc, născut şi el pe acele meleaguri, care, în anii 1964–1965, a fost elevul lui Grigore Blăjinu. Peste mulţi ani, când Vieru devenise deja poet cunoscut, domnul Blăjinu i-a mărturisit lui Didâc următoarele: „Îmi aduc aminte cum prin anii 1946–1947, băiatul Eudochiei Vieru, vecina mea, amabil, s-a cerut să mă viziteze. A intrat timid în ogradă, s-a salutat foarte respectuos, cum era primit pe atunci la copiii de la sate, explicând motivul vizitei cam aşa: „Am compus o poezie şi vă rog s-o citiţi şi să vă expuneţi părerea aşa cum consideraţi Dumneavoastră”. Apoi, sfios, la cele spuse, a mai adăugat: „Numai vă rog foarte mult să-mi permiteţi neapărat să vă ajut la vre-un lucru prin gospodărie, cumva să mă răsplătesc pentru munca depusă de Dumneavoastră…” Nu am avut încotro şi într-o manieră delicată, i-am permis să prăşească o parcelă din grădină, cu care s-a isprăvit conştiincios”.

Ulterior, Grigore Vieru a mai apelat la recenziile învăţătorului Blăjinu, care a observat la el substratul poetic.

Ataşat din şcoală de literatură, îndeosebi de poezie, Vieru-studentul, continuă să compună versuri pentru copii, dar iubirea faţă de mamă a rămas pentru el ceva sfânt până în ultimele clipe de viaţă. Despre aceasta ne mărturiseşte şi poezia închinată mamei sale *Făptura mamei*:

Uşoară, maică, uşoară,
C-ai putea să mergi călcând
Pe seminţele ce zboară
Între ceruri şi pământ.

În priviri c-un fel de teamă,
Fericită totuşi eşti –
Iarba ştie cum te cheamă,
Steaua ştie ce gândeşti.

Grigore Vieru găsea cele mai calde şi nobile cuvinte pentru mama sa, oriunde s-ar fi aflat şi cu oricine ar fi discutat. În multe opere, el dedică expresii extraordinar de frumoase tuturor mamelor din lume: *Inima unei mame are o mie de cărăruşe tainice şi nu este nici una pe care să nu fi umblat copilul ei, minunându-se.* Sau: *Cea mai veche carte din lume este o mamă, cea mai frumoasă carte din lume este o mamă!*

Talentul poetului se manifestă şi în timpul studiilor la facultate. Fiind încă student (1956), Grigore Vieru devine laureat al Concursului literar organizat cu prilejul a 25 de ani de la fondarea revistei „Scânteia leninistă", iar în următorul an (1957) câştigă Premiul II la concursul literar în cadrul festivalului tineretului din republică. În 1958 este ales deja membru al Uniunii Scriitorilor din RSSM. În anul 1967, Gr. Vieru obţine Premiul I al revistei unionale „Дружба народов", este decorat cu ordinul „Insigna de onoare", iar la concursul republican „Boris Glavan" i se acordă Marele Premiu pentru volumul „Versuri".

După absolvirea Institutului Pedagogic Grigore Vieru se căsătoreşte, la 8 iunie 1959, cu Raisa Nacu, profesoară de limba română şi limba latină. În familia lor s-au născut doi băieţi, care şi-au făcut studiile la USMF „Nicolae Testemiţanu". Feciorul mai mare, Teo, a continuat să practice oftalmologia şi a susţinut teza de doctor în medicină, iar feciorul mai mic, Călin, a abandonat activitatea medicală şi a devenit om de afaceri.

Grigore Vieru a activat în mai multe funcţii. Începând cu anul 1960, ocupă postul de redactor la revista „Nistru", iar peste un an devine referent la Uniunea Scriitorilor, apoi redactor la Editura „Cartea Moldovenească". Anul 1968 a fost un an de cotitură semnificativă în destinul scriitoricesc al poetului − a ieşit de sub tipar volumul de versuri „Numele tău." În anul 1973, în cadrul unei delegaţii sovietice trece Prutul, face primul contact cu România, vizitează mănăstirile Putna, Sucevița, Voroneț, Văratic, având posibilitatea să procure cărţi în limba română.

În 1981, a decedat mama Eudochia. Ea a fost înmormântată cu preot (în taină), precum şi-a dorit. Ulterior, poetul mărturisea: „În ziua când a murit mama, mie mi se părea că a murit întregul univers. Tocmai atunci mi-am dat seama că sunt şi eu muritor şi am

rămas orfan. În ziua aceea am hotărât să-mi dorm somnul de veci alături de ea. Mi-am pus chiar o piatră de mormânt alături de piatra ei funerară. Iată epitaful pentru mama: *Pierzând-o pe mama, îţi rămâne Patria*. *Dar nu mai eşti copil*. Iată şi epitaful pentru mine: *Sunt iarbă, mai simplu nu pot fi*… La sfinţirea pietrelor funerare venise la cimitir tot satul, ca la comedie…"

Grigore Vieru cu soţia Raisa şi copiii Teo şi Călin

Vieru cu soţia Raisa

În următorii ani, Grigore Vieru bucură cititorii cu multe cărţi, editate una după alta, dar activitatea lui rodnică rămânea, într-un fel, neobservată de cei care erau obligaţi să facă acest lucru. Adevărata apreciere a poetului s-a observat în anul 1978, când el devine laureat al Premiului de Stat, iar editura „Junimea" din Iaşi îi publică volumul „Steaua de vineri".După un an apare cartea de poezii „Albinuţa" şi alte volume de mare preţ.

În curând se instalează o colaborare fructuoasă cu marii artişti Ion şi Doina Aldea-Teodorovici, care se începe cu renumitul cântec „Iartă-mă", închinat mamei sale. Apoi au urmat alte frumoase cântece, care au intrat în tezaurul muzicii autohtone, iar unele au ajuns departe de hotarele ţării. Văd lumina tiparului volumul de poezii „Fiindcă iubesc" şi cartea pentru copii „Să creşti mare", iar la Bucureşti a fost publicat volumul „Izvorul şi clipa".

Grigore Vieru în compania lui Ion şi Doina Aldea-Teodorovici
şi maestrul Glebus Sainciuc.

Grigore Vieru îşi caracterizează activitatea scriitoricească în modul următor: „Lucrarea în cuvântul poetic este ca truda plămânilor în aerul iernii: tragem în noi faptul rece de viaţă şi-l expirăm înfierbântat afară”. Poetul avea să mai mărturisească: „Din mila, din dragostea şi dărnicia Limbii Române am răsărit ca poet. Limba română este destinul meu agitat. Poate că şi osteneala mea este o parte din norocul ei din Basarabia… Adevărul, nici unui proroc nu i se arată cinste în Ţara lui. Dar nici un proroc nu şi-a salvat ţara de pe culmile supărării sale ori de la marginea lumii”.

În pofida imensei activităţi social-politice, Grigore Vieru continuă să scrie, editează multe cărţi− apreciate înalt începând cu volumele de poezii „Mama”, „Să facem cunoştinţă”, o culegere de interviuri, publicistică, versuri pentru cântece etc. Ulterior, revista „Flacăra” îi acordă Premiul pentru poezie (1989), iar cartea „Mama” este considerată ca cea mai populară. Societatea prietenilor cărţii „Vasile Alecsandri” îi acordă pentru această operă Premiul „Mihai Eminescu”; este învrednicit de Premiul Mare pentru Literatură al Fundaţiei „Creşcent” din Bucureşti. Recunoaşterea lui este

vădită: devine membru de onoare al Academiei Române (1990); i se acordă Marele Premiu „Hercules” (1991); i se conferă titlul onorific „Scriitor al poporului din Republica Moldova” (1992); i se decernează Premiul internaţional pentru poezie „Lucian Blaga” (1994); Premiul Editurii „Adrian Păunescu” (1995); este decorat cu Ordinul Republicii (1996) etc. Fiind deja un scriitor recunoscut, Grigore Vieru devine un simbol al literaturii moldoveneşti, este înalt apreciat în plan mondial. Adesea era invitat să participe la cele nai înalte foruri ştiinţifice, la întâlniri cu elevii şi studenţii.

Octombrie, 1982. Orhei. Peste câteva clipe va fi declarată deschisă Sărbătoarea I republicană a cărţii pentru copii, iniţiatorul şi organizatorul principal al căreia e poetul Titus Ştirbu.
În fotografie: Grigore Vieru, Tudor Ţurcanu şi Titus Ştirbu.

Ana Bantoş consideră că poeţii trebuie văzuţi în contextul vecinătăţilor şi al înrudirilor spirituale. În acest sens, întâlnirea dintre

Grigore Vieru şi Alexe Mateevici nu este deloc întâmplătoare. Venind din sfera vieţii religioase, Alexe Mateevici este orientat să convertească destinatarul spre interiorizare. În mod similar procedează şi poetul Grigore Vieru, care, lansat pe vremea unei excesive ideologizării, impune un alt punct de vedere asupra artei al substratului religios. De aici reiese că Vieru şi-a conceput creaţia în spiritul lui Alexe Mateevici[5].

Mihai Cimpoi de asemenea avea să spună: „Grigore Vieru este, indiscutabil, un scriitor religios, la care sunt prezente dimensiunile româneşti ale religiosului: atitudinea ritualică faţă de divinitate (nu dogmatică, fanatică); lumea ca o comuniune prietenoasă în care forţele conflictuale şi aspectele răufăcătoare se neutralizează; divinitatea văzută ca o curgere firească din cer spre pământ şi viceversa; atitudinea simpatetică faţă de natură; legătura comună care uneşte toate lucrurile şi fiinţele; accentul pus nu pe presiune şi obligaţia socială, ci pe intuiţie şi libertate; acţiunile omului înţelese ca îndatoriri religioase; identitatea dintre semnificaţia magică şi semnificaţia etică, religiosul echivalent cu moralul; identitatea absolută sub semnul unei legături dintre om şi natură, aceasta din urmă fiind privată ca o mamă generoasă la sânul căreia ne alăptăm.

Creaţia lui Grigore Vieru este asemănătoare cu cea a lui Alexe Mateevici. Aceasta se observă prin maniera lui Vieru de-al caracteriza: „În Mateevici locuia intuiţia unui geniu, el ştia când anume trebuia scrisă „Limba Noastră". Când, cum şi pentru cine. În suflet cu Dumnezeu, care ne cunoaşte şi după chipul nemuritorului *Poem*, Mateevici nu putea să nu izbândească. El s-a contopit cu Ţara, şi orice ţară, mai devreme sau mai târziu, izbândeşte". Grigore Vieru, până în ultimele clipe ale vieţii sale, a fost ataşat de creaţia marelui patriot, fiind în permanenţă, cu orice ocazie, prezent la sărbătorile închinate lui Mateevici – la Zaim sau Căuşeni, Chişinău sau Iaşi. Prezenţa lui era o datorie civică faţă de marele Poet[6]. "

[5] Ana Bantoş. *Doi poeţi mărturisitori: Alexe Mateevici şi Grigore Vieru*. În: *Limba Română*, nr.1-4, Chişinău, 2009, p. 95-103.
[6] Mihai Cimpoi. *Grigore Vieru*. Chişinău, Combinatul Poligrafic, 2005, 186 p.

De ziua cuviosului Alexie, Omul lui Dumnezeu – totalurile Concursului Naţional al Tinerilor Creatori *Comoara*. Premiere în prezenţa lui Grigore Vieru. La microfon – Elena Găină, deţinătoarea Marelui Premiu. În centru, planul doi – compozitorul Ion Melnic şi membrii corului Şcolii de regenţie de la Mănăstirea *Marta şi Maria* din Hagimus, Căuşeni.

În anii maturității scriitoricești, poetul desfășoară o activitate de anvergură: publică volume de poezii pentru copii, versuri pentru cântece şi alte preocupări publicistice. Chiar și în condițiile social-politice neconvenabile pentru creație, operele lui sunt recunoscute nu numai în RSSM, ci și departe de hotarele ei... Mult bucură înalta apreciere a activității scriitoricești și a poziției civice a lui Grigore Vieru, considerat, pe bună dreptate, un fenomen aparte în cultura basarabeană (M. Cimpoi, Th. Codreanu ș.a.). Nu ocazional în 2000 este decorat cu Medalia României „Eminescu 150 de ani de la naștere”.

Unele poezii ale lui Grigore Vieru pot fi comparate, cu ale lui Mihai Eminescu, ambii fiind de părerea că *limba e stăpâna noastră, și nu noi suntem stăpânii ei*. În calitate de publicist, Grigore Vieru a scris adevărul despre identitatea și unanimitatea etnolingvistică a neamului nostru, ca şi poetul Mihai Eminescu. Nu o dată Vieru a

compătimit soarta lui Eminescu, consacrându-i şi poezia „Legământ”:

Ştiu: cândva, la miez de noapte
Ori la răsărit de soare,
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărţii Sale.

Am s-ajung atunce, poate,
La mijlocul ei aproape.
Ci să nu închideţi cartea
Ca pe recile-mi pleoape.

S-o lăsaţi aşa, deschisă,
Ca băiatul meu ori fata
Să citească mai departe
Ce n-a dovedit nici tata.

Iar de n-au s-audă dânşii
Al străvechii slove bucium,
Aşezaţi-mi-o ca pernă
Cu toţi codrii ei în zbucium.

Cu ocazia conferirii titlului onorific de Doctor Honoris Causa al Universităţii Pedagogice „Ion Creangă”, la 14 februarie 2005, Timofei Roşca a spus: „Pentru noi, Grigore Vieru este pedagogul spiritualităţii naţionale. Am crescut şi ne-am maturizat cu cărţile lui... El a fost acuzat de *naţionalism, tradiţionalism, semănătorism* etc. ...Opera însă a rezistat pentru că era inedită... În cartea „Strigat-am către tine” întâlnim următoarea întrebare: „Cine ştie dacă moartea este sau nu partea noastră de cer şi lumină ; cine ştie dacă sufletul nostru nu este şi el muşchiul verzui de pe cruce[7]?”

La 70 ani de la naşterea sa, Grigore Vieru aste sărbătorit de Academia Română şi de Liga Culturală pentru unitatea Românelor de pretutindeni. La Teatrul Republican pentru Copii „ Licurici”, sub conducerea directorului şi regizorului Titus Jucov, este pus pe scenă un autentic spectacol „Planeta de aur”

În anul 2007, la Teatrul de poezie „Alexe Mateevici” din Chişinău, Grigore Vieru, împreună cu regisorul Anatol Codru, montează un spectacol original pe versurile culegerii „Strigat-am către tine”. În octombrie 2007 la Mănăstirea Neamţ lui Grigore Vieru i se acordă *Marele Premiu al Serilor de Poezie de la Vânători-Neamţ*.

[7] Timofei Roşca. *Un poet al nobleței sufletești*. În: *Limba Română*, nr.1-2, anul XX, Chişinău, 2010, p.72-73.

La încununarea sa cu titlul de Doctor Honoris Causa al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, poetul Grigore Vieru şi-a întitulat discursul astfel: *Limba Română, Oastea noastră naţională*, fiind considerat simbolic drept **Testament**. Poetul a început cuvântarea cu o tulburătoare parabolă biblică, desprinsă din comoara înţelepciunii regelui Solomon[8]…

La 1 martie 2008, din iniţiativa lui Daniel Corbu, Grigore Vieru este prezent la bojdeuca „Ion Creangă" din Ţicău-Iaşi, cu ocazia zilei de naştere a humuleşteanului. În cadrul acestor manifestări, Grigore Vieru a mărturisit public: „Spun cu toată credinţa şi sinceritatea că fără Ion Creangă şi Mihai Eminescu n-aş fi fost poet".

Cu ocazia sărbătoririi a 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918) activ popularizează un text cu valoare de credinţă, intitulat *Al doilea Testament*.

Este îmbucurător faptul că Asociația Culturală FEED BACK din Iași, în parteneriat cu Primăria Iași, Primăria Chișinău, Ministerul Culturii al RM, Editura „Princeps Edit", Muzeul Literaturii Române din Iași organizează festivaluri internaționale de poezie „Grigore Vieru" la care pot participa poeți de până la 30 de ani.

[8] *Literatura şi arta*, nr. 38, 2007, p. 5.

*Credeam că numai adevărata întoarcere la **Credința** strămoşilor, numai profunda cunoaştere a **Istoriei** neamului şi numai obştească îndrăgire a **Limbii** în care neam născut pot să spună oriunde ar fi în jur şi să se înalţe din ruinele spirituale acest nefericit pământ numit Basarabia.*

Grigore Vieru

II
Zbuciumul sufletesc şi aprecierea contemporanilor

Referitor la viaţa zbuciumată a poetului, Ana Bantoş spunea: „Scriitorii cei mai buni din generația șaizecistă, inclusiv Grigore Vieru, au refuzat, în mare măsură, prescripțiile ideologice impuse domeniului artistic (și nu numai – Gh. B.). Este indiscutabil faptul că în perioada postbelică a avut loc un conflict acerb între ideologie și literatură. Drept dovadă sunt cazurile de retragere din vânzare a unor cărți, precum *Săgeți* de Petru Cărare, *Trei Iezi* de Grigore Vieru, multiplele situații când, din cauza cenzurii, cărțile nu vedeau lumina tiparului, autorii fiind declarați *persona non grata*. Pus în această situație, personajul literar se retrage în interioritatea-i pentru a-și construi propria identitate. În creația lui Grigore Vieru interiorizarea coincide cu tentația creării unui univers primar… Ceea ce îl preocupă pe Vieru este sentimentul libertății interioare și revenirea la niște modele existențiale verificate de multe generații… În condițiile extrem de ideologizate ale totalitarismului, printre puținele libertăți de care se bucurau creatorii era aceea de a pune în lumină *pitorescul* meleagurilor natale… Metoda realismului socialist echivalând cu o presiune asupra artei, scriitorii căutau repere de alt ordin decât cele „realist formale”, readucând poezia la exprimarea senzorialului, a sentimentelor curate… Relația cea mai *profundă*, mai „veche” rămâne a fi relația cu mama, care pentru Grigore Vieru semnifică relația sacră cu Dumnezeu… Sau, creația viereană destinată micilor cititori…

Ana Bantoş avea să mai arate: „În perioada de furtună cumplită pe meleagul său, Grigore Vieru, cu riscul de a fi învinuit de trădarea artei, se situează pe baricade în lupta pentru emanciparea românilor din Basarabia… Revolta metafizică, pregătind libertatea gândirii compatrioţilor săi, la momentul oportun s-a revărsat întru-un şuvoi de energii vitale pe potriva spiritului maselor scoase din inerţia basarabeană. Amenințând ființa neamului său în Basarabia, creaţia lui Grigore Vieru se înalţă asemenea unui munte, apărând-o[9]…”

Grigore Vieru cu Leonida Lari la prima Mare Adunare Naţională din centrul Chişinăului (31 august 1989).

La finele anilor 80 ai secolului XX, Grigore Vieru se află pe prima linie a Mişcării de Eliberare Naţională pe plaiul basarabean. În ilegalitate, la Riga apare primul ziar cu alfabet latin, *Glasul*, fondat de Ion Druţă şi Leonida Lari. Frumoasele poezii ale poetului, scrise în grafia latină, sunt publicate în săptămânalul *Literatura şi arta* (redactor – Nicolae Dabija). Ele au avut o mare însemnătate în formarea conştiinţei naţionale a băştinaşilor. În acei ani, Vieru era

[9] Ana Bantoș. *Grigore Vieru. Între exilul și libertatea interioară.* În: *Limba Română*, nr.1-2, anul XX, Chișinău, 2010, p. 26-30.

unul dintre fondatorii Frontului Popular, a participat la mişcarea de restructurare, care a început cu adaptarea la 31 august 1989 a limbii române în calitate de limbă oficială de stat şi cu revenirea la alfabetul latin, fiind susţinut de valoroşi scriitori şi istorici (Ion Hadârcă, Alexandru Moşanu, Lidia Istrati, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Leonida Lari, Andrei Vartic, Mihai Cimpoi, Nicolae Costin, Andrei Strâmbeanu, Dumitru Matcovschi ş.a.).

La 27 august 1991, Republica Moldova îşi proclamă independenţa de stat.

27 august 1991. Piaţa Marei Adunări Naţionale. Grigore Vieru se pregăteşte să ia cuvântul în faţa publicului, pentru a-l încuraja.

Cu ocazia zilei de naştere a lui Grigore Vieru, Leonida Lari avea să-l felicite pe poet cu poezia „E Magul”:

...Tremurător pe firele de iarbă,
De neatins ca tot ce e visare,
Se prăbuşeşte-ncet şi ca o oarbă
Doar umbra-i se mai zbuciumă-n cărare.

Nu-l arde, Doamne, poate că anume
Aici, în astă clipă ni se-arată
Ceva din tine călător prin lume
De-atâtea ori şi parcă niciodată.
E Magul… Cine-ar mai putea să cheme
Acea putere tainică-n cuvinte
Şi să se ducă-aşa de vreme-n vreme,
Şi că-a murit să nu mai ţină minte?

Theodor Codreanu spunea că Grigore Vieru a adus peste împrejurimea noastră un strop de lumină. Fără el, Basarabia de după 1988 n-ar fi existat. N-ar fi existat nici măcar acei copleşiţi azi de o altă grea impuritate şi care vor să conserve „ordinea" lor antinaţională sugrumându-l pe Grigore Vieru prin batjocură, atentate, loviturі sub centură împotriva fiilor săi. Trădătorii de neam îl acuză de trădare… Marele Inchizitor i se adresează[10] astfel: „De ce ai venit să ne tulburi?…"

Este cunoscut, Grigore Vieru către anul 1978, devine un poet român notoriu nu doar în cadrul generaţiei sale. Prin apariţia la Editura „Junimea" din Iaşi (director – Mircea Radu Iacoban) a volumului „Steaua de Vineri", cu o binecuvântare de Nichita Stănescu, este ruptă gheaţa tăcerii între scriitorii români de pe ambele maluri ale Prutului… În anul 1981, la Editura „Albatros" din Bucureşti (director – Mircea Sântimbreanu), apare o selecţie din lirica poetului sub numele „Izvorul şi clipa", cu o prefaţă de Marin Sorescu… În 1988, la Bucureşti, apare cartea de versuri „Rădăcină de foc". Ediţia e ilustrată de pictorul român Sabin Balaşa, prefaţată de poetul Ioan Alexandru… Culegerea de versuri a lui Grigore Vieru „Ramule-neamule" (notele muzicale ale Iuliei Ţîbulschi), apare la Editura „Literatura artistică".

La începutul anilor 80 ai secolului XX, poetul Grigore Vieru devine recunoscut nu numai în arealul URSS. Continuă o prietenie şi colaborare fructuoasă cu Eugen Doga, recunoscut compozitor. În 1982, la Bucureşti, este lansat filmul muzical „Maria-Mirabela" a

[10] Theodor Codreanu. *Un arheu al Basarabiei*. În: *Un Discipol al lui Orfeu*. Chişinău, Ed. „Prut Internaţional", 2005, p. 58-59.

regia lei Ion Popescu-Gopo, pe muzica lui Eugen Doga, şi versurile lui Grigore Vieru.

În 1984, Vieru este decorat cu ordinul „Prietenia popoarelor”, iar peste un an i se conferă titlul onorific de Maestru Emerit al Artei din RSSM. În 1988 deţine „Diploma de Onoare Andersen” a Consiliului Internaţional de Literatură pentru Copii şi Tineret. La Bucureşti, Editura „Univers” scoate de sub tipar volumul „Rădăcina de foc”. În 1989 este ales deputat al poporului. În acest an, Vieru vizitează mai multe oraşe din România. La Iaşi, asistă la mitingul-concert, prezentat de Ion şi Doina Aldea-Teodorovici în faţa monumentului lui Mihai Eminescu de la Mănăstirea Putna.

Grigore Vieru la Mănăstirea Putna.

Într-un dialog cu Grigore Vieru, poetul Adrian Păunescu l-a întrebat: „Care a fost cea mai mare bucurie a vieţii tale?”.

Vieru a numit[11] nu una, ci tocmai şase:

1. Mai întâi, că scăpasem peste trei ani de blestemata boală din studenție.
2. Bucuria apariției primei mele cărți pentru copii – „Alarma”.
3. Atunci când, în 1957, m-am închis în casă şi am stat o întreagă zi cu cartea în față, ca şi cu prima dragoste.
4. Naşterea celor doi fii ai mei – Teodor şi Călin.
5. Vestea conferirii titlului de membru de onoare al Academiei Române.
6. Propunerea candidaturii mele, de către aceeaşi Academie, la Premiul Nobel.

Poetul Ion Hadârcă scrie[12]: „Grigore Vieru, prin traducerile sale în alte limbi pe toate continentele, a făcut un serviciu mare plaiului basarabean, pământ uitat de secole de lumea civilizată. În anii 80, poetul rus pentru copii Iacov Achim îi traduce *Albinuţa*, care a apărut la cea mai prestigioasă editură moscovită – «Детская литература» – «Весёлая азбука», într-un tiraj de câteva sute de mii de exemplare, în condiţii grafice excelente şi epuizată imediat de pe tejghelele librăriilor din ţară. La fel, în 1984, Editura «Советский писатель» îi lansează volumul antologic de *Opere alese*, volum migălit de unii din cei mai înzestraţi poeţi şi traducători ruşi: Veaceslav Kuprianov, Novella Matveeva, K. Kovaldji, Iu. Kojevnicov etc”. Iubit şi solicitat, adulat de admiratori şi contestat de răufăcători şi invidioşi, care nu-i puteau ierta popularitatea, tirajele numeroase şi auditoriile crescânde, Grigore Vieru, de-a lungul întregii sale cariere literare, totuşi şi-a adunat migălos cititorii cu minunatele sale manuale de pedagogie *Albinuţa* şi *Abecedarul*, instruind generaţii întregi, aidoma unei albinuţe-regine, odrăslindu-şi roiul tot mai spornic şi mai sănătos”.

Alexei Ştefănescu scrie în această privinţă: „Poezia lui Grigore Vieru este expresia unei sensibilități ieşite din comun, aproape du-

[11] În: „Limba Română”, nr. 1-4 (163-166), 2009, p. 323.

[12] Ion Hadîrcă. *Grigore Vieru* (bibliografie). Ediția a 2-a, Chişinău, 2011, p. 17-22.

reroasă. Criticul literar care vrea să o analizeze simte o sfială, ca şi cum ar trebui să atingă o rană… Cine doreşte să afle ce au păţit românii din Basarabia în perioada în care s-au aflat sub stăpânire sovietică, trebuie să citească studii istorice. Cine doreşte însă să afle ce au simţit românii din Basarabia în aceeaşi perioadă trebuie să citească poezia lui Grigore Vieru. În tradiţia lui Eminescu, Grigore Vieru s-a situat de la început în centrul vieţii afective a comunităţii lui etnice, dovedind un remarcabil simţ al esenţialului[13]".

Adrian Dinu Rachieru spune: „Grigore Vieru, fragil, blând, cocoţat totuşi pe baricade, risipind bunătate, a devenit – ca poet *mesianic* – nu doar o respectată voce publică, ci un simbol basarabean, idolatrizat sau, dimpotrivă, târât în războaie de mahala. În care nu ezita a intra, paradoxal, cu violenţă pamfletară[14]".

Vechii egipteni considerau că universul din toate timpurile avea la bază lupta continuă dintre două forţe opuse: *creatoare* şi *distructivă.* Având simţ patriotic şi dragoste nemărginită faţă de neam, Grigore Vieru, evident, cu tot sufletul făcea parte din susţinătorii forţelor creatoare. El, dintotdeauna, intervenea acolo unde putea fi maximal de folos consângenilor în lupta pentru adevăr, le venea în ajutor, cu fermitate susţinea interesele naţionale, rămânând intransigent faţă de tot ce prezenta falsul social. Această atitudine a fost observată chiar din prima apariţie a lui pe arena publică. Cu timpul, poetul devenise **Stegarul** şi **Simbolul** renaşterii naţionale, promotorul celor mai înalte valori. Grigore Vieru nu a lipsit nici în tranşeele combatanţilor care luptau pentru independenţa ţării, în perioada războiului de pe Nistru, organizat de separatişti şi susţinuţi de armata a 14-a rusă, în anul 1992.

Esenţialmente, Grigore Vieru este poetul începuturilor de lume, când fiinţa e aurorială, nefisurată şi neculpabilizată. Ea apare dintr-un mâl primar, fiind înconjurată de o aură de rouă şi lacrimă. Produce, de aceea, o senzaţie de jilăveală sufletească, de natură rimbauldiană. Neromantic prin structură, el îşi înmoaie versul în astfel de ape primordiale, în substanţa plasmatică a originilor – de unde pre-

[13] Alexei Ştefănescu. *Grigore Vieru*. În: *Limba Română* nr.1-2, anul XX, Chişinău, 2010, p. 84-85.

[14] Adrian Dinu Rachieru. *Vieru exista ca o legendă vie*. În: *Limba română*, nr. 1-4, anul XIX, Chişinău, 2009, p. 26.

zența constantă a unui fior, a unui tremur. Este, bineînțeles, un tremur existențial. Omul lui Vieru este omul adamic de la începutul lumii, care cade în istorie, sau omul christic „răstignit" de o istorie vitregă. Neoromantismul său, polarizat de bucurii elementare și de suferință, este potențat de o tentă expresionistă, de un patetism mesianic, căci făptura sa trăiește la pragul frăgezimii, vulnerabilității primare, dar și la punctul de sus al chemării, al gestului justiționar și reparator[15].

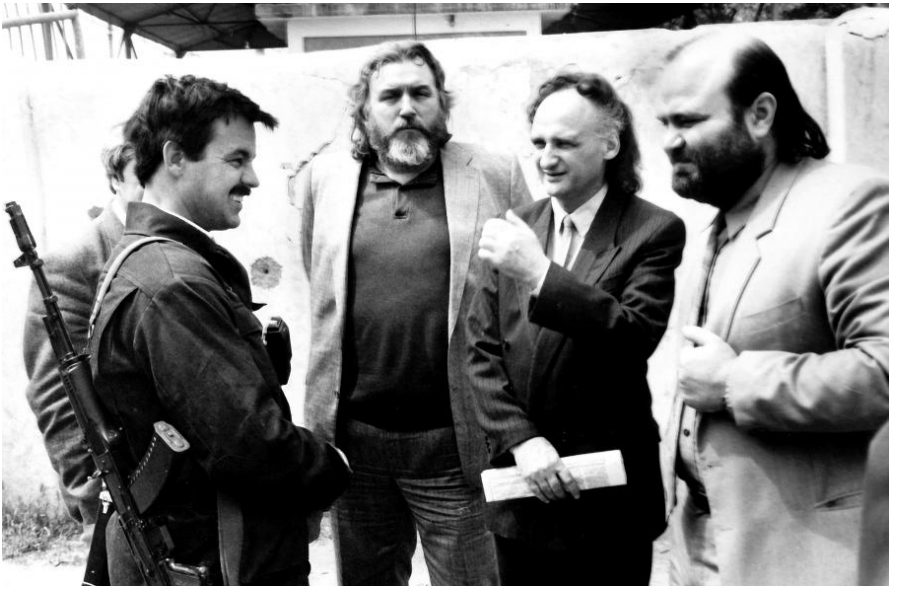

Grigore Vieru, Adrian Păunescu şi Ion Aldea-Teodorovici în vizită la combatanţi pe linia de front de pe Nistru (1992).

Cu ocazia aniversării a 60-a de la nașterea lui Grigore Vieru, ministrul Învățământului din RM, profesorul Nicolae Mătcaș, avea să spună: „Asemenea marilor săi înaintași – Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu – poetul Grigore Vieru este preocupat mereu și de problemele de instruire și educație a tinerilor apărători ai cetății românismului. Înzestrat cu o intuiție și cu un har de pedagog înnăs-

[15] Mihai Cimpoi. *Grigore Vieru acum și în veac.* București – Chișinău, Ed. „Litera internațional", 2005, p. 7.

cut, calităţi care-şi trag seva din înţelepciunea populară a omului de la coarnele plugului, pedagogul-poet a ştiut să îmbine în modul cel mai armonios posibil elementele de pedagogie populară autohtonă cu rigorile didactice clasice şi ale celei moderne[16]…"

Marele actor, ministru al Culturii şi Cultelor din RM, Ion Ungureanu, avea să scrie[17]: „Toată viaţa sa, Grigore Vieru a răsădit o Românie măreaţă, de poveste în inimile orfane ale românilor basarabeni. El nu poate fi preţuit şi definit în afara generaţiei sale, care ni i-a dat pe inegalabilii Spiridon Vangheli, Petru Cărare şi mulţi alţii… Sutele de mii de români basarabeni, care au tresărit îndurerați la trista veste a plecării dintre noi a lui Grigore Vieru, mulţimea răvăşită de durere, care a venit să-l petreacă în ultimul drum, *şi-a văzut sufletul* în acele poetice, dar şi înălţătoare clipe, *pentru că erau şi ei* din nemurirea lui Mihai Eminescu. A trebuit să moară Grigore Vieru ca să vedem ce suflet mare are Basarabia! Prin Grigore Vieru ne-am înălţat la Eminescu – ce merit mai mare poate fi pentru un creator ale cărui cuvinte vor rămâne pecetluite pentru totdeauna în memoria unui neam: *De avem sau nu dreptate, Eminescu să ne judece.* Să nu uităm că Grigore Vieru a definit *lacrima lui Eminescu*. Lacrima lui Eminescu putea fi doar pentru Basarabia, care astăzi nu e altceva decât „un copil înfăşurat în sârmă ghimpată"… Pe altă parte, moartea lui Grigore Vieru i-a scos la lumina zilei, i-a depistat pe infractorii lui – să-i vadă lumea în toată hidoşenia lor sufletească… Însă, geniul lui Grigore Vieru ne-a avertizat prin unul dintre cele mai amare aforisme ale sale: *Lăsaţi în pace trădătorii poporului – nimeni nu poate vinde un popor fără îngăduirea acestuia*".

Unul dintre prietenii devotaţi ai poetului, Alexei Marulea, menţionează: „Popularitatea lui Grigore Vieru venea din genialele sale poeme, poezii, cântece, aforisme, combativa sa publicistică din mai multe ziare, dar, mai ales, din săptămânalul lui drag „Literatura şi arta", care de o vreme bună este tribuna literaturii, ştiinţei, istoriei şi culturii naţionale şi universale, apreciate de o mare mulţime de

[16] Nicolae Mătcaş. *Cartea de căpătâi a creşterii noastre spirituale*. În: „*Limba Română"*, 1995, nr. I, p. 26.

[17] Ion Ungureanu. *Ne-am văzut sufletul*. În: Limba Română, nr.1-4, anul XIX, Chişinău, 2009, p. 244-245.

cititori… Dar acest lucru nu le convenea celor care urau tot ce este național și, mai ales, ca ținută românească.

Grigore Vieru alături de cei mai apropiaţi prieteni cu ocazia unui jubileu.

Anume ei s-au strecurat prin președinție, guvern, ministere, teleradio și blamau geniala creație a lui Vieru. Practic, ei au pornit un război cu cele mai murdare metode împotriva sufletului românesc… Pe poet îl rugam să nu-și distrugă sănătatea cu mancurții și fel de fel de pseudopatrioți… Să nu dea atenție atacurilor împotriva lui în presa antinațională, antiromânească… Însă, Vieru vulcaniza și mai insistent, și mai atacant împotriva tuturor falsurilor, mai ales ale acelora care erau legate de denaturarea faptelor istorice și adevărului și ne orienta pe noi spre adevăr, claritate și demnitate[18]…

Despre destinul amar al poetului Grigore Vieru foarte adecvat scrie doamna Nina Josu: „Orice poet talentat, într-o măsură mai mare sau mai mică, îmbracă pe trup ca pe o zale de aur destinul lui Hristos… Grigore Vieru este unul dintre puținii fericiți care au îm-

[18] Alexei Marulea. *Demnitatea ca testament*. Chișinău, 2011, p. 29.

brăcat acest minunat și-n același timp dramatic destin. Minunat prin sfințenia lui omenească și dramatic prin suferințele, durerile, provocările și chinurile, morale și intelectuale, pe care aduse posesorului său în lume. Pentru că orice mare poet este un străin pentru această lume, care îl respinge sau îl aclamă în funcție de propria-i dispoziție și înțelegere… Dacă unii dintre colegii săi nu-i apreciau întotdeauna la justa sa valoare puterea discursului, acest lucru l-au cunoscut prea bine guvernanții comuniști, care, prin serviciile secrete pe care le-au diriguit, l-au crucificat de nenumărate ori: ei, în majoritatea cazurilor, ca Pilat din Pont, spălându-se pe mâini de faptele pe care le-au pus la cale atât de abil, lovind chiar și în fiii și nepoții distinsului nostru scriitor[19]…”

Grigore Vieru în ospeţie la redacţia ziarului „Literatura şi arta”
cu: Raisa Ciobanu, Nina Josu şi Valentin Guţu.

Gheorghe Doni constată: „Opera și personalitatea lui Grigore Vieru au fost și continuă să se afle în centrul atenției sporite a cercetătorilor literari nu numai pe plaiul basarabean (Mihai Cimpoi, Ion Ciocanu, Andrei Ţurcanu ș.a.) sau a unor prestigioși oameni de

[19] Nina Josu. *Grigore Vieru – destin de martir*. În: *Literatura și arta*, nr. 40 (3553), 3 octombrie, 2013, p. 4.

litere ca Serghei Baruzdin, Iuri Surovțev, Imants Ziedonis, Ivan Draci, Leons Briedis ș.a., ci mai cu seamă a confraților de condei din Țară… Mărturie elocventă, sunt cărțile „Grigore Vieru" de Fănuș Băileștieanu (București, 1995) și „Poet pe Golgota Basarabiei" de Stelian Gruia (București, 1995). Ultima, prin valoarea discernământului și sintezei literar-artistice și documentare, este scrisă nu numai de un bun şi experimentat cunoscător al fenomenului propriu-zis, ci şi de un subtil apreciator al actului poetic[20]". Autorul mai menționează ca Stelian Gruia a fost primul care a intuit mărimea și valoarea creației lui Grigore Vieru , cu mulți ani în urmă, când confrații de condei „nici nu prea vroiau să știe" ce se mai scrie în RSSM…

Creația lui Grigore Vieru dedicată copiilor este inconfundabilă și te bucuri nespus când această recunoștință reiese de la copii setoși de poezii frumoase. În această ordine de idei, m-a impresionat mult frumoasa poezie a lui Petru Botezatu[21], elev în clasa a X-a, din satul Andrușul de Sus, din părțile Cahulului, dedicată încă în 2002 zilei de naștere a poetului Grigore Vieru, denumită **Vierul inimilor noastre**:

Tu eşti Vierul inimilor noastre
Şi le cultivi cum se cultivă via,
Noi am zburat cu tine printre astre,
Ne-ai îndulcit cu drag copilăria.
Tu ai cântat ce azi puțini mai cântă,
Cuvântul tău, puterea lui ne cheamă,
Ai proslăvit mereu ființa sfântă
Și dorul greu, și dragostea de mamă.

Ai înțeles ce poate să-nțeleagă
Doar un copil sau doar o tristă mamă.
Tu cât ai scris, tu viața ta întreagă
Ai fost și ești și-acuma cu noi de-o seamă.
Cuvântul tău ni-i drag, ni-i slova ta iubită
Căci ne-a deschis în inimă ferestre,
Copiii din țara asta bântuită
Azi îți doresc: „Fii fericit, Maestre".

[20] Gheorghe Doni. *Poetul Golgotei basarabe*ne. În: *Literatura și arta*, nr. 34 (2610), 24 august 1995, p. 5.
[21] Petru Botezatu. *Literatura și arta,* nr. 7 (2947), 14 februarie 2002.

Daniel Corbu povestește[22]: „L-am cunoscut pe Grigore Vieru la Chișinău, în 1990, iar în 1992, poetul a onorat invitația prietenească de a veni la Neamț, împreună cu Nicolae Dabija. După aceasta am mai avut câteva întâlniri. Grigore Vieru mi-a lăsat impresia de om fragil, de o rară şi aleasă delicatețe în relația cu ceilalți, dar cu principii clare şi imperturbabile în social. Simțirea românească, mama, mama-țară, limba română – toate s-au legat la Grigore Vieru prin spectacolul unui lirism profund, de o simplitate înșelătoare, o profundă şi cuceritoare simplitate care l-a clasicizat pe poet. Toate s-au legat prin Eminescu, modelul său în absolut, pe care l-a repus cu adevărat în circulație din 1964… Se poate spune că Grigore Vieru era şi va rămâne multă vreme un mit plutitor salvator de vieți, va rămâne simbolul românismului de dincolo şi de dincoace de Prut". Poetul Daniel Corbu avea convingerea că oricine ia în discuţie „cazul" lui Grigore Vieru va trebui „să pornească nu doar de la talentul autentic şi forţa lirică absolut abordate şi de la privațiunile spirituale ale tânărului Vieru, că, fiind un poet al resurecţiei, Grigore Vieru şi-a luat în serios şi rolul de tribun şi iluminător…"

În Basarabia, despre poetul Grigore Vieru se vorbește mai mult ca despre o ființă decât despre un artist, fie chiar valoros şi atractiv pentru critica literară[23]… Prin termenul *ființă*, raportat la persoana celui mai popular poet al acestui spațiu, în mentalul nostru sălășluiește un model exemplar de simțire, o fire bipolară autentică a omului şi poetului deopotrivă… Deşi conceptul *ființă* este cel mai abstract din gândirea fiziologică, nu ştiu dacă ar trebui să ne intimideze o plasare a acestuia în contextul unor referințe concrete… Întrucât Grigore Vieru constituie el însuşi modelul autentic de a fi al poetului în societate, printr-o situație afectivă unitară în natură, poezie, lume, aceste coordonate dându-şi întâlnire în mod absolut în spațiul ființei poetului… Latura antică a ființei poeziei lui Gr. Vieru este continuitatea contactului cu cititorul, din acest punct luând naştere şi tendința către antologic prin transmiterea unei provocări a metafizicului: „Copiii zădără câinii, poeții – moartea".

[22] Daniel Corbu. *Grigore Vieru şi mitul său plutitor*. În: *Literatura şi arta*, nr. 43 (3452), 27 octombrie 2011.

[23] Viorica-Ela Caraman. *Heidegger despre ființa lui Grigore Vieru*. În: *Limba Română*, nr. 1-2, anul XX, Chișinău, 2010, p. 14-15.

31 august 2006. Lângă bustul lui Mihai Eminescu din Grădina Publică „Ştefan cel Mare” din Chişinău. De la stânga: Andrei Strâmbeanu, Anatol Codru, Grigore Vieru, Primarul general al municipiului Chişinău Dorin Chirtoacă, Ion Ungureanu, Eugen Doga şi Mihai Cimpoi.

În retrospectiva anilor care au trecut, menționează Viorel Dinescu, opera lui Grigore Vieru se apropie tot mai mult de imaginea omului care a fost până nu demult printre noi… Poetul a reușit să pună în valoare multe din comorile spiritualității poporului nostru, într-o vreme în care defăimătorii noștri tradiționali din afară și dinăuntru și-au întețit nefasta lor acțiune de dezbinare… Pentru noi, opera lui Vieru a fost o supapă prin care ne-am eliberat de toate durerile înăbușite, de tot năduful. Datorită lui și pleiadei basarabene, a putut fi auzită și vocea noastră… Ne gândim la el ca la un egregor, adică precum la un geniu care protejează neamul său, deci ca la un om de cultură care exprimă… conștiința de grup pe care și noi, cei rămași în actualitate, suntem datori să o ocrotim din toate puterile noastre. Academicianul Grigore Vieru merită din plin omagiile noastre[24].

[24] Viorel Dinescu. *Gloria în excelsis*. În: *Literatura şi arta*, nr. 3 (3516), 13 ianuarie 2013, p. 5.

Referitor la activitatea poetică a lui Grigore Vieru, Marin Sorescu mărturisea: „Toate versurile sale au, de fapt, o melodie unică, inconfundabilă şi nu este de mirare că în spaţiul natal această creaţie este atât de populară şi îndrăgită. Vorbeam mai înainte de o conştiinţa afectivă. Trebuie să adăugăm la aceasta o conştiinţă propriu-zisă în sensul tradiţiei romantice ilustrată de un Eminescu, dar şi de un Lermontov şi Puşkin. În peisajul cam sofisticat al liricii contemporane, uneori prea compusă şi prea cerebrală, versul său ţâşneşte în lumină cu forţă de gheizer[25]".

Grigore Vieru cu Theodor Codreanu şi Valeriu Matei.

Valeriu Matei scrie: „Grigore Vieru a ajuns prin poezia sa la efecte spre care adepţii altor curente şi orientări literare tind să ajungă făcând uz de mijloace mult mai sofisticate şi mai diverse, iar bigoţii şcolilor la modă nu ajung vreodată… Spirit al veacului, autorul *Numelui tău* a focalizat în opera sa poetică gândurile şi senti-

[25] Marin Sorescu. În: „*Un discipol al lui Orfeu"*. Chişinău, 2005.

mentele omului contemporan, dar şi pe cele ale unei comunităţi rupte brutal de vatra ei matriceală, sentimentele autentice de neam şi ţară… Poezia lui Vieru întruneşte calităţile unui univers poetic complex, nerevelat încă sub toate aspectele de investigaţiile critice… Deşi versurile sale sunt recitite sau cântate de mulţi actori şi interpreţi, doar după dispariţia tragică a lui Grigore Vieru adevărul vieţii şi al operei marelui poet începe să fie căutat de românii de la răsărit de Prut, aflaţi de două decenii într-un chinuitor de dramatic proces de redobândire a propriei identităţi[26]".

Iulian Filip găseşte la poetul Grigore Vieru *unitate între cuvânt şi sacrificiu.* „Triunghiul lui Vieru – copilul, mama, dragostea – i-au conferit operei sale temeinicie şi consecvenţă, dar şi deschidere comunicantă de maximă eficienţă… Grigore Vieru şi-a pregătit Marile Adunări Naţionale, unde a continuat să-şi promoveze convingerile, avându-şi adepţii, susţinătorii de la lecţiile sale anterioare… A avut admiratori, cunoscători, prieteni de primă mărime. A cunoscut şi ticăloşi de cea mai joasă specie, dar hărţuiţi din cele mai înalte scaune ale puterii[27]".

Ion Cuzuioc astfel avea să spună de Grigore Vieru: „A rezistat în pofida timpurilor reci şi fierbinţi… Omul a trăit, a meditat, a suferit şi s-a bucurat, a cântat şi a plâns împreună cu poeziile Domniei Sale. Opera Măriei Sale a fost şi este un adevărat steag al Mişcării de Eliberare Naţionale. Cărţile lui Grigore Vieru, prin simplitatea şi sinceritatea lor, au fost şi sunt capodopere divine în casa fiecărui om iubitor de plai, limbă şi istorie[28]".

Spiridon Vangheli crede că Grigore Vieru îl avea pe Dumnezeu în suflet, el a îndumnezeit lumea[29]: „Nu mai ştiu un alt creator al cărui fiinţă să se contopească într-atât cu cele scrise. Aici este forţa cea mai mare a lui Vieru – creaţia lui vine dintr-un izvor divin. Nu te poate cuceri opera celui care te trimite la biserică, iar el rămâne acasă şi chefuieşte cu diavolul!" În această privinţă, cugetul lui

[26] Valeriu Matei. *Fericirea şi nefericirea poetului*. În: „Un discipol al lui Orfeu". Chişinău, 2005, p.123-125.
[27] Iulian Filip. *Limba Română*, Chişinău, 2009, nr. 1-4, p. 46-47.
[28] Ion Cuzuioc. *Grigore Vieru – păstorul poeziei naţionale*. În: „Un discipol al lui Orfeu". Chişinău, 2005, p. 17.
[29] Spiridon Vangheli. În: „Grigore Vieru (bibliografie)". Chişinău, 2011, p. 15.

Grigore Vieru, în mare măsură, se apropie de năzuinţele sufleteşti ale lui Alexe Mateevici.

Doi buni prieteni: Grigore Vieru şi Spiridon Vangheli.

Poetul şi publicistul Andrei Strâmbeanu, prietenul din copilărie al lui Grigore Vieru, îşi aminteşte[30]: La începutul anilor 70 ai secolului trecut, când noi eram cu creierele spălate, când noi uitasem de colinde, uitasem de cântecul sfânt *Hristos a Înviat*!, uitasem ce înseamnă sărbătorile creştineşti, de Anul Nou, Vieru a venit la mine acasă cu cei doi copii ai săi, care acum sunt bărbaţi în toată firea, şi ne-a semănat de Anul Nou. Eu am rămas uimit de îndrăzneala lui. Apoi a plecat la Ion Vătămanu să-l semene… Abia acum, târziu, la 70 de ani, înţeleg că într-adevăr acei bobi de orez, pe care i-a semănat în sufletul nostru pângărit de o propagandă păgână, străină, criminală. Sunt fericit că l-am cunoscut foarte aproape pe Grigore Vieru… Eu am văzut sfinţi doar pe icoane de când m-am născut.

[30] Andrei Strâmbeanu. În: *Limba Română,* 2009, nr. 1-4, p. 390-391.

Nu spun că Grigore Vieru este sfânt… dar este aproape de un sfânt, după înţelepciunea mea… Astfel de succes ca Grigore Vieru n-a avut nici Mihai Eminescu în timpul vieţii… În vremuri grele el îndrăznea să semene lumină…”

Poeţii Grigore Vieru şi Andrei Strâmbeanu la o discuţie de suflet.

Fănuș Băilișteanu a declarat încă în 1991: „Grigore Vieru ar merita Premiul Nobel. Am reparcurs recent scrieri de vârf ale celor care au obținut deja această încununare mondială… Mă declar primul membru al unui eventual comitet de susținere a candidaturii lui Grigore Vieru pentru Premiul Nobel. Opera și Viața marelui nostru poet ar îndreptăți indubitabil această opțiune… În cultura tragică a acestui mic popor, Grigore Vieru al basarabenilor și al tuturor românilor poate și trebuie să obțină cununa mondială[31].

[31] În: „Totuși iubirea”, nr. 55 din 19-26 sept. 1991, pag. 3 (Scrisoare din Arhiva Academiei Române, în Analele A.R., Seria X, 1992).

Ion Melniciuc scrie[32]: „Fascinaţia cuvântului poetic al lui Grigore Vieru e un miracol cunoscut şi recunoscut de cititori pe parcursul a jumătate de secol… În poezia lui, frumosul palpită aidoma cuvântului omenesc alimentat de forţa vivace a inimii… Orice cuvânt e doldora de gând şi frumuseţe… Metafora viereană este una inconfundabilă, izvorâtă din miezul lacrimii de dor… Poezia lui Grigore Vieru e marcată de două trăsături esenţiale: simplicitatea exprimării şi profunzimea gândului. Acestea sunt categorii inerente unui talent autentic".

Activitatea sa literară, politică, educativă a făcut din Grigore Vieru una dintre cele mai puternice personalități luptătoare pentru drepturile omului în Republica Moldova, adesea viața sa fiind amenințată sau chiar în pericol, deși el s-a manifestat numai prin cuvânt și blândețe. Poetul Grigore Vieru a devenit, dintr-un „glas al disperării", o *conștiință* a limbii și re-deștepătrii naționale[33].

În 2008, Universitatea „V. Goldiș" Oradea-Satu Mare îi conferă lui Grigore Vieru titlul onorific de Doctor Honoris Causa, iar şcoala primară nr. 83 din Chişinău şi Liceul Teoretic din comuna Băcioi cu respect îi poartă numele.

Academicianul Mihail Dolgan astfel îl caracterizează pe Grigore Vieru: „Năzuinţa de a pătrunde şi de a exprima în mod dialectic tendinţele polare ale vieţii…, îmbinarea organică a tradiţiilor naţionale cu cele general-umane, înaltul umanism şi dramatismul copleşitor al mesajului de idei, inovaţia îndrăzneaţă şi măiestria democratică, magia cuvintelor simple şi caracterul abisal al trăirilor – iată calităţile ce asigură poeziei lui Grigore Vieru o originalitate excepţională, un profund caracter naţional".

Vasile Bahnaru menţionează că Grigore Vieru va rămâne pentru totdeauna în panteonul cultural şi spiritual al românilor din tot mapamondul… Tot ce a scris şi a făcut a fost direcţionat spre reconstituirea şi redefinirea adevărului privind identitatea şi unitatea noastră etnică şi lingvistică[34].

---

[32] Ion Melniciuc. *Fascinaţia cuvântului poetic*. În: *Limba Română*, Chişinau, 2005, nr. 1-3, p. 44-45.

[33] Fănuş Băilişteanu. *Grigore Vieru. Omul şi Poetul.* Bucureşti, Editura „Iriana", 1995.

[34] Vasile Bahnaru. În: *Limba Română*, Chişinău, 2009, nr. 1-4, p. 48-50.

Grigore Vieru cu Alexandru Bantoş

Alexandru Bantoş îl consideră pe Grigore Vieru *cel mai curajos şi cel mai fidel fecior al acestui pământ!* Despre această apreciere aflăm dintr-un dialog al jurnalistului cu poetul ajuns la vârsta de 70 de ani. În cadrul acestei întrevederi, Grigore Vieru s-a destăinuit şi a dat răspuns la multe probleme stringente pe care le purta în suflet de mulţi ani: „Consider că formele de exprimare artistică nu sunt împietrite pentru totdeauna. Ele se dezvoltă de la o epocă la alta, dar numai prin marii creatori. Şi totuşi, ei toţi au o trăsătură comună – limpezimea exprimării şi densitatea mesajului… Sinceritatea calitativă este una dintre componentele de bază ale actului de creaţie… După anul 1989 există mai mult o libertate a mediocrităţilor decât a valorii adevărate, deseori cenzurată de incertitudini financiare… Chiar dacă azi se citeşte mai puţin, m-am convins că a crescut calitatea cititorului… Îmi place mult muzica noastră populară, pe care, ca strălucire metodică, trăire şi diversitate, o consider fără egal pe pământ… Politica naţională în sensul larg al cuvântului nu se poate

face în afara limbii naţionale… A nu înţelege acest lucru sau a-l nega înseamnă a fi un demagog… Cea mai mare doleanţă a mea ar fi ca politicienii noştri să nu se dezbine, să fie mai hotărâţi în acţiunile lor, să asculte de copiii sau nepoţii lor care ştiu că sunt români şi vor şti ce e de făcut pe viitor".

La un anumit moment, Grigore Vieru îi spune lui Alexandru Bantoş: „ Întrebările dumitale s-ar putea să fie mai frumoase şi mai profunde decât răspunsurile mele. Dar, aş dori să adaug la întrebarea adresată: „De ce, vorbind deschis despre o armată de ocupaţie pe un segment al teritoriului republicii, nu recunoaştem vasalitatea Mitropoliei Moldovei faţă de Biserica rusă?" În această privinţă, într-adevăr aveţi perfectă dreptate: Armata a 14-a şi Biserica rusă sunt două oşti uriaşe care s-au unit în lupta înverşunată împotriva unui pământ atât de mic, care se cheamă *Basarabia*. Ruşii tradiţional cred mai mult în armată decât în Dumnezeu şi tocmai de aceea vor pierde, în cele din urmă, lupta[35]".

[35] Alexandru Bantoş. În: *Limba Română*, Chişinău, 2005, nr. 1-3, p. 17-24.

*Dreptatea mea cea dintâi este **Limba Română** în care lucrează iubirea de **Dumnezeu** şi care, ca o apă dătătoare de viaţă, s-a revărsat peste însetarea şi pustiul unui pământ părând uitat pentru vecie şi hărăzit pierzaniei. Aş putea să îndur toate nenorocirile revărsate asupra **Ţării** mele, afară de una singură: asuprirea limbii strămoşeşti. Celui care ridică mâna asupra acestei minuni se cuvine să-i zdrobeşti capul ca unui şarpe. Cinsteşte şi apără **Legea** neamului tău la fel limba seminţiei în care ai fost zidit şi Domnul va înmulţi viaţa ta, iar numele tău va fi înnoit şi după moarte.*

Grigore Vieru

III
De ce a cedat inima lui Grigore Vieru?

Crescut pe timpul războiului şi foametei, micul Grigore nu avea cum să-şi păstreze sănătatea. Condiţiile precare ale familiei au influenţat negativ asupra organismului în creştere chiar din fragedă copilărie. Cu timpul, poetul a suferit din cauza asocierii mai multor factori negativi, de ordin material, social şi psihologic, care l-au însoţit pe parcursul întregii vieţi. Poate că cel mai mult a avut de suferit de pe urma unei avalanşe de factori stresanţi. În această privinţă, Vieru spunea: „Într-un fel, cenzura şi restricţiile respective mă ajutaseră − m-au făcut mai subtil. Ştiam că, *dacă un gând reuşeşte să treacă printre corniţele melcului, va reuşi să treacă şi prin coarnele dracului*".

Raisa Ciobanu completează trăirile lui Grigore Vieru cu o altă constatare istorică − soarta tragică a preotului basarabean Vasile Ţepordei, personalitate care se identifică cu lupta pentru demnitatea naţională, cu jertfirea pentru neam şi patrie: „Devotamentul şi spiritul de patriotism ale compatriotului nostru răzbat până aici din nenumăratele sale articole din diferite publicaţii. Pentru că şi-a iubit ţara şi neamul, pentru că şi-a ajutat compatrioţii în vremuri de restricţie... fiul Basarabiei, Vasile Ţepordei, a fost judecat după legile sovietice. A fost învinuit de activitate antistalinistă, numindu-l pe Stalin „criminalul din Piaţa Roşie"…La aşa-zisul tribunal sovietic

de la 9 iunie 1949 i s-a pronunțat sentința, pedeapsa cu moartea, fiindu-i suspendată și înlocuită prin muncă silnică pe viață… S-a ispășit dincolo de Cercul Polar[36]".

Vladimir Beşleagă îşi amintea cum, încă prin anii 1956–1957, începătorul poet Grigore Vieru avea să treacă printr-un calvar de înjosiri, de enorme traumatizări psihoemoţionale, fiind în permanenţă supravegheat de persoane *vigilente*, menite să protejeze politica editorială statală. Mulţi ani a ţinut minte prezentarea primei sale cărţulii de poezii spre publicare la editura „Școala Sovietică". În prezenţa unei mari comisii oficiale de cenzori, „renumiţi specialişti" în ramură, Vieru a fost grav învinuit în necunoaşterea „adevăratei" limbi moldoveneşti şi de admiterea unor greşeli lingvistice, care trebuiau modificate conform cerinţelor ştiinţifice stabilite, pe atunci, în RSSM… Ieşind în acea zi din incinta editurii respective, împreună cu Vladimir Beşleagă, trăirile sufleteşti ale lui Vieru au răbufnit. La început, cu glas răguşit, îşi exprima dezacordul cu membrii comisiei editoriale, care, fiind departe de cunoaşterea literaturii, au vorbit de pe poziţii politice, dar nu de poezie, despre care nici nu aveau idee. Mai apoi începu să plângă în stradă ca un copil pedepsit fără vină. La acel timp, lui V. Beşleagă nu i-a fost uşor să-l *ogoiască* pe poet. Acesta a fost unul dintre primele episoade dramatice cu care s-a confruntat chiar la începutul creaţiei sale literare. Nici nu-şi imagina pe atunci tânărul poet că astfel de episoade stresante se vor repeta pe parcursul vieţii şi îi vor măcina sănătatea, de care nu prea se bucura încă din anii tinereţii[37].

Ana Bantoș subliniază că activitatea scriitorească a lui Grigore Vieru s-a lansat pe vremea unei excesive ideologizări, care impunea un punct de vedere specific asupra artei. Unitatea interioară a poeziei lui se menține datorită substratului religios revelat prin omniprezența forței maternității, care adună în ea, ca într-un centru al sacralității, satul, copilăria, casa părintească, iubita, izvorul, lacrima, ploaia… Vieru și-a conceput creația în spiritul lui Mateevici… Vizionarismul lui Vieru s-a născut din reticența față de realitatea ideologică… Prin creația sa, Grigore Vieru cultivă *caracterul,* iar

[36] Raisa Ciobanu. *Ce mult ne-a iubit*. În: *Literatura și arta*, nr. 22 (3014), 29 mai 2003, p. 2.
[37] Vladimir Beşleagă. În: *Limba Română*, Chişinău, 2009, nr. 1-4, p. 270-272.

aceasta, precum se ştie, nu poate fi înlocuită de inteligenţă, oricât de mult ar avea-o intelectualitatea ştiinţifică şi artistică[38].

Cunoscutul poet şi om de stat, Ion Hadârcă scrie[39]: „Marilor Poeţi ironia sorţii le pregăteşte adeseori metafore dintre cele mai surprinzătoare, dar şi mai greu descifrabile / dezlegabile din Fuiorul subtil al necruţătorilor Parce. Atât de încâlcit li se deapănă Fuiorul destinului, că trebuie să li se stingă lumina ochilor pentru a li se aprinde, peste ani, adevărata proiecţie cosmică a menirii lor de aştri cereşti… Grigorie Vieru, nedreptăţit de vicisitudinile istoriei, prădat şi trădat succesiv de diferite regimuri politice, coroane imperiale şi oştiri „eliberatoare", deportat fără milă şi risipit ca vântul pe mapamond, poporul băştinaş al actualei Republici Moldova, ajunsese la un moment dat la limită sau pe culmele disperării, vorba lui Emil Cioran, adunându-şi sufletul într-o doină, într-un cântec sau într-o şoaptă de poem ca într-un haos de biserică devastată. Puţini au fost liderii spirituali, cărora să le încredinţeze poporul toate durerile sale, şi Grigore Vieru a fost unul dintre ei. Acest „poet cu lira-n lacrimi", după fericita expresie a acad. Eugen Simion, a ştiut să-şi mângâie neamul, să-l îndrepte, dar şi să-l înalţe în poeme de o imensă blândeţe şi înţelegere…"

Semnificativă este Hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM prin care la 30 martie 1989, se adoptă *statutul limbii române*. Totodată, numirea limbii ruse ca limbă de comunicare între naţiuni a stârnit o reacţie curajoasă printre deputaţii în Sovietul Suprem al URSS: Ion Druţă, Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Ion C. Ciobanu, Eugen Doga, Mihai Munteanu, Nicolae Dabija, Gheorghe Ghidirim, Anton Grăjdieru, Ion Hadârcă, Timofei Moşneaga, Gheorghe Rusu şi Veniamin Apostol[40].

Spre sfârşitul anilor 80 ai sec. XX, când ideologia comunistă se afla în agonie, Grigore Vieru menţiona[41]: „În nişte vremuri de înă-

[38] Ana Bantoş. *Limba Română*, nr.1-4 (163-166), 2009, p. 94-103.

[39] Ion Hadârcă. *Grigore Vieru (bibliografie).* Chişinău, Ed. „Baştina-Radog SRL", 2011, p.17-21.

[40] Mihai Cimpoi. *Basarabia sub steaua exilului*. Ed. „Viitorul românesc", Bucureşti, 1994, p. 23.

[41] Grigore Vieru. *Nişte raze de lumină*. În: *Literatura şi arta*, nr. 50 (2938), 13 decembrie 2001, p. 2.

buşitoare pâclă politică basarabeană, iată că răzbesc spre noi, în sfârşit, şi nişte raze de lumină. Ştirea că românii din partea dreaptă a Prutului vor putea călători fără vize prin Europa. Poate că în urma acestui efort ne va fi mai uşor şi nouă… Păcat că în justificata furie anticomunistă de azi uităm pe unii oameni, care… cu tot riscul asumat, s-au străduit să slujească cinstit neamul. Iată unii dintre ei: Nicolae Testemiţanu, Anatol Corobceanu, Alexandru Negru-Vodă, Eugen Popuşoi, Gheorghe Ghimpu, Leonid Culiuc ş.a… Nu se ştie cum ne-am fi comportat noi înşine, cei „curaţi ca lacrimă", dacă vieţuiam în nişte condiţii draconice, când simpla crâcnire se termina cu Siberia (cazul lui Nicolae Costenco şi Gheorghe Ghimpu) ori chiar cu împuşcarea".

Fiind o persoană responsabilă, cinstită şi cu cuget patriotic avansat, poetul nu suporta sufleteşte minciunile şi nedreptăţile sociale cu care se confrunta la fiecare pas. Din aceste motive, Grigore Vieru nu a putut să se adapteze, în primul rând, la principiile ideologice impuse domeniului artistic şi literaturii de către reprezentanţii puterii de stat de atunci. Pe el îl preocupa doar libera exprimare a gândului, care venea din propriile viziuni. Pentru a evita exprimări ideologizate în creaţia sa, poetul foarte original aborda valorile patriotice şi umane. Dar această realitate nu plăcea şi nu convenea celor de la conducerea de vârf. Din aceste motive, poetul a suferit mult , ceea ce s-a reflectat negativ asupra creaţiei literare şi stării de sănătate. În acest context e greu să treci cu vederea frumuseţea expresiei lui Grigore Vieru: „În artă, ca şi în război, trebuie să mergi pe drumul tău, ca să învingi".

Ultima afirmaţie a poetului, după sensul ei profund, poate să aparţină doar unei persoane care a pătimit mult, confruntându-se cu numeroase greutăţi şi obstacole de diferit gen. Grigore Vieru a luptat aprig cu răufăcătorii, bărbăteşte şi până la urmă a învins, păstrându-şi demnitatea şi cugetul patriotic, dar, jertfindu-şi sănătatea. Să ne imaginăm trăirile lui Vieru, la jubileul său de 50 de ani, când conducerea de vârf a republicii i-a interzis să desfăşoare un spectacol literar-muzical la Palatul „Octombrie". Doar astfel de acţiuni stresante cu siguranţă influenţează deprimant chiar şi asupra celui mai sănătos şi tânăr organism.

Toată viaţa a visat Grigore Vieru că sârma ghimpată, care trecea prin fundul grădinii din preajma casei părinteşti, în permanenţă îi zgâria inima, odată şi odată va fi scoasă de pe malul râului Prut.

Oare când va dispărea nenorocitul gard din sârmă ghimpată
să mă pot întâlni cu rudele?

Despre poet şi prietenul său, prozatorul şi dramaturgul Andrei Strâmbeanu scria: „Grigore Vieru se mira copilăreşte de anii care se adunau în paşaportul său. Mereu se plângea de răutatea unor oameni apropiaţi şi mai puţin apropiaţi, care îi produceau dureri sufleteşti şi fizice, dar niciodată nu l-am auzit plângându-se din cauza vârstei. Cei care au lovit în el, doborându-l până la urmă, au săvârşit marele păcat de a fi ucis, de fapt, un copil… Vieru nu plăcea, de regulă, acelor cărora nu le plăcea Eminescu. Vieru plăcea tuturor copiilor din lume. Place tuturor cititorilor de sex feminin. Duioşia cu care era înzestrat, prezenţa lui Dumnezeu, a zilei de Duminică, a Bisericii, a Mamei… Nu cunosc altă persoană în literatura română de azi, care să fi suferit mai sincer, mai mult pentru adevărul privind identitatea şi unitatea noastră enolingvistică… Grigore Vieru, toată viaţa lui, a fost un ostaş din linia întâi, care trăgea în duşmani,

cu excepţionalele sale poezii pentru copii, poezii închinate mamei, femeii iubite, cu cântece patriotice, cu maxime. Poetul a murit la datorie, cu cartea lui Eminescu în mână, aşa cum jurase încă în tinereţe: *Stinge-mi-s-or ochii mie/ Tot deasupra cărţii sale…*[42]"

Referitor la trăirile poetului de pe urma poziţiei lui patriotice, păstrându-şi verticalitatea civică, foarte frumos scrie Nina Josu: „Ispitit de diavolul roşu în pustiul format de o ideologie străină, care se întindea ca o pecingine peste sufletele noastre, Grigore Vieru nu i s-a închinat. A preferat să muncească ani întregi în cămăruţa gândului, iluminată prin credinţă, închis în singurătatea ziditoare a spiritului, de multe ori fără un ban în buzunar, decât să-şi vândă sufletul pe 30 de arginţi… Şi precum Domnul nostru Isus Hristos a postit 40 de zile în pustiu, aşa şi el, împreună cu cei de-aceeaşi simţire românească, a postit decenii la rând de fruptul dulcii rostiri a cuvintelor: *fraţi români, Maică Românie, Tricolor*, de imnul „Deşteaptă-te, române", de „Doina" lui Eminescu, de celălalt mal al Prutului – de întreg neamul românesc… Poetul Grigore Vieru, asemenea altor martiri poeţi de la noi şi din lume, ca şi Domnul nostru Isus Hristos, a propovăduit prin cuvânt Adevărul[43]…"

M-au impresionat mult unele răspunsuri ale lui Grigore Vieru la întrebările din interviul lui Eugen Comarnescu, inclus în cartea poetului „Strigat-am către tine". Dintre acestea voi prezenta doar răspunsul la întrebarea: *Care ar fi tristeţea Dumneavoastră cea mai adâncă?*

Poetul: Niciodată nu mă simt mai trist ca atunci când îmi vine să cred că prin casele noastre cuvintele românești au murit și că, de fapt, nu vorbim cu ele, ci cu morții, așa cum vorbea Hașdeu cu sufletul fiicei sale, Iulia. Mă întristează mult faptul că, potrivit savanților, omenirea va fi nevoită, peste ani, să părăsească cea mai tulburătoare planetă care este Pământul. Se vorbește de o viitoare colonizare de către oameni ai stelelor. Iată, după ce am profanat cel mai sfânt monument al Pământului, care este Natura, oamenii vor să se cațăre pe stele, să facă stricăciuni și-acolo.

[42] Andrei Strâmbeanu. *Grigore Vieru place tuturor celor care-l iubesc pe Eminescu.* În: *Limba Română*, nr 1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 31-32.

[43] Nina Josu. *Grigore Vieru – destinul lui Hristos*. În: „Un discipol al lui Orfeu". Chișinău, 2005, p. 111-114.

Acum 20 de ani (1994), şi doamna Nina Josu a susţinut un dialog cu Grigore Vieru, în cadrul căruia trebuia să răspundă la mai multe întrebări „spinoase”. Voi prezenta doar câteva răspunsuri ale poetului, care sunt actuale şi azi.

N. J.: Ce vă displace mai mult la om?

G. V: Nu sunt un om perfect, pentru că numai Bunul Dumnezeu este perfect, dar viciile care-mi displac nu le am trădarea, invidia, îngâmfarea, gudurarea pe lângă străini. Toate nenorocirile Ţării din aceste metehne ale noastre se trag. Gudurarea pe lângă străini şi mai ales pizma au devenit un fel de vicii naţionale.

N. J.: Cum suportaţi batjocura unora?

G. V: S-au spus vrute şi nevrute despre mine. Mă mir că nu se spune că-mi scriu poeziile şi bietele articole românii de peste Prut, uitând că vorbim limbi *diferite*. Sufeream mult la început. Azi, dacă nu sunt muşcat mai multă vreme, parcă nu mă simt bine. *Nu mor caii când vor câinii*, vorba ceea.

N. J.: Azi, când mulţi nu-şi găsesc echilibrul, care-i starea Dumneavoastră de spirit?

G. V: Caut să-mi găsesc echilibrul în literatura pentru copii şi în cântec. Am finisat de curând o nouă variantă a mai vechiului abecedar pentru preşcolari „Albinuţa”, care va apărea la Bucureşti într-un tiraj de masă. Încep să revin la cântec. Pregătim un spectacol muzical-literar.

Alexei Marulea subliniază[44] că, atunci când Grigore Vieru a fost calomniat de ziarele „Flux” şi „Moldova Suverană”, domnii Valentin Ciobanu şi Mihail Ciolac au propus ca, în numele unui grup de oameni, să se adreseze cu o scrisoare în ziarul «Независимая Молдова» în apărarea poetului. Şi ziarul a reacţionat prompt, intitulând scrisoarea «Не трогайте Григория Виеру!», dar nici acest strigăt uman n-a fost auzit de rătăciţii şi nesimţiţii, care continuau să-l hulească pe cel mai iubit poet de popor, iar prin această să-i ruinească sănătatea…”

[44] Alexei Marulea. *Demnitatea ca testament*. Chişinău, 2011, p. 40.

Dar iată cât de filosofic şi cât de profund interpretează Grigore Vieru moartea:

Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc.
Cum te blestemă unii, vreau să zic,
La fel cum lumina părăsesc.
Dar ce-ai face tu şi cum ai trăi,
De-ai avea mamă şi-ar muri?!
Ce-ai face tu şi cum ar fi,
De-ai avea copii şi ar muri?!

Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc.
Vei fi mare tu, eu voi fi mic,
Dar numai din propria-mi viaţă
trăiesc.
Nu frică, nu teamă –
Milă de tine mi-i,
Că n-ai avut niciodată mamă,
Că n-ai niciodată copii.

Grigore Vieru avea să mai mărturisească următoarele: „Nu m-am împăcat prea bine nici cu moartea, nici cu viaţa: şi una şi alta sunt crude şi necruţătoare. Dar parcă tot viaţa aş alege-o". Ce frumos a spus poetul! Aceste cuvinte înţelepte vor continua să-i inspire pe admiratorii creaţiei vierene.

La aniversarea a 70-a de la naşterea poetului, Cristina Crăciun îl descrie pe Grigore Vieru la prima întâlnire astfel: „…La exterior poetul părea ca o frunză atinsă de gerul toamnei… Suferinţele fizice ale poetului sunt cât se poate de reale, maladiile care l-au atins nu sunt inventate, dar nu se ştie ce dinăuntrul trupului firav îl face să le învingă, să le domine, să le gestioneze cu o pricepere absolut uimitoare. Atunci când pare mai răpus de boală şi inamicii se grăbesc să anunţe *Poetul moare,* se iveşte ceva, o situaţie de criză, în care el, ca om al cetăţii, simte că trebuie să fie prezent, iar acel ceva acţionează ca un medicament miraculos şi-l ajută să se ridice de pe patul suferinţei…"

În continuare autoarea scrie: „Îmi amintesc un episod, acum vreo 10 ani, când Grigore Vieru se afla la Bucureşti internat pentru tratarea tensiunii rebele, care atinsese cote uriaşe… De la Chişinău mă sunase Andrei Strâmbeanu şi-mi spuse că în cercuri oficiale se anunţa-se deja că poetul a murit, sau oricum, e pe moarte. Eu tocmai vorbisem cu el la spital şi ştiu că urma să meargă la Cotroceni, la invitaţia Preşedintelui României, la o serbare. Aşa că i-am sugerat lui Strâmbeanu să îi anunţe pe toţi cei care lansează zvonul să se

uite la ştiri la televizor… El trăieşte. Poetul împlineşte o vârstă frumoasă, bogată, rotundă. Poetul nu moare[45]".

Curioase mărturisiri avea să facă Grigore Vieru doar cu un an înainte de a pleca în veşnicie, la Domnul, într-un articol publicat în ziarul „Flacăra" al lui Adrian Păunescu (februarie 2008): Pregătindu-mă de moarte, m-am trezit pregătindu-mă de viaţă. Atunci poetul, cu un glas ferm ni se adresa nouă, celor rămaşi în viaţă: *Şi din mormânt voi spune mulţimii adevărul*... În continuare poetul face o explicaţie: „Am avut mare noroc, nu de unul, ci de trei îngeri păzitori: de puterea cerească în care am crezut întotdeauna, de nişte minunaţi medici şi de prietenii şi de lumea care, preţuindu-mi truda, au fost şi sunt alături de mine, în clipele cele mai potrivnice vieţii mele… Generaţia mea a fost victima acelei perioade care ne îmbolnăveşte grav, în copilărie şi adolescenţă, nu numai fizic, prin foametea din 1946-1947, ci şi spiritual… În vremea spitalizării la Spitalul Clinic Fundeni, am reuşit să compun un cântec… Multă lume mă întreabă ce operaţie anume am suportat. Varianta cea mai potrivită era operaţia pe cord deschis. Dat fiind faptul, însă, că am suportat două infarcturi, la care s-a adăugat şi un *diabet cu care m-am ales pe bază de stres,* medicii nu şi-au asumat responsabilitatea pentru efectuarea unei asemenea intervenţii chirurgicale extrem de complicate şi riscante[46]…"

Contemporanii bine cunosc că la începutul anilor 80 ai sec. XX, Grigore Vieru, Marele Tribun basarabean, se afirmase plenar drept unul dintre cei mai talentaţi poeţi din spaţiul românităţii, concurând doar cu marele Mihai Eminescu. Activitatea scriitoricească în esenţa ei era profund pătrunsă de dragostea faţă de ţară, neam, limbă, mamă şi copii. Operele lui măreţe, erau apreciate în plan internaţional, ceea ce displăcea conducerii totvăzătoare şi vigilente. Învinuit de naţionalism, Gr. Vieru a fost maltratat spiritual ani în şir, dar nu se lăsa învins, lupta şi îşi păstra Verticalitatea şi Crezul. Însă, eroziunea psihologică cronică îşi făcea efectul, inima începu să cedeze.

[45] Cristina Crăciun. *Poetul nu moare*. În: „Un discipol al lui Orfeu". Chişinău, 2005, p. 75-76.

[46] *Grigore Vieru a rămas printre noi*. În: „Oastea Moldovei" din 30 ianuarie 2013, p. 11.

E greu să dau uitării ultima discuţie a mea cu Grigore Vieru din august 2008, care a avut loc în incinta Institutului de Neurologie şi Neurochirurgie, unde dumnealui se afla la tratament recuperator. Atunci, cu mare durere în suflet, el mi-a mărturisit că îşi păstrează potenţialul de creaţie, dar sănătatea îl dă de sminteală, mai cu seamă după acţiunea unor factori stresanţi, care se ţin lanţ.

Într-adevăr, fiind un om modest, înţelept, incapabil să ofenseze „măcar o muscă", Grigore Vieru era inconvenabil forţelor politice antiromâneşti datorită atitudinii sale patriotice şi influenţei pe care o avea asupra opiniei publice. Indiscutabil, numeroasele ofense duşmănoase, cu un evident caracter psihoemoţional traumatizant, nu doar îi lezau demnitatea personală, dar îi ruinau sănătatea. Imaginaţi-vă trăirile poetului atunci când a aflat că în anul şcolar 1994-1995, pe tăcute, „Albinuţa"lui este extrasă din şcoală fiindcă a fost introdus caietul didactic… Ulterior, unul după altul, sunt scoase abecedarele din şcoală…

De secole este cunoscută valabilitatea zicalei: „Cuvântul poate provoca o mai mare durere decât o lovitură de palmă". Rolul negativ al traumelor psihice, ca factor de risc, capabil să provoace esenţiale dereglări funcţionale cu consecinţe grave pentru sănătate, este dovedit ştiinţific. Inima omului este primul organ vital care recepţionează prompt la trăirile suportate de creier, principalul reglator al stărilor emotive. Capacitatea adaptivă, suportul mediului şi sociofamilial, comorbidităţile somatice şi psihogene sunt acele condiţii sau factori nocivi, care pot influenţa evoluţia tulburărilor imprevizibile de pe urma stresului.

Din punct de vedere tanatogenerator, în medicina legală, acţiunile stresogene, în funcţie de intensitatea lor, pot fi examinate sub trei aspecte principale: a) influenţa lor asupra organismului sănătos; b) influenţa asupra omului bolnav; c) factorii ce favorizează producerea morţii violente sau condiţionează decesul, ca urmare a unor traume neînsemnate[47].

Spre regret, în viaţa cotidiană, stresul devine principala cauză a bolilor cu care se confruntă omenirea. El conduce la apariţia unui tablou psihopatologic dominat de o intensă teamă, atacuri de pani-

[47] În: *Literatura şi arta*, nr. 3(3516), 17.01.2013, p. 5.

că, până la depresie. Factorii stresogeni nu numai că agravează evoluţia unor maladii, dar şi influenţează în mod negativ asupra proceselor neurohumorale, condiţionând o moarte subită chiar şi a persoanelor practic sănătoase, sau favorizează instalarea morţii ca urmare a unor leziuni nepericuloase pentru viaţă. Ultima condiţie explică mecanismul de deces al lui Grigore Vieru, care nu a avut legătură cauzală directă cu volumul leziunilor produse în timpul accidentului rutier şi calificate de specialişti drept vătămare corporală de grad mediu, dar a fost influenţat, în mare măsură, de traumatismele psihoemoţionale cronice, care au înclinat cântarul existenţei în defavoarea vieţii Marelui Poet.

Se poate spune că inima geniului scrisului basarabean, care a fost Grigore Vieru, a cedat în faţa numeroaselor greutăţi, calamităţi sufleteşti şi trăiri patriotice, astfel repetând soarta lui Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, Nicolae Testemiţanu, Sergiu Rădăuţanu, Dumitru Matcovschi, Ion Vatamanu, Lidia Istrati şi a altor martiri ai timpurilor grele pentru băştinaşi.

Poezia lui Grigore Vieru a făcut mai mult pentru unitatea naţională a tuturor românilor decât toţi politicienii şi decât toate armatele la un loc. Şi pentru că unitatea naţională nu este pe de-a-ntregul realizată, Vieru e o rană, iar poezia lui e o dramă… Chiar situaţia existenţială a lui Vieru seamănă până la identitate cu situaţia poporului român, mereu ameninţat, mereu fragil, mereu suferind şi mereu nemuritor…

Adrian Păunescu

IV
Despărțirea de poet

Cu mult timp înainte de a pleca în veşnicie, Grigore Vieru avea să spună: „Cine ştie dacă moartea este sau nu partea noastră de cer şi lumină; cine ştie dacă sufletul nostru nu este şi el muşchiul verzui de pe cruce. **Moartea,** ca şi **Viaţa**, poate fi îmbunătăţită, dacă laşi în urmă un nume bun".

Pe fundalul bolilor preexistente, acumulate pe parcursul mai multor ani, starea sănătăţii poetului-academician, Grigore Vieru, s-a agravat brusc în primăvara anului 2006, după 3 zile de la apariţia în mass-media a unui articol denigrator, cu învinuiri nejustificate şi cu efect demoralizator. Stresul psihoemoţional i-a provocat dureri acute retrosternale, tahicardie şi extrasistolie, care au necesitat spitalizare, stabilindu-se infarct miocardic transmural al ventriculului stâng pe fundalul crizei hipertensive şi stării generale grave. În scopul apărării demnităţii, a fost nevoit să apeleze la instanţa de judecată, care a intentat un dosar civil, iar pentru a stabili influenţa stresului psihologic asupra sănătăţii, a fost dispusă expertiza medico-legală în comisie, efectuată la Centrului de Medicină Legală din Chişinău (director – Gh. Baciu), cu participarea colaboratorilor Catedrei medicină legală a USMF „Nicolae Testemiţanu".

Analizând toate materialele incluse în dosarul civil, studiind suplimentar documentele medicale şi consultând literatura de specialitate, în conformitate cu întrebările înaintate pentru soluţionare, comisia de experţi judiciari medico-legali, la 17 august 2006, a

conchis: „Orice stare psihoemoţională stresantă[48], inclusiv informaţiile din presă cu caracter jignitor, ce lezează demnitatea persoanei, influenţează negativ asupra evoluării clinice a maladiei, în mare măsură, a celei cardiovasculare, de care suferea Grigore Vieru, şi puteau servi drept factor declanşator al infarctului miocardic acut". Se ştie că în ultimă instanţă, poetului i s-a făcut dreptate.

Adio, dragii mei… (15.01.2009, seara)

Cu toate greutăţile cotidiene, Grigore Vieru continua productiv să muncească, se întâlnea cu prietenii, participa la numeroase manifestări educaţionale şi culturale. Ultima dintre bucuriile poetului a fost în ziua de 15 ianuarie 2009, când el s-a întâlnit cu publicul cahulean la o serată tradiţională, consacrată zilei de naştere al poetului naţional, Mihai Eminescu. La aceasta manifestare culturală au participat mulţi admiratori şi prieteni, inclusiv Fuego, sosit de la

[48] Gheorghe Baciu. *Sănătatea populaţiei şi efectele traumelor psihoemoţionale*. În: Anale ştiinţifice ale USMF „N. Testemiţanu'', Vol.2, Chişinău, 2007, p. 9-11.

Bucureşti. Nu intuia (dar poate presimţea!!!) marele poet basarabean, că numai la moment este fericit şi trăieşte nevătămat doar ultimele ore din viaţa lui pământească, căci soarta îi prevăzuse grele clipe de încercare şi va suporta enorme dureri fizice de pe urma unei stupide traume, soldată cu ridicarea poetului în Ceruri la Domnul şi veşnica despărţire a lui cu tot ce e pământesc.

Dar iată că groaznica năpastă s-a strecurat în miez de noapte (ora 1:30), la 16 ianuarie 2009, când Grigore Vieru tocmai se întorcea de la Cahul, unde a participat la tradiţionala „Închinare la Luceafăr", consacrată lui Mihai Eminescu. Automobilul în care se afla poetul s-a ciocnit de un panou de reclamă, situat pe şosea în preajma oraşului Ialoveni. Din spusele medicului de ambulanţă, în timpul accidentului, Gr. Vieru şi-a pierdut temporar cunoştinţa. După 25 de minute (1:55) de la întâmplare, el a fost internat în Spitalul de Urgenţă din Chişinău. În secţia de reanimare, Gr. Vieru era în cunoştinţă, prezenta acuze la cefalee, ameţeli, vomă, stare de oboseală avansată. Obiectiv: respiraţie liberă, tegumente cianotice, tensiunea arterială − 110/70 mm Hg, pulsul − 92 pe minut, pe faţă − multiple plăgi, fractură marginală a maxilei, fracturi închise ale oaselor gambei pe stânga. S-a purces la cercetări de diagnosticare a proceselor patologice şi tratament medicamentos. La ora 4:00, starea generală era apreciată drept gravă: în cunoştinţă, obnubilat, respiraţie spontană, iar la ora 5:00 starea sănătăţii s-a agravat brusc. S-a suspectat lezarea organelor interne. Între orele 9:55 şi 10:20, 16.01.2009, se efectuează revizia organelor abdominale prin laparoscopie, operaţie efectuată de urgenţă.

Starea bolnavului rămânea în permanenţă gravă, tratamentul fiind monitorizat de o echipă de specialişti competenţi, în frunte cu academicianul Gheorghe Ghidirim, profesorii Gh. Ciobanu, N. Gladun, Vl. Hotineanu, M. Gavriliuc, An. Ciubotaru, A. Grosu, Gh. Rojnoveanu, conferenţiarii S. Şandru, Iu. Glavan, T. Beschieru, medicii I. Onofrei, E. Capcelea. La ora 21:30, 17.01.2009, consiliul de medici constată stare generală extrem de gravă: fără cunoştinţă, pupile midriatice, fotoreacţie absentă, tendinţă de scădere a tensiunii arteriale. Măsurile de resuscitare continuă, masajul indirect al

cordului, dar la 18.01.2009, ora 01:20, se constată moartea biologică a celui care a fost Grigore Vieru[49].

La acel timp, colegii din Bucureşti s-au deplasat de urgenţă la Chişinău, cu un elicopter specializat, pentru a da o mână de ajutor şi a-i salva viaţa lui Grigore Vieru, care se afla în stare de comă profundă, fiind netransportabil. De evidenţiat că specialiştii din Bucureşti au apreciat înalt profesionalismul medicilor moldoveni, acceptând ca adecvată tactica tratamentului.

La patul bolnavului se aflau în permanenţă soţia Raisa şi feciorul Călin. În preajma poetului se aflau prietenii devotaţi – Ion Ungureanu, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi, Valeriu Matei, protoiereu mitrofor Ioan Ciuntu, Alexei Marulea, Andrei Strâmbeanu, Ozea Rusu ş.a. Starea sănătăţii lui Grigore Vieru era în atenţia conducerii republicii, a viceministrului Sănătăţii dl Mircea Buga, academicianului Ion Ababii, rector al USMF „Nicolae Testemiţanu", şi a numerosului public din mai multe ţări. **Mihai Sultana Vicol** menţiona la acel timp (*L.A.* 20 ianuarie 2011): „Numai Dumnezeu nu a venit la patul de suferinţe al lui Grigore Vieru".

Ştirea despre accidentul rutier stupid din preajma orăşelului Ialoveni, în care a nimerit la 16 ianuarie 2009 marele poet naţional Grigore Vieru, i-a zguduit pe toţi oamenii de bună-credinţă de pretutindeni, în special pe cei care odinioară îl comparau cu genialul Mihai Eminescu. Însă, şi mai mare ne-a fost durerea când am aflat că distinsul nostru poet ne-a părăsit, a plecat pentru veci spre ceruri, la Domnul, pentru a se întâlni acolo cu Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, Ion Vatamanu, Eugen Coşeriu, Nicolae Testemiţanu, Lidia Istrati şi cu alte personalităţi notorii ale neamului.

Această ştire dureroasă despre moartea poetului parcă a înţepenit cugetul oamenilor. Câteva zile societatea se afla într-o stare sufletească suspendată şi stresată. Presa publica numeroase mesaje de condoleanţe, oamenii care l-au cunoscut pe poet şi toţi prietenii se indignau, îl deplângeau. Marele cântăreţ de muzică folk, Tudor Gheorghe, în cotidianul *Timpul* (23 ianuarie 2009), avea să scrie: „A murit un poet drag sufletului meu şi o să-i simt lipsa multă vre-

[49] Gheorghe Baciu. *Evoluţia medicinei legale pe plaiul basarabean*. Chişinău, Tipografia Centrală, 2013, p. 301-303.

me. L-am cântat mult înainte de 1989, când nici n-aveam voie să spun că-i poet basarabean. Am făcut niște cântece pe versurile sale extraordinare, pe care le cunoaște o lume. Vroiam să scot un CD pe versurile lui și iată că n-a mai apucat să-l audă..."

În acele zile, Constantin Tănase scria: „Vieru s-a dus la Dumnezeu, lăsând în urmă o Basarabie ruptă în două: una tristă, sătulă de comunism, înlăcrimată, zguduită de moartea Poetului, și alta intoxicată de comunism, chinuitoare și fățarnică, lovită brusc de lacrimi… electorale în legătură cu dispariția lui Grigore Vieru. Joia trecută (15 ianuarie 2009), care pentru poet a fost ultima, ziarul *Literatura și arta* publica articolul său „Noi atacuri golănești în presa oficială"... Ceața din noaptea de joi spre vineri, când s-a produs tragicul accident, nu a fost deloc mai deasă decât cea care i-a fost organizată de oficialități și prin care i-a fost scris lui Vieru să treacă ultimii ani. L-au omagiat fariseic, la nivel național, ca să-l asasineze moral în presa lor chiar a doua zi după jubileu. Au crezut că îl vor putea atrage de partea lor… Naivul – marele naiv și copil Vieru mai credea că există dreptate și i se adresa după dreptate[50]…"

În același număr al cotidianului *Timpul* (p.14), poetul Ion Hadârcă menționa: „Moartea lui Grigore Vieru este o pierdere cruntă și, poate cea mai grea pe care a avut-o de un secol și ceva încoace literatura română din Basarabia. Este o durere pentru toți cei care au cunoscut și au crescut cu opera lui. Acum sunt lacrimi amare pentru ceea ce s-a întâmplat. E ca o pedeapsă pentru noi. Dar cred că această pedeapsă ne va trezi, așa cum a visat dintotdeauna poetul…"

În necrologul semnat de personalități proeminente ale literaturii și culturii române se arată: „Grigore Vieru a fost un adevărat pedagog al neamului, modelând în spiritul binelui și frumosului generații întregi de copii și adolescenți, devenind un autentic scriitor al poporului… A semnat peste o sută de cărți de poezie, multe dintre acestea fiind traduse în limbi de circulație universală, precum și importante lucrări didactice… A fost ales membru al Academiei Române, care în 1992 l-a propus la Premiul Nobel pentru pace, a fost Doctor Honoris Causa al Academiei de Științe a Moldovei și al

[50] În: *Timpul*. 23 ianuarie 2009, p. 15.

mai multor universităţi, Laureat al Premiului Naţional, al Diplomei Internaţionale „H.Ch. Andersen”, al unor prestigioase premii naţionale şi interna-ţionale, deţinător al Medaliei de Aur a Agenţiei pentru Proprietate Intelectuală de la Geneva. A reprezentat societatea noastră civică în cele mai înalte foruri, inclusiv în parlamentul gorbaciovist. Trecut la cele veşnice chiar în ziua Sfântului Grigore cel Mare, poetul Grigore Vieru va rămâne pentru totdeauna în panteonul sacru al spiritualităţii româneşti[51]”.

Din Spitalul de Urgenţă din Chişinău, unde a decedat poetul Grigore Vieru, corpul lui neînsufleţit a fost transportat la Centrul de Medicină Legală (str. Korolenko, 8), pentru a fi supus examinării.

La cercetarea medico-legală a cadavrului, din 19.01.2009, s-a stabilit: cardiopatie ischemică cronică, infarct miocardic repetat, cardioscleroză postinfarct, hipertrofia miocardului, aortocoronaroscleroză aterosclerotică de gr. III-IV, sechele posttuberculoase; excoriaţii şi plăgi pe faţă, fractură marginală a maxilei; ruptură superficială a splinei, hemoperitoneum (clinic); fractura închisă a oaselor gambei stângi; urme de manipulări chirurgical-curative şi diagnostice. Procesele patologice şi traumatice depistate au fost minuţios cercetate şi confirmate prin investigaţii suplimentare de laborator. În concluzie, medicul legist a conchis: 1. Moartea cet. Gr. Vieru a survenit în urma insuficienţei cardiovasculare acute – consecinţă a infarctului miocardic repetat. 2. Leziunile descrise condiţionează dereglarea sănătăţii pe o perioadă de lungă durată (mai mult de 21 de zile) şi conform acestui criteriu se califică drept vătămare corporală de grad mediu.

În baza ordonanţei OUP SUP al Comisariatului General de poliţie din municipiul Chişinău, în perioada 3-6 februarie 2009 a fost efectuată o expertiză medico-legală suplimentară în comisie, care a prezentat răspunsuri la întrebările adresate pentru soluţionare. În concluzii se arată: 1. Moartea cet. Gr. Vieru s-a instalat în urma insuficienţei cardiovasculare acute – consecinţă a infarctului miocardic repetat, dezvoltat pe fundal de cardiopatie ischemică cronică. 2. Între leziunile corporale şi cauza morţii există o corelaţie indirectă de cauzalitate: traumatismul suportat a avut rolul de factor de-

[51] Ibidem, p. 14.

clanşator pentru acutizarea maladiilor preexistente, mai ales a cardiopatiei ischemice cronice. 3. Atât leziunile corporale, cât şi posibila stare de stres, şocul traumatic şi infarctul miocardic sunt consecinţe ale traumatismului rutier, suportat de Gr. Vieru, însă leziunile corporale, eventuala stare de stres şi şocul traumatic sunt consecinţe directe ale traumatismului suportat, iar infarctul miocardic – consecinţă indirectă.

Despre moartea lui Grigore Vieru, academicianul Mihai Cimpoi menţiona[52]: „Nu adevărul pentru care s-a jertfit l-a omorât pe poet, ci neadevărul transformat în glonţ laş. Neadevărul celor pe care i-a supărat adevărul spus de el. Adevărul despre fiinţa românească, despre limba română şi despre istoria românilor. Adevăr transpus într-un vers sculptat, plin de forţă şi nobleţe clasicistă, înfrăgezit deopotrivă cu rouă şi aurora romantică, sentenţios şi direct ca un verdict judecătoresc, înmuiat în milă creştină şi în rugă adevărată adresată Domnului. Făptura lui isusiască, trasă de durere, fragilă şi tremurândă ca o trestie pascaliană a fost până la urmă înconjurată de o aură de luptător cu o condiţie asumată de *învins* într-o luptă cu obstacole, cu cea ce supără liniştea şi adevărul: *Chiar dacă mor, trebuie să învinG,* spune într-o altă asemănare aforistică, *chiar dacă nu voi învinG, trebuie să lupt*" .

Din incinta Centrului de Medicină, corpul neînsufleţit al lui Grigore Vieru a fost transportat în capela Bisericii „Sf. Teodora de la Sihla"din Chişinău. La 20 ianuarie 2009, Protoiereul Ioan Ciuntu i-a făcut poetului prohodul pentru răposaţi, în prezenţa familiei şi a marelui public, printre care: Spiridon Vangheli, Ion Ungureanu, Mihai Cimpoi, Dorin Chirtoacă, Titus Ştirbu, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Adrian Păunescu, Iurie Colesnic, Arcadie Suceveanu, Alexei Marulea, Anatol Petrencu, Ion Varta ş.a. De la Biserică, cortegiul funerar s-a deplasat pe strada Puşkin, pe bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt, apoi spre Teatrul de Operă şi Balet. Ajungând la monumentul lui Ştefan cel Mare, cortegiul funerar a făcut un popas în faţa Marelui Voievod, unde Protoiereul Ioan Ciuntu l-a binecuvântat. În incinta Teatrului, unde Marelui Poet i s-au adus ultimele omagii.

[52] Mihai Cimpoi. În: *Grigore Vieru (bibliografie)*. Chişinău, 2011, p. 6.

…Grigore Vieru pe ultimul drum.

Un popas la monumentul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Până la locul de veci, la cimitirul din strada Armenească, sicriul cu corpul neânsufleţit al poetului a fost dus de cei mai apropiaţi şi devotaţi prieteni: Alexei Marulea, Mihai Morăraş, Vadim Gheorghelaş, Vasile Dragomir, Alexei Sofroni, Traian Beschieru, Valentin Ciobanu, Vasile Iovu, Gheorghe Tonu, Vasile Vatamanu, Simion Duja, Pavel Bâc ş.a.

Procesul funerar al poetului Grigore Vieru s-a transformat într-o zi de mare doliu naţional, comparabil doar cu Marea Adunare Naţională din Chişinău, organizată cu ocazia declarării Independenţei Republicii Moldova (27 august 1991). În mass-media s-a strecurat cifra de circa 500 mii de participanţi la înmormântarea poetului, dintre care doar circa 25 mii au reuşit să se apropie de sicriul răposatului. Doritorii de a-şi lua rămas-bun de la poet au făcut cozi până seara târziu, rămânând în aşteptare chiar şi după ce el a fost transportat la locul de veci, la cimitirul Central de pe strada Armenească din Chişinău.

Mitingul de doliu a fost deschis de către preşedintele comisiei de funerare a poetului, domnul Marian Lupu, preşedintele Parlamentului RM, care a vorbit despre viaţa şi activitatea lui Grigore Vieru, despre talentul indiscutabil şi meritele lui în literatura şi cultura naţională. Frumoase cuvinte despre marele poet au vorbit foştii preşedinţi ai RM: Mircea Snegur, Petru Lucinschi, Vladimir Voronin, preşedintele AŞM Gheorghe Duca, Mihai Cimpoi, Andrei Strâmbeanu, ambasadorul României în RM Filip Teodorescu şi alte personalităţi marcante.

La mitingul de doliu, la care au participat mii de oameni de toate vârstele şi categoriile sociale, academicianul Gheorghe Duca a spus: „Personalitatea lui Grigore Vieru nu poate fi concepută altfel decât un dar ceresc, pe care ni l-a dat Dumnezeu, anume nouă şi la timpul potrivit. Dumnezeu l-a născut printre noi ca să ne putem vedea sufletul, arătându-ne prin opera poetului ce izvor curat şi puternic este cuvântul, atunci când este scris cu talent şi iubire. Academicianul Grigore Vieru a fost şi rege, şi slugă a Cuvântului, de aceea şi-a pus toată viaţa, tot sufletul în slujba limbii. Or, anume acesta a fost crezul lui suprem… Devenind clasic în timpul vieţii, Grigore Vieru este o figură emblematică a neamului nostru, dar şi a literaturii secolului XX.

Spre Teatrul de Operă şi Balet însoţit de un numeros public.

În faţa Teatrului de Operă şi Balet.

Academicianul Gheorghe Duca a mai evidenţiat: „Rar se întâmplă ca un scriitor să devină în timpul vieţii atât de popular, atât de iubit– de la ţăran la academician, precum a fost distinsul poet-patriot Grigore Vieru! Poporul nostru l-a nemurit în viaţă, considerându-l la propriu şi la figurat scriitorul poporului[53]…”

Sicriul cu corpul neînsufleţit al lui Grigore Vieru
în holul Teatrului de Operă şi Balet”.

Prezent la mitingul de doliu, poetul Adrian Păunescu, originar din Basarabia, a dat citire următoarei poezii, în memoria prietenului său Grigore Vieru:

În cel ce pleacă astăzi, din strâmba noastră lume,
A lăcrimat o ţară şi s-a ascuns un neam
Şi eminesciana pereche, râu şi ram,
Te ştie după nume şi-nvaţă să-l rezume.

[53] Gheorghe Duca. În: *Limba Română*. Chişinău, 2009, nr. 1-4, p. 386-387.

Se află în morminte o Românie-ntreagă
Şi am rămas deasupra, nevrednici, noi, cei vii,
Şi ne e dat blestemul să nu-i putem găsi
De cât în nişte lacrimi care de ei ne leagă.
S-a-ntunecat pământul şi lăcrămează cerul,
Românii plâng plecarea poetului divin,
Şi semne dinspre case şi din morminte vin,
Acum, spre Eminescu a şi pornit Vieru.
Nefericită vremea noroaielor majore
Din nou se-aşază vama şi graniţa-ntre fraţi,
Aşa că pentru drumul pe care-ai să-l străbaţi
Îţi murmurăm „Adio!" şi iartă-ne, Grigore!

În acele zile triste pentru susţinătorii creaţiei vierene, poetul Nicolae Dabija avea să scrie poezia „Moartea lui Vieru":

Spitalul de Urgenţă s-a trezit şi-i bântuit de-o veste tot mai grea:
Vieru zace, undeva, strivit, căci s-a găsit şi pentru dânsul o şosea.
E scos Poetul, pe fragmente, dintre şine… „Sunteţi Vieru?.." „Da…"
Cu mersul lui, tăcut, de heruvim, El s-a-nălţat la Ceruri: şi învie.
Şi numai noi, rămaşi în străinie, nici nu ne naştem şi nici nu murim.

La înmormântarea lui Grigore Vieru, academicianul Nicolae Dabija, cu durere în suflet, s-a exprimat: „A murit fratele lui Eminescu… Vieru a fost un exemplu de omenie şi cumsecădenie. Era o fire atât de modestă, încât se străduia să meargă printre noi parcă mai mult în vârful degetelor, astfel încât să nu ne deranjeze… De sus, din cer, Vieru priveşte cu nădejde şi încredere la generaţiile de luptători pe care i-a crescut cu abecedarele sale… şi îi îndeamnă să continue lupta. Pentru că un neam care naşte din când în când un Eminescu sau un Vieru nu poate, ca până la urmă, să nu învingă[54]."

În ziua de Bobotează (20 ianuarie 2009), când l-am petrecut în ultimul drum pe marele Om, Patriot şi Poet, m-am convins că Grigore Vieru a fost un geniu al scrisului şi va rămâne în continuare iubit de popor. Ştiu bine că şi cei care au păcătuit cândva în faţa lui

[54] Nicolae Dabija. *Literatura şi arta*, nr. 3, 22 ianuarie 2009.

îl vor aprecia şi îşi vor regreta faptele nedemne. Această încredere a mea a fost confirmată de miile de oameni care şi-au luat rămas-bun de la marele compatriot. M-a impresionat profund expresia lui Mihai Salcuţan (L.A.), scrisă în ziua parastasului de 9 zile de la plecarea în veşnicie a lui Grigore Vieru, numindu-l: *Poetul Nemuririi Noastre*. În viziunea mea, este o apreciere corectă şi plină de profund sens[55].

Bustul lui Grigore Vieru în oraşul Alba-Iulia.
Autor Romi Adam (instalat la 11 octombrie 2009).

[55] *Literatura şi arta,* 29 ianuarie 2009.

Este plăcut să constat că valoarea scriitoricească a lui Grigore Vieru este înalt apreciata şi peste hotarele republicii, în special în România. Primul semn în amintirea trecerii poetului în nefiinţă fizică a fost ziua de 11 octombrie 2009, când Municipalitatea de la Iaşi a inaugurat o stradă (cu sens unic) care va purta numele *Grigore Vieru*. La acest eveniment Victor Crăciun spunea: „Aceasta reprezintă începutul unei căi prospective care să pună în valoare conştiinţa marelui poet în contextul unităţii neamului. Următoarea etapă a acestei re-aduceri se va desfăşura la Alba-Iulia, oraşul Unirii neamului[56]". La Alba Iulia, pe Aleea Clasicilor, a şi fost instalat bustul lui Grigore Vieru.

Dezvelirea bustului lui Grigore Vieru în Grădina Publică
„ Ştefan cel Mare" din Chişinău (14.02.2010).

Spre finele anului 2009, sculptorii Victor Macovei şi Ruslan Tihonciuc au terminat lucrările asupra bustului lui Grigore Vieru, aprobate de către o comisie a Ministerului Culturii la 10 ianuarie

[56] *Literatura şi arta*, 22 octombrie 2009.

2010, iar la 14 februarie, acelaşi an, de ziua naşterii poetului, bustul a fost instalat în Grădina Publică „Ştefan cel Mare” din Chişinău. În timpul dezvelirii bustului au fost prezenţi: conducerea de vârf a republicii, membrii familiei, prietenii şi mulţi admiratori ai poetului. În cadrul acestui eveniment cultural-istoric, Vlad Filat, prim-ministru al Republicii Moldova, a povestit despre viaţa şi activitatea lui Grigore Vieru. Ulterior, bulevardul Renaşterii din Chişinău a fost redenumit în **bulevardul Grigore Vieru**.

Complexul compoziţional *Aleea Clasicilor* din oraşul Bălţi.
Busturile lui Grigore Vieru, Mihai Eminescu şi Ion Creangă.

La 17 iulie 2010, deja în oraşul Bălţi, a avut loc inaugurarea complexului compoziţional *Aleea Clasicilor*, situat în scuarul Pieţei Centrale *Vasile Alecsandri*, în cadrul căruia a fost amplasat bustul lui Grigore Vieru, alături de ale lui Mihai Eminescu şi Ion Creangă. Cele trei busturi cioplite în piatră şi plasate pe postamente de granit au fost sculptate de ieşeanul Gheorghe Gheorghiţă, iar autorii complexului sunt Boris Griţunic, Anatol Cecan şi Ivan Matcovschi. La inaugurare au participat numeroşi oameni de cultură din RM şi România, inclusiv conducerea şi locuitorii oraşului. La acel timp se preconiza că celor trei piloni ai neamului li se vor alătura busturile lui Alexe Mateevici şi Mihail Sadoveanu. Crearea acestui edificiu monumental prezintă un eveniment epocal pentru viaţa culturală a oraşului[57]. Personal, am avut marea onoare să asist la ceremonia de deschidere şi sfinţire a acestui măreţ edificiu cultural din nordul ţării.

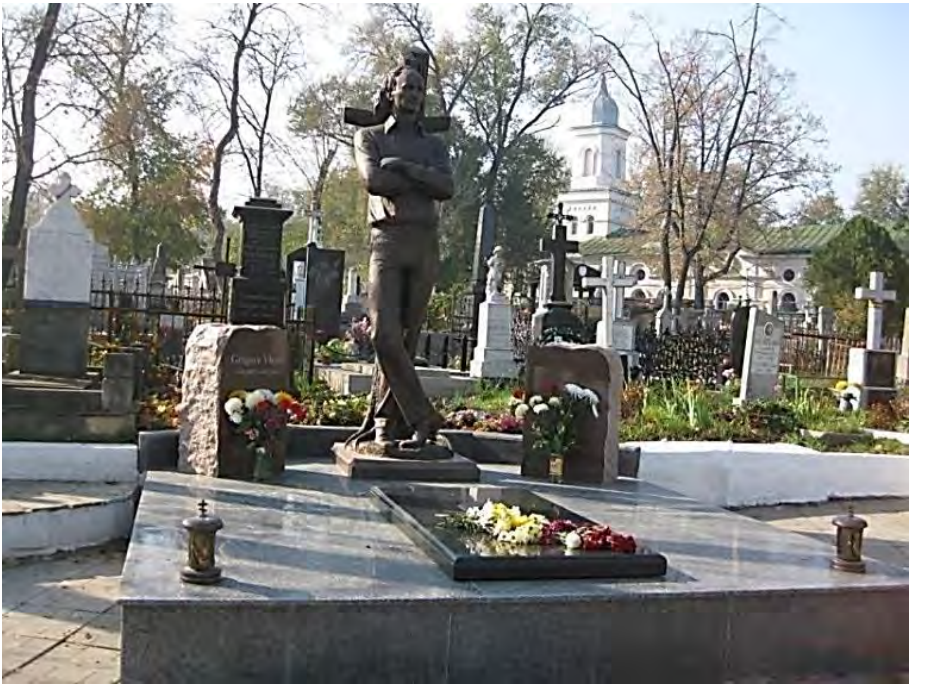

Monumentul de pe mormântul lui Grigore Vieru.

[57] Galina Josan. *Vocea Bălţiului*, nr. 28, 23 iulie 2010.

La 31 august 2013, în ziua sărbătoririi *Limbii Române*, la mormântul lui Grigore Vieru a fost dezvelit un măreţ monument, autorul căruia a fost sculptorul moldovean Constantin Constantinov (fiul răposatului artist nea Costache). Monumentul a fost turnat din bronz în oraşul Kaluga, Federaţia Rusă, sfinţit de un grup de preoţi de la Biserica „Sf. Teodora de la Sihla", în frunte cu marele admirator al creaţiei vierene, Protoiereul Ioan Ciuntu. După aceasta, a avut loc un miting de pomenire, la care au asistat rudele, mulţi prieteni şi susţinători ai creaţiei poetului. În timpul ceremoniei au vorbit: ambasadorul României în RM Marius Lazurcă, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi, Ion Ungureanu, Spiridon Vangheli, Dorin Chirtoacă, Vasile Tărâţeanu din Cernăuţi şi alte personalităţi.

După sfinţirea monumentului lui Grigore Vieru.
De la dreapta: protoiereu Ioan Ciuntu, Vasile Iovu, Valentin Ciobanu, Gheorghe Ghidirim, Gheorghe Baciu.

Busturi ale marelui poet Grigore Vieru au fost amplasate şi în alte localităţi şi şcoli din Republica Moldova, România, Ucraina şi în alte ţări.

Theodor Codreanu, renumit eminescian, foarte explicit arată[58] viziunea lui Grigore Vieru faţă de moarte, ca fenomen de confruntare dintre Eros şi Tanatos, dintre viaţă şi moarte, considerându-l pe Vieru ca „fiind *geamănul* celui mai tragic poet român posteminescian". Totodată, specifică: „Grigore Vieru are conştiinţa deplină, că moartea este un eveniment capital, căruia fiinţa umană nu are cum să i se sustragă. De aceea, şi pentru el *proba morţii* este fundamentală… De asemenea, oamenii nu devin *drepţi* numai prin faptul că *mor*, ci sunt drepţi în faţa morţii doar prin numele lor nepătat. …Moartea, ca şi viaţa, poate fi îmbunătăţită dacă laşi în urmă un nume curat…" În această privinţă, Vieru se exprima în modul următor: „Pe moarte, pe mamă, pe Dumnezeu nu te poţi supăra[59]".

Despre despărţirea dureroasă şi moartea lui Grigore Vieru, G. Crigurcu scrie: „Moartea e o stihie în faţa căreia sărmana inteligenţă umană nu e în stare decât să alcătuiască mici baraje aidoma unor grămăjoare de nisip pe o plajă pe care valul marin le spulberă într-o clipă… Emoţia e singura replică substanţială ce i se poate da despărţirii de aproapele nostru, o nespus de dureroasă emoţie care se întreţese cu marea enigmă. Te pregăteşti să te aperi pe-o parte şi te vezi lovit dintr-o direcţie impredictibilă. Bolnav, ani, decenii de-a rândul, cu spitalizări şi tratamente mediatizate, Vieru a fost răpus de molohul automobilistic… Caz dramatic… Pe timpuri, poetul a fost silit şi el a-şi muia de câteva ori condeiul în călimara cu noroi a propagandei bolşevice. Putem presupune că s-a distanţat cu dezgust de acea silnică prestaţie… Omul avea o înfăţişare aparte. O faţă prelungită, stoarsă, sugerând o suferinţă ancestrală… În calitatea sa de herald al românilor basarabeni, supuşi riscului de a-şi pierde identitatea, Grigore Vieru a slujit cu sârguinţă şi abnegaţie o cauză nobilă[60]…"

---

[58] Theodor Codreanu. Dialogul cu moartea. În: *Limba Română*, nr. 1-4, anul XIX, Chişinău, 2009, p. 72-74.

[59] Grigore Vieru. *Strigat-am către Tine*. Chişinău, Editura „Litera", 1999, p. 382.

[60] Grigore Grigurcu. *Despărţire dureroasă*. În: *Limba Română*, nr. 1-4, anul XIX, Chişinău, 2009, p. 239-240.

Vorbind despre poetul Grigore Vieru, Mircea Radu Iacoban scrie: „Slujind adevărul, un firicel de om, năpăstuit de 2 infarcte, deranja mai mult decât o putea face biata putere diplomatico-militară a Bucureştiului, decât recursurile la istorie, decât pragmatismul oricăror comparaţii privind niveluri, evoluţii şi perspective. Şi a avut mare dreptate spunând că *un mort plâns de mulţime încă poate schimba ceva în lumea aceasta*…Vieru a fost unul dintre cei mai mari apărători ai limbii române, cronic agresată, şi dincoace de Prut, dar mai ales dincolo, unde i se contestă până şi numele[61]…”

Raisa Ciobanu scrie: „Numai Grigore Vieru ştie câtă durere a adunat în inimă pentru buna sa mamă, ştiind că de-a lungul vieţii ea a purtat cu sine durerea mormântului soţului său în gând. Din apăsătoare durere au izvorât versurile care le-ar fi vrut un balsam aplicat pe mereu deschisa rană a celei care de tânără a rămas să fie şi tată, şi mamă… Şi iată, peste mai mult timp, la 17 noiembrie 2013, la doleanța exprimată de poet, soția Raisa cu feciorii, au izbutit să-i împreuneze pe veci, pe mama Eudochia cu fiul său drag Grigore, fiind reînhumată alături de el, în cavoul familial de pe strada Armenească din Chișinău[62]”.

Pe timpuri, Grigore Vieru scria: „Poeţii nu au moarte”. Da, el a avut dreptate. Despre aceasta ne dovedeşte şi volumul „Poetul din stele”, editat în anul 2012 la Toronto, Canada, de către colaboratorii Cenaclului „Grigore Vieru”, sub preşedinția doamnei Maria Tonu, originară din satul Ţaul. În carte sunt prezenţi 45 de autori (Igor Munteanu, Adrian Păunescu, Nicolae Mătcaş, Eugenia Bulat, Nicolae Jelescu ş.a.), cu eseuri, poeme, traduceri, amintiri, în care se reconstituie chipul luminos al lui Grigore Vieru, la patru ani de la trecerea lui în veşnicie[63].

Grigore Vieru îi unește și pe românii care activează în diferite oraşe din Italia, se arată într-un comunicat al Luciei Pietraru-Zaporojan (originară din s. Copăceni, Sângerei), care descrie evenimentul din 2 iulie 2013 – inaugurarea bibliotecii românești „Gri-

[61] Mircea Radu Iacoban. *Un firicel de om, Grigore Vieru*. În: *Limba Română*, nr. 1-4, anul XIX, Chişinău, 2009, p. 27-28.

[62] Raisa Ciobanu. *Vine mama, îndulcindu-mi gândul*. În: *Literatura şi arta*, nr. 47 (3560) din 21 noiembrie 2013, p. 6.

[63] Maria Tonu. *Literatura şi arta*, nr. 3(3516), 19 ianuarie 2013, p. 5.

gore Vieru". Asociaţia Româno-italiană „Frăţia" a fost acea care a deschis larg porţile bibliotecii, oferind spaţiu şi sprijin moral şi material[64].

Renumitul scriitor Spiridon Vangheli spunea că Grigore Vieru a avut o inimă mare, pe care a împărţit-o cu tot Neamul său! A plecat dintre noi trist şi amărât de tot… De la Ştefan cel Mare încoace nu s-a văzut atâta lume la o înmormântare. În timpul procesului funerar Spiridon Vangheli îşi lua rămas-bun de la prietenul, său printr-un *jurământ*[65]: „Dacă ai putea să deschizi ochii, să vezi oamenii care s-au adunat în jurul tău, veniţi de pe toate drumurile Basarabiei, Bucovinei şi ale României, ţi s-ar vindeca multe din rănile cu care ai plecat la Domnul!.. De trei zile şi trei nopţi plouă încet cu lacrimi în Chişinău şi în toată Ţara. Tu ai plâns cu lacrimile oamenilor, acum ei plâng cu lacrimile tale!.. Plâng mamele, pe care le-ai mângâiat viaţa întreagă aşa cum numai tu ai ştiut, plâng copiii, ei încă nu înţeleg ce s-a întâmplat şi te aşteaptă să mai vii la şcoala lor, plâng bărbaţii, Grigore! Dar oare e destul să plângi numai astăzi, când tu ai fost un mare luptător?! Sunt mulţi dintr-aceia care fac totul ca să uităm de Marea Adunare Naţională şi iată că tu, de unul singur, sacrificându-te, ai făcut astăzi a doua Mare Adunare Naţională la Chişinău! Te auzeam de multe ori spunând: *Nu moare Basarabia!* Şi într-adevăr nu moare, Grigore! Deschide ochii şi vezi!... Noi, cei care am rămas în viaţă, adunaţi aici, în jurul tău, şi încă sute şi sute de mii care n-au putut veni să-şi ia rămas-bun de la tine, ne cerem iertare că nu te-am putut salva şi-ţi promitem că nu-i vom lăsa pe cei care înnegresc sufletele noastre să astupe aceste *ferestre* către Dumnezeu, pe care le-ai deschis tu!"

[64] Lucia Pietraru-Zaporojan. *Literatura şi arta* , nr. 32 (3545), 22 august 2013.

[65] Spiridon Vangheli. *Grigore Vieru şi actul dăruirii de sine*. *Limba Română*. Chişinău, 2009, nr. 1-4, p. 263-264.

CUPRINS

PROLOG…… **3**

MIHAI EMINESCU…….. **7**

I Obârşia şi spiritul poetului…….. **11**

II Secvenţe din viaţa spinoasă şi lupta pentru adevăr … **32**

III Reflecţii asupra bolii lui Eminescu …… **53**

IV Diagnosticul bolii şi tratamentul eronat ……..... **73**

V Moarte suspectă şi înmormântare grăbită …….. **90**

VI Concluzii medico-legale …… **107**

ALEXE MATEEVICI……... **123**

I Schiţă biografică …… **127**

II Anii de formare şi activitate literară …….. **144**

III Mateevici – preot militar …… **160**

IV Alexe Mateevici în memoria urmaşilor ……..... **170**

V Situaţie confuză de boală şi moartea lui Mateevici ... **188**

VI Concluzii medico-legale …… **207**

GRIGORE VIERU ……... **215**

I Itinerar biografic şi activitatea literară…… **219**

II Zbuciumul sufletesc şi aprecierea contemporanilor... **234**

III De ce a cedat inima lui Grigore Vieru ……... **255**

IV Despărţirea de poet ……..... **266**

CUPRINS ……... **286**